T.C.

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

145660

CEYHAN YÖRÜKLERİNDE HALK KÜLTÜRÜ ARAŞTIRMALARI

Firdevs CİN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Adana / 2004

Çukurova Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı

CEYHAN YÖRÜKLERİNDE HALK KÜLTÜRÜ ARAŞTIRMALARI

Firdevs CİN

DANIŞMAN: Prof.Dr. Erman ARTUN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Adana / 2004

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof.Dr.Erman ARTUN
(Danışman)

Üye: Yrd.Doç.Dr.Refiye SENESEN

Üye: Yrd.Doç.Dr.Zekiye ÇAĞIMLAR

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

25../06../2004..

Prof.Dr.Nihat KÜÇÜKSAVAŞ
Enstitü Müdürü

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunun'daki hükümlere tabidir.

ÖZET

CEYHAN YÖRÜKLERİNDE HALK KÜLTÜRÜ ARAŞTIRMASI

Firdevs CİN

Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Danışman: Prof.Dr.Erman ARTUN

Haziran 2004, XI + 346 Sayfa

Anadolu ve Rumeli'de göçebe hayat yaşayan Türkmenler'e "Yörük" adı verilmiştir. Yörümek fiilinden türeyen Yörük sözcüğü "yürüme tavır, hayat tarzı, maişet" karşılığında kullanılmaktadır. Yörükler, yazın yaylalarda, güzün güzleklerde, kışın kışlaklarda hayvancılıkla uğraşarak büyüklü küçüklü gruplar halinde yaşayan konar-göçer Türkmenler'dir. Günümüzde Yörükler, göçebe hayat tarzından yerleşik düzene geçmelerine rağmen kendi kültürlerini sürdürmeye çalışmışlardır. Ancak son yüzyılda bilim ve teknoloji alanında yaşanan gelişmeler ve yerleşik kültürün etkisi Yörük kültürünü yavaş yavaş unutturmaya başlamıştır.

Bu çalışmada Ceyhan'da yaşayan Yörük oymakları, bu oymakların Çukurova'ya iskânı, yaşamları, halk kültürü ve anonim halk edebiyatı üzerinde durulmuştur.

Çalışmamız Yörük kelimesi üzerine varılan değişik görüşlerle başlamaktadır. Daha sonra Yörük kültürünü daha iyi değerlendirebilmek için Yörükler'in tarihçesi adı altında Oğuzlar'ın Anadolu'ya gelişleri Yörükler'in Selçuklar ve Osmanlılar dönemindeki görevleri, 17. ve 18. yüzyılda iskân edilişleriyle devam etmektedir.

Çalışmanın halk kültürü bölümünde öncelikle Yörükler'in yaşamları, göçleri yaylacılıkları, hayvancılıkları ayrıntılarıyla aktarılmış sonra "Geçiş Törenleri", "Halk İnanışları", "Halk Hekimliği ve Baytarlığı", Maddi Kültürleri", "El Sanatları", "Oyun ve Eğlenceler" ve "Mutfak Kültürü" ile ilgili ürünlerine yer verilmiştir.

Anonim halk edebiyatı bölümündeki ürünler ise; "Anlatmalar", "Anonim Ürünler" ve "Kalıplaşmış Sözler" olmak üzere üç başlıkla ele alınıp incelenmiştir.

Çalışmanın sonunda Ceyhan Yörük kültüründeki farklı kelimeler ve bu kelimelerin anlamları sunulmuştur.

Bu araştırmanın sonucunda, inceleme alanımız olan Ceyhan'da Yörük kültürünün yaşayan bir kültür olmadığını, hafızalarda bile izlerinin az kaldığını ve yerleşik kültürle karıştığını söyleyebiliriz.

Anahtar Sözcük: Yörük, Yörük Oymakları, İskân, Göçer Kültürü, Ceyhan'da Yörük Kültürü.

ABSTRACT

RESEARCH OF PUBLIC CULTURE IN CEYHAN YÖRÜKS

Firdevs CİN

Post Graduate Thesis, Turkish Language and Literature

Councillor: Prof.Dr. Erman ARTUN

July 2004, XI + 346 pages

Yürük are Turkmen who lived as nomad in Anatolia and Rumelia. The word Yörük was derived from the verb "to walk". It means behaviour, manners and way of living. Yörük people are moves and alights Turkmen who live in plateaus in summers, autumnals in autumns and pass winters in winter quarters living in small and big groups. Nowadays, although they passed from livingas nomadics to resident way, they try to continue their own culture. But the developments in science and technology in the last century and the effect of resident living causes the Yörük culture to be forgotten.

In this activity, Yörük septs (who are) living in Ceyhan, the septs'lodging to Çukurova, their way of living, public culture and anonymous public literature are told.

This activity starts wihth the different points of view to the word Yürük. Then, in order to appreciate the Yörük culture in details, the activity continues with Yörük peopl's short history that Gagauz Turks' coming to Anatolia, the unction of Yörüks in Seljukian and Ottomans' time and their lodging in 17th and 18th century.

In the part of the public culture of the activity, first of all Yörüks people's way of living, migrations, transhumance and cattle breeding are transfered in details. Then, "Crossing Ceremonies", "Public Beliefs", "Public Doctorship and practice of a veterinary","Materialistic Culture", "Manual Arts", "Performances and Entertainments" and "Kichen Culture", are told (in details).

The outputs in the public literature part are examined in three parts; "Narrations", "Anonymous outputs" and "Fixed Expressions."

At the end of the activity the different usage of words in Ceyhan Yörük Culture and the meanings of these words are presented.

As a result of this activity, we can say that the <y rük culture in Ceyhan is not a living culture and it only remains in memories and mixed with resident culture.

Key words: Yörük, Yörük Septs, Lodging, Nomadic Culture, Yörük Culture in Ceyhan.

ÖNSÖZ

Yürüyüp gezen ve hayvancılıkla geçinen Batı Anadolu ve Rumeli'deki göçebe boylara "Yörük" genel adı verilmiştir. Yürümek fiilinden türeyen Yörük sözcüğü "Yürüme, tavır, hayat tarzı ve maişet" karşılığında kullanılmaktadır. Yörük adı Anadolu ağızlarında cesur, savaşçı, iyi yürüyen, eli ayağı çabuk kimse vb. anlamlar içerir. Yörük kelimesi üzerine çok değişik görüşlerde bulunulmaktadır. Yörük kelimesinin tarihte topluluk adı olarak ilk defa ne zaman kullanıldığına dair sağlıklı temellere dayanan bilgiler mevcut değildir. Yörük kavramı hiçbir şekilde etnik özellik ifade etmez. Yörüklük bir hayat tarzıdır. İnsanın, birey veya toplum olarak tercihidir. Temelini göçebelik, yaylacılık ve hayvancılığın oluşturduğu bir kültürdür. Anadolu'da yaşadıkları ve bulundukları bölgelere göre "Yörük" "Türkmen", "Göçer", "Yaylacı" adlarıyla anılan topluluklar bu kültürün temsilcileridir.

Bu çalışmada Ceyhan yöresinde yaşayan Yörükleri ve onların halk kültürlerini ele aldık. Yörükler, Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde olduğu gibi Adana'nın bir çok ilçesinde özellikle Ceyhan'a bağlı köy ve kasabalarda Yörüklerin nüfüs yoğunluğu oldukça fazladır. Ancak bilim, teknik ve iletişim alanlarında yaşanan hızlı gelişmeler, sosyal hayattaki değişmeler Yörük kültürünü oluşturan ögeleri unutturmuştur. Şöyle ki; kıl çadırın yerinimodern evler, devenin yerini kamyon almıştır. Istarı kirmeni, tuluğu, yanığı ise araştırma yaptığımız köylerde göremedik. Bu kültürü oluşturan ögeleri bilgi sahibi olan kaynak kişilerin hafızalarındaki kadarıyla derlemeye çalıştık. Çalışmamızda Ceyhan'a bağlı Yörük köylerinde unutulmaya yüz tutmuş olan folklorun zengin malzemesini oluşturan geçiş dönemlerini, inanışlarını, maddi kültürlerini, el sanatlarını mutfak kültürlerini ve anonim halk edebiyatı ürünlerini derlemeye çalıştık.

Tezin başlangıcından sonuna kadar bana yardımlarını esirgemeyen, bilgi ve tecrübesinden faydalandığım danışman hocam Prof.Dr.Erman ARTUN'a olumlu yönlendirmeleri, ilgisi ve desteği için çok teşekkür ederim.

Çalışma konusuyla ilgili kaynak kitaplara ve kaynak kişilere ulaşmamda yardımcı olan Yör-Türk Derneği üyelerine ve kapılarını açarak beni evlerine konuk eden kaynak kişilere ve her zaman yanımda olan aileme ayrıca teşekkür ederim.

Firdevs CİN

2004/ ADANA

İÇİNDEKİLER

ÖZET I
ABSTRACT III
ÖNSÖZ V
KISALTMALAR XI
0. GİRİŞ 1
0.1.TEZİN TANITILMASI, ÇALIŞMADA KULLANILAN TEKNİK VE YÖNTEMLER 1
0.1.1.Konu 1
0.1.2.Amaç 2
0.1.3.Kapsam ve Sınırlar 2
0.1.4.Yöntem 3
0.1.5.Bölümler 4
0.1.6.Karşılaşılan Sorunlar 5
0.2.ARAŞTIRMA ALANI İLE İLGİLİ BİLGİLER 6
0.2.1.Ceyhan Hakkında Genel Bilgiler 6
0.2.1.1.Coğrafi Yapı 6
0.2.1.2. Tarihi Yapı 7
0.2.1.3. Nüfus ve Ekonomik Yapı 8
0.2.1.4. Sosyo Kültürel Yapı 9
0.2.2. Ceyhan'daki Yörük Köyleri ile İlgili Bilgiler 9
0.2.2.1 Dokuztekne Kasabası 9
0.2.2.2. Sarımazı Kasabası 10
0.2.2.3.Kösreli Kasabası 11
0.2.2.4.Altıgöz Köyü 11
0.2.2.5. Yalak Köyü 12
0.2.2.6. Kurtpınar Beldesi 12
0.2.2.7. Hamdilli Köyü 13
0.2.2.8. Doruk Kasabası 13
0.2.2.9. İsalı Köyü 14
0.2.2.10. Burhanlı Köyü 14

0.2.2.11. Başören Köyü 15
0.2.2.12. İmran Köyü 15
0.3. YÖRÜK VE TÜRKMEN KELİMELERİ ÜZERİNE GÖRÜŞLER 15
0.4. YÖRÜKLERİN TARİHÇESİ 20
0.4.1. Yörük Cemaatleri ile İlgili Hükümler 25
0.4.2. Yörüklerin İskânı 31
0.4.3. Yörüklerin Çukurova'ya İskânı ve "Fırka-i Islahiye" 35

I.BÖLÜM

1. CEYHAN YÖRÜKLERİNDE HALK KÜLTÜRÜ 39
1.1. YÖRÜKLERDE YAŞAM 39
1.1.1. Göçer Kültürü 39
1.1.2. Yörük Göçü 40
1.1.3. Yaylacılık 49
1.1.4. Yörüklerde Hayvancılık 54
1.1.4.1. Koyunculuk 54
1.1.4.2. Davarcılık 56
1.1.4.3. Devecilik 57
1.2. YÖRÜKLERDE TÖRENLER 61
1.2.1. Geçiş Törenleri 61
1.2.1.1. Doğum 62
1.2.1.1.1. Doğum Öncesi 62
1.2.1.1.1.1. Kısırlığı Giderme/ Gebe Kalma 63
1.2.1.1.1.2. Gebe Kadının Kaçınmaları 64
1.2.1.1.1.3. Aşerme 65
1.2.1.1.1.4. Doğacak Çocuğun Cinsiyetini Belirleme 66
1.2.1.1.2. Doğum Sırası / Doğum Olayı 68
1.2.1.1.2.1. Çocuğun Eşi / Göbeği /Yıkama/ Tuzlama 69
1.2.1.1.3. Doğum Sonrası 71
1.2.1.1.3.1. Loğusa Bakımı /Ziyareti /Şerbeti 71
1.2.1.1.3.2. Albasması/ Kırkbasması 73
1.2.1.1.3.3. Kırklama 76
1.2.1.1.3.4. Ad Koyma 78

1.2.1.1.3.5. İlk Diş / İlk Tırnak /İlk Saç Kesme 80
1.2.1.1.3.6. Aydaş Çocuk 81
1.2.1.2. Evlenme 82
1.2.1.2.1. Evlilik Öncesi 83
1.2.1.2.1.1. Görücülük /Kız İsteme 83
1.2.1.2.1.2. Söz Kesme /Tatlı Yeme 86
1.2.1.2.1.3. Nişan 87
1.2.1.2.2. Düğün 90
1.2.1.2.2.1. Davet Okuntu 91
1.2.1.2.2.2. Kına Yakma 92
1.2.1.2.2.3. Gelin Alma /Gelin İndirme 95
1.2.1.2.2.4. Düğün Günü 102
1.2.1.2.3. Düğün Sonrası 106
1.2.1.3. Ölüm 108
1.2.1.3.1. Ölüm Öncesinde Yapılan İşlemler 109
1.2.1.3.2. Ölüm Sırasında Yapılan İşlemler 110
1.2.1.3.3. Ölüm Sonrasında Yapılan İşlemler 111
1.2.1.3.4. Cenaze Evi 114
1.3. YÖRÜKLERDE HALK İNANIŞLARI 116
1.3.1. Rüyalarla İlgili İnanışlar 117
1.3.2. Tabiat Olayları ile İlgili İnanışlar 118
1.3.3. Günlerle İlgili İnanışlar 119
1.3.4. Hayvanlarla İlgili İnanışlar 120
1.3.5. Nazarla İlgili İnanışlar 121
1.3.6. Bereket / Uğur ve Uğursuzlukla İlgili İnanışlar 123
1.3.7. Mezarlıklar / Mezar Ziyaretleri ile İlgili İnanışlar 126
1.3.8. Yatırlar ve Ocaklarla İlgili İnanışlar 127
1.3.9. Çeşitli İnanışlar 128
1.4. YÖRÜKLERDE HALK HEKİMLİĞİ 131
1.4.1. Yörüklerde Halk Baytarlığı 134
1.5. YÖRÜKLERDE MADDİ KÜLTÜR 136
1.5.1. Konutları (Çadırları) 136
1.5.1.1. Kara Çadır 137

1.5.1.2. Alaçık (Keçe Ev) 141
1.5.1.3. Topak Ev (Derim Evi) 142
1.5.2. Bölgede Giyim Kuşam..... 145
1.5.2.1. Kadın Kıyafetleri..... 145
1.5.2.2. Erkek Kıyafetleri..... 148
1.6. YÖRÜKLERDE EL SANATLARI..... 149
1.6.1. Dokumacılık..... 149
1.6.1.1. Dokuma Tezgahları..... 153
1.6.1.2. Dokuma İşleri 155
1.6.2. Keçecilik..... 159
1.6.3. Dericilik..... 160
1.7. YÖRÜKLERDE OYUN VE EĞLENCELER..... 162
1.7.1. Köy Seyirlik Oyunları..... 162
1.7.2. Halk Oyunları..... 171
1.8. YÖRÜKLERDE MUTFAK KÜLTÜRÜ..... 172
1.8.1. Çorbalar..... 174
1.8.2. Pilavlar..... 177
1.8.3. Etli Yemekler..... 178
1.8.4. Tatlılar..... 179
1.8.5. Yörüklere Ait Yiyeceklerin Adı..... 188

II. BÖLÜM

2. CEYHAN YÖRÜKLERİNDE HALK EDEBİYATI..... 183
2.1. Anonim Halk Edebiyatı..... 183
2.1.1. Anlatmalar..... 183
2.1.1.1. Kısa Hikayeler..... 183
2.1.1.2. Masallar..... 205
2.1.1.3. Fıkralar..... 212
2.1.2. Anonim Ürünler..... 216
2.1.2.1. Türkü..... 216
2.1.2.2. Mani..... 234
2.1.2.3. Ağıt/ Bozlak..... 248
2.1.2.4. Ninni..... 288

2.1.3. Kalıplaşmış Sözler 293
2.1.3.1. Atasözleri ve Deyimler 293
2.1.3.2. Bilmeceler 296
2.1.3.3.Tekerlemeler 302
2.1.3.4. Kargış /Alkış 304
2.1.3.5. Yörük Dilindeki Farklı Kelimeler ve Anlamları 306

SONUÇ 311
KAYNAK KİŞİLER 317
KAYNAKÇA 321
DİZİN 326
FOTOĞRAFLAR 334
ÖZGEÇMİŞ .....

KİSALTMALAR

A.B. .....Ana Britannica

Ans.....Ansiklopedi

A.g.e. .....Adı geçen eser

A.F.L. .....Adana Fen Lisesi Arşivi

BL .....Büyük Lauresse

C. .....Cilt

Ç.Ü. .....Çukurova Üniversitesi

HAGEM .....Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü

K. ..... Sözlü bilgi kaynağı (Kaynak Kişi)

M.Ö. .....Milattan önce

mad. .....Maddesi

MEB .....Milli Eğitim Bakanlığı

S. .....Sayı

s .....Sayfa

TFA .....Türk Folkloru Araştırmaları

TDK .....Türk Dil Kurumu

TTK .....Türk Tarih Kurumu

Yay.....Yayınları

YÖK.....Yüksek Öğretim Kurumu

0.GİRİŞ

0.1.Tezin Tanıtılması, Çalışmada Kullanılan Yöntem ve Teknikler.

0.1.1.Konu

"Anadolu ve Rumeli'de göçebe hayatı yaşayan Türkmenler'e "Yörük" adı verilmiştir. " Yürüyenler" anlamına gelen "Yörük" sözcüğü Kutadgu Bilig'de "Yürüme, tavır, hayat tarzı ve maişet" karşılığında kullanılan "yarık" sözcüğünden türemiştir." (Yurt Ansk. 1981, C:1: 9)

Günümüzde bir alt kültür geleneği olarak varlığını sürdüren, Anadolu göçer kültürü vardır. Anadolu göçer kültürü, hayvancılığa dayalı bir ekonominin belirlediği konar-göçer, yarı göçer ve yaylacı toplulukların geleneksel yaşama biçimidir. Anadolu'da yaşadıkları ve bulundukları bölgelere göre **"Yörük", "Türkmen", "Göçer", "Yaylacı"** adlarıyla anılan topluluklar bu kültürün temsilcileridir (Kutlu, 1987: 59). Yörüklerin mevsimlere bağlı hareket halinde bulunmaları ve bu göçebe hayat tarzı çeşitli kaynaklarda birbirine benzer fakat değişik ifadelerle tarif edilmiştir: "Yörük taifesi göçer halkıdır", "Yörüğün bir yerde ikameti ve kararı olmayup daima hareket üzere... çünkü Yörük konar-göçer taifedir. Karyede ikametleri yoktur ki toprağa taallükleri ola."; "Yörük la- mekândır", "Göçer evlü" şeklinde kayıtlarda geçmektedir.

Yörük kelimesinin etnik bir özelliği yoktur. Yörüklük bir yaşama biçimidir. Güz ve kış mevsimlerini ovalarda, ilkbahar ve yazı yaylalarda geçiren dağ düzlüklerinde tahıl ekimi, hayvancılık ve ormancılıkla geçinen Yörükler, Çukurova kültürünün özgün bir parçasını oluşturur. Adana'nın Ceyhan yöresinde yaşayan Yörükler ve kültürleri tezimin konusunu oluşturmaktadır. Yörükler, Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde olduğu gibi Adana'nın bir çok ilçesinde ve özellikle Ceyhan'a bağlı köy ve kasabalarda, eskisi kadar olmasa da geçiş dönemleriyle ilgili geleneklerine bağlı bir şekilde hayatlarını sürdüre gelmiş. Bununla beraber yaşam tarzları değişmiş modern hayata, şehir kültürüne adapte olmuşlardır.

Bu çalışmanın konusunu, Ceyhan'da yaşayan Yörük oymaklarının tarihleri, yaşamları, folklorun zengin malzemesini oluşturan geçiş dönemleri, inanışları, el sanatları kısacası halk kültürleri ve anonim halk edebiyatı ürünleri oluşturmaktadır.

0.1.2. Amaç

Çukurova Bölgesi'nde "Yörük" ve "Göçer" adlarıyla bilinen hayvancılığa bağlı ekonomileriyle göçer, yarı-göçer ve yaylacı olarak niteleyeceğimiz topluluklara günümüzde de rastlanılmaktadır. Adana'nın Ceyhan İlçesi'nde "Yörük" adı verilen toplulukların sayısı oldukça fazladır. Bu çalışmada Ceyhan'daki Yörük köyleri tespit edilerek halk kültürü incelenmesi amaç edinilmiştir.

Yörükler ve Türkmenler, Selçuklular'ın Orta Anadolu'da Sivas, Konya, Kayseri gibi kentlerde yerleştikleri dönemde Çukurova yöresinde bulunuyorlardı. Hayvancılıkla geçinen bu göçebe oymaklar, Toroslar'da yaşıyorlardı. Selçuklular'dan başlayarak Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemine dek merkezi yönetimle sık sık çatışmaya giren Yörükler, yerleşim yerlerinin dışa kapalılığı nedeniyle özelliklerini fazla değiştirmeden sürdürmüş; 19. yüzyılın Çukurova'sında önemli yer tutmuştur. Ancak, Yörükler hem iskan edilerek, hem yerleşik kültürün etkisinde kalarak yaşam tarzlarını ve kültürel özelliklerini unutmaya başlamışlardır. Aynı zamanda 1950-1970 arasındaki sanayileşme, ticaretin hızlanması, makineli tarıma geçiş, teknoloji toplumsal değişime neden olmuş ve yüzlerce yıllık kültürel yapıyı derinden sarsmıştır. Sosyal yaşamlarında oluşan bu değişimden sonra Yörük kültürünün içerisindeki adetleri, gelenekleri, törenleri derleyip tahlil etmek tezimizin amacı olmuştur. Yeni kuşak, hangi oymağa bağlı olduğunu, çadırı, göçü, başı süslü develeri, çanları, üç eteği, ala renkli çuvalların ne anlama geldiğini bilmiyor; çünkü görmemiş, yaşamamış. Bizim amacımız unutulmaya yüz tutmuş Yörük kültürünün belki de hafızalarında kalan son izlerini toplayıp bir arada sunabilmektir.

Çukurova'da Yörükler üzerine ayrıntılı olarak yapılmış en önemli çalışma Ali Rıza Yalgın'ın "Cenup'ta Türkmen Oymakları" adlı eseridir. Bu alan, halk kültürü ve halk edebiyatı ürünleri açısından oldukça zengindir; ancak bu zamana kadar Çukurova'da Yörük kültürü üzerine daha ayrıntılı bir çalışma yapılmamıştır. Biz de Ceyhan'ın Yörük köylerini ve kültürlerini tanıtarak Çukurova kültürüne katkıda bulunmak istiyoruz.

0.1.3.Kapsam ve Sınırları

Anadolu ve Rumeli'de Yörük ve Türkmen adı verilen topluluklar, dağınık geniş bir bölgeye yayılmışlardır. İnceleme alanımız Adana'nın Ceyhan İlçesi'ndeki Yörük köyleriyle sınırlıdır.

Yörükler, Ceyhan'ın merkezinde köy ve kasabalarında dağınık boy ve oymaklara sahip olarak yerleşim yerlerinde yaşamlarını sürdürmektedirler. Bizim derleme yaptığımız köy ve kasabaları şu şekilde sıralayabiliriz:

Sarımazı Kasabası, Dokuztekne Kasabası, Kösreli Kasabası, Doruk Kasabası, Kurtpınar Beldesi, Burhanlı Köyü, İmran Köyü, Hamdilli Köyü, İsalı Köyü, Gümürdülü Köyü, Başören Köyü,Altıgöz Köyü, Havraniye Köyü ve Yalak Köyü.

İnceleme alanı ve sınırları bu şekilde belirlenen çalışma üç yıllık bir zaman sürecinde tamamlanmıştır. Araştırmadaki derleme çalışmaları ise Ceyhan'da yaşayan Yörükler'in verdikleri bilgilerle sınırlıdır.

0.1.4 Yöntem

Çalışmamızda halk kültürü ürünleriyle ilgili çalışmalarda kullanılan alan araştırması, örnek olay ve yazılı kaynaklardan yararlanma yöntemleri kullanılmıştır.

Alan araştırmasında gözlem, görüşme, anket, kılavuz veya kaynak kişilerden yararlanma yöntemiyle inceleme alanında kaybolmak üzere olan törenlere, inanışlara, yaşam tarzlarına, halk kültürü ve anonim halk edebiyatı ürünlerine ulaşılmaya çalışılmıştır.

Alan araştırmasına çıkılmadan önce inceleme sahasıyla ilgili sözlü ve yazılı kaynaklardan ayrıntılı bilgi edinilmiş, ardından konuyla ilgili yazılı kaynaklar taranarak görüşme soruları ve anket formu hazırlanmıştır. Sorular hazırlanırken cümlelerin kısa ve açıklayıcı olmasına dikkat edilmiştir. Birkaç köy okulundaki öğretmenlerle işbirliği yapılarak öğrencilere anket formları gönderilmiş; bu malzemeler değerlendirilmiştir.

Gözlem tekniklerinden " katılımlı gözlem" yoluyla araştırma yapılan topluluğun içerisinde birkaç gün kalınarak (Sarımazı, İmran ve Gümürdülü Köyü) ayrıntılı ve sağlıklı bilgilere ulaşılmaya çalışılmıştır.

Kaynak kişilerin belirlenmesinde ve onlara ulaşmada yörenin kültürel değerlerini bilen bu yerleşim alanlarına sık sık gidip gelen kılavuz kişilerden yararlanılmıştır. Derlemelerin ilk aşamada geçmişte uygulandığı ya da var olduğu

şekilde tespit edilmesi için köyün yaşlılarından veya bu konuda bilgi sahibi olan usta kişilerden yararlanılmıştır. Ayrıca bu ürünlerin bugünkü durumunun ortaya çıkartılabilmesi için ikinci aşama da orta yaşta ya da şehirle bağlantısı olan ve bu konuda belirli eğitim almış kişilerden derleme yapılmıştır. Derlenen bilgiler sınıflandırılmış, plan dahilinde malzemeler çözümlenip yazılı kaynaklarla desteklenerek birlikte aktarılmıştır.

Anonim halk edebiyatı ile ilgili ürünler derlenirken dil özellikleri korunmaya çalışılmış, bir çok yerde kaynak kişinin anlatımına sadık kalınmış; anlatılanlar aynen aktarılmıştır. Bunun yanında bilinmeyen kelimeler, terimler ve Yörükler'in dilindeki bazı kelimeler ayrı bir bölümde verilmiştir.

Derleme çalışmaları sırasında ses kayıt cihazı ve fotoğraf makinası teknik malzeme olarak kullanılmıştır.

Yazılı kaynaklardan yararlanma yönteminde ise konuyla ilgili ulaşılabilen süreli ve süresiz yayınlarda yer alan bilgiler fişlenmiş YÖK Dökümantasyon Merkezi, Milli Kütüphane, Ç.Ü. Kütüphanesi, Adana Fen Lisesi Arşivi'ndeki malzemeler, Adana ve Ankara Yör-Türk Derneği'nde yer alan çalışmalardan yararlanılmıştır.

Gerek alandan gerekse yazılı kaynaklardan elde edilen bilgiler değerlendirilirken tarihi yöntemle, toplanılan malzemenin kaynağına yönelerek halk kültürü tarihi gelişim içerisinde açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmamızda fonksiyonalist yöntem kullanılmıştır.

"Fonksiyonalist bakış açısı, folklor olay ve ürünlerinin halkın hayat düzeni içinde son derece uyum göstererek işleyen, belirgin ve fonksiyonları olduğunu ileri süren görüştür." (Tan, 1988: 15)

Fonksiyonalist yöntemle halk kültürü ürünlerinin, toplum hayatındaki işlevleri ve "kültürü değişik cephe ve kurumlarının birbiriyle ilişki ve tesir içinde" oluşu görüşüne göre topladığımız malzemeleri inceledik (Çobanoğlu, 1999: 214).

0.1.5. Bölümler

Bu çalışma "Ceyhan Yörükleri'nde Halk Kültürü" ve "Anonim Halk Edebiyatı" olmak üzere iki ana bölümden oluşmaktadır.

"Ceyhan Yörükleri'nde Halk Kültürü" adlı birinci bölümde önce Yörükler'in yaşamı üzerinde duruldu sonra " Geçiş Törenleri", "Halk İnanışları", "Halk Hekimliği ve Baytarlığı", "Maddi Kültür", "El Sanatları", "Oyun ve Eğlenceler" ve "Mutfak

Kültürü" olmak üzere sekiz alt başlıkta sıralanarak hem yazılı kaynaktaki bilgiler hem sözlü kaynaktan derlediğimiz bilgiler bir arada verilerek aktarılmıştır.

"Ceyhan Yörükleri'nde Anonim Halk Edebiyatı" başlıklı ikinci bölümdeki ürünler "Anonim Ürünler", "Anlatmalar" ve "Kalıplaşmış Sözler" olmak üzere üç alt başlıkta ele alınıp incelenmiştir. Her bölümde yazılı kaynaklardaki teoriler ile derlenen bilgiler konularına göre tasniflenerek bir arada aktarılmıştır.

Sonuç bölümünde çalışmanın genel değerlendirilmesi yapılarak Ceyhan'daki Yörük kültürüyle ilgili tespitlerde bulunulmuş ve tezin halk kültürüne kazandırdıkları üzerinde durulmuştur.

Kaynak kişilerle ilgili bilgiler, kaynakça ve fotoğrafların verildiği ekler ve özgeçmiş çalışmamızın sonunda yer almaktadır.

0.1.6 Karşılaşılan Sorunlar

Tez çalışmasını yürütürken Ceyhan'da Yörükler'in yaşadıkları yerleşim birimleri oldukça dağınık ve kozmopolit bir yapıya sahip olduğu için kaynak kişilere ulaşmada birtakım sorunlarla karşılaşılmıştır. Çünkü Ceyhan'da Kırımlar, Tatarlar, Nogaylar, Çerkezler ve Kürtler bulunmaktadır. Biz bu yüzden Ceyhan'da oba veya aşiret halinde köye yerleşen Yörük köylerini inceleme alanımız olarak tespit etmeye çalıştık. Bu konuyla ilgili çoğu bilgiler yaşayan sözlü kaynaklardan edinilmiştir. Kaynak olarak bize yardımcı olan bazı kişilerin yaşlı olması, konuşmalarının anlaşılır olmaması ya da hafızalarındaki bilgilerin bölük bölük olması, kopuk olması derleme sırasında karşılaşılan sorunlar arasındadır.

Karşılaştığımız en büyük sorun; inceleme alanımız olan Ceyhan'da Yörük kültürünün yaşayan bir kültür olmamasıydı. Kaynak kişilerin çoğu, amacımızı anlattığımızda: " Kızım, şimdi Yörüklük mü kaldı ki, hepsi unutuldu." diye söze başladılar. Biz bu kültürü oluşturan ögeleri önce yazılı kaynaklardan sonra yaşı yetmişin üstündeki kaynak kişilerin hafızalarından, hatırlayabildikleri kadarıyla derlemeye çalıştık.

Ceyhan'da Yörükler erken dönemde yerleşik hayata geçtikleri için belki de Yörük kültürünün izlerini yeteri kadar tespit edemedik. Örneğin; Ceyhan'da konar-göçer hayatı devam ettiren, develerle konup göçen, kullanacağı her malzemeyi ve besini kendi üretebilen bir obaya ya da Yörük ailesine rastlamadık. Günümüzde sadece

Sarıkeçili Oymağı'nın Mersin, Mut taraflarında konup göçerek, çadırda yaşayarak bu kültürü devam ettirmeğe çalıştığını biliyoruz.

0.2. Araştırma Alanıyla İlgili Bilgiler

0.2.1. Ceyhan Hakkında Genel Bilgiler

0.2.1.1. Coğrafi Yapı

Ceyhan, Adana'nın 43 km doğusunda Ceyhan Nehri'nin kenarında kurulmuş büyük bir ilçedir. Konum olarak da Çukurova'nın tam ortasındadır (AB, 1986, C.3: 81) Merkez bucağı dışında Sağkaya (Kısmıt) ve Kösreli bucaklarını içine alan 81 köyü vardır (Ceyhan, 2000: 6).

Akdeniz Bölgesi'nin Doğu Akdeniz bölümü içinde yer alan Adana'nın en büyük ilçesi olan Ceyhan 1.427 Km^2 lik alana sahiptir. Doğusunda Hatay İli'nin Erzin İlçesi ile Osmaniye İli bulunmaktadır. Kuzeydoğusunda Kadirli, kuzeyinde Kozan, kuzeybatısında İmamoğlu, doğusunda Yüreğir, güneyinde Yumurtalık İlçesi ile İskenderun Körfezi bulunmaktadır (Yurt Ans., 1981, C.1: 9).

Ceyhan İlçesi fazla yüksek olmayan dağlık ve tepelik alanlar ile ovalık alanlar olmak üzere iki şekilde incelenebilir. Dağlık alanların en önemlisi ovalık alanın güneybatısında yer alan Misis Dağları (Nur Dağı)'dır. En yüksek noktası 758 m. Güneyde yer alan Uyuz Dağları 300-400 m yüksekliğe sahiptir. Ceyhan Nehri'nin uzunluğu 509 Km havzası 20.430 km^2'dir. Eski kaynaklarda adı "Ceyhan" veya "Cihan" biçiminde geçtiği gibi Tevrat'ta geçen Ceyhun adı hem Orta Asya'daki hem Türkiye'deki nehir için kullanılmıştır. Ceyhan Nehri, Adana'nın ikinci büyük nehridir. Binboğalar'dan doğan Harman Deresi ile Nurhak Dağları'ndan doğan Söğütlü Deresi'nin birleşmesinden sonra Ceyhan adını alır. İskenderun Körfezi'nden "Hurma Boğazı" (Darboğaz) denilen yerden denize dökülür (Ceyhan, 2000: 45).

Çukurova'yı meydana getiren ovalardan en büyüğü Yukarı ova da denilen Ceyhan Ovası ilçenin önemli bir bölümünü meydana getirir. Ceyhan'ın toprakları, Yüreğir Ovası'na oranla daha verimlidir. Daha fazla yağış alır.

Ceyhan'da Akdeniz iklimi hüküm sürmektedir. Denize kıyısı olduğu için yazlar sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağışlı geçmektedir. Yörede en çok yamaç yağışları görülmektedir.

Tabi bitki örtüsü makilerden Murt (Mersin), Keçiboynuzu (Harnup), Sakız Ağacı, Delice (Yabani Zeytin), Menengiç, Karaçalı vb. Yerleşim alanları çevresinde

doğal bitki örtüsü yerini büyük ölçüde tarım alanlarına bırakmaktadır (Ceyhan, 2000: 46).

0.2.1.2. Tarihi Yapı

Ceyhan, Doğu Akdeniz'de Ceyhan Nehri'ni kuşatan düz ovada yer alır. Eskiçağdan bu yana önemini yitirmeyen, deniz kıyısıyla ılıman iklimi ve verimli ovasıyla binlerce yıllık tarihe sahip bir yerleşim yeridir. Anadolu'da tarih çağlarına geçişle birlikte Kültepe ve Boğazköy tabletlerinde Luvi (M.Ö. 1900) Arzava (M.Ö. 1500-1333) Kizvatna (M.Ö. 1500) krallıklarından bahsedilmektedir. Kizvatna Krallığı, Hititler'in Çukurova'yı almasıyla varlığı sona ermiştir. M.Ö. 1500 tarihinden sonra Çukurova tamamen Hitit egemenliğine girmiştir.

Çukurova'da M.Ö. 663-612 yılları arasında Kilikya Krallığı kurulmuştur. Daha sonra M.Ö. 12 tarihinden M.S. 476 tarihine kadar bu bölgede Roma İmparatorluğu'nun hakimiyeti devam etmiştir (Yurt Ans., 1981, C.1: 60).

Çukurova 1083-1336 tarihleri arasında Bizans'a bağlı Ermeni Krallığı ile Selçuklular,Danişmendliler ve Memlükler arasında devamlı bir mücadele alanı olmuştur. Bu mücadeleler sonucunda 1336 yılında Ceyhan Irmağı'nın doğusu Memlükler'in hakimiyetine girmiştir. Memlüklerle birlikte Türk boylarından Yüreğirler, Bayatlar, Döğerler, Avşarlar, Salurlar, Eymirler ve en önemlisi Kınıklar akın akın bu bölgeyi yaylakları yurt edinmeye başlamıştır (Yurt Ans., 1981, C.1: 61).

Ceyhan 1353-1515 yılları arasında Memlüklere bağlı Ramazan Oğulları'nın hakimiyeti altında kalmıştır. Ceyhan'da Osmanlı Devleti'nin idaresine girer. Osmanlı idaresindeyken Ceyhan "Yarbisi", "Yarsuvat" adlarını almıştır. Ceyhan 1866'da Halep ve Adana vilayetleriyle Kozan, Maraş sancaklarının birleşmesiyle yeniden oluşturulan Helep Vilayeti'ne bağlanmıştır (Adana İl Yıllığı, 1991: 25).

Türkmenler ise ilk defa yoğun olarak Ceyhan ve çevresine Ramazanoğlu Beyliği döneminde yerleşmiştir. Sayıları 40.000 çadırdan fazla olduğu tahmin edilen Üç-oklu Türkmenler Ceyhan'ın muhtelif yerlerini Türkmen yurdu haline getirmişlerdir (Yurt Ans., 1981, C.1: 61).

1840-1860 tarihleri arasında Ceyhan Ovası yine el değiştirir. 1842'de Çukurova'da asayiş tamamen bozulmuştur. 1865'te Derviş Paşa ve Cevdet Paşa'nın kumandasında gelen Fırka-ı Islahiye isyan eden aşiretleri yerleşik düzene geçmeleri için zorlamıştır.

1919'da önce İngilizler daha sonra Fransızlar Ceyhan'ı işgal ettiler. 1920'de Kuvay-i Milliye güçleri Mercin'de toplanır ve savaşırlar. Mercin Savaşları Ceyhan çevresinde en önemli mücadelelerden biridir. 6 Ocak 1922 tarihinde Fransızlar Ceyhan'ı ve Adana'yı tamamen terk ederler.

0.2.1.3. Nüfus ve Ekonomik Yapı

Ceyhan, nüfus varlığı bakımından Adana'nın başta gelen önemli ilçeleri arasındadır. 1990 nüfus sayımı geçici sonuçlarına göre Ceyhan'ın merkez,bucak ve köy nüfusu şöyle aktarılmıştır:

İlçe	Toplam	İlçe Mer. Nüfus	Bucak ve Köy Nüfus
Ceyhan	161.000	85.000	76.000

(Adana İl Yıllığı, 1991: 74)

Ceyhan nüfusunda çeşitlilik görülmektedir. Nogaylar, Çerkezler, Tatarlar, Muhacirler ve Yörükler. Türkmenler'in bugünkü Ceyhan ilçesine iskanı 1800'lü yıllardan sonradır. Ceyhan'da yoğun olarak yerleşen Türkmen oymakları: Avşarlar, Ceritler, Karakoyunlu, Karahacılı, Tekeli, Aydınlı, Tecirli, Bozdoğanlar, Honamlılar... vb. boylardır. 1877-78 Rus Harbi'nden sonra Kırımlar, Çerkezler, Papaklar, Rumeli göçmenleri çeşitli zamanlarda bölüm bölüm gelerek Ceyhan Ovası'na Osmanlı Devleti tarafından yerleştirilmişlerdir (Muradiye Mah. Sirkeli, Yassıca). 1853-1856 Kırım Savaşı'ndan sonra Nogaylar Rus baskıları üzerine Ceyhan'a yerleşirler (Mangıt, Mercimek, Toktamış Köyleri). 19. yüzyılın sonlarında pek çok Yörük aşireti (Karakayalı, Burhaniye, Kösreli, Dokuztekne, Sarımazı) yerleşerek köyler kurulmuştur. Ceyhan'ın nüfus yapısı incelendiğinde Yörük nüfusunun ezici çoğunluğu dikkati çeker (Adana İl Yıllığı, 1991: s. 25).

Ceyhan geniş tarım alanları, tarım ürünleri, pamuk, dokuma ve yağ fabrikalarıyla oldukça zengin bir ilçedir. Türkiye'nin pazara açılan ilk tarım bölgesi Çukurova'nın bir ilçesi olan Ceyhan'ın sosyo-ekonomik yaşamı Çukurova'nın gelişimine paralel bir çizgi izlemiştir. Pamuğa dayalı sanayi tesislerinin kurulması ve zengin, verimli bir ovaya sahip olması Ceyhan'ın ekonomik yapısını oldukça yükseltmiştir. İlçede hayvancılık da önemli yer tutmaktadır (Ceyhan, 2000: 73).

0.2.1.4. Sosyo- Kültürel Yapı

Ceyhan'da 1950'lerden başlayarak toplumsal yapı, hızla değişmiş, canlı devingen bir yaşama biçimi oluşmuştur. Yöredeki değişik kültürlere sahip toplulukların kendine özgü yaşama biçimi örf, adet ve inanç yapılarındaki farklılıklar ilçede çok boyutlu bir yapı oluşturmuştur. Ayrıca 1970'li yıllarda Doğu ve Güneydoğu'dan fazlasıyla göç almaya başlamıştır.

İlçenin toplum yapısıyla yaşama biçimindeki geleneksel ögeler bu şekilde karmaşık bir görünüm almıştır. Değişik kültürel değerlerin yanında üretim sürecinden kaynaklanan sorunlar da toplumsal yaşamı etkilemeye başlamıştır. Göçebe hayat tarzını sürdürenler, bu değişime ayak uydurmak zorunda kalmış ve hepsi yerleşik düzene geçmiştir. Ancak, hayvancılıkla uğraşan, konar-göçer hayat düzenini (yaylacılık şeklinde) az da olsa sürdürenler vardır (Yurt Ans. 1981, C.1: 137).

Yörük ve Türkmen kültürü Çukurova'nın yüzlerce yıllık kültür birikiminin etkilerini günümüze kadar taşımaktadır. Sanayileşme ve ticaretin gelişmesiyle kendilerinin de dışa açılıp şehirlerde yaşamaya başlamaları kültürel çözülmeyi yaşamalarına neden olmuştur (Yurt Ans. 1981, C1: 141).

0.2.2. Ceyhan'daki Yörük Köyleriyle İlgili Bilgiler

İnceleme alanındaki araştırma yaptığımız Yörük köy ve kasabalarla ilgili bilgileri daha önce köy öğretmenleri tarafından hazırlanmış raporlar ve Adana Fen Lisesi Arşivi'ndeki bilgilerden yola çıkılarak tanıtılmaya çalışılmıştır.

0.2.2.1. Yörük Köyleri

0.2.2.1.1. Dokuztekne Kasabası

Ceyhan'ın doğusunda Hatay'a sınır olan köydür. Köyün tamamı Yörüktür. Köye ismini veren şey ve köy meydanındaki tarihi çeşmenin önündeki dokuz tane teknedir. Dokuztekne Köyü'nün tarım alanları toplamı 10510 dekar olup, ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Köyün eski ismi "Duruhocalı"dır. Bu ismi köye ilk yerleşen kabilenin adından almıştır. 1948 yılında Dokuztekne adını alır. Önceleri bir kaynak pınar halinde bulunan köy çeşmesi hayvanların sulanmasında çekilen güçlükler

nedeniyle oymalı taşlarla teknelerle çevrilmiştir. Bu teknelerin dokuz tane olması ve köy iskanında bu pınar etrafında kuruluşu vesilesiyle "Dokuztekne" olarak kalmıştır. Köyü ilk kuran halk "Evveli Şam, Ahiri Şam" sözüne uyarak İzmir, Aydın, Tire, Ödemiş, Söke, Bayındır, Selçuk bölgelerinden Şam'a göç etmeye başlamışlar. Bir sene kadar Şam'da kalmışlar burada Araplar ile iyi geçinememiş tekrar geriye dönüp bir kısmı Ege'ye yerleşmiş. Bir kısmı da Karatekeli Beyliği'nden ayrılıp şimdiki Çeşme civarında yerleşip yaşamaya devam etmişler. 1927 yılında şimdiki Dokuztekne çeşmesinin civarında köyün temeli atılmıştır. Buraya ilk gelenler "Karatekeli" Yörüğü olup, Sarı İmamoğlu, Hacı Duranoğlu, Deli Hüseyinoğlu, Molla Hoca gibi şahıslar bunların başında gelir. Namrun yaylasına, Zorkun'a, Göksun'a çıkarlar (AFL Arşivi).

0.2.2.1.2. Sarımazı Kasabası

Sarımazı Belediyesi, 1980'li yılların sonunda kurulmuştur. Sarımazı Ceyhan'ın 18 km güneydoğusunda kurulmuştur. Kasabanın nüfusu 4328'dir. Köy nüfusunun tarım alanları 23 dekardır. Küçükbaş ve büyükbaş hayvancılık gelişmiştir. Sarımazı Kasabası son dönemlerde seracılıkta da önemli merkez olmuştur. Köy sınırları içinde Toros Gübre Fabrikası bulunur. Köy halkı için önemli bir istihdam alanıdır.

Sarımazı halkı şu andaki yerine yerleşmeden önce Ege bölgesi illerimizden Aydın-İzmir illeri arasında bulunan "KARATEKE" adı verilen hayvancılığa uygun fundalıklı tepeciklerden oluşmuş bir yerde yaşamışlardır. Bu hayat üç direkli çadırlarla at, deve, merkep gibi o zamanın ulaşım araçlarıyla devam etmiştir. Uzun yıllar hayvancılıkla uğraşan geçimini sağlayan yöre halkı bu hayattan usanır. Bunun üzerine halkın bir kısmı tarımla uğraşır. Devesi, atı, eşeği ile Toroslar'da bir yere yerleşirler (1869). Toros eteğindeki bu göçebe aşirete devlet yetkilileri şimdiki Sarımazı kasabasının bulunduğu yere iskan edilmelerini önerir. Oba hayatı yaşayan bu ailelerin ileri gelenleri buraları beğenir ve yerleşir. Kaç kaç döneminde bazı aileler Suriye'nin başkenti Şam'a göç ederler, sonra tekrar dönerler. Bu yüzden "Evveli de ŞAM, Ahiri de ŞAM" diyerek tekrar Şam'a göç ederler. Buradaki Yörükler'e "Aydınlı Yörüğü" denir. Tekeli-Karakeçili-Horzum gibi kabileler vardır (AFL Arşivi ve Ceyhan: 2000: 20).

0.2.2.1.3. Kösreli Kasabası

Kösreli Belediyesi, Ceyhan'ın 27 km kuzey doğusunda kurulmuştur. Kasaba nüfusunun tamamına yakınını Yörük aileler oluşturmaktadır. Kasabada çevredeki bir çok köye hizmet veren sulama birliği bulunmaktadır. Kösreli'de büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık da yapılmaktadır.

1875 yılında Topku Ali Ağa adında bir şahıs tarafından kurulmuştur. Yörük aşiretine mensup olan Kösreliler bu ismi kabilelerinin ismi olması nedeniyle almışlardır. Kars, Sivas, Ankara üzerinden gelip Konya'nın Karaman ilçesine yerleşiyorlar oradan da Silifke ve Ceyhan köylerine gelerek yerleşiyorlar (AFL Arşivi).

Ali Rıza Yalgın, bugün Kösreli kasabasında ikamet eden Yörükler "Kulfallı Oymağı"na bağlıdır. Kulfallı Yörüklerinin ismi de "Köserelli"dir. Bulgar dağında yaşayan aşiretler içinde bu aşiretin yaşamı az çok seçilir ayrılıklar gösterir. Bunlar kışın Dörtyol, Ceyhan, Yumurtalık çevresinde kışlayıp yazın Çavdar Dağı eteklerine, Dedeli, Subatan Yaylalarında yaşadıklarını aktarır.

Kösreli Köyü 140 yıl önce kurulmuş. Köy ismini Yörük aşiretlerinin göç durumunda taşlı mevkide dinlenirken orada bulunan yaşlı bir dedenin bir taş parçasını eline alıp otaşın Kösre taşı olduğunu söylemesiyle "Kösreli" adı verildiği biliniyor (Kösre Taşı; Harman başaklarını tanelere ayıran sert bir taştır). Daha sonra oranın Kösre obası olduğu söylenir. Aşiretler oradan ayrılırken ilk oturdukları yerden ismini beraberinde taşıyarak Mut, Silifke, Mersin yönlerinde Kösre Obası olarak hayvancılık yapmışlar. Hayvan otlatmaya elverişli yer aramak için sulak, düzlük, otlaklık yer aramak için Yörük aşireti parçalanmış. Bir kısmı bugünkü oturdukları yerde bir kısmı Civar Yaylası, Huzurkent mıntıkasına yerleşmiş. Ceyhan mıntıkasına gelenler Burhanlı ve Kösreli'ye yerleşmişler (AFL Arşivi, Ceyhan, 2000: 25).

0.2.2.1.4. Altıgöz Köyü

Köyün kuruluşu 400 sene önceye dayanır. Buralara daha önce göçebe hayatı yaşayan Yörükler yerleşmiş, sonra toplu olarak Cerit Aşireti yerleşmiş ve halen burada

yaşamlarına devam etmektedirler. Horasan'dan geldiklerini ifade ediyorlar (Ceyhan, 2000: 21).

0.2.2.1.5. Yalak Köyü

Yalak Köyü, Ceyhan'ın 21 km kuzeydoğusunda kurulmuştur. Köyün 1997 nüfus sayımına göre nüfusu 474'tür. Köyün nüfusu Yörük ailelerinden oluşur. Köy halkının geçimi tarım ve hayvancılığa dayanır. Köyün tarım arazileri toplam 11.250 dekar olup arazinin tamamı sulama birliklerince sulanmaktadır.

İran Horasan'dan göç eden Cerit Aşireti tarafından kurulmuştur. Seyitoğlu Mustafa Bey aşiretini alarak Mercin Irmağı kıyısında Sarı Höyük tepesinin civarına getirmiş, çadırları kurarak bölgenin en iyi yeri olduğunu söyleyerek bundan sonra göçebelikten vazgeçerek buraya yerleşmişler. Ceritler, burada önce çadırlarda yaşamışlar, hayvancılıkla geçimlerini sağlamışlar, tarlaları ıslah ederek topraktan yararlanmaya başlamışlar. Ceritler'in Yalak köyünde yerleşik düzene geçmeleri Avşar Harbi'nden sonra olmuştur (AFL Arşivi).

0.2.2.1.6 . Kurtpınar Beldesi

Kurtpınar Belediyesi, 1994 yılında belediye olmuştur. Ceyhan'ın 18 km güneyinde kurulmuştur. Kasabanın 1997 nüfus sayımına göre nüfusu 1684'tür. Kasaba nüfusunun Türkmen Yörük-Muhacir boyları oluşturur. Kasabanın gelir kaynağı, tarım ve hayvancılığa dayanır (Ceyhan, 2000: 22).

Niğde, Antalya ve Aydın'dan gelip buraya yerleşen Yörükler sayıca fazladır. Köyün arazi yapısı daha ziyade hayvancılık için müsait olduğu için buralara yerleşiyorlar. Köyün kuruluşu 1960'lı yılların başı olduğu için bu aile ve aşiretlerin Cumhuriyet'ten önceki isimleri hakkında bilgi yoktur. Köyün kurucusu Kara Ömer oğlu Hüseyin Kahya olduğu biliniyor. Hüseyin Kahya'nın soyundan olan Mehmet Efendi Binboğa Dağları'na yaylaya çıktıklarını söylüyor (AFL Arşivi).

0.2.2.1.7. Hamdilli Köyü

Hamdilli Köyü 1994 yılında belediye olmuştur. Belde Ceyhan'ın 15 km doğusunda kurulmuştur. Nüfusu 1682'dir. Nüfusun tamamına yakını Yörük ve Cerit boylarından oluşmaktadır.

Hamdilli Belediyesi tarım alanları toplamı 16.000 dekardır. Bu arazinin 13.500 dekarı devlet eliyle sulanmaktadır.

Belde, 1804 yılında Derviş Paşa zamanında kurulduğu çeşitli kaynaklardan anlaşılmaktadır. Çukurova'da Cerit ve Avşar aşiretlerinin kavgaya tutuşması bu kavgayı Derviş Paşa'nın yatıştırması sonucunda kasaba oluşmaya başlamış. Buraya ilk yerleşen Hamid Ağa ve çevresi olmuştur. Bu yüzden "Hamdilli" adı verilmiştir. Beldede Cerit boyu ağırlıktadır. Avşarlar, Sivas'a doğru göçmüşler.

Aşiretler birbiriyle kavga ederlermiş, kan akıtırlarmış. Yüzeli yıl önce bu aşiret kavgaları Yörükleri ikiye bölmüş. Avşarla Bozdoğanlı, Cerit ile Tecirli birleşmişler (Ceyhan, 2000: 22).

0.2.2.1.8. Doruk Kasabası

Doruk Belediyesi Ceyhan'ın güney-güney batı yönüne düşmektedir. Ceyhan'a uzaklığı 21 km olup nüfusu 5.423'tür. Doruk, 1973 yılında belediye olmuştur. Doruk halkı tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktadır. Tarım alanlarını büyük çoğunluğu sulamaya elverişlidir. Doruk Kasabası'nda Tarım Kredi Kurumu'nun bir şubesi bulunmaktadır. Kasabada ayrıca bir lise iki ilköğretim okulu vardır. Köyde Arap Dede, Narlı Dede'ye ait türbeler bulunmaktadır.

Aşağı Ceyhan ovasının yüksek tepelerine kurulduğu için yükseklik anlamına gelen Doruk ismini almıştır. Kasabanın kuruluş tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber çok eski olduğu, Anadolu'da göçebelikten yerleşik düzene geçen ilk Türkmen boyları olduğu tahmin edilmektedir. Nergis Tepesi denilen yöreye kasabanın aşiret dediği "Aydınlı" yani Yörükler üç-beş hane olarak yerleşmişler sonra çoğalmışlar. Yörük Beyi Hacı Bey ile Kara Yamak Bey'in aşireti çevresinde toplanmışlar. Aydınlı bir yaşlının ağzından: "Yörükler mallarını daha iyi otlatmak için yurt aramışlar.

Akdeniz sahil boyunca batıya geçmişler. Aydın ve çevresini beğenmişler. Burayı kendilerine yurt edinmişler. Bir süre sonra sivri sineğe yenik düşerek doğuya doğru gerisin geriye gelmişler." Konya'nın Karakaya İlçesi'ne yerleştikleri oradan Tarsus ve üzerine sonra 1536'daki iskanla buraya yerleştikleri söylenmektedir. Toros yaylaları ile Namrun geçidinden gelip Çukurova'ya iniyorlar ya da Gülek Boğazı'nı kullanıyorlar (AFL Arşivi).

0.2.2.1.9. İsalı Köyü

İsalı Köyü: Ceyhan'ın 19 km güneybatısında kurulmuştur.Köyün 1997 nüfus sayımına göre nüfusu 710'dur. Köy nüfusu Türkmen-Yörük boyları oluşturmaktadır. Köy geçimini tarım ve hayvancılıkla sağlamaktadır. Köyün narı çok meşhurdur.

Ceritler, Avşarlar bu köyde yaşayan Yörük boylarıdır. Köyün 200 yıllık bir geçmişi vardır. Köyün kuruluşunda "İsa" adında bir kişi köyün kurulduğu yerde oturmuş olup, daha sonra köy kurucuları bu ismi benimsemiştir. Alaybeyoğlu ve Kara Bekir köye ilk yerleşen Cerit Beyi'dir (Ceyhan, 2000: 23).

0.2.2.1.10. Burhanlı Köyü

Burhanlı Köyü Ceyhan'ın 30 km kuzey doğusunda kurulmuştur. Köyün tamamına yakını Yörük ailelerinden oluşmaktadır. Köy halkı geçimini tarım ve hayvancılıkla sağlamaktadır.

Burhanlı Köyü'ndeki Yörükler Karakoyunlu Aşireti'ne bağlı olan boydan geldiklerini söylüyorlar. Köy halkı Akdeniz sahillerinde yaşayan Yörük boylarıdır. Yazın Zorkun ve Ufacık yaylalarına çıkarlar 1900 yılında Mersin'in Burhan köyünden gelerek Çukurova'nın kuzey kısmına yerleşmişler. Aladağ'da en büyük aşiretin Karakoyunlu Aşireti olduğunu söylüyor. 25 atları, 20 develeri, 600 davarları, 300 çadırları varmış. Daha sonra parçalanmışlar. Bir kısmı Aladağ'da, bir kısmı Mersin'de kalmış (Ceyhan, 2000: 24).

0.2.2.1.11. Başören Köyü

Ceyhan'ın 22 km güneyinde yer alır. 1947 yılında Soysallı Muhtarlığına bağlı Çigniören mevkinde Karaköy ismiyle kurulmuştur. İlk yerleşenler Karakoyunlu Aşireti'nde Mustafa Taban ve yakınları olmuştur. Köy halkı Akdeniz sahillerinde yaşayan Yörük boylarındandır. Karakoyunlu Aşireti'nin bir bölümü Burhanlı Köyü'ne yerleşmiştir. Aşiret hayvancılıkla geçimini sağlıyor. Kayseri ve Konya'nın yaylalarına çıkıyor (Ceyhan, 2000: 23).

0.2.2.1.12. İmran Köyü

Ceyhan'ın 16 km doğusunda kurulmuştur. Köy nüfusunu Türkmen-Yörük-Cerit boyları oluşturur. Köye 1888'li yıllarda gelmişler. Osmanlı Paşalarından Veysi Paşa tarafından bu bölgeye yerleştirilmişler. Aladağ'a yaylaya çıkarlar (Ceyhan, 2000: 24).

0.3. Yörük Ve Türkmen Kelimeleri Üzerine Görüşler

"Yörük, hayvancılıkla geçinen göçebe Türkmen oymağı yada bu oymaktan olan kimse." (AB, C.22, 1990: 441) "Anadolu ve Rumeli'de göçebe hayatı yaşayan Türk kabilelerine verilen umumi isimdir." (Sami, 1989: 1560)

Yörük kelimesinin ne anlama geldiği konusunda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Birkaçını sıralayalım:

"Yörük; iyi ve çabuk yürüyen göçebe, Anadolu'nun çadırda oturan Türkmenleri, bir yerde yerleşmeyen göçebe halkı anlamlarına gelir. Bunlar Anadolu'ya ve oradan Rumeli'ye yayılmış Türkmen topluluklarıdır." (Türkay, 2001: 821)

Yörümek fiilinden yapılma, Anadolu'ya gelip yurt tutan göçebe Oğuz boylarını (Türkmenleri) ifade eden bir kelimedir. Daha sonraları göçebe halka verilen ad olduğu söylenmiştir (Yüncü, 1998: 4).

Bir diğer araştırmacı Yörük kelimesine değişik bir bakış açısı getirir. "Oğuzların yerleşik alanlarına durgun anlamında "Yatuk" Türkmen göçebelerine de "Türük" adı verilir." (Artun, 1994: 25)

Bazı araştırmacılar yürümek fiiliyle Yörük arasında kurulan bağa karşı çıkıyorlar. Bu araştırmacılardan Prof.Dr.Mehmet Eröz, "Yörük" kelimesinin zannedildiği gibi yürümek fiilinden yapılmış bir isim olmadığını, ifade eder ve şöyle açıklar:

"Bu kelime sıfattır. Aslı da "Yüğrük"tür. Telaffuzda yumuşak olan (ğ) sesi kaybolur. Kelime sıfat halinde ileri, medeni, bilgili, cins ve halis manalarına gelir. "Yörük at yemini artırır," derler. Halbuki şehirlilerin pek çoğu cins at yemini arttırır, der. Sonra bir aşiret, başka bir aşireti methederken onlar bizden yüğrüktür, diye metheder. Bunu söylerken de onların daha medeni ve daha ileri olduklarını kasteder. Hiçbir Yörük bu kelimeyi yürümek manasında kullanmaz. Eğer bu fiili anlatmak isterse "Yürüdüm" demeyip "yörüdüm" der. Zaten Yörük her iki kelimeyi de bilir. Yürümek kelimesi yerine her vakit "göç" kelimesini kullanırlar. Göç kalktı, göç kondu, göç gidiyor, göçe katıldı....derler." (Eröz, 1991: 20-21)

"Yörüklük, bir yaşama biçimidir. Geçimi tamamen hayvancılığa bağlı kışı sahil veya ılıman iklimde yazı yaylada geçiren konar-göçer topluluklara "Yörük" derler." (Dulkadir, 1998: 16) Yörükler deyince toplumun büyük bir kısmı çok farklı etnik grup gibi değerlendiriyor. Oysa yapılan araştırmalar bunların Orta Asya Altay'lardan gelen etnik olarak Oğuz boylarına bağlı oldukları kesin olarak ortaya koyuyor. Yerli ve yabancı araştırmacılar bunların etnik yapısının yanında Yörükler deyince sadece "Nomade" göçebe grupları aklına getiriyor; oysa Osmanlı arşivinde bunlar için "konar-göçer" derler. Öncelikle mevsimlik yer değiştiren gruplar değillerdir. Çünkü basit göçebe topluluklar devamlı yer değiştiren, ziraati bilmeyen, sosyal organizasyonu gelişmemiş, sanat dallarında hiçbir ilerleme gösterememiş adeta sürüler halinde yaşayan basit grupları değerlendirmek oluyor "Nomade" kavramı ile. Oysa Anadolu'daki bu Yörük dediğimiz gruplar gelişmiş bir sosyal organizasyona, gelişmiş pek çok sanat dallarına sahipler ve ziraati çok iyi biliyorlar (Erden, 1994: 147). Gözden kaçırılmaması gereken nokta şudur: Geçimi hayvancılığa bağlı olmakla beraber yüksek rakımlı bölgelerde yaşayan insanlara Yörük denilmez. Örneğin Akdeniz sahillerinde yaşayan Boynuinceli Oymağı'nın yaşantısı Yörük yaşantısıdır ve bunlar yaşadıkları bölgede Boynuinceli Yörüğü diye tanınır. Halbuki aynı oymağın Kırşehir bölgesinde

yaşayan hayli kalabalık bir bölüğü Yörük olarak tanımlanmazlar. Konar-göçer olmadıkları için Yörük olarak tanımlanmazlar. Konar-göçerlikten kısmen çıkmış, yarı yerleşik hale gelmiş olanlar da vardır. Bunlar kışın köy kimliğindeki yurtlarında otururlar, yaz aylarında ise yakın mesafelerdeki yaylağa çıkarlar. Bu olgu Türkiye genelinde böyledir. "Doğu ve güneydoğudaki konar-göçerler için kullanılan "aşiret" deyiminin, yaşantıyı kasteden Anadolu'nun diğer yerlerindeki karşılığı Yörük'tür diyebiliriz." (Dulkadir, 1998: 17)

Yörük kelimesinin etimolojik tartışması çok yapılmıştır; ancak net kesin bilgiler sunulamamıştır. Bununla birlikte araştırmacılar bugüne kadar Yörük ve Türkmen sözcüğü üzerinde değişik görüşler ileri sürmüşlerdir. Araştırmacılardan bir kısmı yürüyüp gelen, hayvancılıkla geçinen Batı Anadolu ve Rumeli'deki göçebe boylara "Yörük" genel adını vermiştir. Doğu'da yaşayan aşiretler ise "Türkmen" adıyla anılmıştır. Bazı batılı yazarlar Yörük ve Türkmen arasında etnik farklılaşma olduğunu Yörüklerin Ön Asya göçebeleriyle karıştığını ileri sürerlerse de Türk bilim adamları bu görüşe şiddetle karşı çıkarlar. Bu konudaki araştırmalarıyla tanınan en yetkin Türk araştırmacısı Prof.Dr.Faruk Sümer ise: "Türk, Türkmen, Yörük, Tahtacı, Kızılbaş topluluklarının hepsi Oğuz (Türkmen) kavminin torunlarıdır." der.

M. Eröz, Anamur'da Yörüklere "Yaylacı", yerleşik halka " Yaycı" dendiğini, Karadeniz'de bilhassa Giresun'da bu kavramları Çepni, ki bir Oğuz boyunun da adıdır ve Ekinci kelimelerinin karşıladığını belirtmekte, Anadolu'nun muhtelif yerlerinde Türkmen, Yörük, Göçer kelimelerine karşılık "Manav ve Köylü" kelimelerinin de aynı şeyi ifade ettiğini ileri sürmektedir (Eröz, 1996: 140).

"Demirtaş Ceyhun, "Ah Şu Biz Kara Bıyıklı Türkler" yapıtında "Yörük" ve "Türkmen" sözcüğünü biraz açarak şu bilgileri verir: "Osmanlılar da, Selçuklular gibi ilk sıralar bu göçebe Türklere "Türkmen" demişlerdir. Bilindiği gibi Türkmen sözcüğü ilk olarak 11. yüzyılda, Müslümanlığı kabul eden Oğuzlar'ı şamanist göçebe Oğuzlar'dan ayırt etmek için "Müslüman Türk" anlamında kullanılmıştır. Ama sözcük özellikle Anadolu Selçukluları döneminde aşınıma uğrayarak anlam değiştirmiş ve bir çeşit küfür gibi, onur kırıcı, aşağılayıcı anlamda göçebe Türk karşılığı kullanılmıştır. Osmanlılar da aynı biçimde küçümseyici göçebe Türk anlamında bir süre bu sözcüğü kullanmışsa da daha sonraları bu göçebelerden "Yörük" veya "Yürük" diye söz etmeye başlamıştır." (Seyirci, 1994: 191)

"Türkmenler, Oğuzlar'ın Müslüman olduktan sonraki adıdır. Türkmen adı gerek eski eserlerde, gerekse son zamanlarda yapılan araştırmalarda değişik şekilde açıklanmaya çalışılmıştır. Türkmen kelimesi ilk olarak XI. Yüzyılın Türk asıllı müellifi Kaşgarlı Mahmut, Divan-ı Lugat-it-Türk tarafından açıklanmıştır. Bu adla ilgili bir efsane nakleden Kaşgarlı'ya göre: Büyük İskender, Türk ülkelerine yöneldiği sırada Balasagun'da oturan Türk hükümdarları doğuya çekilmiş, oradan yalnız 22 kişi kalmış (bunlar Oğuz boylarını teşkil etmişler) az sonra bunlara iki kişi daha katılmış İskender üzerinde Türk belgeleri bulunan bu 24 kişiye Farsça "Türkmanend" (Türke benzer) demiş ve Türkmen adı böylece doğmuştur. Daha sonra Reşideddin'in Camiü't-Tevarihin'de "Tacikler, Türkmanend dediler." şeklinde benzer bir rivayet tekrarlanmaktadır." (Tüysüz, 2002, C. 4: 552).

Bu topluluğun kökeni hakkında araştırmacılar tam olarak bir görüş birliğine varamamışlardır. Konuyla ilgili araştırmacıların ileri sürmüş olduğu görüşlerden bazıları şunlardır:

"Oğuz ve Türkmen kelimeleri, izahta müellif ve müverihler çeşitli görüşler ileri sürerlerse de esasta birleşirler: Oğuz ve Türkmen aynı Türk şubesinin adıdır. Yalnız Prof.Dr.Kafesoğlu ayrı bir görüş ileri sürmüştür. Ona göre Kök-Türk tabiri nasıl belli bir kabilenin adı olmayıp siyasi bir terimse Türkmen tabiri de aynı manada olmak üzere Karluklar'ın en kudretli zamanlarında kullandıkları siyasi bir terimdir." (Eröz, 1991: 17).

Prof. Zeki Veli Toğan, Oğuzlar'ı göçebe, Türkmenler'i yarı göçebe olarak kabul etmektedir. "Şikari"nin Karamanlar tarihinde pek vazıh olarak gösterilen Oğuz ve Türkmen farkının yani Oğuzlar'ın bu iki zümreye inkısamı keyfiyetinin daha Selçuklular zamanında mevcut olduğu o zamana ait kayıtlarda da istihraç edilmektedir. Mahmut Kaşgari ve El-Buruni gibi eski müelliflerin eserlerinden anlaşıldığı üzere Türkmen, daha ziyade medeni kavimlere komşu olarak oturan ve kısmen ziraatle uğraşan yarı yerleşik Oğuzlar ile Karluklar'a itlak olunmuş yine Mahmut Kaşgari'ye göre Oğuzlar, kendi memleketinde harplere göçlere iştirak etmeyen zümrelere (cins) (yatak) demişlerdi (Eröz, 1991: 18).

M. Fuad Köprülü, Oğuzlar'dan Müslüman olanlara Türkmen denildiğini ileri sürer. Memleketimizde F. Köprülü'nün görüşü klasik bir değer kazanmıştır. Köprülü,

vaktiyle Divan-ü Lugat'a dayanarak Türkmen adının, Oğuzlar'dan Müslüman olan gruplara verildiğini söylemiştir (Kurt, 1985: 18).

Prof.Faruk Sümer, Kızılırmak'ın doğusundaki Türk göçebelerine Türkmen, batısındakilere Yörük denildiği kanaatindedir.

"J. Deny göre: "Türk Dili Grameri" adlı meşhur eserinde Türkçe'deki –men/-man ekinin kocaman, şişman vb. sözlerinde görüldüğü gibi mübelağa, fazlalık, üstünlük manası verdiğini tespit ile Türk ve –men'den mürekkep Türkmen tabirinin koyu Türk halis kan Türk manasına geldiği neticesine varmıştır. J. Deny yaptığı izah Gy. Nemeth tarafından isabetli görülmüştür." (Eröz, 1991: 19)

"Vambery'e göre: kelime Türk ile men'den terekküp etmiştir ve Türklük Türkler, demektir. Zira –men, Türkçe'de toplayıcı isimler meydana getiren bir ektir." (Soylu, 1993: 8)

Hammer; Neşri'ye dayanarak Müslüman olan Oğuzlar'a Türkmen denildiğini söylüyor.

"İlk defa onuncu asrı miladiye ait eserlerde görülen bu kelimenin aslı ve menşei bugüne kadar hala halledilmemiştir." diyerek Barthakl bu hususta bir hükme varmanın zorluğunu belirtmiş oluyor." (Altun, 2003: 28)

Anadolu göçer toplulukları, yaşadıkları bölgelere göre "Türkmen Yörük ve Göçer" adıyla anılan topluluklardır. Yerleşik hayata geçen Türkmenler'e bir müddet sonra Türkmen denilmeyerek Türk adı, Türkmenler'in konar-göçer hayatlarını sürdürenlere ise, bu özelliklerinden dolayı "Yörük" adı verilmektedir (Altun, 2003: 29).

Sonuç olarak şunu diyebiliriz: XI. Yüzyılda Anadolu'ya gelen Türk boylarının konar-göçer olduklarını, Türkmen adının Anadolu'da konar-göçerlikle eş anlamlı olduğunu, daha sonra konar-göçerliği bırakarak yerleşik hayata geçtiklerini ve Anadolu'yu yurt edindiklerini bilmekteyiz. Tahrir defterlerinde Yörükler, konar-göçer diye geçmektedir. Cevdet Türkay'ın hazırladığı eserde ise Yörükler " Yörükan taifesindendir" şeklinde kaydedilmiştir.

Çalışma yaptığımız köylerde "Yörük nedir? Kimlere Yörük denir?" diye soru yönelttiğimizde aldığımız cevaplar şöyleydi:

- Hayvancılıkla geçinen göçebe Türkmenlerdir (K.1, K.2, K.7, K.17, K.52, K.67, K.36, K.84, K.85).

- Orta Asya'dan Batı Anadolu'ya gelen sonra da Anadolu'ya ve Akdeniz sahillerine dağılan Türkmen, göç edip konarsa Yörük, denir (K.52).
- Küçükbaş hayvancılık yapan, sürekli göçüp konan, eli ayağı çabuk, misafirperver insanlardır (K.18, K.74, K.75).
- Yörük, kışı kışlığında (köyünde), yazı yaylakta geçiren, hayvancılıkla uğraşan yayla adamıdır (K.25, K.26).
- Yörükler Horosan (İran) kökenli insanlardır. Ordan göç edip yaklaşık olarak 400- 600 çadırla Söğüt/Bilecik'e yerleşmişlerdir. Orada birçok Beylik kurmuşlardır. Oğuzlar'ın üç-ok kolundandır (K.72).
- Yardımsever, misafirperver, neşeli, çalışkan insanlardır, Yörükler (K.33).

Görüşme yaptığımız kişiler Yörük olduklarını söylemekte, Yörük olduklarına inanmaktadırlar. I. Altun'un yaklaşımıyla diyecek olursak bir "Yörük Irkı" belki yoktur ama besbelli ki bir "Yörük Kültürü" vardır. Bu kültürü daha iyi anlayabilmek için tarihleri üzerine genel bilgiler vermeyi amaçladık.

0.4. Yörüklerin Tarihçesi

Türklerin topluca İslam dinine ve medeniyet çevresine girmeye başladıkları X. yüzyılda Türk dünyasını temsil eden büyük Türk topluluklarından biri de Oğuz Türkleri'dir (Koca, 1992: 529).

"Bu yüzyılda Oğuzlar'ın Hazar Denizi ile Seyhun (Sir Derya) arasındaki sahada bağımsız devletleri vardı. O zaman Seyhun Nehri'nin kuzeyindeki sahaya "Oğuz Bozkırı" denmekteydi. Yarı göçebe ve yarı yerleşik hayat yaşayan Oğuzlar X. Yüzyılda "Boz-ok" ve "Üç-ok" olmak üzere iki kola ayrılıyordu. Bu ikili teşkilatın temeli Türk soy kütüğünün ortası olan Oğuz Kağan'a dayanıyordu. Boz-ok kolunu, Oğuz Kağan'ın "Gün, Ay, Yıldız", Üç-ok kolunu da "Gök, Dağ, Deniz" adlarında oğullarının her birinden olan dörder oğuldan türemiş boylar temsil ediyordu. Bu duruma göre Oğuzlar, "Sağ-kol" olan Boz-ok on iki "Sol-kol" olan Üç-oklar da on iki olmak üzere yirmi dört boydandır. Her boyun başında da "Bey" ünvanını taşıyan başkan bulunuyordu." (Sümer, 1980: 52)

Oğuzlar, Türkmenler ve Yörükler hepsi göçebe olan aynı ve en köklü Türk topluluğunun değişik zamanlarda ve yerlerde aldığı adlardır. 1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra Oğuzlar, kitleler halinde Anadolu'ya gelmeye başladılar. Anadolu'ya gelen bu göç dalgası 1260 yıllarında Moğol istilaları sırasında daha büyük boyutlara ulaştı (Çevik, 1971: 6). Anadolu'ya gelenler arasında Karluk, Kıpçak gibi Türk kavimleri de vardı. Bunun sonucunda demografik, kültürel yapısında hızlı değişmeler olmaya başladı. Ancak bu değişimi asıl sağlayan unsur Anadolu'da yaygın olarak Türkmen adıyla bilinen Oğuzlardı. Orta Asya steplerinden kitleler halinde gelen Türkmenler için Anadolu, hem yerleşik hem de hayvancılığa bağlı göçebe hayat tarzını yaşamaya elverişli bölgeydi. Anadolu'da göçebe hayatını yaşayan Türkmenler'di (Şahin, 2000: 254-55). Malazgirt zaferinden sonra Anadolu'ya gelen Türkler'in iskanı bilhassa Melikşah'ın tahta geçmesinden sonra sistematik bir şekilde başlamıştır. 125 yıl içerisinde Anadolu'da İslam-Türk hakimiyeti sağlanmıştır (Yınanç, 1944: 8).

"Osmanlılar döneminde Türkmen veya Yörükler, yerleştikleri gibi idari ve mali bir organizasyon içindeydiler. Bu idari ve mali organizasyon içindeki büyük gruplar Boz-ulus Türkmenleri, Yeni-il Türkmenleri, Halep Türkmenleri, Şam Türkmenleri, Dulkadırlı Türkmenleri, Ulu Yörük, Bolu Yörükleri, Kara-Ulus Yörükleri ve Ankara Yörükleri gibi hususi adlarla bilinmekteydi. Bu adların onlara genellikle idare veya merkezi idarenin bürokratları tarafından verildiği anlaşılmaktadır. Osmanlı döneminde Oğuz yani Türkmen boylarının hangi bölgeleri yurt tuttukları ve coğrafi bakımdan nasıl bir dağılım gösterdikleri 15. yüzyılda özellikle Anadolu'nun bütünlüğü sağlandığı 16. yüzyılın ilk çeyreğinden sonra detaylı olarak tespit edilmiştir." (Şahin, 2000: 259).

Cevdet Türkay'ın "Oymak, Aşiret ve Cemaatler" adlı kitabında "Yörükân taifesindendir" şeklinde ifadeler bulunmaktadır. Ayrıca bu hususu dönemin Tahrir Defterleri'nden istifade ederek konu ile ilgili çalışmalar yapan araştırmacıların tespitlerinden anlamak mümkündür. Yörükler, Anadolu'da veya Rumeli'de oturdukları bölgelerin adını aldıkları gibi kendi eski adları ile anılırdı.Mesela Anadolu Yörükleri'nin bazılarının belgelerde geçen adları şunlardır: İçel Yörükleri, Alaiye Yörükleri, Tekeli Yörükleri, Bursa Yörükleri, Haruniye Yörükleri, Maraş Yörükleri, Eski Yörük, Toroman Yörükleri, Tacirli Yörükleri. Rumeli Yörükleri'nin adları ise şöyledir: Tanrıdağ Yörükleri, Naldöken Yörükleri, Kocacık Yörükleri, Selanik Yörükleri (Türkay, 2001: 821).

Osmanlılar döneminde yaşayan Yörükler'in çoğu Anadolu'da bir kısmı da Rumeli'de bulunuyordu. Has, zeamet ve tımarla yaşayan bütün reaya (halk) hakkında olduğu gibi bu aşiretleri de nizam ve inzibat altına almak devletin müdafası ile onların gücünden yararlanmak için nizamlar ve kanunlar hazırlanmıştır. Gerek Fatih Sultan Mehmet'in gerekse Kanuni Sultan Süleyman'ın kanunnamelerinde Türk aşiretleri için maddeler konulmuştur. Koçi Bey'e göre: "Yörükler, kanun nazarında askerdi. Rumeli eyaletinde yirmi bin defterli akıncı, kırk bin Yörük ve müsellim vardı. Yörükler müsellim taifesinden sefer zamanı nöbetle beş-altı bin nefer tayin edilip sefer malzemelerini taşırlardı. Başlarında Yörük beyleri ve başbuğları bulunurdu." (Ceran, 1996: 18).

"Yörükler'in seferdeki görevleri top çekmekti. Top yuvarlağı dökmek, kale duvarları yapmak, kale muhafızlığında bulunmak, donanmada çalışmak, kereste taşımak, cami vesaire miri binaların inşaatında amele hizmetini görmekti. Divan'da şiddetli hükümler yazılırdı. Şayet o sene Yürükler'in, o zamanın tabiri ile sefere eşmelerinden vazgeçilirse her ocaktan altı yüz akçe alınırdı. Sefere gelmeyenler ceza görürdü. Fatih Kanunnamesi'nde Yörükler silahlı asker olarak kullanılmıştır. Fakat Kanuni dönemine ait vesika yoktur elimizde. Anadolu Yörükleri ile devletin alakası II. Viyana bozgunundan sonra oldu. 18. asrın başlarında Osmanlı hükümeti Yörükleri biraz okşamak lüzumunu hissetti. Anadolu'daki Yörükler'den istifade etmek ciheti düşünülmeye başlandı. Bu iş için Konya'ya gönderilen Ali Paşa, Çukurova'ya gönderilen Derviş Paşa Türkmenleri organize etmeye çalıştılar. Bütün beylere, kadının huzurunda sefere harbe iştirak edeceklerine dair yemin ettirildi." (Dulkadir, 1998: 21) Çünkü Yörüklerin sosyo-ekonomik yapıları şöyleydi: İl veya ulus adı altında gruplandırılan konar-göçerler boy (kabile), aşiret, cemaat, mahalle, oba, aile şeklinde alt bölümlere ayrılmıştı. Boyların başında "Boybeyi" bulunur ve idari işlere bakardı. Konar-göçer aşiretlerin başında "Kethüda" denilen yönetici bulunmaktaydı. Vergi toplama, aşiretin düzenini sağlama gibi görevleri vardı. Konar-göçerler vergi vermekle mükellef olan raiyet sınıfına dahil olup bennak ve mücerred olarak toprağı ve davarı olan hane esasına göre vergi veriyorlardı (Sansar, 1992: 907). Zamanla sosyal yapıları değişmiş, konar-göçerlikten vazgeçerek reaya sınıfına girmişler buna karşı devlet, Yörükleri yeniden yapılandırmaya çalışmıştır.

"Yörükler, çoğu zaman sefere katılmaya, madende çalışmaya çağrıldıkları zaman icabet etmezlerdi. Etseler bile geç veya eksik mevcutla katılırlardı. Yörükler bir

yerde üç günden fazla oturamazlardı. Hangi köye yazılırsa raiye resmini o köye verirlerdi. Bir Yörük, sipahiden yer tutup ziraat yapsa öşür ve salarla birlikte on akçe boyundurluk verirdi. Bundan başka Yörükler'den iki koyuna bir akçe ağnam resmi, en iyi sürüden yirmi, ortadan on beş, aşağıdan on akçe ağıl resmi alınırdı. Resimler (vergiler) sancak beyine verilirdi. Yörükler, konar-göçerlikten vazgeçerse davarlarını dağıtıp, ziraat ve çiftçilikle uğraşırlarsa Yörüklük'ten çıkarak, riayet sınıfına girerlerdi." (Refik, 1989: 6-12)

Anadolu'nun güney bölgesinde bulunan Yörükler ile Rumeli'deki Yörükler birbirinden bazı bakımlardan farklı bir statüye sahipti. Bulgaristan, Yugoslavya hududu ve Tuna sınır olmak üzere geniş bir alanda sekiz grup halinde bulunuyorlardı. Osmanlı devleti kendilerine bazı özel statü tanıyarak, teşkilatlandırmıştı. Yörük grupları bölgede hasılatı esas olarak ser-askerlikten ayrılmış olarak yirmi-beş sonradan otuz-kişilik ocaklara bölünmüştü. Rumeli'deki Yörükleri "Evlad-ı Fatihan" ünvanı verilmişti (Gökbilgin, 1937: 58). Yörükler'in Osmanlı Devleti Dönemi'nde Anadolu ve Rumeli'deki dağılımları ve sosyal yapıları farklılık göstermekteydi. Çukurova'da ise Türkmenler'in varlığı ile ilgili olarak şunları söyleyebiliriz:

Tarihte Kilikya diye anılan Çukurova yöresine Oğuzlar'ın Üç-ok koluna mensup Türkmenler'in kitleler halinde gelip yerleşmeleri Moğol istilası sebebiyledir. Bölgeye yerleşen Üç-ok kolunun başlıca boyları Yüreğir, Kınık, Bayındır, Salur ve İğdir idi. Yüreğirler'den olan Yüreğiroğlu Ramazan Bey 1352'de Memluklar tarafından Dulkadıroğlu Karaca Bey'in yerine Türkmen Emirliği görevine getirildi. Ramazanoğulları adını alan beylik Çukurova'nın Türk yerleşimine açılmasında önemli bir rol oynadı (Kurt, 1985: 12).

"Adana Sancağı'nın ilk tahriri 1519 (925 H.) tarihinde yapılmıştır. İstanbul Başbakanlık Arşivi'nde 69 numarada kayıtlı bulunan Mufassal Tahrir Defteri'nden elde edilen bilgilere göre Adana Sancağı'nın 9 nahiyesindeki toplam 437 Yörük cemaati yaşamaktaydı." (Kurt, 1985: 14)

Prof.Dr.Faruk Sümer ise Çukurova'daki oymakları bize şöyle aktarmıştır:

Trablus-Şam: Bu yörede yaşayan Türkmen topluluğu da başlıca: Salur, Eymir, Gazilü vs. oymaklardan oluşmaktaydı.

Boz-Ulus: Dulkadırlı oymakları ve Haleb Türkmeni oymakları olmak üzere üç koldan meydana gelmiştir.

Dulkadırlı oymakları: Cerit, Sultan-haculı, Çimenlü, Haculu, Musalu, Avşar, Beğ-dili (Sümer, 1980: 176-179).

Bu bölgeyi fethetmiş olan Üç-oklar, toprağa bağlanmışlar ve kısmen boy teşkilatlarını kaybetmişlerdir. Bölgenin Türkmen yerleşimine açılmasında önemli roller oynamış olan Yüreğir ve Kınıklar'ın XVI. Yüzyılda yerleştikleri yerde yalnız isimleri kalmıştır.

"Göçebe unsurlar, yeni coğrafyaya Anadolu'ya geldiklerinde büyük gruplar halinde ve aynı adı taşıyan topluluk için nispeten homojen ve lokalize sayılacak durumdaydılar. Örneğin: Dulkadir Eli bir yerde, Danişmendlü Ulusu bir yerde Boz-ulus bir yerdeydi. Öyleki sonraki yüzyıllarda haklarında yerleştirme kararı verildiğinde bile nispeten bir aradaydılar. Faruk Sümer'den öğrendiğimize göre Dulkadir Eli, Amik, Halep ve Çukurova'da kışlar, Maraş yakınlarında yazlardı. Ayrıca Haytaların bir kolu olan Kara Haytalılar, Anamuslular ve Tekelüler gibi Antalya çevresinin ufalanmış boy ve obalarının ana stoklarından birisi Faruk Sümer'den öğrendiğimize göre Dulkadır (Zulkadır) Ulusu idi. Yine ana gruplardan birini oluşturan Danişmendlü Ulusu da Adana-Halep civarındayken 17. yüzyılın sonunda büyük iskan hareketi öncesinde Aydın-Soma-Geyikler civarındaki yaylalara göçerdi. Güney Anadolu'da "Aydınlı" diye yakın zamana kadar bilinen boyların adı bu göç günlerinden kalsa gerektir. Bunlar 1694-1695'de Hamit Sancağı, Keçiborlu ve Urla Nahiyelerine yerleştirilir. Aydın'a yerleştirilenler 18. yüzyılın başında nüfus kalabalıklığı ve toprak yetersizliği nedeniyle Çukurova'ya yerleşirler." (Aktan, 1994: 2-3)

Yukarıda da aktardığımız gibi bugün bir çok Yörük oymağı bir takım etkenlerden dolayı yerleştikleri gibi kalmamış, Türkiye'nin değişik bölgelerine dağılmışlardır. Bugün bir oymağın bir obası Ceyhan'da ise bir obası Mut'ta bir obası Muğla'dadır.

Bölgede yaşayan Avşar, Cerit, Sırkıntılı, Bayat, Karatekeli, Yedi boylu, Karahacılı gibi büyük oymaklardan başka Çukurova Yörükleri diye anılan ve adlarını kutsal saydıkları davar cinsi sağmal, yün ve kıllarını kullandıkları hayvanlardan olan Karakeçili, Sarıkeçili, Kara koyunlu, Ak-koyunlu, Boynukaralı gibi adlar taşıyan ibtidai görünüşlü konar-göçer topluluklar bölge folkloruna canlılık kazandırmaktadır (Ataman, 1984: 13). Bu topraklara iki buçuk asır önce yerleşmiş güneye yerleşmeye başlayan Türkmenler o günden bugüne kadar ırk ve oba teşkilatlarını korumak suretiyle bütün

adet, gelenek ve inançlarını titizlikle sürdürmüşler hatta yerleştikleri bölgede kendi adet ve inançlarını yaymayı başarmışlardır (Yalgın, 1993: 32).

Çalışma yaptığımız bu köylerde gördük ki; birçok âdet ve gelenek unutulmaya yüz tutmuştur. Gerçekten Yörük kültüründeki erime süreçleri ve dönüşümleri görmek mümkündür.Yörükler zaman içerisinde kültürel etkiler, dinsel etkiler, yeni coğrafi etkenler, baskılar, iskanlar, yerleşik kültürün etkisi ve benzeri etmenler sonucunda kültürel erimeler, yeniden yapılanmalar, merkezi otoritenin şekillendirmesi, etnik karışımlar gibi sonuçlar yaşamış ve gözlemlediğimiz kadarıyla Yörük kültürü ile yerleşik kültür iç içe geçmiş hatta Yörük kültürünü oluşturan ürünler, modern hayatın içinde çok az sayıda muhafaza edilmiştir.

0.4.1. Yörük Cemaatleri ile İlgili Hükümler

Yörüklerin en küçük topluluk olan yakın ailelerin birliğine SOY, soyların birliğine OBA, obaların birliğine OYMAK, oymakların birliğine BOY, boyların birliğine İl denir (Artun, 1994: 25).

Yörük cemaatlerinin Çukurova'da tarihten bu yana adları geçen oymakları ve bu oymakların yaşadıkları yerler aşağıda sıralanarak verilmiştir. Bu konudaki bilgiler kaynak kişiler tarafından da desteklendiği için tanık olarak verilmiştir.

1- Sarıkeçili Oymağı: Sarıkeçili boyu Anadolu'nun 125 yıllık Selçuklu döneminde Kayı Boyu'nun altı parçaya ayrılmasından sonra Sarıkeçililer olarak Doğu Toroslar'ın yaylalarında yaylarken geçimlerini hayvancılıkla, hayatlarını göçebecilikle sürdüren bir aşiretti. Devlet yetkilileri, yaz aylarında Doğu Toroslar'ın yaylalarında iyi hayat sürdükleri ama kış aylarında Çukurova'nın sıcağı, sineğinde rahat edemediklerini beyan etmeleri üzerine Devlet-i Umumiye'de bunlara Konya'nın batısında bulunan Doğanhisar'ı, Akşehir bölgesini tahsis eder. Oba olarak 13-14 bin kişilik bir kalabalığa sahiptir.

İçel (Mersin), Teke (Antalya), Aydın, Konya, Akşehir, Afyon, Burdur, Isparta, Eğirdir de yaşayan Yörüklerdir. Sultanın fermanı ile bu cemaat Aydın sancağının boş ve harap yerlerine yerleştirilmiştir. Adana-Düziçi, Kozan, Bahçe, İmamoğlu ve Maraş merkezi alanlarına yerleşerek dağıldıkları söylenir (Dulkadir, 1998: 22) (K.85).

2- Saçıkara Oymağı: Adana, Isparta, Kozan, Tarsus, Aydın, Manisa, Anamur, Beyşehir, Denizli ve Manavgat köylerinde yaşarlar. İçel sancağına iskan edilmişken 1440 (1728) yılında Kıbrıs'a nakil ve iskan edildiler. Daha sonra Aydın'ın boş ve harap yerlerine yerleştiler (Ceran, 1996: 27) (K.45).

3- Karahacılı Oymağı: Karahacılılar iki bölüktür.Bir bölüğü Adana'nın kuzeyinde Seyhan Irmağı'nın gündoğusunda 24 köye yerleşmiştir. İkinci bölüğü ise hala göçebe olarak yaşamaktadır 1862-1863'lerde Aydın'dan gelmiştir (Yurt Ans., C.1: 141).

4- Bahşiş Oymağı: İçel sancağı, Anamur, Silifke, Adana, Tarsus ve Alanya'da yaşarlar. 1173 yılında Ermenek Barçın Yaylası'na göçerek bu dağları yayla edinmişlerdir. Aşiretin toprağı ve kışlağı yoktur. Kışın Adana'nın güneyindeki kiralık yerlerde kışlarlar. Niğde, Armutlu ve Aladağ'da Bahşişler vardır. Misafirlere çok ikram gösterirler. Zeki, uyanık, görgülü, becerikli ve çalışkandır. Bahşiş obaları yalnız davarcıdır (Yalgın, 1977: 213-214).

5- Horzum Oymağı: Horzumlar, Celaleddin Harzemşah'la Anadolu'ya gelen Türkmen boylarıdır. Yassıçimen Muharebesi'nden sonra Selçuklular'ın hizmetine girdiler. Harzemli Germiyan Aşireti'nin reisi olan Ali Şiroğlu Muzafferüddin Bey, II. Gıyaseddin Keyhürsev döneminde Malatya'da 1240 yılındaki Baba İshak Hareketi'ni bastırmakla görevlendirildi. Bu aşiret 1241 yılında hareket bastırılmasından sonra Kütahya ve Manisa çevresine yerleşti.

Horzumlar, Teke (Antalya), Menteşe (Muğla), Hamid (Isparta), Konya, İçel, Antalya, Manisa, Denizli'de yaşayan Türkmen Yörüklerindendir (Ceran, 1996: 28).

6- Karaevli Oymağı: Bu aşirete "Karakoyunlu"da denir. Söylenenlere göre Karaevli ismindeki bir adamdan türeyen obasına verilen admış. Bunlar asıl aşiretlerinin "Karakoyunlu" ismiyle anıldığını iddia etmektedir (Yalgın, 1977: 214).

"14. yüzyılın ortalarında Türkiye'nin Doğu bölgelerinde Karakoyunlu ve Akkoyunlu adlı iki Türkmen (Yörük) boyu siyasi sahnede görünmüştür.

Fetihler yapan bir ruha sahip olarak Horosan'a kadar yarım asır İran ve Irak'ı içine alan bir devlet kurmuşlardır. Bu cemaatin diğer büyük şubesi de Sivas "Yeni il"de yaylaya çıkıyordu. Bu oymak XVII. Asrın başlarında diğer bir çok Türkmen oymağı gibi batıya doğru göç ederek Karaman eyaletini yer tutmuştur. Teke (Antalya) havalisinde de küçük bir Karakoyunlu oymağı yaşıyordu Kışın Kayseri, Everek ve

Çukurova'da kışlarlar. Yazın Taşoluk, Gümüş Dere Yaylaları'nda yaylarlar." (Ceran, 1996: 28)

7-Akça Koyunlu Oymağı: 1708 başlarında Akça Koyunlu Aşireti Adana, Sis (Kozan) kazaları ile halkı olan İfraz-ı Zülkadiriye (Dulkadiroğlu) cemaati hassıdır. Aşiret halkının yaylakları Ceyhan Kurtkulağı kasabasıdır. Çocuk ve davarları sıcaktan ve sinekten kırılınca Niğde taraflarına göç etmişlerdir (Yalgın, 1993: 5).

8- Karahacılı Yörük Oymağı: Malazgirt savaşını takiben Oğuz Türkleri Anadolu'ya boy boy, oba oba, oymak oymak yerleşmişlerdir. Karahacılı obası en çok Aydın bölgesine yerleşmiş iken, hayvancılık dolayısıyla merası ve otu bol olan yöreler aramaya başlamışlardır. 19. yüzyılın ilk yarısında Aydın yöresinden 36 oba olarak ayrılan Karahacılı Yörükleri, Toros Dağları silsilesini pek beğenmişlerdir. Başlarında Hacı Ali adında bir zat, aşireti sevk ve idare ederken 24 obası Toroslar'ın Alma tepesi, Başyayla ve Üçkapılı Yaylalarını yurt edinmişlerdir. Kışın şimdiki Sarıçam yöresinde kışlarlar, yazın ise Aladağ'daki yaylalara çıkarlardı. Dağıldıkları köyler Çokçapınar, Soysalı, Çiçekli köyleridir (Yurt Ans. C.1: 141) (K.52).

"Karahacılı oymağı 2 bölüktür. Bir bölüğü Adana'nın kuzeyinde ırmağın güney doğusunda 24 köye yerleşmiş, bir bölüğü ise hala göçebe yaşamaktadır. Asılları Aydın'dan gelmedir. Akif Paşa iskan ettirmiştir." (Yalgın, 1993: 3).

9- Bozdoğan Oymağı: Oğuzlar'dan Bozdoğanlar, İçel Sancağı, Gülnar, Adana, Sis (Kozan), Maraş, Kadirli, Silifke, Tarsus, Kayseri, Aydın, Edirne sancak ve kazalarına konar-göçer yörükler olarak yerleşmişlerdir. Bu arada zaman zaman yer değiştirmişlerdir. Şu anda Çukurova'daki Bozdoğanlar'ın büyük kısmı Aydın, dolayısıyla Ege Bozdoğanlarıdır. Şimdilerde en çok Kadirli'de yaşamaktadırlar. Çukurova'daki Bozdoğanları üç gruba ayırırız: Kütük Bozdoğanı (Ceyhan-Yumurtalık'ta), Bolacalı Bozdoğanı, Sırkıntı Bozdoğanı (Tatlıkuyu, Kıvrıklı, Gümürdülü). Yayla olarak Andırın kazası sınırları içinde yaylamışlardır (Yurt Ans., C.1: 141) (K.7, K.24).

10- Boynuinceli Oymağı: Boynuinceliler yazın Silifke kazasının Mağara bucağına bağlı Yüğlükdağı eteklerinde kışın Silifke'nin Yaydağ bucağına bağlı Kız Kulesi civarında deniz sahilinde kışlar. Bu aşiretin meşhur yaylaları "Karagöl, Eğriçayır, Perçemgediği" isimleriyle anılır. Kadına çok değer verirler "Yörüklerde sermaye avrattır. Şehirliler zenginleşince ev yapar; Yürük kısmı zenginleşince evlenir." derler (Yalgın, 1997: 215).

11- Kulfallı Oymağı: Kulfallı Yörüklerinin bir ismi de "Körselli" dir. Bulgar dağında yaşayan aşiretler içinde bu aşiretin ayrılığı çadırların biçimindendir. Çadırları "Alaçık"tır. Dörtyol, Ceyhan, Yumurtalık en çok Mersin'de kışlarlar yazın ise; Çavdar Dağı eteklerinde Dedeli, Subatan isimleriyle anılan yaylalara çıkarlar. 1869-70 tarihlerinde 250 çadır ile yerleşmişlerdir (Yalgın, 1997: 221).

12- Keşşaflı Oymağı: "Oba altmış beş yıl önce Teke sancağından bir bölüktür. Bu aşiret yazın Aladağ'da "Alagöl" Bulgar Dağı'nda "Gavur Çukuru" yaylalarında bulunurlar. Aladağ'da aşiretin tanınmış adı Karakoyunlu'dur. Bu oymak Adana ve Ceyhan kasabaları civarında kışlar." (Yalgın, 1997: 224)

13- Karalar Oymağı: Aladağ bölgesinin en değerli aşiretleri Yüreğil'de yaşar, kırk elli yıl önce bir kısım aşiret, bu topraklara yerleşmiş ve çiftçilikle uğraşarak göçebeliği bırakmıştır. Türkiye'nin çeşitli yerlerine yerleşmişlerdi. Adana Müzesi Kütüphane Arşivleri'nde "Karalar Ceridi" diye yazılmaktadır. Cevdet Türkay'ın kitabında da Karalar Oymağı, Karalar Ceridi şeklinde gösterilmektedir. Ceritler ile akraba obalardır. Balkanlar, Ege Bölgesi, İç Anadolu, Suriye'de olduğu gibi Akdeniz Bölgesi'ne ve bilhassa Adana yöresine Çukurova'ya da Karalar Obası bir hayli kalabalık olarak yerleşmişlerdir. 1853 tarihinde Adana Valisi Halil Paşa diğer aşiretleri yerleştirme meydanında Karalar Aşiretini de yerleşmeye mecbur etmiştir (Yalgın, 1997: 131) (K.45).

14- Aydınlı Oymağı (Yörüğü): Aydın yöresinden Şam'a gitmek için yola çıkmışlar. Çukurova'ya geldiklerinde vali onları buraya yerleştirmiştir. Ancak sıcağa ve bataklıklardan gelen sineklere dayanamamış Toros Dağları'na yaylaya gitme bahanesiyle çıkmışlar. Oradan Şam'a kaçarak Dipsiz Göl etrafında yerleşmişler. Oradaki Araplar ile anlaşamamışlar silahlı çatışmaya girmişler. Elli Arap'ı silahlarıyla birlikte Dipsiz Göl'e gömüp Çukurova'ya tekrar dönüp Ceyhan'a yerleşmişlerdir (AFL Arşivi) (K.1, K.3, K.5, K.52, K.35, K.36).

15- Ceritler Oymağı: Cerit Yörükleri'nin oba isimleri deftere şöylece kaydedilmişti: Karahacılı, Boglular, Tabaklı, Zeytinli, Sofulu, Sultanhacılı, İbişli, Söylemezli, Karamanlı, Bazatlu, Dedehacılı, Çandarlı, Ceritbayır, Veledan... Ceritler hangi Oğuz/Türkmen boyundan olduklarını unutmuşlardı. Sadece yaylak-kışlar yurt yerleri arasında konup göçüyorlardı. Ve onlara da "Yörük" deniliyordu (Yurtsever, 2000, Mayıs: 57) (K.27).

"1975 yılında idi. İstanbul'daki Osmanlı Arşivi'ne araştırmalar yapmak üzere yolum düştüğünde 998 nolu Anadolu'dan Adana ve Maraş yöresi aşiretlerinin kayıtlarda yer aldığı defterde Cerit taifesi (obalar topluluğu)nin yanında Zülkadir Yörükleri oldukları da belirtilmişti." (Yurtsever, 2000, Mayıs: 57).

Çukurova'nın hemen her yerinde "Ben Ceritim" diyenlere rastlanır. Ama onların yoğun olarak yaşadıkları köyler Ceyhan ilçesi kuzey kıyılarındaki köylerdir (Yalak Köyü). Cerit Aşireti'nin yaşlıların hafızasında kalan bir hatıra vardır: "Bizler Horasan'dan göç ederek gelmişiz. " 1613 yılında Halep Türkmenleri'nden sayılan Cerit Aşireti yaz mevsiminde Toroslar'a (Binboğa'ya) yaylaya giderler, kışın da Amik Ovası'na gelirler. 1700'lü yıllarda Cerit Aşireti Kurtkulağı cevarına yerleştirilmişlerdir.

16- Honamlı Oymağı: Bu oymağın bir adı da "Hatamlı" dır. Bir bölüğü Amasya'da bir bölüğü Aydın'da bulunmaktadır. Anadolu'daki Honamlılar Göş Deresi, Taşhan Yaylaları'nda yazlar. Adana'nın Hocalı Köyü yakının da kışlar (Yurt Ans., C.1: 141).

Çalışma yaptığımız köylerde kaynak kişilerden Yörük obaları ve boyları hakkında geniş bilgiler toparlayamadık. Nerden geldiklerini kaç obadan oluştuklarını, hangi boydan geldiklerini bilememektedir. Bize sadece hafızalarında kalan Yörük obalarını saydılar. Bu Yörük obalarını sıralıyoruz:

1- Karaevli Yörüğü (K.1, K.5, K.22, K.29)

2- Karakoyunlu Yörüğü (K.2, K.3,K.5, K.36, K.73)

3- Horzum Yörüğü (K.17, K.24)

4- Honamlı Yörüğü (K.17, K.72, K.73)

5- Müsür Yörüğü (K.17, K.24, K.28, K.51)

6- Hayta Yörüğü (K.7, K.9, K.24, K.28, K.51)

7- Sarıkeçili Yörüğü (K.7, K.17, K.51, K.52, K.84, K.85)

8- Tekeli Yörüğü (K.52, K.26)

9- Bozdoğan Yörüğü (K.45, K.48, K.63)

10- Keşefli Yörüğü (K.27, K.17, K.11)

11- Cırıklı Yörüğü (K.31, K.44)

12- Saçıkaralı Yörüğü (K.60, K.7, K.24)

13- Sırkıntı Yörüğü (K.76, K.51)

14- Sarıtekeli Yörüğü (K:52, K.11)

15- Cırıklı (Cırrık) Yörüğü (K.24, K.76)

16- Bahşiş Yörüğü (K.24, K.31, K.61)

17- Koçaç Yörüğü (K.21)

18- Göğebakanlı Yörüğü (K.17)

19- Karakoyunlu Yörüğü (K.3, K.11, K.15, K.31, K.59)

20- Manavlı Yörüğü (K.84)

21- Bekdik Yörüğü (K.63)

22- Boynuinceli Yörüğü (K.17, K.11, K.24)

23- Kösreli Yörüğü (K.29, K.31, K.71, K.74)

24- Bolacalı Yörüğü (K.2, K.3, K.76, K.84).

Ceyhan'da yaşayan Yörük oymakları ise şöyle aktarıldı:

- Tecirli, Tekeli, Karamlı, Onamlı, Kelebekli, Saçıkaralı, Karadeveli, Aladağ Yörükleri, Güneyyurt Yörükleri, Karageçeli Yörüğü olarak sınıflandırılabilir (K.35).
- Ceyhan'da, Menemenci, Karakayalı, Karsantılı, Karatekeli, Bozdoğan, Cerit, Tecirli, Sırkıntılı, Hayta, Aydınlı, Tekeli ve Avşar aşiretleri vardır (K.73).

Bu sayılan boyların bir bölümü değişik illere dağılmıştır diyebiliriz. Çünkü zaman içerisinde boyların örgütlenme düzenleri bozulur. Zamanla hangi oba, hangi boyun alt koluydu, hangi boy hangi ilin bölüğüydü bilinmemektedir. Toplanılan bilgeler kulaktan dolma bilgilerdir. Örneğin Karahacılı Boyu'nun alt kollarından olan Solaklı adına, Anamos Yaylası'nda Ege'de ve Adana'da, aşiret ve cemaat kategorisinde de Antalya dolaylarında rastlanmaktadır. Göçer topluluğun ünlendiği özelliğine göre verilen adlara örnek olarak Karakoyunlu, Sarıkeçili, Sarıtekeli gibi adlar almışlar, boylar arası uzmanlaşma ve işbölümünü vurgulamak için de, tuttukları sanat dalına göre isimler almışlardır. Örneğin; Göğebakanlı Yörüğü, kilimlerinde göğebakanlı motifini çok kullandığı için bu adı almıştır.

Bugün Anadolu'da Yörüklerin tamamına yakını yerleşik hayata geçmiştir. Ancak eski yaşam biçimlerini sürdürmeye çalışanlar vardır. Günümüzde eski yaşama biçimini devam ettirmeye çalışan Sarıkeçili Yörükleri'nin varlığını biliyoruz. Sarıkeçililer'in bir bölümü hala Silifke, Mut ve Aydıncık taraflarında yaylakta yaylacılık kışlakta basit çiftçilik yaparak yaşamaktadırlar. Çalışma yaptığımız Ceyhan ilçesinde ve köylerinde Yörük yaşama biçimi tamamen unutulmuştur. Yerleşik düzene teslim olunmuştur. Yerleşik hayata geçmeleri Osmanlılar Dönemi'nde 17. yüzyılın sonlarına doğru başlamıştır. Osmanlı Devleti, Yörükler üzerindeki idari otoriteyi sağlamak, vergi ve asker toplamak ve zararları önlemek için zorla iskana tabi tutmak mecburiyetinde kalmıştır. Cumhuriyet döneminde iskan politikası oluşturulmuş, uygulanmaya çalışılmıştır. Bu iskan hareketleri Yörükler'in tarihlerini ve coğrafi dağılışlarını etkilemiştir. Bu yüzden iskan konusunda ayrıntılı bilgiler vereceğiz.

0.4.2. Yörüklerin İskânları

İskân: "Bir yada bir çok kişinin belli bir bölgede yurt edinmesini yerleşmesini sağlamak eylemidir." (BL, C. 11: 5784)

"Selçuklular'ın ikta'sı, Osmanlılar'da Tımar Sistemi haline geldi. Büyük Selçuklular ve Anadolu Selçukluları zamanında her an konup göçmeye alışık, büyük seyyaleti olan Orta Asya Türk göçebeleri özellikle Oğuzlar, Selçuklu İmparatorluğu'nun kurulmasıyla iktisadi zaruriyetlerin tesiri altında yeni yurtlar, yaylalar, kışlalar bulmak arzu ve hevesiyle batıya akmaya başladılar. Göçebeleri toprağa bağlamak, karışıklıkları önlemek için, içtimai ve iktisadi nizamı temin etmek maksadıyla askeri ikta'lar tesis edilmişti. Anadolu Selçukluları da Türkmenleri ikta usulü ile yerleştirmeye gayret ederken diğer bir taraftan aşiretleri parçalamaya çalışmışlardır. Gelip yerleşen Türkler'in büyük kısmı Oğuz idi. Kuzey taraflarına "Boz-ok", Güney taraflarına "Üç-ok" boylarının yerleştirildiğini biliyoruz." (Eröz, 1991: 243).

Osmanlı'nın iskân siyaseti, Yörükler'in dağılışlarını etkilediği için iskân siyaseti hakkında geniş bilgiler sunmaya çalıştık.

"Osmanlı cemiyetini meydana getiren en önemli unsurlardan biri iskân siyasetidir. Konar-göçer tabir edilen ve yarı göçebe hayat yaşayan aşiretler, yeni

yerlerin Türk yurdu haline gelmesinde önemli rol oynamışlardır. Osmanlı'nın kuruluş ve gelişme döneminde fethedilen topraklara gönüllü yada sürgün yoluyla yerleşme şeklinde olmuştur. Bu dönemde yapılan iskânlar, teşkilatlı bir devlet idaresi ile yapılan göç ve yerleşme hareketi hükümetin belirlediği kaideler çerçevesinde gerçekleşmiştir. Bu yeni yerleşim birimine ismini veren bazı ıssız yerlere yerleşip oraları imar eden dervişler ve onların zaviyeleri kendiliğinden bir iskân aracı olmuştur. Orduyla birlikte fütuhata katılan veya ordunun ardından hareketle bu dervişler genellikle Yesevi tarikatına mensup Alp-erenlerdi. Yerleştikleri bu ıssız topraklarda bir zaviye kuruyor, zaviyelerin etrafında yeni binaların inşası ve yerleşmeler ile bir köy meydana geliyordu. Bu yerleşime paralel olarak Osmanlı devleti, idari ve mali birer müstakil müessese olan vakıflar kurarak ve bu vakıfların kurulduğu boş ve bataklık arazilere nüfus yerleştirerek sürgün usulü ile destek olunmuştur. Sürgün usulü, devletin ilk zamanlarda başvurduğu bir yöntemdi." (Halaçoğlu, 1991: 22).

Fatih döneminde Yörükler (konar-göçerler) ikinci plana düşmüş, cengaver bir unsur olmaktan ziyade kanunnamelerin "Yürükler kanun nazarında askerdir." denmesine rağmen geri hizmetlerde, kale tamirinde, yapı işlerinde, top çekmekte, angaryalarda kullanılmağa başlamışlardır. Bu dönemden sonra konar-göçerlerin hukuki ve iktisadi nizamları bozulmaya başlamıştır. "Anadolu Yörükleri ile devletin alakası II. Viyana bozgunundan sonra olur. O zamana kadar pek ehemmiyet verilmeyen Anadolu Yörükleri'nden istifade etmek ciheti düşünülmeye başlanır. Bu iş için Konya'ya gönderilen Ali Paşa, Türkmenleri organize etmeye başlar. Anadolu'daki aşiretlerden istifade etmeye karar verilince bu sefer iştirakleri kararlaştırılan aşiretler hakkında bir de defter tanzim edilmiştir. Rumeli'deki Yörükler ise daha parlak bir unvan ile anılmıştır. "Evlad-ı Fatihan" (Fatih'in Çocukları) denilmiştir. Rumeli'deki Yörükler daha kolay iskân olmuşlardır." (Şahin, 1993: 17-20)

"Osmanlı Devleti'nin, Duraklama Dönemi'ne girmesine paralel olarak hemen her alanda bozulmalarının başladığı muhakkaktır. Tımar sisteminin bozulması, Anadolu köylüsünün ağır vergileri ödeyemez hale gelmesi, sefer masraflarının karşılanamaması iç karışıklıklara neden olmuş, Celali İsyanları diye adlandırılan isyanlar baş göstermiş bu nedenle devlet üretimin arttırılması amacıyla harap ve sahipsiz yerlere, aşiretlerin yerleştirilerek yeniden ziraate açılması şeklinde bir siyaset takip etmiştir. 17. yüzyılda Celali İsyanları olup, yerleşik hayat alt üst edilinceye kadar göçebelerin çoğu çoktan kendiliklerinden iskân olmuşlardı. Bu dönemden sonra bozulan huzur sonucunda

eşkıyalık dönemi başlamış ve devlete zarar vermeye başlanmış. Bunun üzerine Osmanlı Devleti bir taraftan iskânı zaruri görüyor, diğer taraftan bunu bir eziyet, bir meşakkat telakki ediyor, memleket ekonomisi ve içtimai bünyesi için gerekli bulduğu bir tasarrufu sonradan nakzeden bir karara varıyordu." (Hallaçoğlu, 1993: 23).

"17. ve 18. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin iskân siyaseti harap ve sahipsiz toprakları şen ve abadan etmek üzerine kurulmuştur. 1691 yılından başlayarak 19. yüzyılın ilk yıllarına kadar devam eden bu süreçte aşiretler ile devlet arasında adeta köşe kapmaya oyunu oynanmıştır. Bu sırada kendiliğinden yerleşenler de olmuştur. Devlet, asırlardır, göçebe hayatı yaşayan topluluklardan bu hayatı terk edip yepyeni bir iktisadi ve içtimai hayata başlamanın zorluğundan ürken ve korkan aşiretlerin ruh haletinden anlamamıştı, bu yüzden de sert tedbirlere müracaat etmişti." (Eröz, 1991: 243)

18. yüzyılın sonunda bir iskân komisyonu kurulmuştur. Bu iskân komisyonu güneyden gelen Arap aşiretlerine karşı Güneydoğu Anadolu ile Kuzey Suriye'ye (Urfa, Rakka, Humus) bir çok göçeri yerleşmeye zorlamıştır. Yerleştirmede iklim ve su durumu dikkate alınmamıştır. Bölgeye yerleştirilen göçerler güvenlik nedeniyle değişik zamanlarda farklı yerlere göçmüşler veya isyan çıkarıp kaçmışlar. Rakka havalisine boş toprakları şenlendirmek maksadıyla Beğdili ve Boz-ulus Türkmenleri'nin iskânı hususunda bir ferman çıkarılmıştır. Yazı yaylada geçirmeye alışık olan göçebeleri, kızgın Rakka çöllerine iskân etmek yanlış bir politika olmuştur. Aşiretlerin iskân edilecekleri yere gitmeyip fermanı hümayuna uymamış olmaları üzerine valiler tayin olunmuş, kat'i emirler verilmiş. Ancak iskânı kabul etmeyen zaman zaman yerleşik halka zarar veren Yörüklerin Kıbrıs'a sürülmesine karar verilmiştir. Yörükler Antalya'dan gemilere bindirilir. Yolda bir kısmı gemi kaptanını öldürüp kaçarlar. Bir kısmı da adaya gelip Aydın, Menteşe, Kütahya taraflarına kaçarak oralara dağılırlar (Bakır, 1995: 32). Yukarıda sözü edilen olayları kaynak kişilerden de dinledik (K.11, K.51, K.17).

"Osmanlı İmparatorluğu'ndan göçerlerin yerleştirilmesi için gösterilen önemli çalışmalardan biri de : 1866 yılında o zamana kadar yerleşmesi yerleştirilmesinde başarılı olunamamış Güney ve Doğu Aşiretlerinin (Çukurova göçerleri) Fırka-i Islahiye denilen ve askeri güç ile takviye edilmiş iskân komisyonunda Çukurova'daki yerleştirme çalışmalarıdır. Devlet nüfusunun girmediği isyan ve karışıklık yatağı olan Kozan Dağı ve Çukurova'daki aşiretleri nakil ve iskân etme amacıyla Fırka-i Islahiye

gelmeden önce bölgede 8000 hane 15000 kadar nüfus vardı." (Bakır, 1995: 47) Biz Çukurova'daki Yörükler'in iskân edilişlerini daha ayrıntılı olarak ilerleyen sayfalarda vereceğiz.

Göçebelerin büyük çapta iskânı 19. asırda olmuştur. 1838'de Mustafa Reşid Paşa'nın hariciye nazırlığı zamanında Ziraat ve Sanayi Meclisi kurulmuş. Bu meclis Anadolu'nun iktisadi ve içtimai bünyesi hakkında yaptığı çalışmaların sonucunda, Türkmenler ve Yörükler devletin yardımı ve teşviki ile, 19. asırda İç Anadolu'da olduğu gibi Marmara, Ege, Akdeniz bölgelerinde de pek çok Yörük ve Türkmen köyleri meydana gelmiştir.

"Orta Anadolu'da en önemli aşiret Avşarlar olup Tanzimat'ın ilk yıllarında şekavet halindeydi. Vergi ve asker alımları için görevlendirilen Osman Paşa'yı öldürmüş, çevrelerine büyük zarar vermişlerdi. Orta Anadolu'da aşiretlerin yoğun olarak yaşadığı Ankara, Yozgat, Nevşehir, Konya, Sivas taraflarında bulunan Boynuinceli, Rişvanlu, Cihanbeylü, Kuzugüdenlü ve diğer aşiretler bu türden eşkıyalık ve yol kesicilik yapmakta Avşarlar'dan geri kalmıyorlardı. Dolayısıyla başta Avşarlar olmak üzere aşiretlerin sebep olduğu asayiş problemleri onların iskânında önemli bir sebep olarak yer almaktaydı. Diğer bir sebepde vergilerin tahsilinden kaynaklanıyordu. Sayıları ve kazançlarıyla konar-göçerlerden elde edilmesi gereken gelirler toplanamıyordu, yada toplanan vergiler devlete teslim edilmiyordu. Bu yüzden şiddetli iskân edilmeleri şarttı. Bu nedenden dolayı Osmanlı konar-göçer topluluğun başına kethüdalar atadı." (Sansar, 1991: 916)

Cumhuriyet Dönemi'nde ise göçerlerin iskân siyasetine baktığımızda alınan kararların satırlarda kaldığını görüyoruz. Cumhuriyet'in ilanından sonra 5 defa teşkilat değişikliği yapılmıştır. "Hiçbir bütçe nutkunda aşiretlerin iskânı, milli, iktisadi ve içtimai politika olarak ele alınıp incelenmemiştir. Bu kanunlarda tufeyli, hırsız, gayri müstahsıl çingenelerle Türk aslından olan müstahsil göçebeler (Yörükler) birlikte mütalaa edilmiştir. Düzenli ve planlı bir iskânları olmamıştır." (Eröz, 1991: 262). Ülkenin içinde bulunduğu şartlar özellikle dış göçler, iskân işlerinin öncelikle ele alınmasını gerektirmiş bunun için de Cumhuriyet'in ilk yıllarında "8. Teşrin-i Sani (1359-1923) tarih ve 368 sayılı Mübadele, İmar ve İskan Kanunu" çıkartılmış aynı isimle de bir bakanlık kurulmuştur. 1958 yılına kadar devlet eliyle yerleştirme söz konusu olmamıştır. Bunda ülkemizin içinde bulunduğu krizler ve savaş yıllarının etkisi oldukça fazladır. Ülkemizde göçerlerin yerleştirilmesi için kanunlar düzenlenirken

göçerlerin sayısal verileri ancak 1965-67 yılları arasında Köy İşleri Bakanlığı Toprak ve İskân İşleri Genel Müdürlüğü'nce yapılan "Göçer Envanteri"nce belirlenebilmiştir. Göçerlerin en çok aile sayısı olarak Akdeniz Bölgesi'nde nüfus olarak da Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bulunmaktadır. Güneyde Avşar ve Yörük nüfusunun yoğun olduğu tespit edilmiştir (Bakır, 1995: 67). Çukurova'da genel olarak aşiretlerin iskân edildikleri bölgeler şöyledir;

1-Karatekili Aşireti'nin İskânı: Ege'de birçok köy Karatekeli'lerin iskânıyla meydana gelmiştir. Çukurova'nın bazı ilçelerine boy olarak yerleşmişlerdir.

2-Tekeli Aşireti'nin İskânı: İzmir ve Tepeköy arasında bir köye yerleşirler vaktiyle şimdiki köyün arazisinde icarla kışlıyorlar. Aynı aşiretin bir kolu Çukurova'ya iskân oluyor.

3-Honamlı Aşiretinin İskânı: Konya'nın Yunak kazasına bağlı Honamlı Köyü, Honamlı Aşireti'nin iskânıyla 1949 senesinde kurulmuştur. Yörük köyleri içinde devlet eliyle iskân edilen tek aşirettir.

4-Boynuinceli Aşireti'nin İskânı: 1947 ve 1954'te iki devre olarak iskân edilmişlerdir. İçel'de ve Toroslar'ın eteğinde Yeniköy arazisini satın alıp yerleşmişlerdir.

5-Karakeçili Aşireti'nin İskânı: 83 çadırlık aşiret 1948'den 1959 kadar yersiz yurtsuz, zorla iskân istemişler Maraş, Andırın taraflarına iskân edilmişlerdir.

6-Sarıkeçili Aşireti'nin İskânı: Bir kolu Anamur-Mut tarafında yerleşmiş, bir kolu hala göçebelikle yaşamaktadır.

7-Bahşiş Aşireti'nin İskânı: Konya-Karaman'a yerleşen 50-60 hane Bahşiş Aşireti vardır.

8-Anamos Dağları'nda yaylayan bugün Çukurova'nın İmamoğlu Kazası'nda yaşayan Haytalar (Eröz, 1991: 263).

0.4.3. Yörüklerin Çukurova'ya İskânı ve "Fırka-i İslahiye"

"İskân sahası bugünkü adları ile; İskenderun, Payas, Osmaniye, Bahçe, Haruniye (Düziçi), Kadirli, Sis, Adana, Ceyhan, Yumurtalık çemberi ile Maraş-Andırın taraflarını kapsamaktadır." (Sansar, 1991: 913)

"Çukurova Bölgesi'ni Türkleştirmeleri Memluk desteği ile oldu. Memluk Sultanı Baybars'ın 1262 yılında Çukurova çevresinde hakim olan Ermenilere karşı başlattığı mücadele 1337 yılına kadar devam etmiştir ve bundan sonra Üç-ok Türkmenleri sultandan aldıkları emir ile Çukurova'da yurt tutmağa başlamışlardır. Şam Türkmenleri'nden Boz-ok Kolu Halep Antakya çevresinde yaşamakta Bayat, Avşar, Beğ-Dili ve Döğer boylarından oluşmaktaydı. Üç-oklardan ise hemen tüm boyları görmek mümkündür. Yüreğir, Kınık, Bayındır, Eymir, Salur bunlardan kalabalık olanlardandır. Bu topraklarda Ramazanoğlu Beyliği yaşamıştır. 17. yüzyıldan sonra asayiş bozulur, derebeylikler oluşmaya başlar. 19. yüzyılda Çukurova'da derebeylik idaresi devam etmekte idi. Güney Anadolu'da ayan, eşraf, hanedan, aşiret reisi vs. isimler verebileceğimiz mahalli güçler bulunmaktaydı. Tarsus'tan Antakya'ya kadar ayan ve hanedanlar devlet otoritesinin yerini aldılar. Bu derebeylerin en kuvvetlisi Kozanoğulları olup nüfuz ve hakimiyetleri bugünkü Kozan, Kadirli, Saimbeyli yörelerini içine alıyordu. Kozanoğulları'nın dışındaki hanedanların bazıları şunlardır: Güveloğulları, Kozanoğulları, Kerimoğulları, Yağbasanlar, Menemencioğulları (Sümer, 1999: 195).

Çukurova'da iskânın sebepleri arasında yine asayişin sağlanması ve devlet kontrolünün tam olarak varlığını göstermesi amacı vardır. Ayrıca asker alımları, vergilerin tahsili gibi diğer sebepler de bu nedenler arasındadır. 17. yüzyılın sonlarından itibaren uygulamaya çalışan aşiretlerin iskânında Çukurova önemli bir yer tutmuştur. Bu bölgedeki aşiretlerin yerleştirme çalışmaları 19. yüzyılın başına kadar devam eder. 1860'lı yıllara gelindiğinde bölgenin konar-göçer nüfusunun büyük yekün tuttuğu anlaşılıyor. Bu dönemde bölgede; "Avşar, Varsak, Reyhanlı, Sırkıntılı, Tecirli, Cerid, Oruçlu, Karacalar, Bozdoğan, Yağbasan, Ulaşlı, Kapılu, Kırıntılı, Çelikanlu, Şıhlar, Hacılar aşiretleri bulunuyordu." (Sansar, 1991: 916)

Güney Anadolu'nun hali isyanda olduğunu belirterek bölgenin ıslah edilmesi gerektiği düşüncesi kabul edilerek "Anadolu cihetinin ıslahatı için bir Fıkra-ı Askeriye tanzim kılınmalıdır." diyerek "Fırka-i Islahiye" adında bir ordu teşkil edilmiş, kumandalığına da Derviş Paşa getirilmiştir. Ahmet Cevdet Paşa'nın eserinde Fırka-i Islahiye ordusunun hazırlanış sebebi olarak Kırım Savaşı'nda iyice hissedilen asker ihtiyacını karşılamak amacıyla kurulduğu yazılmaktadır.

"Fırka-i İslahiye'nin bölgede yaptığı reformun en belirgin özelliği bölgenin şenlendirilmesi ve ziraate açılması idi. Bu hedef doğrultusunda öncelikle güvenliğin

sağlanması, nüfuzlu derebeylerin tasfiye edilmesi ve aşiretlerin yerleştirilmesi gerekiyordu. Bu dönemdeki iskân hareketi dolayısıyla bir reform niteliği taşıyor, diyebiliriz." (Orhonlu, 1991: 17)

"17. yüzyılda Batı ve Güneybatı Anadolu'daki Yörük topluluklarının nüfusları artmış ve yaylak sıkıntısı çekmeğe başlamışlardı. Bunun sonucunda Menteşe Yörükleri kuzeye doğru ilerler; Aydın Yörükleri Çukurova'ya göç eder. İç-il Yörükleri de komşu bölgelere bilhassa Çukurova'ya göç ederler. Bozdoğan Aşireti, Adana yöresine ve Kadirli'ye yerleştiler. Aydın-Manisa tarafından gelen Yörükler Ceyhan ve Yumurtalık yöresine yerleştiler. Avşar, Cerid ve Tecirli boyları Çukurova'da göze çarpan sakinlerdendiler. Cerit ve Tecirliler Dulkadırlı ulusuna mensup boylardı. Bunlardan Ceritler Ceyhan bölgesine, Tecirliler de bugünkü Osmaniye yöresinde kışlıyorlardı. Derviş Paşa'nın kumandalığındaki Fırka-i Islahiye'nin düzenlemesi sonucunda bu boylar kışlaklara yerleştirilmişlerdir. Cerit ve Tecirli Aşireti'nin kurdukları köylerden ikisi bugün Cevdediye ve Dervişiye adıyla kasaba halini almıştır. Avşarlar ise Zamantı ve Sarız bölgesindeki yaylalara, Misis'e yerleştirilmişlerdir."(Sümer, 1999: 197) Çukurova'da bulunan Avşarlar'ın Beyi Çerkezzade Hacı, Uzunyayla'ya yerleşmek istediklerini lakin burda Kafkas muhacirlerinin yerleştirildiğini belirtmiştir. Bunun üzerine Uzunyayla'ya civar olan yerler ve Ceyhan'ın güneyi kendilerine kışlak olarak tahsis edilmişti (Kurt, 1985: 180). "Sırkıntı Aşireti, Misis taraflarında bir köye yerleştirilmiştir. Kars-ı Zülkadiriye kazası (Kadirli) kazasına Boz-doğan Aşireti iskân edilmiştir. Varsak (Farsak) Aşireti, Kozanoğulları'nın tahakkümüne girmiştir." (Sansar, 1991: 918)

Çukurova'ya iskân edilişleri ile ilgili olarak sözlü kaynaklardan çok geniş bilgilere ulaşamadık. Kaynak kişilerimizden 110 yaşındaki Hürü SAVRAN iskânlarıyla ilgili olarak bize şunları aktardı:

"Köy tutmayı hiç istemedik. Göç etmenin saltanatı başkadır. Dedelerimiz Aydın tarafından Bozdağ Yaylalar'ında otururlarmış, onun için bize Aydınlı derler. "Evveli Şam, ahiri Şam"dedikleri laf vardır. Aydın'dan Çukurova'ya gelmişler burada barınamamışlar, Şam'a gitmişler. Şam'ın kıyılarında yerleşmişler; lakin arada büyük bir sel olmuş, perişan olmuşlar tekrar bu tarafa gelmişler. Biz Karatekeli Aşireti'nin Karnıkaralı Mahallesi'nden sekiz çadırız. 1945'te 20-25 hane buraya gelip yerleştik."

İşte bugün Güney Anadolu'da bulunan birçok köy ve kasaba bu iskân neticesinde kurulmuştur. Buna rağmen bölgede Cumhuriyet'in ilk yıllarında hala aşiret hayatına devam eden gruplar bir hayli fazla idi. Çukurova, Amik ve İslahiye ovasına yerleştirilen aşiretler sıcak, sıtma, sivrisinek gibi problemlerle karşılaştılar. Bugün Çukurova'nın köylerinde Türkmen geleneklerinden küçük izler bulunuyorsa da bunlar silinmeye yüz tutmuştur.

I.BÖLÜM

CEYHAN YÖRÜKLERİNDE HALK KÜLTÜRÜ

1.1. Yörüklerde Yaşam

1.1.1. Göçer Kültürü

Toplumların kültürleri, daha dar kapsamlı bir takım kültürlerden oluşmaktadır. Ulusal kültürümüzden söz ettiğimizde, onu oluşturan bir çok yerel, bölgesel yada alt kültür olarak nitelenen kültürlerle karşılaşmaktayız. Ulusal sınırlar içinde alt kültür adını verdiğimiz bu farklı birimleri birlik içinde çokluk olarak değerlendirebiliriz. (Kutlu, 1995: 59).

"Anadolu'da göçer kültürünün sosyal temellerini "aşiret" halindeki toplumsal örgütlenme biçiminde aramak gerekir. Türkler'in Anadolu'ya girmelerinden itibaren göçebeliğin asıl gelişme yeri olan Doğu'da Türkmen, Batı'da ise Yörük adı altında toplanan grupları konar göçer aşiretler oluşturmaktaydı. Türk boyları Anadolu'ya gelmeden önce Anadolu'da göçebelik bulunmuyordu. Anadolu göçer kültürünün dayandığı tarihi temel Orta Asya Türk göçebeliğidir. Bu yaşama biçimini step kültürü, atlı göçebe kültürü, bozkır kültürü gibi tanımlamaların temelinde Türk göçebeliğinin niteliğini açıklayabilme gayretleri vardır. Göçebelik Türk insanı kadar eskidir, diyebiliriz" (Eren, 1979, S.362: 8772).

Anadolu göçer kültürü hayvancılığa dayalı bir ekonominin belirlediği konar-göçer, yarı göçer ve yaylacı toplulukların geleneksel yaşama biçimidir. "Konar-göçerlik; ülkemizde sayıları ve toplam nüfusları hakkında hiçbir zaman kesin bilgilere sahip olamadığımız, günümüzde varlıkları giderek azalan toprağa ve sabit bir konuta bağlı olmadan, sürekli bir çadır hayatı süren tek geçim kaynağı hayvancılık olarak nitelenen toplulukların yaşama biçimidir (Kutlu, 1995: 60). Yarı göçerlik; yerleşik düzende (köylerde) ekonomilerinin temelini göçer hayvancılığın oluşturduğu göçebelikle yerleşik arasında bir ara tip (uzlaşma) olarak beliren köy-yayla hayatını yarı göçer nitelikleri ağır basan biçimde sürdüren toplulukların yaşama biçimidir. Yaylacılık ise ziraatın yanı sıra hayvancılık yapan yaz aylarında hayvanlarıyla birlikte yaylaya çıkan orman ve ova köylülerinin ekonomik faaliyetidir. Yaylacılık olarak nitelenen bu yaşama biçimi göçer hayvancılığın ülkemizde sürdürülen en son evresi ve yaygın tipidir. Anadolu'da göçer kültürüyle hepsi kastedilmektedir. Anadolu'da

yaşadıkları ve bulundukları bölgelere göre "Türkmen", "Yörük", "Göçer", "Yaylacı" adlarıyla anılan topluluklar, bu kültürün temsilcileridir. Göçer kültürün mekan üzerindeki en önemli etkisi Anadolu yerleşme dokusunun oluşumunda görülmektedir. Yaylalar ve yayla yerleşimi ise önemini bugüne kadar korumuştur." (Kutlu, 1987: 60)

Göçer kültürünün en zengin ögesi olan Yörük göçünü daha ayrıntılı açıklayabilmek için yazılı kaynaklardan yararlanılmıştır. Çünkü sözlü kaynaklardan derlenen bilgiler, göçer kültürün en zengin ögesi olan göç olayını bu kadar zengin şekliyle yansıtamamıştır.

1.1.2. Yörük Göçü

Göçer kültürün en zengin ögesi olan göç olayını üç bölümde inceledik. Göç zamanları, hazırlıkları ve göç yolları maddeleriyle ayrıntılı olarak vermeyi amaçladık.

a- Yörüklerde Göç Zamanı:

Kışla, yayla, güzle aşiret halkının hayvanlarına mera temin etmek, kendilerini de iklim şartlarına uydurmak için bütün hayvanlarıyla birlikte mevsimden mevsime muntazam şekilde yaptıkları harekete "göç" denir. Yörükler kış aylarında sahil dedikleri karın fazla yağmadığı, rakımı düşük olan bölgelerde kışı geçirdikten sonra hayvanların döllerini aldıkları, oğlak ve kuzuların yolda yürüyebilecek hâl almaları ile sağım zamanı ve bulundukları bölgelerde sıcaklıkların başlaması ile Yörüklerde yaylaya göçme zamanının geldiği anlaşılır (Yüncü, 1998: 17).

"Kışı, kışlıkta geçiren Yörükler, nisan ayı sonlarında ovalar ısınmaya başlayınca Yörük obalarında bir canlılık görülmeye başlar. Ovalar da ot kuruyunca, sinek çoğalınca, sıcak artınca yaylanın bereketine otun bolluğuna, serinliğine alışan koyunu, keçiyi, deveyi kışlakta tutamazsın artık. Sürü yola düzülmeden Yörük beyi, Yörük obasının yaşlı kocalarından sözü dinlenenleri çadıra davet eder. Beyin başkanlığında göç günü kararlaştırılır. Ancak, göç günü salı olursa göç yollarda sallanır inancı vardır. Göçün perşembe günü başlamasına dikkat edilir. Perşembe günü uğurlu sayılır. Çadırın ortasındaki direkten "Çoğsü" iner. Çoğsü'nün inmesi göçün başlamasının işaretidir." (Seyirci, 1994: 195)

"Keçilerle teke,
O da ister pınarlı tepe,
Koyunlarla koç,
O da ister mevsiminde göç."

Yayla özlemini hayvanların dahi istediğini göçün vaktinin geldiğini gösterir. Yörükler, kış bitince baharın ilk günlerinde obanın ağası, obasını toplar, ihtiyar heyetini toplar ve son sözü söyler: "Ak keçi, kara keçi, yine geldi yaz göçü." Artık karar verilmiştir. Göç zamanı gelmiş çatmıştır. Beklenen haber tez yayılır obaya. Muhtar hemen tellallarla haber gönderir, civar obalara, oymaklara, yurtlara göç tarihini duyururlar. Oba güçlü ve büyükse göç tarihi ve süresini kendisi belirler yani atalarından beri geleneksel olarak yapılan göç tarihini kullanırlar, civar küçük obalar da ona uyar. Eğer oba küçükse göç tarihini belirlerken civar obalara danışır. Bütün bu göç tarihi belirleme olayı aynı güzergah, aynı göç yolu kullanılacak olursa olur, yoksa başka yollardan başka yaylalara gidenler istedikleri tarihte yolculuklarını yaparlar." (Kıvrak, 1999: 14)

"Aşiret reisi olan beylerin, oymak kahyalarının tayin ettiği zamanlar da büyük bir intizam ve cemaat ruhundan kaynaklanan dayanışma içerisinde göç yapılırdı. Bu Yörük aşiretleri ya mülkiyet ya da zilyedleri altındaki yaylalara veya sahipsiz yerlere konaklardı." (Cerran, 1997: 9)

b- Yörüklerde Göç Hazırlığı

"Göç yönü belirlenince, aşirette heyecanlı bir göç hazırlığı başlar. Develerin havutları, eşeklerin semerleri, atların eğerleri elden geçer. Göçten iki gün önce çamaşırlar yıkanır, bir gün öncesi göçün ilk günlerinde yenecek mayalı ekmekler pişirilir. En görkemli göç, yayla göçüdür. Göç günü genç kızlar, gelinler, delikanlılar renkli giysilerini giyerler." (Seyirci, 1994: 195)

"Göç gününün gecesi çuvallar hazırlanır. Hangi deveye hangi yükün yükleneceği tespit edilir. Devenin havudu, kolonları, aynalı alın süsleri, karın altı çanları tamir edilir. Çadırın ipleri kazıklardan çözülür, direkleri alınır. Yük çuvalları, yiyecek, içecek çuvalları yerleştirilir. Çuvallara, yükler ilmek şeklinde bağlandığı için çabuk çözülür. Çuvalların üzerine yatak, yorgan, keçe atılır ve bağlanır. Bunların üzerine kilimler sarkıtılır." (Cerran, 1997: 9)

"Göç hazırlıkları süresinde şehire inilir, giyicek, yiyecek alınır, yaylalarda Pazar kurulur tecirler, celepler gelse de ihtiyaçların çoğunluğu göçten önce alınır. Göç boyunca yetecek ekmek pişirilir, kap kacaklar hazırlanır, yükler dürülür, hayvanlar bir araya toplanır. Atların eşeklerin nalları çakılır, semeri tamir edilir, yuları ve golonları onarılır. En önde gidecek deveye en kıymetli eşyalar kızıl kilimlere katılarak yüklenir ve hataplarına havan çanı takılır. Daha değersiz yükler arkadaki develere ve ata, eşeğe, katıra yüklenir." (Kıvrak, 1999: 26)

"Yörük göçüne karar verilince hastalık, doğum durumu,hayvanını kaybetme dikkate alınmaz. Hasta insan da hayvana bindirilerek yola düzülür. Ölen insanı yol üzerindeki en yakın köy veya Yörük mezarlığına koyarlar. Göç sırasında herkes birbirine yardımcı olur. Yörüğün iyiliği, dürüstlüğü, insanlığı bu göç sırasında belli olur." (Seyirci, 1994: 196)

"Göç halinde her obada bir bilen olur, bu bilene "Reis veya Safran" denir. Safran, göçün gideceği istikameti ve konaklanacak yerleri belirler. Altında obanın en iyi atı bulunur. Atın göğüslüğü ve başlığı takılmış eğerin üzerinde halı heybesi ile görünüşte tam bir bilendir. Her gün 15-20 km yol katedilir. Bu göç halinde mola verilmek üzere su kaynağı olan yerler tercih edilir. Su kaynağı olmayan yerlerde de karlı tepelerin etekleri takip edilir. Yaklaşık olarak 25-30 gün sürer. Her obanın yaylada konakladığı yerler bellidir." (Yüncü, 1998: 20)

"Beş altı deve bir katarı oluşturur. Öndeki develere renkli çuvallar sarılır. Develer gelin gibi süslenir. Deve katarını ailenin yeni gelini veya genç kızı çeker. Deve çekerken genç gelinin önüne oba beyi bile geçemez. Aile reisi ise atının üzerinde göç katarının yanında yer alır. Göç Yörük için tam bir saltanattır." (Seyirci, 1994: 197)

"Göç hazırlığı için önce çarık için "davlı" yeterince alınır. Eğer eksikse tuz, biber, tahta, keser, eğe, tütün ve kadınlar için boncuk ve yeni kumaşlar alınır. Kadınlar, özellikle kızlar ve gelinler çuvala güzün koydukları en albenili, gösterişli sırtarını çıkarırlar, yıkarlar ve buruşmayacak biçimde hazır bulundururlar. Mutlaka diri kahve alınır. Göç sabahı erkenden kalkılır, yükler yerleştirilir. Sığır, davar, koyun, kuzu, oğlak... şımarır. Sürülen yola doğru düzgün yürümez. Bu nedenle ilk yolculukları oldukça zordur. Yörükler bu duruma "Alavırıcılık boz duman" derler. Her şeyin alt üst olması demektir." (Tanyıldız, 1990: 67)

Yolda giderken yemek için bol bol yiyecek ve içecek hazırlarlar. Çökelek söğüş, ballı yufka, kavurma, peynir, yufka ekmeği, süzülmüş yoğurt gibi şeyler günler öncesinden hazırlanır (Yalgın, 1993: 190).

c- Yörüklerde Göç Yolları:

Anadolu Türkleri arasında bir atasözü vardır: "Yörük göçü yolda düzelir." Aslında bu söz, Yörük göçünün düzensiz olduğu için söylenmemiştir. Göç yolunun uzun olduğunu vurgulamak için söylenmiştir. Yaylakla kışlak arasında göç yolunun en kısası bir haftalık süreyi içine alır. Bu süre on beş gün de olabilir, bir ay da. Göç sırasında konaklama yerine gelince herkes kendi yurduna konar. Hiçbir aile başkasının yurduna konmadığı gibi hiçbir Yörük grubu da başkasının yerine konmaz. Yurda konunca develer çözülür, az kalınacaksa ve hava da iyiyse çadır kurulmaz. Konak yerlerinde hayvanların yayılabileceği otlak, içebileceği su ve korunmaya elverişliliği aranır (Seyirci, 1994: 198).

"Beş altı saat yol aldıktan sonra önceden tayin edilen gonalga konak yerine konulur. Bu yer, daha önce göç planına göre çizilmiştir. Her yeri bilen ihtiyarlar bunu tecrübelerinden yararlanarak hesaplamışlardır. Develer, katar üstü ıhlatılır (çöktürülür). Yükler indirilir, çadırlar kurulur. Ertesi sabah, yeniden yaylaya yönelerek göçüleceği için çuvallar, çadırdaki her zamanki yerlerine konulur. Yükleri indirme çadırları kurma işi bir saatte biter. Ondan sonra ateş yakmak için odun toplamaya gidilir. Erkekler; develerle, sürülerle meşgul olurlar. Bu şekilde on, on beş günde yaylaya varılır. Yörüklerin yaylaları kendi mülkleri ise rahatça yerleşir, yaylarlar. Civar köylerin malı ise uzun pazarlıklar köyün muhtar ve azalarına bir tulum peynir, bir kısım koyun yağ vs. hediyeler verilir. Otlakiye olarak da köy sandığına hayvanların bacak başına göre para verilir." (Cerran, 1997: 9)

Göç devam ederken gece olunca konalga yerinde develerdeki, atlardaki, eşeklerdeki yükler çözülür, dinlenmeye çekilir. Hemen ateş yakılır, buzağılar, kuzular bolca emdirilir. Tarhana çorbası yapılır, çökelek ile kese yoğurdu hep birlikte yenilir. Eğer kanalga yerinde hanlar varsa kadınlar handa yatarlar. Göçte şenlik yapılır. Türküler söylenir, mani atışmaları yapılır. Yayla yolu zordur, güçtür. Yörük göçte, geçit vermeyen koca dağlara tırmanmaya başlayınca göç zorlaşır. "Kalsa da atının nalları yolda, yırtılsa da ayağındaki çarığı, yükle deve dinlenmez, der yürür Yörük insanı." (Dulkadir, 1997: 9)

"Göçün zengin bir kültürü vardır. Göç sırasında büyük bir Yörük grubu, küçük bir Yörük grubuna rastlarsa o grubu ağırlar, yedirir, içirir konuk eder. Yine göç sırasında yol boyunca varsa erenler, ulu kişiler, ulu ağaçlar ziyaret edilir, kurbanlar kesilir, bezler bağlanır. Yol üzerinde kurulan pazarlardan, köylülerden alış-veriş yapılır. Konak yerlerinde sazlar çalınır, kesilen davarlar birlikte yenilir." (Seyirci, 1994: 1997)

"Deveci yıldızı gök yüzünde görülünce göç yolda düzelir, denir ve yola çıkılır. Yörüklerin evcilleştirilmiş tüm hayvanları sıralanmıştır. Hayvanları göçte sınıflandırırlar, itibarlarına, güçlerine, faydalarına ve sadakatlarına göre sıralarlar. Muhtar ve ihtiyar heyeti önde giderken tecrübeli atlılar pervane gibi dönerler göçün etrafında. Göçe yön verirler, nizam sağlarlar. Eşeklere yaşlı insanlar biner, küçük çocukları heybelere katarlar, yeni doğan çocukları analar keçelerle sırtına sararlar. Göçte yüzlerce insan, binlerce hayvan vardır. Önde deveyi çeken süslü gelinler, kızlar türkü tuttururlar. "Develerim katar katar, Çilbirinli suya batar" diye eşeğin üzerindeki adam curasını tıngırdatır, sevincini, üzüntüsünü, geçmişini anlatmaya çalışır." (Kıvrak, 1999: 26)

Ali Rıza Yalgın, yaylaya göçen aşiretlerin göç adetlerini bize oldukça ahenkli anlatmıştır. Göçün zengin bir kültürü olduğunu açıklaybabilmek için göç adetlerini aynen aktarıyoruz:

"Yörükler kara kıştan çıkar çıkmaz ilk önce yaylayı düşünürler. Komşu obalarla müzakereler yapılır ve göç günü tasarlanır. Yaylaya çıkma günü kararlaştırıldıktan sonra çadırlarda büyük bir göç sevgisi uyanır. Obayı "göç var..." sesleri inletir. Şen çocuklar cıvıldaşır, genç kızlar yeni veya az kullanılmış elbiselerini hazırlar, çobanlar davarın eksilmiş çanlarını toplar, oba ağasının atları tımar edilir. O günlerde obalarda mutlu ve kutlu bir bayram havası eser. Ağa obada iş bölümü yapar. Koca nineler, develeri çullar, güzel gelinler kilimleri silker, yosma kızlar süslenecek mayaların zillerini çullara diker, delikanlılar çadır direklerinden eksik olanlarını bulur ve onarır. Böylece tam bir hafta obada baş kaşıyacak vakit bulunmaz. İhtiyarlara yeni davar dölleri, çocuklara sakat oğlaklar yoz ve damızlıklar sürü sürü bölüştürülür. Bu iş bölümü doğrudan doğruya oba ağası tarafından verilen emirlere göre yapılır. Derlenme, toplanma bitince yükler tutulmaya başlanır. El istarında dokunmuş çuvallara yiyecekler yerleştirilir, denkler çatılır. Yük tutma işini idare edenler, en büyük başçıl obanın kocakarıları ve nineleridir. Onların izni olmadıkça çuvallara bir şey yerleştirilemez. Kocakarılar, bu derlenme toplanma işini aşiretin en eski yasalarına en uygun bir

şekilde hazırlar. Gelinler yeni elbiselerini giyerler, yetişkin kızlar altınlı feslerini sağ ve sol kaşlarının üstüne eğerler. Herşey tamam olunca ağanın iki sözünü beklemek gerekir; "göç buyruğu... Katar başının seçilmesi." Bir gün obanın ulu ağası "göç" diye seslendikten sonra kızların arasına girer, güzel kızları gözden geçirir ve içinden birini beğendikten sonra ona der ki: "Hadi kız... Katara baş ol..." Bu işin başına geçecek olan kız sevinir, süslenir. O güne kadar kardeş sayılan oba delikanlıları harekete geçerler. Çünkü katar başı olan kız o yıl nişanlanacak demektir. Katar başı seçilen kız obanın sevgilisi olur. Katarı çekecek olan maya, kilimler, halılar, örmelerle süslenir ve bir geline benzer. Onu güdecek olan kız, başını güzel bir tozak ile donatır, fesini hotozlatır ve eline süslenmiş hayvanın yularını alır. Güneş pembe ışıklarıyla yamaçları boyarken, cehennem gibi sahillerden uzaklaşırken mayanın başını çeken kız elindeki kirmenin dönüşleriyle gönlünü eğlendirir ve yan gözle çevresini alan yiğitlerin türkülerini dinler gibi yaparak onların içinden kendine bir dert ortağı seçmeye çalışır. Tan yeri ağarırken ihtiyar bir nine titrek sesiyle kıvrak bir yayla türküsü okumaya başlar:

Hey... Hey...

Yüce dağ başında yanar bir ışık,

Işığı bekleyen yiğit bir aşık,

Buğday benizli, zülfü dolaşık,

Göç giderken bir güzele rastladım.

Kocakarı, sesini kesince bir delikanlı gür sesiyle obanın gürültülü nefesini doldurmak istiyormuş gibi seslenir:

Suya gider, kail olmaz anası,

Turunç olmuş döşündeki memesi,

Beş yüz altın değer zülfün denesi,

Göç giderken bir sunaya rastladım.

Katarın arasındaki inatçı ve ürkek hayvanları güde güde gelen bir yaşlı ağa eski günlerini düşünerek ürperir durumda okur:

Yedeğide bir tülüce beserek,

Çeker gider ökçesine basarak

Kendi güzel ama boyu kısarak,

Göç giderken bir güzele rastladım.

Katar başı güzel kız, eliyle ağzını örterek kıs kıs gülerken tatlı sesli gelin, kafilenin içindeki gelinlerin de değerini göstermeye başlar:

Altın kirmenini almış eline,

Yüzünü çevirmiş yayla yoluna

Tanrım güzelliği vermiş geline,

Göç giderken bir güzele rastladım.

Bir ihtiyar nine katarın şenliğini getirmek için:

Aşar aşar gider yaylanın barı,

Sahile dayanmaz dağların karı,

Güzel yiğitlerin nazlı olur yarı,

Göç giderken bir güzele rastladım.

Bunu dinleyen bir ihtiyar ağa da:

Yayla yollarında göç katar katar,

Ateşim yanmadan tütünüm tüter,

Yaylanın pınarı bal; bana yeter,

Arının yaptığı balı niderim.

Bu sırada nişanlı kızlardan biri utana utana okumaya başlar:

Varayım Urumun iline,

Nergis yollayayım yarin eline,

Ben kimi seveyim senin yerine?

İnce belli, top zilifli gelin.

Bir delikanlı:

Yüce dağ başında yatmış uyumuş,

Ala gözlerini uyku bürümüş

Ezelden ezele kader bu imiş,

Kısmetimden kaçan güzel nerede?

Bütün gün katar akşam üzeri konak yerini bulur, oba ağasının buyruğuyla yükler çözülür, çadırlar çatılır, ocaklar yanar, davar sağılır, oğlaklar yayılır, gün kavuşur, ay zülüflerini ışıldatır. Obanın ihtiyar ağası kahvesini içer, gelinler kızlar pınardan tuluklarla soğuk su getirir, yaşlı kadınlar yufka açar ve türküler okunur:

Hey yaylam hey....

Yücedağ başında bölük kar idim,

Esti sabah yeli, bugün eridim

Ezel muhabbetli yari ben idim,

Şimdi gerilerden bakan ben oldum.

İşte yaylaya göçme adetleri bu kadar canlı ve bu kadar heyecanlıdır." (Yalgın, 1993: 190-197)

Günümüzde yukarıda anlatılanlar gibi bir göç olayı artık yaşanmamaktadır.

Çalışma yaptığımız köylerde göç adetleri ve yayla göçleri hakkında sözlü kaynaklardan şu bilgileri topladık:

- Yörükler göç etmeyi çok severler. Baharın gelmesini dört gözle beklerler. Göçler, iklime göre yapılır. Obanın beyleri, ileri gelenleri göçün tarihini belirlediklerinde çadırlar toplanır, bütün eşyalar çuvallara ve harallara doldurularak devenin üzerine konur. Bir devenin daha çok eşya götürebilmesi için deveye çatal biçiminde yani gittikçe genişleyen kazıklar bağlanıp eşyalar çatalın üzerine konulur. Eşyaların üstü davar kılından yapılmış bir dokuma ile örtülür. Develeri genellikle erkekler yürütür ama bazen de çadırın gelini bu işi yapar. Katarın başına o obanın en güzel geç bekar kızı geçer. Yörükler yazın sıcaklığında dağlara, yaylalara, serin yerlere kış çöktüğünde sıcak ovalara göç ederler. Besledikleri hayvanın etinden, sütünden ve dağlardaki bitki meyve gibi

yiyeceklerden beslenirler. Yaylaya gittikleri zaman kışa hazırlık yaparlar. Güzün aynı düzende toparlanıp köye geri dönerler (K.11).

- Yörükler sürekli göç ederler. Yazın yaylalara kışın obaya, köyüne göçer. Önceden göçün tarihi belirlenir. Tarihi oba ağası belirler. Bir yörük obası en az 10 aileden oluşur. Obada bir de yörük ağası bulunur. Her şey yörük ağasının izniyle yapılır (K.20).

- Nisan, mayıs ayı gelince serin yerlere, yaylaya göçe karar verilince kadınlar yolluk yapar, tuluklarla su çekerdi. Sabah erkenden yola çıkılırdı. Yükler develere, eşeklere yüklenirdi. Dinlene dinlene yaylaya gidilirdi. Yaylaya varana dek 3-5 yerde dinlenilirdi. Daha sonra tekrar hazırlanılır ve yola koyulunurdu. Konacak yere gelince erkekler çadırı kurarlardı. Kadınların bazısı yemek hazırlar, bazısı köpeklere yal pişirir, hayvanları sağardı. Yaylada keçiden, koyundan tüm ürünleri alıp kışa hazırlık yapılırdı. Peynir basılırdı. Keçinin kılı eğrilip çadır yapılırdı. Yaylada televizyon radyo gibi şeyler olmadığı için kaval ve mızıka çalıp oynarlardı. En çok çobanlar ve gençler eğlenirdi (K.4, K.13).

- Yörüklerin göçleri belli esaslara bağlanmıştı. Oymak veya boy beyleri göçün gününü önceden tespit ederek herkese duyururdu. Göç günü gelmeden herkes gerekli hazırlığını tamamlardı. Yolda yenilecek kömbeler, sıkmalar, katmerler hazırlanırdı. Sabah erkenden eşyalar develere yüklenir, üzerine kilim atılırdı. Develerin alınlarına süs yapılırdı, bazen ayna da takarlardı. Küçük ve büyük renkli çanlar takılırdı. Kervanın önüne yeni elbiselerini giymiş, elinde kirmanı ile yün eğiren bir gelin giderdi. Çevrede ata binmiş genç erkekler silah atarak, yayla yolunda ilerlerdi. Çocuklar ve kadınlar hayvan sürülerinin önünde veya yanlarında yürürlerdi. Uzun yolculuktan sonra yaylaya varılır ve yerleşilirdi. Sonbaharda da buna benzer bir merasimle yalaktan göç edilirdi (K.47).

- Göç günü önceden belirlenir. Mal geceden yürür. Sabah erkenden çadırlar sökülür, yükünü develere yüklerler. Develeri yeni gelinler çeker ekseri. Süslenir, hazırlanır gelin. İşlemeli, boncuklu iplerle develeri çekerler. Bir konalga yeri vardır. Önceden belirlenmiştir, filan zaman, filan yere konacağız diye kararlaştırılmıştır. Konalga yerine gelince bir iki gün orda kalırlar. Hemen çadırları kurarlar. Taşları çatıp ocak yaparlar. Yemek yerler dinlenirler, tekrar yola koyulurlar. Göçüp konulan mesafeye "bir göçümlük yol" denir. Bu da ya

10 km'dir ya 20 km'dir. Göç sırasında maniler söylenir. Türküler okunur. Bilmeceler,tekerlemelere söyleye söyleye yol alınır. Eğlenceli geçer bu yolculuk. Yaylada da akşamlar çok eğlenceli geçer. Oyunlar oynanır, ava gidilir, şenlikler yapılırdı (K.10).

- Yayla yolculuğuna çıkarken önce koyun derisi sıcak su ve külle tabaklanarak kıllardan temizlenir. Sonra ocağa torba gibi konulan deriye aldığı kadar yoğurt konulur. Ağzı sıkıca bağlanır. Buna "yol yayığı" denir. Yoğurtla doldurulan bu deri bir kazan içerisine konulur. Hazırlanan yol yayığı yükün tam ortasına yerleştirilir. Üç veya dört gün süren yayla yolculuğunda, katarın sırtındaki yoğurt iyice yayılır ve yağı üzerine birikir. Yaylaya çıkıldığı gün, ayran yayığın ağzı açılır, üzerindeki yağ alınır ve ayranı içilir. Bu ayranın yağını alıp ayran karıştırılıp kaynatılır ve üzeri köpürünce taşırmadan ocaktan alınıp soğutulunca "Gatik Kesme (Çökelek)" yapılır. Torbadan suyu süzülünce derinin içine tuzlanarak konur ve muhafaza edilir. Göç yollarında yaylada çok makbule geçer. Yörüklerin toplandığı yayla yerine "Yiğidin harman olduğu yer" denir (K.18).

1.1.3. Yörüklerde Yaylacılık

"Tarihçi Sami KÖŞKER, bir çalışmasında yayla konusuna şu şekilde değinmiştir: İslam'dan önceki Türkler'de yayla kelimesinin menşei şimdiki yaz anlamına gelen "yay" kelimesinden başkası değildir. Eski Türkçe'deki "ya" veya "yay" değişimleri ile "yayevi", "yaz evi" şeklinde ilkbahar ve yazı kastederek "yazın oturulan yer" manasında kullanılmıştır. Gerek yay kelimesine gerekse yaz kelimesine isimden fiil yapan eki getirip –mak masdarının eklenmesiyle: yaz-la-mak, yay-la-mak (yazı geçirmek) anlamları çıkmaktadır." (Yörükoğlu, 2001, S. 37: 125) Yaylalar, yazın çıkılıp kalınan serin yer, dağların üzerindeki yazlık ikametgah, yazlık mera ve otlak yeri, demektir. Yaylaya sahip ve zilyed olan aşiretler olduğu gibi yaylası olmayanlar da köylerde bu yerleri parayla tutarlar. Her yerde yayla mülkiye, ortaktır. Yaylanın güzel havası, güzel suyu, manzarası insanlara çok yarar. Çocuklar gürbüzleşir, hastalar iyileşir (Cerran, 1997, S. 9: 5).

"Yörükler kış aylarını yani kasım ayından mayıs ayı başına kadar kışlakta geçirirler. Kışlaklar genellikle denizlerin kenarındaki geniş ovalardır. Bu ovalar

vadilerin arasında kuytu, iklimin ılıman olduğu yerlerdir. Yörükler burada çadırlarının içerisinde hayvanlarıyla birlikte kışı geçirirler. Yörükler mayıs ayı başında yaylanın yolunu tutarlar. Yörükler için asıl önemli olan yayladır. Yaylasını iyi alan, yaylada iyi beslenen hayvan kışını rahat geçirir. Yine yayla bereketliyse yörüğün kesesi dolar. Kızını, oğlanını evlendirir. Yörük eylül ortalarına kadar yaylada kalır. Yayla yörük için dağ havasıdır, uçsuz bucaksız otlaktır, güvenliktir, özgürlüktür, berekettir. Yörük, yaylada kışlık kazancını sağlar. Yörükler, yayla soğumaya başlayınca, daha aşağılara güzleklere iner. Güzlekte yaklaşık olarak bir ay kalır. Burada kışın kendi yiyeceğini, yağını, peynirini yapar." (Seyirci, 1994: 195)

Yayla bir üretim, imalat ve satış yeridir. Baharda yavru veren hayvanların sütü bol miktarda yaylada alınır. Yağ, peynir yapılır. Kuzu ve oğlaklar beslenip satılır.Yayla sosyo-kültürel bir merkezdir. Cuma günleri yayla caminde toplanılır, namaz kılınır. Güreş yarışması tertip edilir. Seyirlik oyunlar oynanır. Yörükler için sonbaharda güzlek bir mekanda şarttır. Güzlek, ekseriya köylüler mahsullerini kaldırdıktan sonra sonbaharda buraları yörüklere icara verirler. Yörükler için buraları güz ikametgahı güzledir. Bir iki ay kalınır (Kıvrak, 1999, S. 26: 17).

"Yarı yerleşik hayata geçmiş konar-göçer yörükler iki mekanlı bir yaşam sürdürmektedirler. Bu mekanlar "yaylak ve kışlak"lardır. Bu nedenle belli zaman dilimlerinde mekan değiştirirler. Yörüğün yaylak ile kışlak arasındaki dönüşüm "yörük göçü" olarak adlandırılır." (Karabacak, 2002: 159). İnceleme alanımızda bazı kaynak kişiler bu göç olayı da yaylaya çıkmak ile aynı görülmüştür.

"Yörükler yaylaya varınca her ailenin konaklayacağı yer olan yurtları bellidir. Her aile yurtlarına çadırlarını kurarlar. Tabiatın güzelliğinden hayvanlardan üretilen mamülleri de burada değerlendirme cihetine girerler. Yaylada gelinlik çağa gelmiş kızlar çeyiz hazırlığı yapar, seyyar taşınabilen dokuma tezgahı kurulur, halı, kilim gibi dokuma işleri yaparlar." (Yüncü, 1998: 20)

"Toroslar'ın ikinci bölüğünün ismine halk "Aladağ" der. Aladağ halkın inancına göre bir maden dağıdır. Dağ baştan başa gümüş ve kurşun yuvası sayılır. Bu dağın en meşhur yaylaları: Alma tepesi, Alatepe, Başyayla, Üçkapılı isimleriyle sayılır. Bu yaylaların en büyüğü "Üçkapılı" yaylasıdır. Vaktiyle bu yaylada yıllarca büyük panayırlar kurulurmuş. Panayırın kurulduğu alanın ismine "Pazar yeri" denir. Burada en şanlı su olarak "Kürt pınarı" bilinir. Yörükler arasında bu pınarın suyu çok övülür.

Aladağ'da yaylayan oymaklar şunlardır: Karalar, Karahacılı, Bozdoğanlı, Sarıkeçili, Karakoyunlu, Aydınlı." (Yalgın, 1993: 3)

Güneyde, yazın Yörükler geniş otlakların üzerinde yer aldığı Toros Dağları'nın üzerindeki yaylalara, Doğu, Güneydoğu ve Batı Anadolu'da yine yüksek yaylalara çıkarlar. Günümüzde Yörük deyince Akdeniz Bölgesi ve Toros Dağları akla gelmektedir. Çünkü Doğu ve Batı Toroslar'ın güneyindeki ovalardan çıkan yüksek yaylalar, Yörükler'in harman olduğu yerlerdir. Her baharda Yörükler sürüyle birlikte yaylanın yolunu tutacaktır. Her Yörüğün çıktığı yayla ayrıdır.

Çalışma yaptığımız köylerde yerleşik hayata geçen Yörükler sadece yaz aylarında sıcakta kalmayıp yaylalara göç ederler. Çıktıkları yaylalar Kayseri topraklarına kadar uzanır. Çıktıkları başlıca yaylalar:

1- Develi Yaylası

2- Kefenbeli Yaylası

3- Göksun Yaylası

4- Ufacık Yaylası

5- Zorkun Yaylası

6- Dedebelli Yaylası

7- Öküz Çukuru Yaylası

8- Andırın Yaylası

9- Demirkazık Yaylası

10- Namrun Yaylası

- Yörükler mallarını yaymak için özellikle Kınık Uşağı Yaylası'na, Demirkazık ve Binboğa Yaylası'na çıkarlar (K.4, K.11, K.17, K.24, K.84).

Yörüklerin göç destanını Kozanlı Aşık Ömer şöyle dile getiriyor:

Bir gater devede tüllü beserek

Çekilip gider birim birim basarak,

Gayet güzel amma boyu gısarak,

Sürün bire ağalar, bir güzel gördüm.

Seteni ayrık da inciği uzun,

Yaylamış yaylasını da gidiyor hüzün,

Değer fındık altının bir beşde yüzün,

Sürün bire ağalar, bir güzel gördüm.

Sırtına keyinmiş süt mavi şaya,

Cemalin benzettim, şol doğan aya,

Eşinden ayrılmış bir türlü maya;

Eşin yok ki elden ele araya

Sürün bire ağalar, bir güzel gördüm (Cerran, 1997, S.9-10: 4).

Yaylanın özelliğini ve güzelliğini Yörük Himmet Avşar şöyle dile getirdi: "Yaylanın güzelliği bambaşka olur. Yayla havası, insana dinçlik verir, enerji verir. Yaylada herşey tertemizdir ve doğaldır. Göç edilecek dendiği zaman sevincimizden uyuyamazdık. Yaylaya gidince, o yaylanın iştahından, sevincinden keklik uçururken, keklikle yarış yapardık, kekliği uçurup peşinden koşardık. Yorgunluk nedir bilmezdik. Pınarın başında çadır kurulur, koyunlar ağacın dibine yerleştirilirdi. Önceden mal için ayrı bir çadır kurulmazdı, ağacın etrafına çit çekilirdi. O zamanlar yayladaki ağaçlar çardak gibi olurdu. Yufka ekmeğinin arasına çökelek konulup, sokum yapıp yerdik. Her şey daha lezzetliydi. Yaylaya varınca kadınlar yükleri indirir indirmez ocak kurarlar hemen ateşe tarhana çorbası koyarlar. Ocak çadırın ortasında olur, o ateş kolay kolay sönmezdi." (K.17)

"Köylüler genellikle eski göçerliklerini bastırmak unutmak için fazladan bir gayretle olayın üstüne giderken, Yörükler ise artık bir ayağı köyde kalmakla birlikte grup kimliklerine sahip çıkarlar. Geçirdikleri bu dönüşümlere karşın göçerlerde geleneksel bir yerleşeni küçümseme tavrı vardır. Akdeniz kıyı şeridinde Yörük dilinde

seyil (sahil)'de kalan göçerliliğini sürdüremeyene defterden düşercesine "Tekede kaldı." derlermiş ve bunlardan umut kesilirmiş. Göçebe süreç içerisinde yerleşik kültürün uzun dönemde şekillendirmesine karşı varlığını koruma mücadelesine girer. Ancak, Yörükler'in büyük bir çoğunluğu gönüllü olarak veya devlet zoru ile önceki asırlarda iskan edilmiş durumdadır. Yerleşik kültür, göçebeyi etkilemiştir. Yörükler, yerleşik düzene geçince şehre yerleşerek değişime çabuk uğramış olmakla birlikte, toplu olarak bir köye yerleşmişlerse kolay kolay kimliklerini yitirmemişlerdir." (Seyirci, 1994: 199)

Sonuç olarak yaylalar gerek göçerlerin gerekse köylülerin vazgeçilmez alanlarıdır. Yaylanın önem kazanmasının ekonomik nedeni; hayvan otlağı olmasından, yerleşme açısından da, yazın oturulan yer olmasından ileri gelmektedir. Yayla hayatı konar-göçer topluluklarda önceden beri bir tutku önüne geçilmez bir alışkanlık olarak görülmektedir. Bahattin Ögel, yayla tutkusunu "mantıkla açıklanamayacak bir istek ve iç güdü" olarak nitelerken yayla tutkusunun halk kültürümüzdeki yerini ve önemini göstermektedir. Günümüzde bu alışkanlığı başka biçimde yaşatıyoruz. Örneğin yazlık ev ihtiyacı veya yayla turizminin gelişmesi gibi.

İnceleme alanımız olan Ceyhan'da kısmen, göçebelik sürdürülmektedir. Buralarda Yörükler artık kışladan yaylaya, yayladan kışlaya develerle, atalarının yüzyıllardır kullandıkları göç yollarını kullanarak gidememektedir. Ya traktör ya da kamyonlarla bu işi yapmaktadırlar. Çalışma yaptığımız köylerde, çıktığımız yaylalarda dahi kıl çadırın yerini, yayla evleri, deniz çadırları almıştı. Günümüzde de yaşanan hızlı gelişmeler ve sosyal hayattaki değişmeler göçebe kültürünü yok etmiştir, diyebiliriz. "Bugün artık tam göçebeliğin (otantik haliyle) son temsilcileri olan Sarıkeçililer, Yörüklüğü temsil etmektedir. Bu durum da birkaç sene önce tamamen ortadan kalkmıştır. 200 hane dolayında olan bu son göçebeler devlet tarafından Karaman İl merkezinde şehir iskanı izni verilmiştir. 1970'lerde başlayan 88 hanenin barınabileceği konutlarla ilgili çalışmalar 2001 yılında bitirilmiş ve son Yörükler de buraya yerleştirilmiştir. Adına "Yörüklük" dediğimiz tarihi yaşama biçiminin orjinal hali kalmamıştır." (Karabacak, 2002: 162)

1.1.4 Yörüklerde Hayvancılık

Yaz kış göçebelikle hayatlarını devam ettiren aşiretlerin bütün gelir kaynaklarını ve meşgalelerini hayvancılık teşkil eder. En çok beslenen hayvanlar keçi, koyun, sığır, devedir. At ve eşek de bulunur ama at masraflı olduğu için eski önemini kaybetmiştir. Yörükler için hayvancılık deyince koyun ve keçi akla geliyor. Koyunculuk yapan keçicilikle uğraşmaz. İkisini bir arada yürüten enderdir (Eröz, 1991: 131).

"Deve, yörüklerin hareketliliğini, seyyaletini temin eden dayanıklı bir hayvandır. İyi bir nakil vasıtasıdır. Yaz kış gezen, yeri yurdu olmayan tam göçebe yörükler için deve vazgeçilmesi imkansız vefalı bir hayvandır." (Eröz, 1991: 132)

1.1.4.1. Koyunculuk

"Aşiretler koyunculuk sahasında geniş bir maddi kültüre ve tekniğe sahiptirler. Her koyuna yaşlarına göre verilen isim ayrı ayrı çan adları, koyun hastalıkları, tedavi, besleme ve yetiştirme başlı başına bir hususiyet arz eder." (Eröz, 1991: 133)

Çalışma yaptığımız köylerde koyunculuk yapılmaktadır. Bu konuda kaynak kişilerden derlediğimiz bilgileri aynen aktarıyoruz:

- Koyun az beslenir. Fazla taşlık, kayalık araziye gelmez. Kendi kendini kurttan koruyamaz, sarp kayalara çıkamaz, keçi gibi kuvvetli değildir. Koyunculuğu bu yüzden yayla sahibi, hali vakti yerinde olanlar yapar, fakirce olanlar daha çok keçi besler (K.17).
- Yörükler koyunu pirli hayvan kabul ederler, çok kutlu sayarlar. Ayrıca çobanlığı da uğurlu sayarlar. Herkes çoban olamaz, sabırlı, metanetli insan koyuna sahip çıkabilir. İyi çoban olmak kolay değildir. Eskiden çobanların kavalla aç koyunu ekinden, susuz koyunu su başından döndürecek kudrette olduğuna inanılırdı. Hatta bununla ilgili "Kara Koyun Hikayesi" bile var (K.84).

Muhtelif yaş ve cinsiyetine göre koyunlara verilen isimler:

Gış Guzusu: Kış ortasında doğan kuzular (Eröz, 1991: 133)

Görpe Guzu: Mart, nisanda doğan kuzular (Eröz,1991: 133, K.24, K.84)

Emlik: Koça gelemeyen (zayıf olduğundan) geç olarak koç tarafından aşılanan koyunun mayısa doğru doğan kuzusu.

Kuzu: Altı aylığa kadar koyunun yavrusunun adı.

Toklu: Altı ayla bir iki yaş arası erkek koyun (Eröz, 1991: 133, (K.84).

Öveç: İki yaşından sonraki erkek koyun (Eröz, 1991: 133, K.63, K.84).

Şişek: Altı ayla iki yaş arası dişi koyun (Eröz, 1991: 133, K.7, K.84).

Marya: İki yaşından sonraki dişi koyun (Eröz, 1991: 133).

Koç: Yaşlı öveç (3-4 yaşında) (Eröz, 1991: 133, K.7, K.24, K.84).

- Koyun beş ayda kuzular. Eğer koç koyuna erken aşmışsa kuzulama kış ortasında olur. Koç katımı özel bir gün gibi yapılır. Koç katımı şöyle yapılır: Koç sürüden ayrılınca iyice beslenir. Yulaf, arpa yedirilir. Tuz çok az verilir. Koç katımı üç zamanda yapılır: - ilk güzlükte (23 Eylül) şubat sonunda. – Orta güzlükte (Ekimin ilk haftası) ilk güzlükten 15 gün sonra. – Son güzlükte (Ekim sonları) son cemrede yapılır (K.17).
- Koç katımı belli mevsimlerde olur. Geceleri yapılır." (K.84)

Yazılı kaynakta ise koç katımı şöyle anlatılmaktadır:

"Koçu sürüye katmadan önce üzerine bir kız çocuğu bindirilir. Bu suretle dişi kuzu elde edileceğine inanılır. Koyun sürüsünün yanına gelince çocuk koçun sırtından indirilir. Koç katımı cuma hariç, her gün yapılır. Koç katımı genellikle geceleri yapılır. Koç iki sene aşım yapar, üçüncü sene yaptırılmaz. Çünkü birinci sene kuzu, ikinci sene toklu, üçüncü sene şişek olan evladı önüne gelir. Ona aşmaması için aynı sürüde bulundurulmaz. Ya satılır ya da kesilir. Koçun aşım yapıp yapmadığını şöyle anlarlar: Koçların sırtı, kuyruğu kök boyası, aşı boyası veya kına ile rengarenk boyanır. Döşünün (göğsünün) yünü kırkılır ve burası iyice boyanır." (Eröz, 1991: 134)

Koyunların kırkımı ise şöyle yapılır: "Nisanda çayırlık bir yerde, sabahın erken saatlerinde başlamak üzere koyunları güleyerek (ayaklarını bağlayarak) oba halkı yardımlaşarak bütün koyunların yünlerini keserler. Yünler, çuvallara doldurulur, kırkımın bittiğine işaret olmak üzere bir el silah atılır. Koyunlar sayılıp damgalanır. Hususi damgaları olanlar bulunduğu gibi kulağın ucunu kesenler de vardır. Bu ikinci usule "En" denir." (Eröz, 1991: 136) Elbeyli obalarındaki davarların hepsinin kendisine has ve yalnız kulaklara işaret edilmek üzere eski ve esaslı damgaları vardır ki bunların

ismine "En" derler. Dolayısıyla her obada sabitleşen kulak damgaları ve isimleri vardır. Örneğin: Şehveli Eni: Davarın iki kulağından biri ucundan delinir, diğeri perenlilerinki gibi delinir. Firizli Eni: sağ kulağının bir parçası bölünür, sol kulağı üçgen şeklinde kesilir. Perenli Eni: Davarın bir kulağı delinir (Yalgın, 1993: 23-25).

Hayvanlara işaret koymaya "damga" denir. Daha çok en şeklinde damga vurulur. Herkesin ayrı bir eni olur. Kiminin ucu kesilir, kiminin kulağının arkasını keserler. "Oğlaklar daha yeni doğduklarında çocukların, anne ve babanın oğlakları ayrılır ve kulaklarına ayrı ayrı enler vurulur. Daha on günlük bile olmamış oğlağın kulağına ayrı ayrı en vurulur. Oğlağın kulağına kan yürümediği için acımaz ve kulağından kan akmaz. Çocukların belleyip kulağına en vurduğu hayvan artık onun olur. Bu hayvan kulağına vurulan ve babanın evladına bıraktığı mirastır. Bu enler sadece davara vurulur. Develere en vurulmaz." (Dulkadir, 1993: 99)

Damga- İm Şekilleri:

Şekiller: (Dulkadir, 1998: 100)

Çalışma yaptığımız köylerde damgaların artık daha çok boya ile yapıldığını öğrendik. Renkli oyalarla hayvanın ya sırtı, ya döşü, ya da kulağı boyanmaktadır.

1.1.4.2. Davarcılık

Yörüklerin çoğu keçi besler. Keçiye davar, bu mesleğe de davarcılık denir. Dağlık, kayalık yerlerde bile barınıp, yiyeceğini taştan çıkaran dayanıklı bir hayvan olan keçi aynı zamanda aşiretlerin geçimlerinin büyük bir kısmının sağlanıldığı bir hayvandır (Eröz, 1991: 141).

"Oğlaklar bir aylık olunca ayrı bir sürü halinde yayılma, örüme çıkarılır. Buna "kişgirim" de denir. Ayrı bir yerde güdülür. Ağustos başlarında davar kırkılır. Davarın

kılını kesmeye yarayan makasa "gırklık" denir. Kıllar kıl tarağında taranır. Çalı, çırpı, pislikten temizlenir. Kadınlar taranan kılı burma (yumak) yaparlar. Bu yumaklar, komşulara dağıtılır. Çadırlık (çadır ipi) eğirtirler. Eğrilen bu çadır ipi çarkta bükülür. Çebiç, anası ile birlikte kırkılır, yarım kilo civarında kıl verir." (Eröz, 1991: 142)

Çalışma yaptığımız köylerde davarcılık en yaygın olan hayvancılıktır.

- Kuzuya "körpe" derler. Erkeğe ise "toklu" derler. Yaşına girdi mi "Koç" olur. Kazıncıklara "Şişek" derler, yani altı ayı geçen kuzudur. Davarın küçüğüne "Oğlak" denir. Üç aylık olunca "Çebiş" denir. Altı aylık olunca "Seyis" denir. Yaşına göre ad alır." (K.7, K.8, K.84)

- Kulakları aynı renkte olmayan çil çil olan keçilere "Çil Yabur" denilir. Kulakları biraz küçük olan keçilere "Karadoğu" denilir. Kafasında ve eteklerinde şerit şeklinde renk olan aynı geyiği andıran keçilere "Ger keçi" denir. Boynuzları doğuştan olmayan keçilere "Kabak keçi" denilir." (K.84)

- Keçi için de özel çanlar vardır. Keçiye bu çanlar takılır. Bu çanların özel isimleri vardır:

1-Firik: Küçük çan.
2- Gılgırtı: Orta büyüklükte çan.
3- Takırdavık: Orta büyüklükte çan.
4- Top Çan: Büyük çan. Bazı aşiretler Yedek Çan diyor.
5- Binbin: Büyük çan. Bazı aşiretler Dundar Çanı diyor (K8.,K.5, K.84, K.52, K.45).

1.1.4.3. Devecilik

"Tarihi kaynaklara baktığımızda devenin eski Türkler tarafından bilindiğini, Orta Asya ovalarında çift hörgüçlü büyük deve sürülerine sahip olduklarını deveye "Tiye" dediklerini görüyoruz. Türkler, Anadolu'ya geldikten sonra göçer yaşamın gereği olarak deveyi yine yük ve binek hayvanı olarak kullanmıştır." (Seyirci, 2002: 330)

Yörüklerin belki de en önemli hayvanı devedir. Yaşantı biçiminin konup-göçme esasına dayalı olduğu Yörükler kışla-yayla arasında göçerken yükleri develerle taşımaktadırlar. "Yaylaların yolsuz ve taşlı olması kullanılacak başka bir aracın bulunmaması yüklerin yayladan yaylaya götürülürken ki zorluk devenin ne denli önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Deve her türlü iklim şartlarına uyum göstermesinin

dışında özellikle açlığa ve susuzluğa dayanması devenin değerini arttıran en önemli vasıflarıdır. Deve "Sefiretü's-Sahra" (Çöl gemisi) olarak da anılmaktadır." (Dulkadir, 1995: 37- 38)

1- Deve Çeşitleri:

a- Tülü Deve: "Melez deve tipidir. Orta Asya'da (Buğra) yörükler arasnda (Buhur Buğur) denen çift hörgüçlü damızlık erkek deve ile Aneze develerinin dişisinin (aşiretlerin çoğu buna Gayalak bazısı Celep der) birleşmesinden meydana gelir." (Eröz, 1991: 147)

Tülü devenin erkeğine "Beserek" dişisine "Tülü Maya" denir. Erkek deveye "Buur veya Buğur" denilmektedir. Yeni doğmuş deve yavrularına "Köşek veya Boduk" denilir (Dulkadir, 1995: 38).

b- Tavsi: "Tüylü deve dişisinin (mayanın) yani Afrika-Asya develeri birinci kuşak melezlerin tekrar buhur devesine verilmesi melezlenmesiyle elde edilir. Tavsi çok kuvvetli bir hayvandır. Buhur devesine benzer, çift hörgüçlüdür." (Eröz, 1991: 148)

c- Teke: "Bu melez, tüylü deve dediğimiz Asya- Afrika kuşak melezinin erkeği ile yapılan bir devedir. Erkeğine "Lök", dişisine "Teke" denir. Yörükler, tülüyü şeytanlı sayıyorlar. Lök devesi koyun gibi uğurlu, hayırlı sayılıyor." (Dulkadir, 1995: 39)

d- Kerteles: "¾ Afrika kanı taşıyan teke dişisinin Buhur devesi ile yapılan geriye melezlenmesi mahsuludür. Yayla mıntıkalarında, dağlık arazide kullanılır." (Eröz, 1991: 149)

e- Yetişgen: "Babası lök, anası mayadır. Çok kuvvetlidir. Boynuinceli Aşireti'nde görülür." (Eröz, 1991: 149)

Cins ve nev'e bakmaksızın develerin yaşlarına göre verilen isimler: Köşşek, Boduk: Altı aylığa kadar deve yavrusu. Daylak: iki yaşından sonra deve (Eröz, 1991: 150).

Çalışma yaptığımız köylerde deve hakkında şu bilgileri topladık:

- Devenin erkeğine "lök" denir. Deve üç kısıma ayrılır. Devenin küçüğüne "dorum" derler. Büyüyünce "daylak" olur. Tülü deve, Maya deve ve Buhur deve vardır. Buhur deve, çift hörgüçlü olur. Saçağı yerdedir. Deveye havut takılır. Havutu devenin üstüne koyup, eşya yük sararlar. Kilimi de üstüne atarlar (K.7, K.11).

- Tülü devenin erkeğine "Beserek" dişisine "Tülü Maya" derler. Yeni doğmuş deve yavrusuna "Poduk" denir. Bir de "Boz deve" vardır. Boz devenin erkeğine

"Lök" doğum yapan dişisine "Kayalık" denir. Acıkan deve buzulanır (garip sesler çıkarır). Bir de yavrusundan, eşinden ayrılan deve bozulanır. Develer, konulup göçülen yurdu hiç unutmazlar (K.84).

- Deve her yörüğün kamyonu, traktörüdür. Tüm eşyalarını, çadırlarını develerle taşırlar. İki tür deve vardır:

  1- Yük develeri

  2- Yoz deve, damızlık ve yavru develer.

  Yük taşıyan develer, kervan develeridir. İki yaşını dolduran deveye "Maya" denir. Erkeğine "Daylak-Beserek" denir. Erkek develer kış mevsiminde, zemheride kızgın olurlar. İşte bu zaman çiftleşmek ister, ağzında köpük saçmaya başlar. Bu an devenin Beserek'in güreş zamanıdır (K.52, K.85).
- Develer yük taşırken birbiri ardına sıralanarak giderler. En az yedi deveden oluşan böyle sıralara "deve katarı" denir. Katarın önünde erkek deve bulunur, eşek de olabilir. Yörükler arasında "Hz. Ali'nin bakışını camıza verdiğini, kinini de deveye verdiği anlatılır. Deve kinini hiç unutmadığından dolayı yörükler arasında "deve kini var arkadaş" sözü kullanılır (K.8).
- Yörükler, saltanata, deveyi süslemeye çok merak ederlermiş. Renkli renkli kilimler, boncuklar, aynalar deveye özel olarak tıkılırmış. Deveye takılan çanların adı da başkadır. 3 kısma ayrılır: 1- Duluk Çanı 2- Uğur Çanı 3- Karınaltı Çanı (K.45).

2- Deve Donanımları:

Konar göçerler, göç sırasında deveyi gelin süsler gibi süsler. Katara sarılan yükte, takılan çanda hep bir uyum vardır. Genellikle yedi devenin dirkenmesiyle (ulama-bağlama) bir katar oluşur. Buna deve katarı denir. Göçerin zenginliğini de koyun, keçi sürüsünün yanı sıra bir de katar sayısının çokluğu gösterir. En gösterişli, yol-iz bilen ve hızlı giden deve, katar başıdır. Katar başındaki deveye göç esnasında "Havan Çanı" takılır. Havan çanı, en büyük çandır. Ayrıca deveye kızıl çuvallar sarılır. Üzeri farda ile örtülür. Devenin üzerinde bulunan en önemli donanım havuttur (Erden, 1994: 145).

"Deve "Çağşak" denilen süslü takımla giydirilir. Devenin arka kısmına havut (hatap) konur. Havut döş golanı, göğüs golanı ve kasık golanı ile bağlanır. Halk arasında hamudun yumuşak maddelerden yapılmış örtü şeklinde olanına "hatapsız",

ahşap bir iskelet üzerine kaplanmış olanına da "hataplı" denir. Kataın en önde ki erkek devenin havıdı (semeri) süslenir. 8-10 cm eninde 10-15 cm uzunluğunda renkli iplerden örülmüş kolonlarla sarılır.Yine yukarda değişik renklerden örülüp toka ve saçaklarla süslenir." (Dulkadir, 1995: 111)

Yörüklüğe bağlı zanaatlardan biri de "Havutçuluk" tur. Havut, devenin semeridir. Bu havutu yerleştirirken kullanılan her ipin bir adı vardır: Çilbir, tellik, içirik gibi. Devenin birbirine bağlanmasına "Tirkeme" denir. Deveye zarar vermesin diye zayıf bir iple (tellik) bağlanır (Eröz, 1991: 156).

"Develerin üstüne, havuda yükler sarıldıktan sonra "filikli" denilen filikten örülmüş örtü örtülür. Develer katar halinde giderler. Katardan kopan devenin dizginleri tel ipi denilen sicim ile bağlanır. En sonundaki devenin boynuna asılan özel bir çıngırak kataın sağlıklı bir şekilde yol alıp almadığını önde veya yanda giden deveciye haber verirdi." (Dulkadir, 1995: 112)

Deveye üç türlü çan takılır:

1- Hatap Çanı: Havudun önüne asılan büyük çan (Honamlı ve Sarıke çililerde Dündar Çanı).

2- Duluk Çanı veya Zili: 7-8 adet ufacık ziller (Yanak: duluk), Honamlılar buna "Yüz Çanı" diyorlar.

3- Yanlama Çanı: Karın altına asılan göçlerde büyük ses çıkran göçe haşmet veren büyük çan. Sarıkeçililer "Sıraç", Çakal veya Gübüdük" diyorlar (Eröz, 1991: 157).

Çalışma yaptığımız köylerde develere takılan çanları şöyle anlattılar:

- Gümbürdek Çanı, çıkardığı sesle sürekli "ağam zengin, ağam zengin, ağam zengin" dermiş. Dündar Çanı, "Nerden, nerden, nerden?" diye söyleyince, Yüz Çanı da "Şurdan, şordan, şurdan" diye cevap verirmiş. Hakikaten öyle ses çıkarır (K.11).

"Konar göçer yaşamda devenin yeri büyüktür. Deve bir çocuktur göçerin gözünde ve yüreğinde. Deve ile ilgili manilere, atasözlerine, bilmecelere, fıkralara rastlamak mümkündür." (Seyirci, 2002: 333) Biz de çalışma yaptığımız köylerde bu konuda deve ile ilgili olarak şu bilgileri topladık: "Deveyi tuz öldürür, sürmeyi göz öldürür." (K.84) "Deveye sormuşlar inişi mi seversin, yokuşu mu?" Deve: -Düzü gözünüz görmedi mi? demiş (K.84, K.9).

Deve ile İlgili Kelimeler:

Bozumak: Devenin acı acı ötmesi (K.63, K.10).

ahşap bir iskelet üzerine kaplanmış olanına da "hataplı" denir. Katarın en önde ki erkek devenin havıdı (semeri) süslenir. 8-10 cm eninde 10-15 cm uzunluğunda renkli iplerden örülmüş kolonlarla sarılır.Yine yukarda değişik renklerden örülüp toka ve saçaklarla süslenir." (Dulkadir, 1995: 111)

Yörüklüğe bağlı zanaatlardan biri de "Havutçuluk" tur. Havut, devenin semeridir. Bu havutu yerleştirirken kullanılan her ipin bir adı vardır: Çilbir, tellik, içirik gibi. Devenin birbirine bağlanmasına "Tirkeme" denir. Deveye zarar vermesin diye zayıf bir iple (tellik) bağlanır (Eröz, 1991: 156).

"Develerin üstüne, havuda yükler sarıldıktan sonra "filikli" denilen filikten örülmüş örtü örtülür. Develer katar halinde giderler. Katardan kopan devenin dizginleri tel ipi denilen sicim ile bağlanır. En sonundaki devenin boynuna asılan özel bir çıngırak katarın sağlıklı bir şekilde yol alıp almadığını önde veya yanda giden deveciye haber verirdi." (Dulkadir, 1995: 112)

Deveye üç türlü çan takılır:

1- Hatap Çanı: Havudun önüne asılan büyük çan (Honamlı ve Sarıke çililerde Dündar Çanı).

2- Duluk Çanı veya Zili: 7-8 adet ufacık ziller (Yanak: duluk), Honamlılar buna "Yüz Çanı" diyorlar.

3- Yanlama Çanı: Karın altına asılan göçlerde büyük ses çıkran göçe haşmet veren büyük çan. Sarıkeçililer "Sıraç", Çakal veya Gübüdük" diyorlar (Eröz, 1991: 157).

Çalışma yaptığımız köylerde develere takılan çanları şöyle anlattılar:

- Gümbürdek Çanı, çıkardığı sesle sürekli "ağam zengin, ağam zengin, ağam zengin" dermiş. Dündar Çanı, "Nerden, nerden, nerden?" diye söyleyince, Yüz Çanı da "Şurdan, şordan, şurdan" diye cevap verirmiş. Hakikaten öyle ses çıkarır (K.11).

"Konar göçer yaşamda devenin yeri büyüktür. Deve bir çocuktur göçerin gözünde ve yüreğinde. Deve ile ilgili manilere, atasözlerine, bilmecelere, fıkralara rastlamak mümkündür." (Seyirci, 2002: 333) Biz de çalışma yaptığımız köylerde bu konuda deve ile ilgili olarak şu bilgileri topladık: "Deveyi tuz öldürür, sürmeyi göz öldürür." (K.84) "Deveye sormuşlar inişi mi seversin, yokuşu mu?" Deve: -Düzü gözünüz görmedi mi? demiş (K.84, K.9).

Deve ile İlgili Kelimeler:

Bozumak: Devenin acı acı ötmesi (K.63, K.10).

Bodlacı: Gebe deve (K.63).

Boduk: Deve yavrusu (K.10).

Gaşanma: Devenin çişini yapması (K.63).

Gayma: Devenin döl tutması (K.84).

Celep: Yumurtaları alınmış tülü deve (K.10).

Kiniklemek: Devenin herhangi bir sebepten dolayı öfkelenmesi, sağa sola saldırması (Dulkadir, 1995: 111).

Çalışma yaptığımız köylerde deveye hiç rastlamadık. Ancak, yıllar önce develerle göç ettiklerini, deveye değişik çanlar taktıklarını deveyi tıpkı bir gelin gibi süslediklerini hatırladıklarını aktardılar. Biz de deveyi süslerken kullandıkları kilimlerin ve çanların fotoğraflarını çekip tezimize ekledik.

1.2. Yörüklerde Törenler

1.2.1. Geçiş Törenleri

"İnsan yaşamının başlıca üç önemli "geçiş dönemi" vardır; Doğum, evlenme ve ölüm. Bu üç önemli aşamanın çevresinde birçok adet, töre, tören, ayin, dinsel ve büyüsel özlü işlem kümelenerek söz konusu geçişleri bağlı bulundukları kültürün beklentilerine ve kalıplarına uygun bir biçimde yönetmektedir. Bunların hepsinin amacı da kişinin bu "geçiş" dönemindeki yeni durumunu belirlemek, kutsamak, kutlamak, aynı zamanda da kişiyi bu sırada yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden korumaktır. Çünkü yaygın olan inanca göre insan bu tür dönemler sırasında güçsüz ve zararlı etkilere karşı açıktır." (Örnek, 2000:131)

Halk kültürünün önemli bir bölümünü geçiş dönemleri oluşturur. Geçiş dönemleri yeni bir yaşama geçişin başladığı dönemdir. Bireyin bu dönemleri sağlıklı bir şekilde atlatabilmesi, yeni yaşama uyum sağlayabilmesi ve mutlu olabilmesi için halk kültüründe bir dizi adet ve inanmalar uygulanır. Halk kültürünün oluşumunda

topluluğun içinde yaşadığı bölgenin tarihi, doğa olayları, nüfus ve göç hareketleri, sosyal yapısı, gelişen teknolojiyle ilişkisi büyük rol oynar (Başçetinçelik, 1998:25).

1.2.1.1. Doğum

"Hayatın geçiş dönemlerinden ilki olan doğum her zaman mutlu bir olay olarak kabul edilmiştir. Dünyaya gelen her çocuk sadece anne ve babasını değil aynı zamanda akrabaları, komşuları, soyu ve sopunuda sevindirmiştir. Özellikle küçük topluluklarda ve etnik gruplarda aileler nüfuslarının çokluğu oranında kendilerini güçlü ve dayanıklı hissetmektedirler. Yaygın olan "çocuk, aile ocağını tüttürür" sözü de toplumun bu konudaki değer yargısını göstermektedir." (Örnek, 2000:134)

"Doğumla birlikte anneye benlik ve bütünlük, babaya güven, akrabaya soya sopa güç kazandıran ve yaşamın başlangıcı olan doğum olayı büyük bir önem arz eder. Dünyaya getirilen her çocuk aile kurumunu güçlendirir. Aile, "Toplumu ayakta tutan temel ögelerdendir. İnsan türünü üretmek ve sürdürmek gereksiniminden doğmuştur." (Tezcan, 2000: 13). Aile bireylerini mutluluğa boğan doğum, kadının saygınlığını arttırır.

İnceleme alanında doğumla ilgili inançlar ve gelenekler doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası olmak üzere üç başlıkta ele alınıp incelenmiştir.

1.2.1.1.1.Doğum Öncesi

Çocuk daha doğmadan hazırlık ve uygulamalarla çocuğun sağlıklı doğmasına, doğumdan sonra lohusanın ve bebeğin her türlü tehlikeden korunulmasına çalışılır. Bu uygulamalarda sadece aile değil, tüm akrabalar, komşular görev alır (Başçetinçelik, 1998: 27).

Kadının gebe kalma isteğiyle başlayan ve doğuma kadar kadını etkisi altına alan adetlere uymak gerekmektedir (Altun, 2003: 58). Yaşamın başlangıç noktası olan doğum, yüzlerce adetin, inanmanın uygulandığı bir dönemdir.

1.2.1.1.1.1. Kısırlığı Giderme ve Gebe Kalma

"Gelin gittiği yerde saygınlık kazanması, erkeğin gözüne girmesi, analık zevkini tatması ve soyun devamı için kadının doğurması gerekmektedir. Kısır kadın geleneksel kesimde horlanır, aşağılanır. Bu nedenle kadın gebe kalmak için bazı yöntemlere başvurur. Bunlar arasında dinsel büyüsel nitelikte olanlar ve halk hekimliği kapsamına girenlerdir." (Örnek, 2000: 133)

Dinsel nitelikte olanlar içerisinde kutsal sayılan yerleri ziyaret etme, oraların suyundan içme, toprağını elleme, türbelerine, ağaçlarına bez bağlama, kurban kesme başta gelen davranış biçimleridir (Başçetinçelik, 2000: 27). "Türk halk kültüründe Atalar kültüne bağlı olarak mezarlar, ulu ağaçlar, pınarlar kutsaldır. Buralar medet umulan yerler olur." (Ocak, 1992: 11). Araştırma yaptığımız bölümlerde de çocuk sahibi olmak amacıyla kutsal sayılan yerlerin ziyaret edildiğini, adaklar adandığını, kurbanların kesildiğini tespit ettik.

Gebe kadının gebeliğin başlangıcından doğuma kadar geçen sürede pek çok adete, inanmaya, geleneğe, göreneğe uyması beklenir (Örnek, 2000: 133).

Gelin oğlan evine geldiğinde ilk gün kucağına bir çocuk, özellikle de erkek çocuk verilir. Gelin yatağı hazırlanırken yatakta bir erkek çocuğu yuvarlatılır. Yapılan uygulamalar gelinin çocuk doğurmasının aile içinde önemini belirten davranışlardır.

Çocuk olmadığı zaman sorunun kadından kaynaklandığı düşünüldüğü için dinsel-büyüsel ve halk hekimliği uygulamalarına özellikle kadınlar başvurmaktadır. Kocakarı ilaçları kullanıp yerli ebelere gitmek, günümüzde, tıbbi yöntemlerin yanında hala geçerliliğini korumaktadır. Bel çekmek, yakı yakmak, buğusu yapılan otlara oturmak yada rahme yerli ilaçlar uygulamak Anadolu'nun pek çok yerinde kısırlığı gidermek için uygulanan işlemlerdir (Altun, 2003: 59). Bunun yanında çocuğu olmayan kadın bulunduğu sıkıntıdan ve tehlikeli durumdan kurtulmak için büyüsel nitelikli işlemlerde yaparlar. Büyü ve benzeri bir amaçla hocaya gidilerek tılsım gücüne inanılıp muska yazdırılır (Örnek, 1981: 56-57). Çalışma yaptığımız Yörük köylerinde de gebe kalmak için büyüsel nitelikli işlemler yapılmaktadır. Günümüzde çocuk sahibi olmak isteyenlerin çoğunlukla doktora giderek şifa aradıkları görülmektedir.

Köylerde yaşayan halk geleneklere bağlılıkları, ekonomik güçlerinin yetersizliği ve ayıp olduğu düşüncesiyle doktora, hastaneye gitmekten kaçınmaktadır. Ancak,

çocuğa kalmak için tıbbi sağaltma yoluna gitmek de günümüzde yaygınlaşmaya başlamıştır.

Araştırma alanımızdaki köylerde çocuğu olmayan kadın çocuğa kalmak için doktora gitmenin yanı sıra bir takım pratikler (uygulama) geliştirmişlerdir. Bunlardan bazıları şunlardır:

- Doktora veya eski ebelere gidilir. Ebe karnı çeker, rahmi düzeltir (K.13, K.11, K.9, K.2).
- Çeşitli bitkilerden ilaç yapılır (K.9, K.13, K.32, K.33).
- Ocağa gidilir (K.11, K.56, K.54).
- Süt buharına oturtulur. Süt kaynatılır, bazen maydanozla kaynatılarak süt buğusuna oturtulur. Üç gün buharına oturulur (K.11, K.13, K.9, K.33).
- Tuğla ısıtılır, üzerine su serpilir, buğusuna oturulur (K.11, K.13, K.9, K.82).
- Otlardan ilaç yapılır, suyu içirilir (K.82, K.83, K.54, K.40, K.9).
- Adak yerlerine gider ve çocuk sahibi olmak için adak adanır (K.11, K.9, K.40, K.47, K.13).

Yörüklerde, "Erkek çocuk obanın alevi, kız çocuk evin közüdür", sözü yaygındır (Yalgın, 1997: 218). Araştırma yaptığımız köylerde de bu sözün doğruluğunun devam ettiğini görüyoruz: "Kız çocukları pek sevilmezdi, genelde erkek çocuklar sevilirdi, çocuğu olmayana da hoş gözle bakılmazdı." (K.13, K.9, K.22, K.54).

1.2.1.1.1.2. Gebe Kadının Kaçınmaları

Hamile kalan kadın gebeliğin devamı için önlemler almalıdır. Doğacak çocuk yaşasın diye veya güzel olsun diye çeşitli pratikler yapılır.

Anne karnındaki çocuğu olumlu ya da olumsuz yönde etkileyeceğine inanılan bir takım "analojik" sözlü eylemler vardır ki bunlardan kaçınmak ya da bunları yerine getirmek zorundadır (Örnek, 2000: 136).

Çalışma yaptığımız köylerde gebe kadının dikkat etmesi gereken şeyler:

- Gebe kadın ayıya, maymuna bakmaz (K.11, K.13, K.9, K.32, K.33).
- Balık, paça, kelle yemez (K.9, K.11, K.14, K.15, K.32).
- Cesede, cenazeye bakılmaz, saç kestirilmez. (K.9, K.11, K.13, K.14, K.15).
- Bebek, annenin karnında oynadığında aya bakarsa ay gibi güzel bebeği olur (K.9, K.11, K.13, K.32, K.33, K.82).
- Çocuğun dudağı yarık olmasın diye tavşana bakılmaz (K.9, K.14, K.15, K.82).
- Gebe kadın ciğer, keçi-tavşan eti, ayva, karabiber yemez, sakız çiğnemez. Yumurta, elma, yoğurt, nar yemelidir (K.14, K.15, K.13, K.14).
- Hamile kadın baktığına, yaptığına dikkat edecek (K.9, K.11, K.13, K.14).
- Gebe kadın çocuğu, balık ağızlı olmasın diye balık yemez. Ciğere dokunulmaz. Aksi takdirde bebekte et beni çıkar. Dalak yenilmez, yenilirse anne elini nereye değdirirse çocuğun da aynı yerinde et lekesi çıkar (K.66, K.81, K.31).

İnceleme alanında gebe kadınlar çocuklarının sağlıklı olması için birtakım şeylere dikkat etmekte, neleri yemleri gerektiği konusunda doktorun görüşüne önem verdiklerini belirttiler.

1.2.1.1.1.3. Aşerme

"Kadın hamile kaldıktan sonra aşerme aşamasına gelir. Halk arasında aşerme adıyla anılan sözcüğün aslı "aş yerme" şeklinde olup yiyecek şeylerden tiksinme demektir. Beğenmemek, kötülemek anlamlarındaki aş yermek giderek halk arasında anlam değiştirerek, hamile kadının kimi yiyecekleri canı çekmesi onları tatmaktan kendini alamaması anlamına gelmiştir. Bu dönemde kadının isteği yerine getirilmeye gayret edilir." (Boratav, 1997: 146)

Aşeren kadın genellikle acı, ekşi ve baharatlı şeyleri yemekten kaçınır ya da yakınları tarafından kaçınmaya zorlanır. Yörelere göre aşerme durumunu niteleyen pek çok ad, deyim, yakıştırma vardır: Aşeren, aşeriyor, aşveren, aşyeren, yerikliyor, yerik, yergin, başı kel, başı bulanık, başı bozuk, göğnü kötü (Örnek, 2000: 35). Aşeren kadın

Adana ve çevresinde "aş yeriyor, yerginliği var" diye adlandırılır (Başçetinçelik, 1988: 39).

Araştırma yaptığımız köylerde aşerme, aşyerme şeklinde adlandırılmaktadır. Aşeren kadınlarda şu belirtiler vardır:

- Yiyeceklerden, kokulardan tiksinir (K.9, K.11, K.14).
- Mide bulantısı olur, kusar (K.9, K.11, K.14).
- Hamile kadının canı ne isterse ilk aylarda onu mutlaka yemelidir (K.32).
- Aşeren kadına canı çeker diye her şey ikram edilir (K.14, K.15).
- Hamile kadının canı ne isterse kadın onu yemelidir, yiyemezse doğacak çocuğun vücudunda öyle bir leke kalır (K.9, K.14, K.15).
- "Eskiden gelinler canlarının istediğini söylemezlerdi. Kaynata, kaynana ya da kayın varsa önünde onu isterim, bunu isterim demek ayıp sayılırdı. O yüzden ya eşine söylerdi ya da arkadaşına, komşusuna söylerdi." (K.11)
- Hamile kadın her istediğini yerse çocuğu da akıllı olur (K.83).
- Aşeren kadın ayva yerse çocuğu gamzeli olur, derler (K.32).
- Çocuk, kime benziyorsa annenin o kişiyi çok sevdiğine de inanılır. Babaya benzerse çocuk, sen o sülaleyi çok seviyorsun denilir (K.83).

Aşeren kadının canının bir şeyler istediği, istediği verilmezse çocukta eksikliklerin olabileceği kanısı yaygındır. Toplumun her kesiminde olduğu gibi burada da aşeren kadına istediği yiyeceklerin mutlaka bulunup verilmesi inancı, gebe kadına çevresi tarafından gösterilen ilgi ve saygının bir parçasıdır (Başçetinçelik, 1998: 39). Çalışma yaptığımız köylerde de aşeren kadının canının bir şeyler istediği, istediği verilmezse çocuğun bir yerinde canının çektiği şeye benzer bir iz olabileceği kanısı yaygındır.

1.2.1.1.1.4. Doğacak Çocuğun Cinsiyetini Belirleme

Doğum olayı aileler için mutluluk vericidir. Gebelik sırasında doğacak çocuğun cinsiyeti önemli bir noktadır. Anne-baba ve çevre çocuğun cinsiyetini öğrenmek ister.

Günümüzde hamile kadın ultrasona girerek bebeğin cinsiyetini öğrenebilmektedir. Eskiden doğacak çocuğun cinsiyetini anlamak için bazı pratikler uygulanırdı.

Kadın hamileyken vücudunun aldığı şekil, yüzündeki ve davranışlarındaki değişikliklerle, istediği yiyecek ve içeceklerle çocuğun kız veya erkek olacağı konusunda tahminler yürütülür (Başçetinçelik, 1998: 40).

"Geleneksel kültürümüzde ailelerin erkek çocuk beklentileri daha ağır basmaktadır. Erkek çocuk gibi, erkek çocuk doğuran kadın da ocağın tütmesini sağladığı için toplumda itibarlıdır." (Öztelli, 1966: 437). Erkek çocuğu olan adam, mutlaka köye davul getirir ve üç beş gün köylüsü ile beraber şenlik eder. Erkek çocuğu olan babayı herkes kutlar. Kız çocuğu olan bu saygıyı görmez. "Yörükler'de erkek çocuk obanın alevi, kız çocuk közüdür sözü de oldukça yaygındır." (Yalgın, 1997: 64) Bu konuda araştırma yaptığımız köylerde bu görüşü yaygın olarak görmekteyiz. Bu toplulukta doğacak çocuğun erkek olması önemlidir.

Hemen hemen her yerde çok yaygın olarak:

"Anne güzelleşmişse oğlan (ya da kız) güzelleşmemişse kız (ya da oğlan) olacağına inanılmaktadır." (Örnek, 1979: 56-60)

Doğacak çocuğun cinsiyetinin merakı düşlerden çıkarılmaktadır. Buna göre kadın düşünde ay görürse oğlan, güneş görürse kız; bıçak, tüfek gibi şeyler görürse oğlan, makas, iğne görürse kız olacağına inanılır (Boratav, 1979: 177). Umay Günay, İslam dini içinde hadislerde de rüyalara çok işaret edilmiş olmasının kaynağını Kur'an'a bağlar ve rüyaların İslamiyet içinde insan hayatı ile ilgili iyi ve kötü olayların habercisi olduğunu belirtir.

Araştırma yaptığımız köylerde cinsiyet belirlemek için uygulanan adet ve inanmalar şunlardır:

- Kadının karnı yassı olursa kızı, sivri olursa oğlu olacak, derler (K.9, K.11, K.32, K.5).
- Kadının yüzü güzelleşmişse oğlu, çirkinleşmişse kızı olur, çünkü kız annenin güzelliğini çalar (K.9, K.14, K.15).
- Kadının beli inceyse ve hamileliği belli değilse oğlu, kalçası genişse kızı olur (K.32, K.5).
- Göğüslerde kararma olursa oğlan, pembeleşme olursa kız olur (K.16).

- Canı tatlı çekerse oğlu, ekşi ya da acı çekerse kızı olur (K.82).

"Bir saksıya arpa ekilir, gebe kadın idrarıyla sular çabuk yetişirse oğlu, geç yetişirse kızı olacağına inanılır." (Yalgın, 1977: 28) Günümüzde bu şekilde uygulanan bir pratik kalmamıştır. Çocuğun cinsiyetini belirlemeyle ilgili bu inanç ve pratiklerin büyük çoğunluğu cinsiyet konusunda tahminde bulunma şeklindedir.

1.2.1.1.2. Doğum Sırası / Doğum Olayı

"Anadolu'da doğumu kolaylaştırmak için yapılan en yaygın işlemler: Meryem ana eli denilen bitki konan sudan içmek, kapalı yerleri, kilitli şeyleri açmak, kadının saç örgülerini çözmek, su dolu kapları boşaltmak gelir." (Boratav, 1984: 149) Giysilerdeki düğmeleri, kuşağı açılır; tarla, bahçe kenarındaki çitler sökülür. Örnek'e ve P.N.Boratav'a göre bunlar büyüsel işlemlerdir (Altun, 2003: 79). "Türkmenler'de doğum esnasında hamile kadına okunmuş su içirilir, böylece doğumun kolay olacağına inanılır." (Kalafat, 1999: 35)

Kadının doğum sırasında güçlüklerini gidermek, kolay doğum yapmasını sağlamak amacıyla bir dizi pratik uygulanır. Gebeliğin ilk gününden itibaren bebek için başlayan hazırlıklar artık tamamlanmıştır. Doğacak olan ilk torunsa her iki tarafın ailesi de hazırlıklara büyük önem verirler. Çocuğun doğumundan önce giyecekleri, yatacağı yer önceden hazırlanır. Köylüler "Şimdi her şey hazır isteyen satın alır" diye bebek bezinden, giysisine, yatağından battaniyesine kadar zahmetsizce sahip olabileceklerini dile getirerek, "Evvelden hazır bez falan bilmezdik, eski şalvar parçalarından bez yapardık" diye zor günler geçirdiklerine değinmektedirler.

Doğacak çocuğun cinsiyetine göre köyde hazırlıklar yapılmaktadır. Erkek çocuk için süse pek kaçılmaz. Köylerde doğumu yaşlı kadınlar, köy ebeleri yaptırırmış. Şimdilerde ebeler pek doğum yaptırmıyorlar.

Çalışma yaptığımız köylerde doğumun güç olmaması için birtakım hazırlıklar yapılır. Bunlardan bazıları şunlardır:

- İlk doğum ise bebeğin çeyizini yani beşiğini, yorganını, zıbınını, bezlerini kızın annesi hazırlar (K.15) .

- Yetişkin kız çocukları uğursuzluk getirmesin diye doğum odasına alınmaz. Hem ayıptır, hem iyi sayılmaz. Tesadüfen odadaysa ya da ebenin kızı ise, gelinin bacısı ise kızın elbisesinin yakası yırtılır (K.9).
- Bebeğin beşiği çok kıymetlidir. Bebeğin beşiğine şeytan uğramasın diye soğan, ayna, tarak ve makas konur (K.9, K.11, K.14).
- Sancılı anneye doğumu kolay olsun diye banyo yaptırılır (K.9).
- Gelinin doğumu kolay olsun diye, hacı tasıyla su içirilir (K.12).
- Hamile kadın, doğumu kolay olsun, tıpkı su gibi aksın diye su üstünden geçirilir (K.1, K.66).
- Hamilelik sırasında kadının yüzünde oluşan lekeler, doğum anında teri ile silinir (K.1, K.12).

Çalışma yaptığımız köylerde gebe kadınlar, doğumları kolay olsun diye Çoban Dede'ye, Narlı Dede'ye ziyarete gittiklerini bunun yanında yedi yaşına gelinceye kadar kurban adadıklarını dile getirdiler. Uygulanan bu pratiklerin dinsel ve büyüsel nitelikte olduğu görülmektedir.

1.2.1.1.2.1. Çocuğun Göbeği ve Eşi / Yıkama / Tuzlama

Gebeliğin başlangıcından doğuma gelinceye kadar bir dizi adet ve inanmalar uygulandığı gibi, doğumdan sonrada bu uygulamalar devam eder. Çocuk doğduktan sonra ilk yapılan işlem anne ile çocuk arasındaki bağı, göbek bağını kesmektir. Göbek bağının kesilmesi ve ardından tuzlama veya yıkama çeşitli işlemlerle gerçekleşir.

Geleneksel kültürde göbek, ebe tarafından dualarla kesilir, çocuğa göbek adı verilir. Çalışma yaptığımız köylerde çocuğun eşi, toprağa gömülmektedir. Eş kolay gelirse annenin sağlıklı olduğu anlaşılır. Yörüklerde "çocuğu tuzladıktan sonra mersin yapraklarına sararlar. Tombalak kökü toz haline getirilir, 40 gün çocuk tombalak tozu katılmış suyla yıkanır." (Artun, 2000: 25-62) "Çocuğun "Eş"ine göbeği gibi kendinden bir parça olduğu inancıyla önem verilmekte, saygı gösterilmektedir. Çocuktan sonra gelen plesentaya kimi yerlerde eş, kimi yerlerde son, kimi yerlerde etene, eten

denilmekte ve gebelik süresince dölyatağında ananın kendi kanıyla çocuğu beslemesini sağlayan bu organa halk geleneğinde büyük önem verilir." (Boratav, 1973: 182)

"Göbek için yapılan tüm bu işlemlerde doğan çocuğun geleceğinin etkileneceğine inanılmakta bu amaçla benzetme ve taklit yoluyla çocuğun gelecekte okuması, inançlı biri olması beklenmekte bu yüzden göbek büyük törenlerle gömülmektedir." (Örnek, 2000: 136)

Çalışma yaptığımız köylerde de eşin, çocuğun bir parçası olduğuna inanılmakta herhangi bir yere atılmayıp uygun bir yere saklanır veya gömülür.

Doğumun hemen ardından büyük bir titizlikle ve sırayla uygulanan bu işlemler dünyaya gelen yeni canlının, yeni ortamına uyması, kötü ruhlardan korunması için uygulanan ve halk geleneğinde çeşitli amaçlarla yapılan büyüsel pratiklerdir (Başçetinçelik, 1998: 54). Göbek bağı da çocuğun bir parçası olduğu için halk geleneğinde ona da ayrı bir özen gösterilmiştir. Ceyhan Yörükleri'nde de göbek kesme olayı ile ilgili pratikler devam etmektedir.

Araştırma yaptığımız köylerde göbek kesme ve tuzlama sırasında yapılan işlemlerden bazıları şunlardır:

- Göbek atılmaz, günahtır, saklanır (K.14).
- Çocuğun eşi toprağa gömülür veya evin önündeki avluya gömülür. Göbeği çocuk okusun diye okul bahçesine; dinine düşkün olsun diye cami avlusuna gömülür (K.9, K.12, K.19).
- Çocuk doğduğu zaman göbeğini bağlar sonra da çocuğun göbeğini jiletle veya makasla keserler. Çocuk üç gün tuzlanır, üçüncü gün yıkanır (K.12). Çocuk önce yıkanır, sonra tuzlanır (K.9, K.31). Kokmasın diye çocuğu tuzlarlar (K.1, K.9, K.14, K.31, K.32).
- Çocuğun eşini ya ebesi ya da babası gömer (K.12, K.14, K.15).
- Çocuk doğar doğmaz ağzına bir parmak bal sürerler. Bu iş çocuğun tatlı dilli olması içindir (Yalgın, 1997: 218), (K.9).

1.2.1.1.3. Doğum Sonrası

"Geleneksel toplumlarda doğum sonrası geçecek devreye büyük önem verilir. Bu dönemde yeni doğum yapmış kadını ve çocuğunu çevreden gelebilecek her türlü zararlı etkilerden korumak için birtakım tedbirler alınır. Özellikle doğumdan sonraki kırk gün içerisinde anneye al basmaması, sütünün kaçmaması ya da bol olması; çocuğu kırk basmaması, uykunun bol olması için çeşitli dinsel ve büyüsel pratikler uygulanır." (Örnek, 2000: 143)

1.2.1.1.3.1.Lohusa Bakımı / Lohusa Ziyareti / Lohusa Şerbeti

Lohusalık, kadının doğumundan 40. gününe kadar geçen zamanki durumuna verilen addır. "Anadolu'da yeni doğum yapmış kadına: "lohusa, loğsa, doğaz kesen, emzikli, nevse" gibi adlar verilir. Halk arasında yeni doğum yapmış kadına yaygın bir ifadeyle "loğusa" denmektedir." (Örnek, 2000: 143)

"Yörükler, lohusaya "nefse" derler." (Yalgın, 2000: 28) Doğum kadının bünyesinde önemli bir sarsıntı meydana getirdiği için kadının belli bir süre dinlenmesi gerekmektedir. Bu yüzden doğum yapan kadın kırk gün boyunca yatmasına da, yemesine, içmesine, dinlenmesine dikkat eder. "Lohusanın kırk gün mezarı açıktır" inancıya aile ve çevredekiler onun bakımını üstlenir (Başçetinçelik, 1998: 59). Lohusa kadına sürekli yağlı ballı yiyecekler yedirilir. Lohusa ziyaretine bir hafta sonra gidilir. Lohusa kadın kırk gün su içmez, kırk gün erik, kızılcık, elma ve armut kurusundan hoşaf yaparak içmektedir. Evde doğum yapan kadın hastalanmazsa en çok iki- üç gün yatakta yatar.

"Kozan Dağı'nda hamile kadınlar doğuruncaya kadar iş görür, hatta birçoğu ekin biçerken veya herhangi bir iş arasında doğurur. Çocuğunu eteğine sarar, evine döner. Lohusa yatağı töreni yoktur." (Yalgın, 1997: 218).

Anadolu'da yeni doğum yapmış kadına birtakım adet ve inanmaların uygulandığını görüyoruz. Ali Rıza Yalgın'ın "Cenupta Türkmen Oymakları" adlı eserinde şu bilgiler verilir: "Lohusaya pekmez ve bal ile karışmış tereyağı yedirilir. Bu yemek, lohusanın ilk iki günlük yemeğidir. Lohusa üç gün su içmekten alıkonur. Kırk

gün sonra luhusanın niyetine kırk adet küçük taş yıkanarak kabirlere atılır. Bu işin yapılmasına "kırklama" derler. Lohusanın kırkı çıkarken çocuk ve anası güzelce yıkanır. Çocuk yıkandıktan sonra vücudu bir eşek veya bir tazı çuluyla sarılır, tazı çuluyla sarılan çocuklar yaman, eşek çuluyla sarılan çocuklar uysal olur. Çoğunlukla erkek çocukları tazı, kız çocuklarına eşek çulu kullanmak adettir." (Yalgın, 1997: 28).

Çalışma yaptığımız köylerde yeni doğum yapmış kadına loğusa denir. Lohusa bakımındaki uygulamalar şunlardır:

- Lohusa kırkı çıkıncaya kadar başına kırmızı tülbent bağlar (K.1, K.2, K.9, K.11, K.12, K.14, K.32).
- Lohusa kadına pekmez içirilir. Soğuk şeyler ve yeşil sebzeler yedirilmez. Lohusa şerbeti yapılır. Buna "Kaynar" denir. Lohusa ziyaretine gelenlere ikram edilir (K.1, K.2, K.9, K.12, K.19, K.32, K.14, K.15).
- Lohusa doğumdan hemen sonra yıkanır, yatağına yatırılır (K.19, K.31).
- Lohusa soğuk su içmez (K.9, K.12, K.14).
- Lohusa ziyaretine akrabalar, komşular üç gün içinde gelir. Lohusa ziyaretine temiz, abdestli gidilir. Adetliyken gidilmez. Adetliyken çocuğun yüzüne hiç bakılmaz (K.1, K.4, K.9, K.22, K.14).
- Lohusa kadın hassas olur, alıngan olur. İyi bakılmazsa çabuk hastalanır (K.66, K.32).
- Lohusa kadının, rahmi (yatağı) yerini bulsun diyerek düz yatağa yatması sağlanır (K.22, K.4, K.9).
- Lohusalar birbirini ziyaret etmez.Yine kırklıyken cenaze evine gidilmez. Cenaze evinden çıkanlar kırkı çıkmayan bebeği görmeye gelmez, kırkı karışmış olur derler (K.9, K.14).
- Lohusa kadının kırk gün mezarı açıktır, derler. Lohusa kadını albasar çabuk nazar değer (K.9).
- Lohusa olan kadınlara komşularından çorba, tatlı, yemiş, yazma, havlu, basma gibi hediyeler getirilir. Lohusaya verilen hediye paranın ismine "Göyün Akçası" denilir (Yalgın, 1997: 218), (K.9).
- Lohusaya yağlı-ballı yiyecekler yedirilir, içirilir (K.2, K.4, K.14, K.15).

- Lohusanın baş ucuna makas, bıçak, demir gibi eşyalar konur (K.31).

Adana'da görülen, lohusanın sütünün bol olması için kıra giden ineğin ağzına soğan verme veya kıra giden çobana kavurga verme pratiğini ya da kıra giden birinin eline ekmek verme, sonra da o ekmeği lohusaya yedirme biçiminde rastlıyoruz. Çocuğa ilk meme vermek için Adana'da üç ezan bekleme pratiğinin uygulanışını yazılı kaynaklarda da görüyoruz (Başçetinçelik, 1998: 64). İnceleme alanımız olan köylerde böyle bir pratiğin olmadığını tespit ettik.

1.2.1.1.3.2. Albasması / Kırkbasması

"Halk kültüründe bir takım olağanüstü halleriyle insanların yaşamında etkileri olduğuna inanılan esrarengiz yaratıkların varlığına inanılır. Olağan dışı kimi şartlar içinde onları gördüklerini öne sürenler vardır. Cin, peri, mekir gibi adlarla anılan bu varlıkların tekin olmayan yerler, örenler, mezarlık gibi yerlerde olduğuna inanılır." (Boratav, 1984: 74-75) İnsan-hayvan karışımında olan, samanlık, su kıyısı, kaya, çeşme ve su kaynaklarını alkarısının saklandığı ve eşleştiği yerler olarak kabul eder, buralara besmeleyle ve "destur" çekilerek girilir (Örnek, 2000: 148).

"Alkarısı: Lohusanın ateşinin yükselmesiyle gördüğü kabustur. Kabusta çocuğun öldüğünü görür. Alkarısı çeşitli şekillerde görülebilirmiş. Bu yüzden lohusa kadın evde yalnız bırakılmaz, odadaki aynası örtülür. Yalnız olan lohusayı al basarmış. Bu ruh lohusanın ciğerini alıp suya bırakırsa lohusa ölürmüş." (Örnek, 2000: 148)

"Eski Türklerden günümüze kadar "Alkarası, Albastı, Albis, Almis" adlarıyla lohusaya musallat olduğuna inanılan bu kötü ruh hakkında bütün Türk topluluklarında aynı inanmalar mevcuttur." (İnan, 1995: 171).

"Türkmenler'de nefseleri (lohusaları) al basmasın diye Ocaklı Ali Ağa'nın başına giydiği terlik lohusanın yastığı altına konur. Evin kapısına bir orak veya yastığın altına bir çift demiri, odada bir sarı süpürge bulundurmak adettir." (Yalgın, 1997: 28).

Çukurova'da bir alkarısı efsanesine göre: hanımı yeni doğum yapan adam alkarısı, karısının ciğerini sökerken onu yakalar, iğneyi göğsüne saplar. İnsan şekline dönüşen alkarısı yedi yıl boyunca o aileye hizmet eder, evin bereketi artar (Şimşek, 1990: 536-38).

Kırkbasması ise "Lohusa ve çocuğun doğumundan sonraki kırk gün içerisinde hastalanmalarına halk kültüründe "Kırkbasması" adı verilir. Bu kırk gün içinde anne ve çocuğu hastalıklardan, nazardan, kötü etkilerden korumak için çeşitli önlemler alınır. Bunun için, kırk gün içerisinde anne de çocuk da ziyarete gelenlerden korunur. Bu süre içerisinde anne ve çocuğun dışarıya çıkarılmalarına izin verilmez." (Örnek, 2000: 146)

Kırklı olmanın belirgin özelliği, annenin bu süre içerisinde tabu, yani pis sayılmasıdır. Anadolu'da anne ve çocuğu kırk gün içinde çeşitli hastalıklardan korumak için uygulanan adet ve inanmalardan bazıları şunladır: Yeni doğan çocuğun yüzü yakınlarından başkasına kırkı çıkıncaya kadar gösterilmez. Çocuğun bezi dışarıya asılmaz. Gece dışardan gelenler lohusanın ve çocuğun yanına alınmaz. Lohusanın bulunduğu odaya ateş konur (Öztelli, 1980: 506-507). İki kırklı lohusa bir evde toplanırsa aralarında iğne değiştirirler. Bunun sebebi çocuğa kırk basmaması içindir (Yalgın, 1997: 218).

Çalışma yaptığımız köylerde "Kırkbasması" kavramı ile "Albasması" kavramının aynı olduğunu tespit ettik. Her iki kavramda da lohusalığın süreci içerisindeki dönem olarak değerlendirilmektedir. Aynı zamanda P. Naili Boratav "Kırkbasması"nın, "Albasması" gibi doğumun kırk günlük süresi içinde karşılaşılan bir hastalık olarak nitelemekte, hatta kırk basması deyiminin "Albasması" sözüne benzetme yolu ile oluşturulduğunu ifade etmekte, bu iki hastalık aynı nitelikleri gösterdiği için, korunma yolunda da aynı tedbirlere başvurulduğunu vurgulamaktadır (Boratav, 1973: 188).

Araştırma yaptığımız köylerde alkarısı, albasması tasarımı ile ilgili inanmalardan bazıları şunlardır:

- Albasması, kadının üzerine çöken bir ağırlıktır. Alkarısının gelip çocuğu öldürmek istemesi şeklinde olur (K.9, K.12).
- Yeni doğan bebek ve annelere 40 gün altınlı, paralı, kadınlar ziyarete gelmez gelse de girdirilmez., lohusanın yanına adetli kadın da gelmez; yoksa albasar (K.12, K.19).
- Albasmasın diye yeni doğan bebeklerin yatağının altına bir tarak bir makas, bir ayna, bir iğne ve iplik konulur. Bebeğin yüzüne de kırmızı örtü örtülür. Böylece o bebeği de anneyi de albasmaz (K.1, K.9, K.14, K.15, K.66, K.82).

- Alkarısı cinlerden gibi bir şey (K.2).
- Albasmasında, korkulu rüyalar görülür. Anne ve çocuğa uykuda ağırlık ve sıkıntı gelir. Bağırırlar ama sesleri çıkmaz eğer uyandırılmazlarsa boğulurlar (K.9).
- Doğum yapmış kadınlara musallat olur, çocuğu veya kadını öldürmeye çalışır (K.83).
- Albasmasın diye lohusanın bulunduğu odanın ışığı sönmez, sürekli lambası yanar (K.14, K.15).
- Anneye kırmızı veya pembe bir örtü örtülür (K14).
- Lohusa yastığının altına Kur'an, ekmek ve ayna koyar (K.32, K.33).
- Odaya bekçi olsun diye süpürge konur (K.9).
- Kırklanmamış lohusası bulunan bir evin üst tarafından düğün alayının ve gelinin geçirilmesi yasaktır. Eğer düğün alayının evin civarından geçmesi gerekiyorsa düğün alayı evin altından geçmek zorundadır (Yalgın, 1997: 219). (K.9).
- Yeni doğan çocuğun çamaşırları gece yıkanmaz, yıkama işi öğleye kadar bitmelidir aksi takdirde cin çarpacağına inanılır (K.66).
- Kırklı bebeğin çamaşırı, bezi yıldız görmemelidir. Bu nedenle çamaşır gece dışarıda bırakılmaz yoksa alkarısı çocuğa göz koyar (K.9, K.14).
- Albasmasına uğrayan kadına muska yazdırılır, Kur'an okutulur (K.12).

Alkarısının lohusaya ve çocuğa zarar vermesini önlemek için birtakım tedbirler alınmıştır. Eski Türk'lerden günümüze kadar bin yılı aşan bir süredir bütün Türk topluluklarında görülen alkarısı inanması bugün dini ögelerle zenginleştirilmiştir (Başçetinçelik, 1998: 73).

Ali Rıza Yalgın, Bulgar Dağı Yörükleri arasında kırk basması olayı hakkında bize şu bilgileri sunmaktadır: "Çocuğu yaşamayan kadınların kırk gün lohusa kadınların yanına ve ziyaretlerine gitmeleri yasaklanır. İki kırklı lohusa bir evde toplanırlarsa aralarında iğne değiştirirler. Kırklanmamış lohusası bulunan bir evin üst tarafından düğüncü ve gelin geçirmek yasaktır. Eğer düğüncülerin evin civarından geçmeleri gerekiyorsa evin altından geçmeye mecburdurlar." (Yalgın, 1997: 219).

Çalışma yaptığımız köylerde "Kırkbasması nedir?" diye sorulduğunda alınan cevaplar şunlardır:

- Kırkbasması ile albasması aynıdır. Ya çocuk ya anne yaşar kırk basınca. Çocuk da ölebilir kırk gün içinde, anne de hastalanıp ölebilir (K.11, K.9).
- Anne sıkıntılı olur, bebekte huzursuzluk ve zayıflama olur. Aydaş meydana gelir. Onun için anne kırk gün dışarı çıkmayacak, kendine mukayyet olacak (K.55).
- Adetli kadınlar lohusayı ziyarete gelirse anneyi kırk basar, çocuk da gelişmez, aydaş olur (K.43, K.4).
- Cenaze evinden çıkanlar, kırklı çocuğu görmeye gelmezler, gelirse ölüyle çocuğun kırkı karışmış olur. Kırkın karışmasını da iyi saymazlar (K.55, K.9, K.14).
- Kırkı karışmış bebeğin bezi gizlice çalınıp yıkanır (K9, K14, K15).
- Çocuğa "Maşallah" demeyenlerden çekinilir, çocuk ondan uzak tutulur ki nazarı değmesin, hastalanmasın diye (K.43).
- Yeni doğan çocuk, huysuzlanırsa, çok ağlarsa, emmezse veya yüzünde yaralar çıkarsa, anne hasta olursa kırk bastı, derler (K.66).

Köylerde kırkbasmasını önlemek için alınan tedbirlerin Anadolu'nun pek çok yerinde de uygulanan pratikler olduğunu görmekteyiz. Kırk gün dışarı çıkmamak, mümkün olduğunca eve gelenlerle görüşmemek, çocuğun çamaşırlarını kırk gün içinde dışarıda bırakmamak, çocuğu kırklamak... bu gibi adet ve uygulamalar anne ve çocuğu ziyarete gelenlerden, kötü etkilerden en önemli nazardan korumak adınadır, diyebiliriz.

1.2.1.1.3.3. Kırklama

Kırklama, Anadolu'nun her tarafında çok yaygın bir gelenektir. Çocuğun doğumunun kırkıncı gününde gerçekleştirilen ritüele "Kırklama" denir. Doğumdan sonraki kırk gün anne ve çocuk için çok önemlidir. Her türlü zararlı etkilere karşı elverişli olan zayıf ve hassas dönemlerinde bulunan anne ve çocuk bu kırk gün içinde çeşitli adet ve inanmalarla korunmaya çalışır.

"Lohusaya ve çocuğuna kırk basmaması için kırk gün içinde yapılan bir işlem vardır ki, bunun adına " kırklama" denir. Kırklama işlemi için en yaygın süre kırk günlük süredir. Bu süre içerisinde 7., 20., 30., 37., 39 ve 41. günler dikkat çekmektedir." (Örnek, 2000: 147)

"Kırklama adeta suyun kudsiyetinden istifade ile manevi pisliklerden arınmadır. Doğum yapan kadın kirli ve cünup olduğundan kötülüklere davet edeceğine inanılmakta, bu yüzden kırklanıp, temizlenmektedir." (Altun, 2003: 104)

Anadolu'nun hemen her yöresinde görülen 40. gün uygulamalarında, anne ve çocuğun yıkanacağı suya kırk taş atılır, anne 40 tas suyla abdest alır, çocuk kırkı karışmadık birisi tarafından yıkanır (Başçetinçelik, 1998: 81). Ceyhan Yörükleri arasında da bu uygulamanın yer aldığını tespit ettik.

"Türkmenlerde ana ve çocuk yıkandıktan sonra, çocuk eşek veya tazı çuluyla sarılır. Tazı çuluyla sarılan çocuklar yaman, eşek çuluyla sarılan çocuklar uysal olur. Çoğunlukla erkek çocuklara tazı, kız çocuklarına eşek çulu kullanma adettir (Yalgın, 1997: 28). Aladağ Yörüklerinde, çocuğu kırk gün tombalak suyuyla yıkamak, kırk gün yıkanan çocuğun vücuduna bal sürmek de yapılan kırklama işlemlerindendir." (Yalgın, 1997: 265)

Çalışma yaptığımız köylerde niçin kırklama yapıldığını sorduğumuzda, lohusa kadının mezarı kırk gün açıktır, kadın kırkıncı gün temizlenir ve böylece lohusalıktan çıkar, diye cevap aldık.

Kırklama ile ilgili yapılan işlemleri, adet ve inanmaları şöyle sıralayabiliriz:

- Anne boy abdesti alır (K.1, K.2, K.9, K.33, K.16, K.80, K.66, K.49).
- Lohusa 40 taş toplar, 40 defa yıkar. O suyla abdest alır, çocuğu da yıkar. Evin içine de o suyu serper (K.1, K.2, K.5, K.56, K.47, K.46).
- Çocuğun yıkanacağı suya kırk tane taş toplanır, helkenin içine beze sarılıp atılır. İçine çiçek de konur. Önce çocuk yıkanır bu suyla, sonra annesi kırklanıp abdest alır (K.14, K.15, K.16, K.33, K.77, K.80).
- Susuz kırklama yapılmaz (K.9, K.29, K.14).
- Bir kova suya çeşitli çiçekler, 40 taş ve altın atılır. Önce anne sonra çocuk abdestlenir (K.9).

- Banyo suyunun içine kırk taş koyardık, gül suyu dökerdik. Hem çocuk hem anne yıkanırdı. Evin penceresi, kapısı açılır bu sudan her yere serpilir (K.31).
- Kırklamadan artan suyla çocuğun bezleri, elbiseleri yıkanır (K.66).
- 40. gün ev iyice temizlenir, anne, bebek yıkanır (K.81).
- Kırklama işi 40. gün sabah olurdu. Dere kenarında ateş yakılır banyo suyu ısıtılır, çocuk yıkanır. Zaten kadın üçüncü gün temizlenir, yatmaz işini tutardı (K.41).
- Kırk tane küçük taş toplanır. Bir poşetin içine koyarak çocuğun beşiğine kırk gün asılır. Çocuk 40 günlük olduğunda taş su ile kaynatılır. Taşlı su soğuduktan sonra çocuğun başında üç defa döndererek dökülür. Bu işleme çocuğun kırkı çıktı, denir (K.11).

Kırklama pratiğinde dinsel ve büyüsel güçler birlikte kullanılmaktadır. Türk inançlarında pınarlar, coşkun sular zaten kutsal sayılmaktadır. Çalışma yaptığımız köylerde susuz kırklama yapılmamaktadır. Ceyhan Yörükleri arasında lohusanın ve çocuğun kırk gün süresince evden dışarı çıkarılmaması, çocuğu aile fertlerinin görmesine izin verilmesi vb. inanç ve pratikler yavaş yavaş uygulanırlığını yitirmek üzeredir.

1.2.1.1.3.4. Ad Koyma

Doğumdan sonra çocuğun gelişimi sırasında, onun anasıyla ve babasıyla, ailenin öteki bireyleriyle ve toplumsal çevresiyle ilişkilerini düzenleyen bir dizi kural, adet, tören, işlem ve pratik vardır. Bunlardan biri de çocuğa ad konulmasıdır. "Yeni doğan çocuğa gelişigüzel bir ad konmaz. Çocuğa konacak adın; kişiliğini, geleceğini, toplum içindeki yerini ve başarısını damgalayacak, biçimlendirecek, simgesel bir öz taşımasına özen gösterilir." (Örnek, 2000: 149)

Anadolu'nun pek çok yöresinde çocuk doğduktan sonra göbeği kesilirken göbek adı, bir kaç gün sonra da asıl adı verilir (Başçetinçelik, 1998: 86). Türkmenler'de çocuğa ad konduğu gün kuzu kesilir, davet verilir. Erkek çocukların adını yaşlı erkekler, kızların adını kocakarılar koyar (Yalgın: 1997: 28). Aladağ Yörükleri'nde yeni doğan

çocuklar genellikle ay, hatta altı ay adsız kalırlar. Çünkü ad takma törenle olur. Ad konacak çocuğun babası bir davar keser ve konu komşuyu çağırır;yenilip içilir. Ondan sonra çocuğa isim verilir. Bu adet daha çok erkek çocuklarına uygulanır (Yalgın, 1997: 219).

Çalışma yaptığımız köylerde ad koyma ile ilgili işlemler şöyledir:

- Aile büyükleri çocuğa isim koyar (K.65, K.7, K.8).
- Çocuğa sevilen kimsenin adı aile büyüklerinin adları verilir (K.8, K.7).
- Çocuğun ismini bir hoca verir. Çocuğun kulağına üç defa ezan okur ve üç defa adını söyler. Böylece ad konulmuş olur (K.24, K.26, K.8, K.7).
- Çocuğun adı bir hafta içinde konulur. Çocuğa ad verme işini aslında dede yapar. Ölmüş sevilen birinin adı konur. Sabah namazından sonra namaz kılınır, çocuğun kulağına üç defa ezan okunarak tekrarlanır (K.31, K.32, K.7, K.9, K.55).
- Erkek çocuk her zaman kız çocuktan üstün tutulur. Çocuk daha anne karnındayken babalar, dedeler çocuğa bir çok şey vaad ederler. Buna adak denir. Çocuk dünyaya gelince yerine getirilir. Bu vaadlerini de şöyle yapıyorlar:

" Kızım olsun tek olsun

Oğlum olsun çift olsun

Veriyorum 10 koyun

Yanında bir de deve olsun" bu vaaddeki sayılar değişebiliyor deve yerine keçi veya bir kat yatak verilebiliyor (K.11).

- Çocuğun adı hocaya danışılır. Çocuğa yarar ad düşünülür (K.31).
- Kur'an-ı Kerim'den seçilen adları koymak pek yaygındır (K.23).

Anadolu'nun hemen her yöresinde, ad verme adetlerinde İslami değerlerinin temel alındığı söylenebilir. Çocuğa ad hazırlayan kişiler genellikle ya aile büyükleri ya da baba tarafı olmaktadır. Şimdilerde bu geleneğin pek fazla geçerli olmadığını annenin veya babanın isteği doğrultusunda isimler verilmektedir, diyebiliriz.

1.2.1.1.3.5. İlk Diş / İlk Tırnak / İlk Saç Kesme

"İlk"ler insan hayatında hep önemlidir. İlklerde genellikle bir tören yapılır. Herşeyin ilkinde bir merak, bir beklenti, bir kutlama yatar. İlk diş çıkarma, ilk yürüme ve tırnağın kesilmesi bir takım adet ve inanmaları beraberinde getirir." (Altun, 2003: 137)

Bebeğin ilk dişini gören ilk kişi bebeğe bir hediye alır. Bu hediye genellikle bir giysidir. Çocuğun ilk dişi çıktığında diş hediği yapılır. "Diş hediği için buğday kaynatılır, bütün akrabalar diş hediğine çağrılır. İlk dişle birlikte çıkacak diğer dişlerin sağlam olacağı inancıyla yapılan bu adet Anadolu'da çok yaygındır. Diş hediğine farklı isimler de verilir: "Diş aşı, diş börtlemesi, diş bulguru, diş mısırı" gibi adlar almaktadır." (Örnek, 2000: 163) Günümüzde Ceyhan Yörükleri arasında bu gelenekler gençler tarafından rağbet görmese de büyükler tarafından yapılmaya çalışıldığını zaman zaman köylerde uygulandığını söyleyebiliriz.

Çalışma yaptığımız köylerde ilk diş, ilk tırnak, ilk saç ile ilgili adet ve inanmalar şöyledir:

- Diş hediği yapılır. Buğday kaynatılır, şekerle karıştırılıp tabaklarla komşulara dağıtılır. Komşular da tabağın içine ya para koyar ya da bebek eşyası gönderir. Tabağı boş göndermek olmaz (K.64, K.49, K.9).
- Çocuğun dişini gören kişi hediye alır (K.9, K.2, K.31).
- Buğday ve nohut kaynatılır, komşulara dağıtılır (K.11, K.5, K.19, K.67, K.83).
- Çocuğun ilk tırnağını babası keser. Çocuğun tırnağı kırkı çıkmadan kesilmez. (K.64, K.9).
- Çocuk yaşına gelince saçı kesilir. Saçını kesene annesi hediye alır (K.67).
- Çocuğun tırnağı kırkı çıktıktan sonra kesilir. Çocuğun tırnağı kesilmeden önce babasının ya da amcasının cebine eli sokturulup para aldırılır. Bu da çocuk hırsız olmasın diye yaptırılır (K.11, K.9).
- İlk dişi çıktığı zaman hedik kaynatılır "Diş Buğdayı" da denir. Çocuğun dişleri düzgün çıksın çürümesin diye yapılır. Kaynatılan hedik komşulara dağıtılır (K.41, K.46, K.53, K.82).

- Yörükler- Türkmenler diş çıkaran çocuk için süt dağıtırlar. İlk diş çıkınca çocuğun anası bir çakıl taşıyla çocuğun dişine üç defa dokunur, üç defa "taştan diş" duası okunur (Yalgın, 1997: 226) (K.24).

"İlk saç kesmeyle ilgili bir adet, çocuk bir yaşına geldiğinde kesilen saç terazinin bir kefesine konulur, diğer kefeye mali durumuna göre bozuk para koyulur. Kefeler aynı seviyeye geldiği zaman saçlar alınır ve saklanır. Para ise fakirlere dağıtılır." (Örnek, 1979: 197) Araştırma yaptığımız köylerde böyle bir uygulamanın yapılmadığını öğrendik.

1.2.1.1.3.6. Aydaş Çocuk (Hastalıklı, Sıska Çocuk)

Yeni doğan çocuğun zaman içinde gelişmesi, palazlanması beklenir. Bu süre içerisinde gelişmeyen, cılız kalan, hastalıktan kurtulmayan çocuklara "Aydaş Çocuk" denir (Başçetinçelik, 1998: 91).

Yazılı kaynaklarda aydaş çocuk ve tedavisi ile ilgili bilgilerde çocuğa nazar değmesi sonucunda aydaş olabileceği görülüyor.

Çalıştığımız köylerde "aydaş çocuk" tedavisinde uygulanan pratiklerden bazıları şunlardır:

- "Aydaş aşı" pişirilir. İçi boş bir kazan ortaya konur, çocuk içine konulur, pişiriliyor gibi yapılır. O zaman çocuk düzelir (K.9, K.14, K.15).
- Çocuğu ocaklı bir kimsenin yanına götürürler ya da nazar duası okurlar (K.82, K.32).

Çocuk doğduğunda eğer zayıf ise iki türlü işlem yapılır. Bu işlemlerden birincisi: çocuğu bir battaniyenin içine koyarlar. Nazar duası bilen bir kadın ve bu kadının kızı battaniyenin iki tarafından tutarlar. Nazar duasını okuyarak üç defa takla attırırlar. Bu olaydan sonra çocuğun gelişeceğine inanırlar. İkincisi ise; çocuğu bir yol çatında üç tane büyük taşın üzerine oturtulmuş kazanın içine oturturlar. Kazanın altına odun atarlar. Çocuğu yaşlı bir kadın yemek pişirir gibi karıştırır. Etrafında üç defa döndükten sonra kadınlar sıralanır. En öndeki kadın yaşlı kadına: - Ne pişiriyorsun, diye sorar. Kadın: - Aydaşlık aşı, der. Bu üç defa tekrarlanır. Pişir öyleyse denir ve altına odun

atarak giderler. Bu işlem diğer kadınlarla da işlevleştirildikten sonra çocuğun bir kaç ay içinde gelişeceğine inanılır (K.11, K.1, K.2).

"Aydaşlık aşı, sembolik bir aştır. Çocuğun yeterince pişmediği düşüncesinden hareketle yapılan taklit büyülerinin uygulamasıdır." (Boratav, 1984: 119).

Çalışma yaptığımız bölgelerde bu işlemlerin artık yapılmadığını, gençlerin böyle şeylerle uğraşmadıklarını, buna inanmadıklarını, hemen ne olursa olsun çocuklarını doktora götürdüklerini ifade ettiler.

1.2.1.2. Evlenme

"Yaşamın bir diğer geçiş dönemi olan evlenme sosyal yaşama katılmanın başladığı dönemdir. Toplumsal yapının temelini oluşturan aile birliği, evlenme olayıyla evrensel bir değer kazanmıştır. Toplumların tarihsel boyutları ekonomik yapıları, yerleşim düzenleri, üretim ilişkileri gelenekleri, kısaca kültürleri evlenme biçimlerini belirlemektedir. Gelenekselliğin ağır bastığı yerlerde evlenme biçimlerinin başında hala "görücülük" gelmektedir." (Örnek, 2000: 185-86)

Çalışma yaptığımız köylerde de gençlerin anlaşmasının yanı sıra görücülük usulüyle evlenmelerin gerçekleştiğini tespit ettik. Aynı zamanda kız kaçırma evliliklerine en çok da akraba evliliklerine rastlanmaktadır. "Döl dışarı çıkmasın" sözü ve düşüncesi yaygındır. Erken yaşta evlenmeler de görülmektedir. Kızlar 17-18 yaşlarında evlenirler. Erkekler askerliğini yaptıktan sonra evlenir. Yörüklerde düğünler genellikle sonbaharda olur. Harman işlerinin sona ermesi, kış hazırlıklarının tamamlanması ve yayladan dönülmüş olması, düğün masraflarını karşılayabilme bakımından en elverişli zamandır.

İnceleme yaptığımız köylerde evlenecek erkeğin aile yakınları, köyden kız tarafının da tanıdığı hatırı sayılı büyükler, konu komşudan aileleri tanıyan itibarlı kimseler kız evini ziyaret etmek, niyetlerini dile getirmek amacıyla görücü giderler. Görücü gitmeye "dünürcü gitmek, dünür gitmek" denilmektedir. Çalıştığımız köylerde beşik kertme, söz alma, berder (değişik), kız kaçırma şeklindeki evlilik türleri görülmemektedir. Birinci dereceden akraba evliliklerinin yapıldığını gördük. Bunu şu şekilde dile getirdiler: " El elin eşeğini türkü çağırarak ararmış veya kapının iti elin

atından iyidir." Bu söylemleriyle yabancı birisinin, aileyi koruması, kollamasının bir akraba gibi olmayacağını ifade ettiler. Bu yakın çevreden evlenme anlayışları hala devam etmektedir.

1.2.1.2.1. Evlilik Öncesi

1.2.1.2.1.1. Görücülük / Kız İsteme

"Geleneksel kesimde evlenme işine girişme "kız bakma", "kız arama" ve "kız soruşturma" adı ile ailede başlar. Oğlanlarını evlendirmek isteyen aileler ilkin akrabalarından, komşularından, yakın çevrelerinden başlayarak kız aramaya çıkarlar. Bu konuda kendilerine komşuları ve tanışları da yardımcı olurlar." (Örnek, 2000: 190)

Görücülük, dünürcülük, kız isteme ile başlayan evlenecek kızla erkeğin birbirini beğenmelerinin ardından kız veya erkek aileleri arasında kurulan akrabalık bağı sosyolojik bir olaydır. Bu akrabalık ilişkileri birlik ve beraberliğin dayanışmanın göstergesidir (Altun, 2003: 174).

"Yörük törelerine göre kız istemeye Yörük beyleri giderler. Evlenme görücü usulüyle olur. Aile reisinin verip vermemesiyle sonuca bağlanacaktır. Yörükler'de kız on yedisinde erkek yirmi ikisinde evlendirilmelidir. Kız isteme olayına "Allah'ın Emrini Anma" da denir. Bu ziyaret sırasında kızın davranışları dikkatle izlenir. Kızın davranışları olumluysa oğlan tarafı düşüncelerini açarlar. Kız tarafı düşünmek için zaman ister. Teklif kabul edilmezse uygun bir dille oğlan tarafına bildirilir. Olumlu cevap verilirse oğlan tarafı, kız tarafını tekrar ziyaret ederler. Yörüklerde kız verilmeden önce oğlan tarafı soğukluk olmasın diye kız evinde su içmez." (Artun, 2000: 107)

Çalışma yaptığımız köylerde görücülük ve kız istemede uygulanan adet ve inanmalardan bazıları şunlardır:

- Kız istemeye erkek tarafı büyükleriyle yakınlarıyla giderler. Kız düğünde bayramda görülür. Sorulur, soruşturulur, haber gönderilir (K.1, K.5, K.41, K.25, K.26).
- Kız istemeye perşembe ve pazar günleri gidilir (K.1, K.9, K.25).

- Düğürcülük vardır. Kız istenilecek eve haber gönderilir. Allah'ın emri Peygamberin kavli ile kız istenir. Kızına talibiz, denir. Baba, bir hafta on gün sonra biz size haber göndeririz deyip düğürcüleri ağırladıktan sonra gönderir. O süre içerisinde kız babası aile ekranına danışır. Kıza da sorulur. Görücü usulü olsa da kızın gönlünün olup olmadığı sorulur. Hatta çok önceleri kızın gönlünün olup olmadığı şöyle anlaşılırmış: Kız utanıp söyleyemediği için mutfak yoluna bir tane testi konulurmuş, kız oradan geçerken kız o testiyi devirir de geçerse gönlü var, demekmiş. Bu iş testideki su gibi akıp gitmek istermiş. Ya da kızın gönlü yoksa eve gelen misafirin, damadın ayakkabısı ters çevrilirmiş. Misafir bu işin olmayacağını öylece anlarmış. Bu adet hala vardır. Kızın gönlü varsa oğlanın ayakkabısını ayrı koyar. Gönlü yoksa ayakkabının içine tuz atar (K.7, K.9).
- Oğlan istediği kızı annesine söyler, annesi de babasına söyler. Oğlanın babası kızın babasının tanıdığı biriyle bir akşam evine giderler. Niyetler söylenir. Sonra birkaç gün sonra yine gidilir. Kızın babası cevap verir. Cevap olumlu ise, bir tatlı yenir (K.17).
- Oğlan evi, kız görmeye gittiği zaman eli boş gitmez. Kız ailesinin görücülere cevabı şöyle olabilir: Hoş geldiniz, sefa geldiniz, Allah yazdıysa biz ne desek boştur, denilir (K.32).
- Kız istemeye gidildiğinde, ikram edilen kahveyi, çayı istenilecek kızın getirmesi beklenir (K.13).
- Oğlan annesine yada babasına hangi kızla evlenmek istediğini söyler ya da görücü usulüyle kız istemeye giderler. İlk önce o aileyle görüşülür ve kıza sorulur. Kız evlenmek isterse onlarda istemeye giderler.
- Kız istenecek zaman, bulgur, buğday ve mercimek ayıklarken bir dost bir arkadaş gibi kızın yanına oturup onunla sohbet etmeye başlar. Bu sohbet esnasında kızın ağzı aranır, gönlü var mı yok mu diye. Bu ayıklama ve sohbet esnasında anne, gelin adayının nefesini koklar. Böylece onun ağız ve diş sağlığı hakkında bilgi sahibi olur (K.1, K.3).
- Kız görmeye gidildiğinde misafirler, kızın ellerini kontrol eder. İşe önem verip vermediğini anlamaya çalışır. Bütün bu denetim ve gözlemler müsbet bir şekilde sonuçlanmış ise o zaman konuyu önce oğluna, onun görüşü de olumlu ise sonra

babaya anlatır. Baba ve oğul bu aday hakkında herşeyi bildikten sonra oğlan anası, dost ve arkadaş analarla-muhtemelen daha önce kız tarafına da hafifçe çıtlatılmış bir haberden sonra kızın evine gider. Bu arada bazen erkeklerin de bu yolculuğa iştirak ettiği görülür. Orta yere bir testi konur, gelin adayı kızın eline su dolu bakraç verilip suyu testiye boşaltması istenir. Bu esnada göz ve gönül imtihanı başlar. Göz imtihanı bilinen bir şeydir. Fakat gönül imtihanı ilginçtir. Şayet kızın gönlünde başka bir aslan yatıyorsa "ne siz yorulun, ne de ben" dercesine suyu testiye değil, öbür tarafa boşaltır. Bunun üzerine gelenler saadetler dileyip oradan ayrılırlar. Kızın da gönlü oğlan da var ise o zaman iş erkeklere düşer ve "Allah'ın emri Peygamber Efendimiz'in kavliyle" sözleriyle başlanır. Söz kesilir (K.1).

- Önce oğlan hangi kızla evleneceğine karar verir. Bu kararını annesine ve babasına bildirir. Eğer anne baba bunu uygun görürse isterler. Bazen sadece anne babanın kararıyla da olur. O zaman görücü usulüyle kızı isterler. Oğlanın annesi gelinin, iş yapıp yapmadığına çok önem verir.. Onun için onu gözünün ucuyla takip eder. Eğer gelinin hal ve hareketlerinden hoşnut olmazsa vazgeçer. Kız istedikten sonra birkaç gün mühlet verilir. Sonra aracılarla olumlu haber gönderilirse kız evine tatlı ile gidilir. Ağız tatlısı yenir. Nişan günü kararlaştırılır (K.1).
- Oğlu evlenme çağına gelen Yörük ailesi kendisine uygun bulduğu ailenin kızına dünür giderler. Eğer olumlu cevap alınırsa kız evinde kahve içilir. Dünürcüler uygun cevap aldıkları zaman oğlan evi tarafından hazırlanan ve beraberinde getirdikleri şerbeti içerlerdi. Uygun cevap alınıp söz kesildikten sonra "beylik" ismi adı altında oğlan tarafı seçilen kadınlar kız evine giderler ve kıza nişan takarlar. Oğlan tarafı kızın elbise, mutfak ve diğer eşyalarını aldıktan sonra kızın akrabalarına da uygun hediyeler alırdı. Bunun ismine "yol" denirdi. Kızın başka köyden gelecek olursa, oğlan babası davet edeceği köylerin her odasına, oda sahibine ayrıca yol (davet hediyesi) gönderirdi. Bu hediye bardak, kase, şeker, kahve gibi şeylerdi. Odalarına inen misafirlerin misafirliği tamamen oda sahiplerine ait olurdu. Kız evinde kına gecesi yapılır. Gelin gideceği gün kız evinde hazırlanan ve oğlan tarafından önceden kız evine gönderilen çeyizler kapının önüne çıkarılır. Kız evinden yüzü alla örtülü olarak çıkarılan gelin ata bindirilir. Çeyizlerde yüklenip oğlan evine gidilirdi. Oğlan evine götürülen

gelinin önüne çocuklar sık sık ipler gerer; çocuklara hediye verilerek geçerlerdi (K.17).

1.2.1.2.1.2. Söz Kesme / Tatlı Yeme

"Söz Kesimi; dünürcülük, yani kız isteme aşamasından sonra gelmektedir. Dünürcülük yoluyla anlaşan aileler, bu anlaşmalarını daha geniş bir çağrılı huzurunda sözle iyice pekiştirmelerine "söz kesimi" yada "söz kesme" denmektedir." (Örnek, 2000: 189).

"Kız tarafı oğlan tarafına verdiği sözün ardından ailelerin birlikte yediği tatlıya "Küçük Tatlı" adı verilir." (Başçetinçelik, 1998: 134) Kıs isteme olayından sonra kız tarafı "gelsinler, buyursunlar" dediği zaman oğlan evi tatlısıyla gelir ve aile arasında tatlı yenerek ağızlar tatlanır. Tatlı sonrası kız evi, şerbet ikram eder. Şerbetler içilir. Kız, büyüklerin ellerini öper. Oğlan evi ve kız evi nişan ve düğün şekli ile tarihlerini, neler yapacaklarını belirlerler (Artun, 2000: 107). Ceyhan Yörükleri arasında küçük tatlı yeme geleneği bulunmaktadır.

"Dünürcü uygun cevap alırsa kız evinde kahve içilir. Bunun tersi olursa; dünürcüler hemen evi terk etmek zorunda kalırlar. Dünürcülür, uygun cevap aldıkları zaman oğlan tarafından hazırlanan şerbeti de beraberinde götürürler. Bunun tersi olursa kahvesini içmedikleri gibi, şerbeti de içmezler. Söz kesiminde, oğlan tarafından kızın babasına veya velisine bir miktar para verilir. Bu paranın ismine "başlık" denir." Yalgın, 2000: 107). Günümüzde inceleme alanımız olan Yörük köylerinde böyle bir adetin kalmadığını kaynak kişilerden öğrendik.

İnceleme yaptığımız köylerde kızı istedikten sonra, olumlu cevap alan oğlan tarafı, söz kesmek için kız ailesiyle gün kararlaştırır. Bazen söz kesimi ile yüzükleri takılır, küçük tatlı yenir. Erkek tarafı söz kesimine kalabalık bir hısım akraba ile gitmektedir. Kız tarafı da akrabalarını söz kesimine davet etmekte ve hazırlık yapmaktadır. Kız verildiği zaman kız evine oğlan evi tatlılarını, bisküvi ve lokumlarını alarak giderler. Bir büyük, gençlere yüzüklerini takar.

Çalışma yaptığımız köylerde kaynak kişilerden öğrendiğimiz bilgilere göre söz kesimi ve sonrasında yapılan adetleri şöyle sıralayabiliriz:

- İsteme olayından sonra kız tarafı haber gönderir. "Buyursun gelsinler tatlılarını yesinler" derler. Önce ağız tatlısı yenir. Herkes gücü kadar tatlısını ayarlar. Aile arasında ağız tatlısı yenir. Bu tatlıya "Küçük Tatlı" denir. Bu tatlıda hoca da getirilir. Söz kesimiyle beraber artık o kız evlenmiş sayılır (K.7).
- Kız evine ikinci gidişte iş olacak gibiyse, kız evi tamam dediyse birkaç tepsi baklava ile gidilir. Baklavalar hemen çıkarılmaz. Oturulup görüşüldükten sonra "bu iş oldu" denirse "ağız tatlısı" tepsiler getirilir, ikram edilir (K.1).
- Kız verilmişse, tatlısı yenmişse, söz kesilmiştir (K.24, K.16, K.31, K.33).
- Söz kesimi aile arasında olur, lokum veya tatlı yenir (K.19, K.82, K.77, K.74).
- Kız istenir, kız tarafı istediklerini belirtir, oğlan tarafı da kabul ederse söz kesilir. "Küçük Tatlı" yenir. Bir söz yüzüğü takılır. Sözden sonra nişan yapılır (K.65, K.67).

Söz kesiminden sonra şerbet içilir. Bugün şerbet dağıtma geleneği uygulanmaz olmuştur. Söz kesiminden sonra nişan töreni yapılır.

1.2.1.2.1.3. Nişan

"Nişan, sözden sonraki evlilik aşamasıdır. Nişan töreni Anadolu'nun pek çok yerinde düğün törenlerine benzerlik gösterir. Nişan harcamaları ve törenlerini kimi yörelerde kız tarafı üstlenirken, kimi yörelerde erkek tarafı üstlenmekte kimi kez de erkek ve kız tarafı olarak masrafları üstlenmektedir. Ancak, ister kız tarafı nişanı yapsın, isterse erkek tarafı yapsın nişan töreni kızın evinde veya kızın ailesinin uygun gördüğü yerde yapılmaktadır. Nişanlılık bir ara dönemdir. Bu dönem genç kızla erkeğin kurulacak olan yeni yuvaları için psikolojik ve sosyal açıdan kendilerini hazırladıkları dönemdir." (Örnek, 2000: 190-191)

"Yörüklerde nişan, nikahtan daha kuvvetli bir bağ sayılmaktadır. Nişan günü oğlan tarafı davar keser, pilav döker ve çalgılarla bu hazırlanan yemekler kız evine gönderilir. Kızın evinde bu yemekler büyük bir eğlenceyle yenilir." (Yalgın, 2000: 267)

"Söz kesildikten sonra "Beylik" adı verilen ve oğlan tarafından seçilen kadınlar kız evine giderek kıza nişan takar. Nişanlar altın, gümüş vb. ziynet eşyalarıyla elbisedir.

Söz kesiminde oğlan tarafından kızın babasına veya velisine bir miktar para verilir. Bu parayla kızın eksik olan çeyizleri tamamlanır. Nişan töreninde durumu iyi olanların davet yapıp çalgı çaldırması adettir." (Yalgın, 1997: 214)

"Nişan kararlaştırıldığı biçimde yemekli, davullu, eş, dost, komşu ve akrabalar çağırılarak "Toy" denilen bir yemek ve eğlenceyle yapılır. Oğlan evinin kız için aldığı çeyiz ve takılar misafirlerin duyabilecekleri şekilde ilan edilir. Adına "Kırkım" denir. Nişanda bu tören yapılır ki evlenecek çifte para, eşya, takı vb. vererek yardımda bulunulur." (Artun, 2000: 108) İnceleme yaptığımız köylerde nişanda kırkım atımının ender olarak yapıldığını öğrendik.

Nişan töreninde, iki tarafın onayladığı sevilen ve sayılan bir aile büyüğü tarafından, kız ve oğlana, iyi dileklerle yüzük takılır. Nişan töreninde oğlan tarafı kıza, kız tarafı oğlana takı takar.

Çalışma yaptığımız köylerde de bunları tespit ettik. Ayrıca nişana büyük önem verilmektedir. Nişan töreni davullu, zurnalı, yemekli ve eğlenceyle kutlanır. Nişanda kız ve yakını çarşıya götürülerek nişan çamaşırı kesilir. Buna "Asbab Kesme" denir. Alışveriş çok ayrıntılı olur. Kızın bütün ihtiyaçları, bir top bez, kız tarafının istediği kadar pamuk, altın, nişan elbisesi, kızın babasına, annesine, kardeşlerine maddi durumları elverdiği ölçüde hediye alınır veya birkaç parça birşey alınır. Kız bunların karşılığı olarak yazma, çorap, namazla vb. şeylerden oluşan bir bohça hazırlar. Nişan günü gelen misafirlere dağıtır. Nişanlı oğlan önceleri kızın evine gitmezmiş. Şimdilerde böyle bir gelenek kalmamıştır. Nişan törenleri mevlitli ya da çalgılı olabilir. Sözle nişanın arası en fazla bir iki ay olur. Bu süre ailelerin nişana hazırlanabilmeleriyle ilgilidir. Günümüzde nişan evde, aile arasında yapılmakta ya da salon tutularak yapılmaktadır.

Çalışma yaptığımız köylerde nişan hazırlıkları ve nişan töreninde uygulanan adet ve inanmalardan bazıları şunlardır:

- Söz kesilip küçük tatlı yenildikten sonra "büyük tatlı" yenir. Büyük tatlıya herkes davet edilir, kalabalık olur. Nişanda oğlan tarafı alacaklarını alır kız tarafıyla ortak bir tarih verirler. Hazırlıklar yapılır. Çarşıya gidilir. Kıza hediye alınır, kıyafet alınır. Buna "Asbab Kesme" denir. Oğlanın annesi, ablası, teyzesi gelinlik kız ve annesi alış veriş yaparlar. Alınacaklar alınır. Sonra bohçalar

yapılır. Yapılan bohçalar (oğlan tarafının aldığı hediyeler) evde açılır yakın çevre ve komşular bakmaya gelirler (K.9).

- Nişana akrabalar, yakın dostlar, komşular, gençlerin arkadaşları bütün köy davet edilir (K.7, K.1, K.5, K.14, K.32; K.77).
- Nişanda söz kesiminde kararlaştırılan takılar takılır (K.2, K.5, K.16, K.82).
- Nişanı kız tarafı yapar (K.1, K.2, K.5, K.14, K.15).
- Nişanı hem kız tarafı hem oğlan tarafı yapar (K.77, K.32, K.67, K.31).
- Nişan kız evinde yapılır. Nişanda kız tarafı, gelen misafirlere tülbent verilir (K.58).
- Nişanda da kırkım atılır. Herkes gücü yettiği kadar para atar. Ya da kıza mutfak eşyası olacak şekilde hediye getirir. Dokuztekne Kasabası'nda "Kesimli" diye bir şey vardır. Nişanlı kız kesimli sayılır. Nişanda toplanan paralarla kızın çeyizi tamamlanır (K.14, K.15, K.33).
- Kırkım atılırken kırkımı verenin adı lakabıyla anılır. Bu bir yardımlaşmadır. Örneğin "Çerkez Bahri'den 10 milyon, darısı oğluna kızına" derler. Kaynana, kayınbaba da kırkımını atar. İnek verir, koyun verir, bilezik takar (K.7, K.8).
- Nişan bozulursa genellikle hediyeler karşılıklı geri verilmektedir. Kız tarafının bohçası geri gönderilir. Kız da kendisine alınan hediyeleri gönderir (K.33, K.22).
- Bayramlarda nişanlı kıza bayramlık götürülür veya bir kat elbise alınır. Kurbanda ise oğlan tarafının durumu iyiyse koç gönderilir (K.24).
- Nişan törenleri pazar günü ve öğleden sonra yapılır. Nişan kız evinde yapılmaktadır. Genellikle çalgılı bir tören yapılmaktadır (K.52, K.66, K.77).
- Nişanlılık süresince kızla erkeğin gezip tozmaları, şurda burda görünmeleri pek hoş karşılanmaz (K.35, K.47).

Küçük tatlıda nikah kıyılmadıysa mutlaka nişanda kıyılmalıdır. Nişanlılık dönemine erkek tarafı kız tarafına çeşitli hediyeler gönderir. Bu hediyeler erkek evinin ekonomik durumuyla ilgilidir. Bu nişanlılık süresince düğünün zamanı, yeri konusunda karar verilir.

1.2.1.2.2. Düğün

"Düğün toplumsal bir olaydır. Düğüne katılım, daha önce yapılmış olan söz ve nişan törenlerinden daha fazla olur. Düğün töreniyle, gençlerin kuracağı yuva ve ailelerin hısımlık bağları davetlilerin de katılımıyla onaylanmış olur. Özellikle köylerde düğüne bütün köy halkının katılması istenir. Düğünün geleneksel değerlere ve kurallara uygun bir biçimde kutlanmasına sarfedilir. Anadolu'da düğünler genellikle sonbaharda olur." (Boratav, 1997: 176).

Düğün töreninden önce kına gecesi yapılır. Kına, düğünden önce kız evinde yapılan bir eğlencedir. Yaşar Kalafat'a göre kına: "Türk inanç sisteminde adanmış olmanın işaretidir. Bunun içindir ki, asker adayına kurban kesilecek hayvana, evliliğe aday olan gençlere kına yakılır." (Kalafat, 1998: 126)

Yörüklerde "Düğünü ne zaman yapıyorsunuz?" demezler. "Keşkeğini ne zaman yiyoruz" diye sorarlar. Keşkek, düğünde pişirilen döğmeden yapılan özel bir yemektir. Oğlan evi misafirlerini ağırlayacak kadar koyun, keçi keser özel yemekler yapar. Oğlan evi, kız evine de özel bir aşçı gönderir. Düğün yemeklerinin başında "yüksük çorbası" gelmektedir. "Düğün için yapılan hazırlıklardan biri de düğün ekmeği yapmaktır. Kadınlar toplanarak birbirlerine ekmek yaparlar. Gençler düğündeki ekmeği pişirmek için odun toplamaya giderler. Buna da "Yügrük odunu" derler. Yörüklerde "Düğün Unu" adeti vardır. Düğün Unu: Düğün sahibinin değirmene hediye olarak gönderdiği buğdaydır. Bu un değirmene gider gitmez değirmenin üstüne bir bayrak asılır ve düğüne katılacak köylünün unu bedava öğütülür. Buna "Düğün Unu" denir. Bayrak asılırken kurban kesilir. Buna "Bayrak Kurbanı" denir." (Yalgın, 1997: 19)

Düğün yapılan oğlan evinde bayrak asılır. Çalıştığımız köylerde bu adetin hala devam ettiğini gördük. "Önceden Yörüklerde düğüne çağrılan her oba, bayrak açarak gelir. Obalardan bayrak kırmızı, beyaz, kırmızı-mavi, yeşil renkte olur. Obaların getirdiği bu bayrağa "düğün bayrağı" denir. Güveyin çadırın sağına ve soluna birer bayrak daha asılır. Sağdaki bayrağa "oğlan bayrağı", soldaki bayrağa "kız bayrağı" derler. Sağdakinin altına bekar delikanlılar, soldakinin altına bekar dünürcüler gelir. İki taraf da bayrakların başına takılmış elmalara nişan alırlar. İlk vuran gelinden güzel bir yazma alır. Bayrağın indirilmesiyle de düğün biter. Ancak, bayrak gerdek gecesi veya sabahı bir el silah sıkıldıktan sonra sağdıçlar tarafından indirilir. Silah, bayrağa asılı

aynaya nişan alarak sıkılır. Aynanın kırılması gerekir. Geleneksel kültürümüzde ayna, aydınlığın, bakirliğin simgesidir. Yörüklerde ayna gerdek gecesi çadırın görünür yerine asılır (Bozyiğit, 1995: 259-263). Düğün bayrağını taşıyan kişilere ise "Bayraktar" denilmektedir. Bayraktar, düğüne gelen misafirlerle ilgilenir. Avşar köylerinde kız evi, oğlan evinden "bayrak yolu" ister. Bahşiş almadan yol açılmaz." (Bozyiğit, 1995: 263-270) (K.52, K.7)

Anadolu'nun bir çok yöresinde olduğu gibi Yörükler arasında da düğünden önce "düğün ekmeği" pişirilir. "Düğün ekmeği akşama kadar oynayarak, maniler söylenilerek yapılır. Damada yağlı bazlama gönderilir, bahşiş alınır. Oğlan evi, kız evine yemekler gönderir." (Yalgın, 1997: 30).

Çalışma yaptığımız köylerde ise düğün unu, düğün ekmeği, bayraktarlık, bayraktar kurbanı gibi adetlerin devam etmediğini gördük. İnceleme alanımızda güz aylarında düğün yapılmakta perşembe günü başlayıp pazar akşamı sona ermektedir. Düğünden iki üç gün önce çeyiz serilir. Düğüne kadar çeyizler serili kalır.

1.2.1.2.2.1. Davet / Okuntu

"Anadolu'nun hemen her yöresinde nişan veya düğünden birkaç gün önce davetlilere çağrı yapılır. Bu çağrı kimi zaman büyük, kimi zaman küçük hediyelerle yapılır. Çağrıyı bu işler için görevlendirilen kişiler yapar. Davet edilen kişiye, önemine göre gelinin önceden hazırladığı mendil, çevre, çorap gibi el işlemeleri ile bir mendil gönderilir." (Soylu, 1994: 360)

Düğüne davet, çalıştığımız köylerde eşi dostu belirlenen düğün tarihinden haberdar etmek şeklinde olur. Davetiye gönderilmektedir. Önceden "Okuntu" denilen bir tülbent, bir gömleklik ya da bir havlu gönderilirmiş. Çalışma yaptığımız köylerde bu konuda şu bilgileri tespit ettik:

- Düğüne çağrı davetiye ile yapılır (K.1, K.2, K.9, K.14, K.16, K.77, K.32, K.66, K.47).
- Kızın bir akrabası kendi akrabalarını, çevresini düğüne çağırırken ya davetiye gönderir ya da okuntu gönderir. Okuntu olarak yünden örülmüş çorap, elde işlenmiş oyalı yazma, lokum dağıtılır (K.33).

- Akrabalara çorap, gömlek, havlu, basma gönderilir. Gelenler de kıza hediyesini getirir (K.3, K.13, K.19).
- Davet edilenle yakınlıklarına göre kızın ihtiyaçlarını yazarlar (K.31).
- Kız evi havlu veya çorap dağıtır. Oğlan evi sırf elbiselikten 20 m- 30 m'lik kumaştan oluşan bohça gönderirlerdi. Bardak, kahve takımı, tepsi gibi (K.9).

Nişana veya düğüne davet edilecek kişiler, yakın akrabalar, dostlar ve komşular olmak üzere ayrımlanmakta ve davet ona göre yapılmaktadır. Yakın akrabalara ve yakın dostlara değeri yüksek olan kumaş, havlu, gömlek vb. ile davet yapılırken, uzaktan olanlara veya komşulara mendil, bardak gibi şeylerle düğüne davet edilir. Davetliler de ona göre hediyesini getirir.

1.2.1.2.2.2. Kına Yakma (Kına Gecesi)

"Kına, düğünden önce kız evinde yapılan bir eğlencedir. Kına yakılması köy düğün geleneğinde nikah kadar önemli ve etkili bir olaydır. Bundan dolayı her hangi bir sebepten düğün süresi kısaltılsa dahi, tek bir gün olsa da kına mutlaka yakılır." (Soylu, 1987: 367)

"Kınada ağıt yakmak, gelini ağlatmak Anadolu'nun pek çok bölgesinde rastlanan bir gelenektir. Düğünde söylenilen yaslar, kına gecesinde, kız evden çıkarken, bir daha dönmemek üzere çıkan kız için söylenir. Kına gecesinde ağlamayan kız ayıplanır." (Turan, 1993: 535).

"Kız evinde kına yakma şenliğine "Küçük kına" denir. Sadece kadınlar arasında eğlenilir. Oğlan evinde yapılan kınaya "Büyük kına" denir. Büyük kına düğünden bir gün önce yapılır. En çok bu gecede oyunlar oynanır. Meydanda ateş yakılır, tüm köy halkı katılır. Meydan güreşi adı verilen çalgı eşliğinde güreş yapılır. Güreşlerden sonra oyun başlar. Ortaya çıkarılan kişi oynayacağı havayı kendisi seçer. Oyun bitince topluluktan birisini ortaya çeker. Elindeki kaşığı oynamasını istediği kişinin önüne atar. Böylelikle şenlik biter." (Artun, 2000: 115)

Çalışma yaptığımız köylerde Küçük Kına, Büyük Kına şeklinde bir geleneğin olmadığını tespit ettik.

"Kına gecesi oğlan evi kız evine davar gönderir. Kıza giden bu kurbanın adına "Kına davarı"denir. Düğün sahibine hediye olarak gelen davarın ismine de "Kırgım davarı" denir." (Yalgın, 1997: 19)

Çalışma yaptığımız köylerde gelin acıklı türkülerle ağlatılır. Ağlamazsa ayıplanır. Kınayı yakan kişi tecrübeli bir kadın ya da kızın arkadaşı olur. Kına gecesinde köyün kadınları ve genç kızlar davul zurnayla ya da kadınlar tarafından çalınan darbuka ile oynayıp eğlenirler. Kına gecesinde oğlan evi kına, çerez alır. Gelen misafirlere dağıtılır. Eğlencenin sonunda kız ortaya oturtulup başının üstüne bir al örtü örtülür. Kızın sağdıcı kızın yanına oturur. Kızın avucuna altın konulup kına türküleriyle kınası yakılır. Kına yakılan kızın başında şeker kırma adeti de vardır. Çalışma yaptığımız köylerde kına gecesi adetlerinin aynen devam ettiğini tespit ettik. Kına gecesinde uygulanan adetleri şöyle aktarabiliriz.:

- Cumartesi günü akşam kız evine gidilir. Aslında düğünden bir gün önceki akşam hangi güne denk gelirse kına gecesi yapılır. Kız evinde yemekler yenir, oyunlar oynanır (K.3).
- Oğlan evinden gelen kına alayı, kız evine gitmeden önce kendi aralarında oyun oynarlar. Birini seçip sözde traş ederler. Berberin malzemeleri ise bıçağı, baltası, et satırı, fırçası, ekmek sacı olur. Kınacı ya traş olur ya da para cezasına çarptırılır. Kınacılara sorular sorarlar, bilmeyene ceza verilir (K.9).
- Kına gecesi merasiminde önce gelinin başına kırmızı pullu bir duvak örtülür. Dört tane yastıkla etrafı çevrilir. Başında birisi ağıt yakar ve başka birisi de eline ve ayağına kına sürer. Bu arada gelinin sesi çıkmaz bu adettir, naz yapar. Kınayı yakacak olan kişi ise mutlaka oğlan evinden birisi olmalıdır. Gelin önce elini açmaz. Rüşvet istediği anlaşılır. Gelinin avucuna bir altın konur. Başında ağıt yakarken gelin ağlar. Böylece kına gecesi sona erer (K.1, K.5).
- Kınacılar cumartesi günü giderken yanlarında kına davarı ile kına gümüşü adı altında altın götürürler (K.33).
- Kınayı kızlar yoğurur. Gelinin avucuna kına, üstüne para konur. Parayı kınayı yoğuran kızlar alır. Kızın başının üstünde küp şeker kırılır (K.5).
- Kına yakılırken, gelinin avucuna para konur. Gelin daha sonra bu parayı sandığın dibinde saklar veya bir fakire verir (K.14).

- Gelin süslenerek başına kırmızı örtü örtülür. Başının üstünde bir tepsiye konulmuş kınalar yanan mumlar eşliğinde elden ele dolaşır. Kına türküsü söylenir (K.9, K.47, K.77, K.82, K.2, K.19).
- Kızın kınalığı kırmızı renkte olur. Önceden kına gecesinde giyilen bindallılar vardı. Şimdi değişik şeyler giyiliyor (K.66).
- Kına gecesinde genç kızlar Gabo, Adana Üç Ayağı, Pekmez, Topal Kız, Kırıkhan, Mengi oynarlardı (K.7, K.10).

Kına gecesinde söylenen türkülerden bazıları şunlardır:

Kız anası kız anası

Başında mumlar yanası

İşte koyup gidiyorum

Hani bunun öz anası

Baba kızın çok muydu

Bir kız sana yük müydü

Kırılası emmilerim

Hiç oğlunuz yok mu idi

Kız anası kız anası

Gelsin bunun öz anası (K.5).

***

Vardım gittim kınasına

Anasının kuzusuna

Büyümüş de ere gitmiş

Tuz basmış da yarasına

Anasının can dostuydu

Babasının bir kızıydı

Vakit geldi ele uçtu

Bu bir Mevla yazgısıydı

Kınasıydı bu yakılan

Çereziydi bu yenilen

Yalan gibi essah gibi

Yiğenimdi bu verilen

Kına bitti sabah oldu

Anşa'm sararıp soldu

Oğlan tarafı gelince

Yalanlar gerçeğe döndü (K.9).

Günümüzde yapılan kına eğlencelerinde kız, erkek bir arada bulunmakta, teyp çalarak oyunlar oynamaktadır. Oysa şimdi yetmiş yaşlarında olan kaynak kişilerden, eski kınaların sadece kadınlar arasında tef, darbuka, kazan çalıp, her bir ağızdan türküler söyleyerek yapıldığı, erkeklerin ise kendi aralarında eğlendikleri öğrenilmektedir. Köyde orkestraların kurulup eğlenildiğini gözlemledik, kına gecelerinde. Ayrıca mevlütlü düğünler de yapılmaktadır. Kimi çevrelerde oğlan kınası da yapılır. Çalışma yaptığımız köylerde böyle bir olaya rastlamadık. Yalnız kız evinden gelen kınadan bir parçada oğlanın sadece serçe parmağına yakılır. Özel olarak oğlan kınası yapılmaz.

1.2.1.2.2.3. Gelin Alma/ Gelin İndirme

Geleneksel kültürde kına gecesinin ertesi günü gelin alma günüdür. Gelin alma günü düğün başladıktan sonra geçen 3. veya 4. güne rastlar. Bu gün genellikle pazardır.

Pazar sabahı erkenden kız evinden gelin çıkarma, oğlan evinde gelin alma hazırlıklarına başlanır. Kız evinde sessizlik, oğlan evinde eğlence egemendir. Oğlan evinden gelen gelin alıcılar, davulla zurnayla eğlenerek gelirler. Evin önünde oyunlar oynanır, halay çekilir. Kızı almaya gelenlere önce oyunlarla zorluklar çıkarılır. Daha sonra gelin hazırlanır, ailesi ile vedalaşır ve ana evinden koca evine uğurlanır.

Yörüklerde bir "Samen" olayı vardır. Topladığımız bilgilere göre "Samen", "Seğmen" farklı olarak adlandırılmaktadır. Şöyle ki;

"Kız aramaya giden kişiye "Samen" denilir. Samen kız isteyeceği köye giderken köyün delikanlıları bir direğin üstüne bir soğan, bir yumurta kabı veya bir elma geçirirler. Samen köye gelir gelmez kendisine silahla nişan atması teklif edilir. Bu çok tehlikeli bir oyundur. Çünkü Samen nişanı vuramazsa delikanlılara bir hediye verecek, hemen köyü terk etmeye mecbur olacaktır. Samenin gideceği köy önceden onun ne zaman ve ne amaçla geleceğini bilir." (Artun, 2000: 108-K.9, K.14, K.5)

- Düğünde oğlan evi, kız evine gelini almaya giderken gençler oynayarak eğlenerek giderler. Bu, gelin almaya giden alaya "Samen" denir. Hatta 17-18 yaşlarındaki bir gence gelinlik giydirilirler. Bu genellikle erkek çocuğu olur. Kepez giydirirler, kız evine varınca da o gelinlik giymiş erkek çocuğu oynatılır. Gelinin akrabalarından çocuk bahşiş alır (K.10).

Gelin, oğlan evine gideceği sabah özel olarak hazırlanır. Gelin özel olarak süslenir. Kaynak kişiler gelinin şu şekilde giydirildiğini anlatıyorlar:

- Gelinin üstünde kırmızı bir elbise, başında fes ve altınlar olur. Başına yaşmak bağlanır. Gelin ata bindirilir. Gelinin yüzüne kırmızı, yeşil, beyaz duvak örterler (K.6).

- Pazar günü oğlan evi, kız evine kızı almaya gider. Kızı süslerken dört yazmayı dürüp bükerler. Gelinin başına sararlar. Buna "Çeki" denir. Gelinin başına gümüş takarlar sonra cuva (tavuk tüyü) yı kızın başına takarlar. Gelin kırmızı ipekten fistan giyer, ayağına da süslemeli çarık giyer (K.12).

"Gelin üzerine entari adı verilen Yörüklere özgü bir kıyafet giyer. Başına "Kepez" adı verilen kartal tüyünden yapılmış özel bir başlık takılır. Gelin at üzerinde götürülür." (Artun, 2000: 113)

Çalışma yaptığımız köylerde gelin almada uygulanan adet ve inanmalardan bazıları şunlardır:

- Düğünün üçüncü günü oğlan evindeki davetliler toplu halde kız evine düğün almaya giderler. Bu topluluğa "Seğmen" denir. Bazen gelinlik giymiş oğlana da seğmen denir (K.24, K.9).
- Yörüklerde düğün cuma günü cuma namazından sonra başlar. Pazar günü öğleden sonra biter. Öğleden önce gelini almaya gidilir. Düğün sahibi "Seğmen" adı verilen hizmetçiler tutardı. Bu seğmenler düğünün işini yapardı. Düğün için ayrıyeten bir kara çadır kurulur. Düğüne gelen misafirler o çadırda ağırlanırdı (K.6).
- Gelin ata bindirilir. Atı oğlanın abisi veya dayısı çeker. Gelin atın üzerinde dimdik durmalıdır, konuşmamalıdır, ağlamamalıdır. Gelin atı seymenin arkasından gelir, onun arkasından da yenge atları gelir, at yoksa eşekle gidilirdi (K.77).
- Gelin evinde çıkmadan önce "Kardeş Kuşağı" bağlanır. Mavi, sarı ve kırmızı renkte kuşaklar olur (K.14).
- Gelin ya ata ya da deveye bindirilirdi. Develer, atlar kilimlerle, nakışlı heybelerle süslenirdi. Şifonlarla, peşkirlerle, kızın dokuduğu kilimlerle süslenirdi (K.82).
- Kızın bir yakını kapıyı bekler, bahşiş almadan kızı bırakmaz. Erkek kardeşleri beline birer kuşak bağlarlar (K.82).
- Kızın babası yoksa amcası veya erkek kardeşi çadırın kapısında kuşak bağlar. Önce kızın çeyizini deveye yüklerler. Kızın bineceği at da çadırın kapısına getirilir. Çadır ile at arasına bir kilim serilir. Kız bu kilimin üstünden geçerek ata biner. Kilimi, düğün alayına gelenlerden kim alırsa kilim onun olur (K.36).
- Kız ata binerken herkes susar. Gelin, güveyin çadırına gelince yine çadırın etrafında üç defa dolaşır. Güveyin babası atın yanına gelir, gelinin attan inmesi için bahşiş verir. Birkaç deve, keçi koparmadıkça kız inmezdi (K.11).
- Gelin almaya damat gitmez, oğlan kendi evindedir. Gelin sağdıçları koluna girip alay ile beraber getirirler (K.51).

- Gelin baba evinden çıkmadan önce yumurta yer (K.1).
- Oğlan evi, kızı almaya geldiğinde kısmetini götürsün diye, evinden bir tabak, bir kaşık çalar. Gelin ata binince kucağına erkek çocuğu verilir ki ocağı tütsün, erkek çocuk doğursun (K.14).
- Gelin, kısmetli olsun diye eline bir parça ekmek verilir (K.6).
- Gelin alayının önü kesilir, bahşiş alınır para istenir. Damad ya para verir ya da dönemeyeceği bir vaadde bulunur (K.5).
- Gelin almaya oğlan (damat) gelmez. Eğer düğüne gelirse onu asmakla tehdit ederek para alırlar. Bu yüzden oğlan hiç gelmez. Gelin attan ineceği zaman üzerine buğday atılır. Buğday berekettir, ekmektir (K.2, K.5).

Gelin indirme ile ilgili adet ve inanmalar yapılan pratikler ise şöyle izah edilebilir:

- Gelinin attan inmesi için ya kaynatanın ya da kayınbabanın vaadde bulunması gerekmektedir. Kız iyi şeyler koparmadıkça kolay kolay inmez. Deve veya üç beş koyun ister (K.9).
- Gelin attan indirildikten sonra ona indirmelik olarak "kuş tüyünden bir kepez" verilir. Bunu oğlan evi verir (K.1).
- Gelin oğlan evine girmeden önce kapıda başına saçı saçılır. Bir küpün içine nohut, buğday, şeker, arpa konur. Gelinin başına serpilir. Gelin kapıdan girmeden önce kapının üstüne yağ çalar ya da yaprak yapıştırır (K.16).
- Gelin oğlan evine gelirken mutlaka mezarı üç defa dolaştırırlar (K.1, K.2, K.9, K.15, K.16, K.77).
- Gelini ata bindirmek için atları koştururlar. Birinci gelen at süslenir, gelin o ata biner. Kara çadırın kenarını üç kere atla gelin dolanır, sonra oğlan evine varınca da hemen inmez üç defa çadırı dolanır (K.12).
- Gelin oğlan evine geldiğinde oğlan kızın yüzünü açar. Yüz görümlüğünü takar. Yemek yenir, oturulur. Geline yumurta yedirilir, oğlan evine ilk geldiğinde. Sonra gelin övülür. "Gelin övme" özel yapılan bir iştir. Türküsü de vardır:

"Hoş geldin gelinim

Nişanlın köpek gelinim

Sen sefa geldin

Yaranım, yoldaşım, bacım

Ağzın tatlı olsun gelinim

Oğlum kapında köpek olsun gelinim" (K.9)

- Önceden gelin attan inip çadırın içine oturtulur, kara çadırın ortasına daiçi su dolu tabak koyarlarmış. Gelin oklava ile tabağın içindeki suyu dökermiş. Sonra gelin elindeki oklavayı kaldırır ve düğün bitermiş (K.12).
- Gelinler önceden konuşmazmış. Gelini konuşturmak için "söyletmelik" vermek lazımdır. Altın veya hayvan verilir. Bununla ilgili bir hikayeyi aynen aktarıyoruz:

Bir Yörük evlenmiş, gelin tam yedi yıl konuşmamış gelinin dilsiz olduğuna hükmedilmiş, oğlan tarafı kızı ailesini geri götürmeye karar vermiş. Güvey, gelini atının terkisine alarak yola çıkmış yolda bir keklik sesi duymuş attan atlayarak kekliği vurmuş. Tekrar ata binerken ikinci bir keklik sesi duymuş, attan atlayarak ikinci kekliği vurmaya hazırlanmış. Bu sırada kadın dile gelmiş, vurulan kekliği okşayarak:

Hey kınalı keklik

Dil esen başta esen

Dildir bu kelleri kesen, demiş. Kocası bu işitince karısının dilsiz olmadığını anlayarak geri dönmüş (K.24).

- Gelin oğlan tarafına anne, baba, amca demezmiş. Oğlan tarafı da söylesin diye para verirmiş. Buna da "Söylemelik" denir (K.9).
- Gelin, oğlan evine geldiğinde attan inmez. Gelini attan indirecek olan atın yanına geldiğinde geline kayınbiraderlerden, pederden ne istediği sorulur. Kız ne kadar utansa da istemek zorundadır. İşte o zaman "İndirmelik" ister. Kayınpeder geline mal mülk vaat eder, gelin inmeye razı olur ve düğün biterdi (K.82).

- Gelin attan indikten sonra çeyiz içinde ayrılmış olan "dürü" adı verilen bazı eşyalar davetlilere dağıtılır (K.17).

Bir kaynakta gelin göçürme adetleri şöyle anlatılıyor: "Gelinin kapısının önüne ay yıldızlı bir bayrak veya al bir bez asılır. Gelin ata bindirilir. Güveyin evine gelir. Sık sık çocuklar ya da gençler ip gererek yolu keserler. Hediyeler verilerek yol açılır. Gelini güveyin evinin önünde yengeler indirilir. Gelin attan inmeden güveyin yakın akrabalarından biri gelinin başına üzüm, şeker, arpa vb. şey serper. Kayınbaba çağrılır. Geline attan inip oğlanın evine girmek için ne hediye istediğini sorar. Kız ne kadar utansa da bir hediye ister. Bunlar at, tarla, ziynet vb. olabilir. Oğlanın annesi gelince istediği hediyeyi ne karşılayacağını sorar. Kız bir fiyat vererek hediyeyi şahitler önünde herkesin önünde satın alır. Gelin attan inip güveyin odasına girer. Düğün boyunca gelin ve güveyin evleri önünde bir bayrak asılı durur. Gelin attan inip eve girdikten sonra güveyin evleri önünde bir bayrak asılı durur. Gelin attan inip eve girdikten sonra çeyiz içinde ayrılmış eşyalardan bazılarını hediye olarak davetiye dağıtır. Orada da yemek yenir." (Artun, 2000: 108)

Bir kaynakta bu olay "Gelin Atı" olarak adlandırılıyor. Gelin attan iner inmez bir delikanlı ata atlar ve atı çadıra doğru sürer. Çevresindekiler engel olur, çarpışırlar. Sonunda atlı üstün gelip de çadıra girerse kendisine bir hediye verilir. Bu hediye mendil, yemeni vb. dir (Bozyiğit, 1995: 269).

Gelin göçürme adetinin bir diğer anlatımı da şöyledir: "Gelin olayında herkes gelini inceler. Düğün alayı oyun ve eğlenceler eşliğinde obayı dolaşır. Gelin yeni evine geldiğinde elindeki su dolu testiden güveyin eline döker. Damat bu suyu gelinin başına serper. Gelin, güveyin akrabalarından bir erkek tarafından obanın kadınlarına teslim edilir. Gelin eve götürülürken kadınlardan biri gelinin sırtına yastıkla hızla vurur. Gelin yere düşürse ayıplanır." (Artun, 2000:109)

Çalışma yaptığımız köylerde bu pratiklerin önceden yapıldığını şimdilerde ise evlenen çiftlere yaşlıların bunları uygulamak istediklerini gördük. Köylerde evlenmeyle ilgili çalışmalar sırasında kaynak kişiler geleneklerini eski düğünlerde yaşadıklarını, o zaman yapılan düğünlerin çok eğlenceli olduklarını ve eski düğünleri özlediklerini belirtmekteler. Kaynak kişilerden Zeycan Abdak: "Eskiden düğünde çok eğlenirdik. Erkekler, kadın kılığına girerler onlara çok gülerdik. Çengi oynatırdık, davullu zurnalı kız almaya giderdik. Çeşit çeşit yemekler yapılırdı. Oğlan ikindi vakti traşa oturur. Kaç

tane kolonya şişesi varsa damadın kafasına dökülürdü. Kimi damadın ayakkabısını çalar, kimi damatlığını çalar, saklardı. Kız evinde çeyizden yastık, yorgan çalınırdı. Kızın sağdıcı, hırsızlığa müsaade etmeyecektir. Eğer sağdıç mukayet olmazsa, damadın eşyası çalınırsa sağdıç para vermek zorunda kalırdı. Şimdilerde düğünün tadı tuzu yok. Her şey bir günde bitiyor." diyerek anlatıyor.

"Eski Türklerden günümüze kadar, Türk topluluklarında gelinin geldiği gün başına "Saçı" saçılır. Her devirde bu saçı, topluluğun ürettiği mahsullerden olmuştur. Avcılık devrinde, avın kanı, yağı ve eti çobanlık devrinde süt, kımız ve hayvanların yağı, çiftçilik devrinde darı, buğday ve çeşitli meyveler saçı olarak kullanılmıştır. Saçı, yabancı bir soya mensup olan gelinin kocasının soyunun atları ve koruyucu ruhları tarafından kabul edilmesi için yapılan bir kurban ayininin kalıntısıdır." (İnan, 1995: 167)

Çalışma yaptığımız köylerde yaygın olarak gelin eve girerken birtakım adetler vardır. Bunlardan bazıları şunlardır:

- Gelin oğlan evine geldiği zaman içeri girmeden saçı serpilir. Buğday, şeker, para karışımı gelin arabadan inmeden avuç avuç atılır (K.1, K.2, K.5, K.9, K.66, K.82, K.77, K.23).
- Gelin arabadan inerken, kınadan artan çerezin içine para ve buğday konur, arabanın üstünden saçılır. Kayınbaba mal veya altın verir. Arabanın üstüne tepsi konur, herkes oraya para atar. Tepsideki paralar gelinin çantasına konur. Bu atılan paraya "Kırkım" denir (K.58).
- Gelinin geçimli, iyi huylu, uğurlu olması için kaynana tarafından gelinin eline yağ sürülür, gelin de yağlı elini kapının üstüne sürer. Veya yaprak yapıştırır (K.15).
- Gelin kuzu gibi uysal olsun, yumuşak huylu olsun diye ayağının altına kuzu postu serilir (K.36).
- Gelin, gelince "indirmelik" adeti yapılır. Gelin içeri girerken kucağına çocuk verilir. Yatağında erkek çocuğu yuvarlatılır. Gelin çocuğa bir hediye verir. Gelin, eve girerken kapının önüne süpürge atarlar. Kız süpürgeyi tepelemeden alır (K.12).

- Gelin binerken ve inerken davulcular hızlı hızlı "indirdik bindirdik" diyerek davul çalarlar (K.10).
- Gelin içeriye kaynananın koltuğunun altından geçerek girer. Bazen bacağının altından da geçerek içeri girdiği de olurdu (K.16).
- Gelin inerken bir dolu cere (testi) kırılır, geline uğur getirsin diye kayınbaba silah sıkar (K.15).
- Geline kapının eşiğinde oklava kırdırılır (K.16).
- Gelin oğlan evine geldiğinde tatlı dilli olsun diye bal yedirilir. Çocuğu çok olsun diye nar kırdırılır. Kucağına çocuk verilir (K.9).

Çalışma yaptığımız köylerde iki düğüne katıldık. Gözlemleyebildiğimiz kadarıyla eski düğünlerin aynen devam etmemekte olduğunu yalnız birçok adetin yerine getirilmeye çalışıldığını gördük. Geleneksel kültürümüzün evlenmeyle ilgili değerlerinde pek çok değişiminde yaşandığını görmekteyiz.

1.2.1.2.2.4. Düğün Günü

Yazılı kaynaklarda Yörük düğünü şöyle anlatılıyor: "Çarşamba günü davetli olanlardan davetliler düğüne gelirler. Düğüne davetlilerin kısır keçi getirmeleri adettendir. Fakat düğüne hediye getirmek şart değildir. Düğün çeşitli eğlencelerle devam ederken aynı günün akşamı gelinin kınası yakılır. Kına gecesinde çeşitli eğlenceler yapılır. Kadınlar ve erkekler birlikte eğlenebilirler. Perşembe günü öğlene doğru kız kınalı ve duvaklı olarak çadırdan çıkar. Ata biner, kendisine güvey tarafından seçilmiş iki yenge eşlik eder. Gelin evden ayrılırken yanık türküler söylenir." (Artun, 2000: 109).

"Nişandan sonra düğün tarihine kadar kız evi hazırlık yapar. Oğlan tarafı da alacağı eşya, takı, elbise vb. şeyleri alır. Her iki taraf gerekli hazırlığı yaptıktan sonra büyük hazırlıklar bitmiş olur. Daha sonra düğün için kız evinden "Ara Kesme" denilen izin alınır. Genellikle salı günü oğlan evinin damına büyük bir şenlikle davul ve dua ile bayrak dikilir. Böylece düğün başlamış olur. Düğün zamanı herkes düğün sahibi gibi gelen misafirlere evini açar. Dargınlık, küslük olmaz, perşembe akşamına kadar yenilir,

içilir. Düğünün son akşamı, kızın annesinin evinde kız arkadaşları, köyün kızları ve kadınları toplanarak çalgılarla kına gecesi yapılır. Türkülerle gelini eğlendiren genç kızlar bir yandan da gelinin kınasından, telinden, duvağından, darısı bulaşsın diye, uğur getirsin diye birer parça alınıp saklarlar. Köy halkı Cirit, Sinsin, Arap oyunu vb. oyunlar oynarlar." (Kıvrak, 2001: 23)

Düğün adetleri farklı boylardan, aşiretlerden de olsalar hemen hemen birbirinin aynı özellikleri taşımaktadır. Sarıkeçili Yörükleri, arasında düğün geleneğinin biraz farklı olduğunu söyleyebiliriz. Şöyleki: "Sarıkeçililer'de yapılan evlilik kız kaçırma şeklinde olmaktadır. Evlilikler kız kaçırma ve anlaşma şeklinde olur. Pek düğün olmaz. Kız ile oğlan birbirini kandırıp kaçırırlar. Düğün için kız tarafı başlık alır. Başlık deve veya keçi olduğu gibi kısmen altın ve nakit para da alınabilir. Başlık adeti vardır. Eskiden nesil ararlardı. Neslimizden bulalım derlerdi. Eğer düğün yapılırsa üç gün sürerdi ve abdallardan çalgıcı getirilirdi. Çeyiz sandığı yerine asbap çuvalı, kilim, seccade, Yörük çuvalı vb. şeyler olurdu. Atlar kızı, develer eşyasını getirirlerdi. Kaçan kıza düğün olmaz. Kız ailesi de küsmez." (Dulkadir, 136-138).

Taşeli yöresi düğün gelenekleri ise şöyle anlatılmaktadır: "Yörede düğün üç gün sürer. Bayrak dikilir. Bayrak dikilirken, bayrak kurbanı da kesilir. Gelin pazar günü alınır. Nişan töreninde genellikle şerbet içilir. Zira nişan sırasında fazla şenlik yapılmaz. Düğüne on beş gün kala asvap kesilir. Gelin için alınmış ziynet ve giyecek eşyaları ile sergiledikleri bu asvap sırasında teşhir edilir. Eşyaları "Pırtı Yengesi" denilen yengeler getirir. Düğünün ikinci günü "Tamgavıt" tır. Düğüne gelecek misafirleri ağırlamak için yapılacak yemeklerin malzemeleri diğer ağırlıklar Tamgavıtçı denilen görevliler kız evine getirilir. Akşama kadar kına yakılır. Hem oğlan evinde, hem kız evinde ayrı ayrı yemekler pişer, akşama kadar eğlenilir. Düğünler ilkbaharda ve güz aylarında yapıldığı için meydan cünbüşü yapılır. Şenliği "Yiğitbaşı" yönetir. Oyunların ardından güneş başlar sonra da seyirlik oyunlar oynanır. Gelinin babası bereketi temsil eden al ipek kuşak bağlar. Gelini kayınpederi alır. Eşikte kayınvalidesi karşılar. Eşiğe yağ, bal gibi bolluk ve bereketi temsil edecek şeyler sürer." (Soylu 1994: 361)

Çalıştığımız köylerde görüştüğümüz kaynak kişiler ise düğün günü ile gelin alıp indirme olayı aynı günde yaptıklarını ifade ettiler ancak biz düğün gününü ayrıntılı olarak aktarmak istedik:

- Düğün cuma günü cuma namazından sonra başlar. Üç gün sürer. Pazar günü öğleden önce oğlan evi, gelini almaya gider. O sıra da damat traş edilir. Kızın eşyaları düğün sabahı gitmediyse, gelin alma da gelinle beraber getirilir (K.9).
- Düğünde davetliler para atar veya takı takarlar. Yörüklerde buna "atkı atma" derler (K.12).
- Perşembe sabahı erkenden kalkılır. Düğün devam etmektedir. Kız evinde arkadaşları tarafından süslenerek gelinliği giydirilir. Oğlan sağdıcıyla camiye gider, namaz kılar, traş olur. Burada tüm köy halkı konuklarıyla beraber yer, içer, eğlenir, ciritler, halaylar, Arap Oyunu, gündüz güreş, gece Sinsin Oyunu oynayarak eğlenir. Oğlan evinden davulla zurnayla alaylarla gidilerek kız evinden kız almaya gidilir. Atlar eyerlenmiş, gelinin atı özellikle süslenmiştir. Kapının önüne çekilen gelinin atı bekler ama gelin bir türlü çıkmaz. Gelinin en küçük kardeşi kapıyı kapatmıştır. Damat bahşiş verince gelin çıkar. Gelin kardeşinin ya da babasının kolunda ata bindirilir. Seymen başı önde bütün konuklar arkada köyün dışı özellikle mezarlık dolaştırılır. Gelin alayının yolu kesilir. Kız yengesinin bohçasından neleri münasip görmüşse yol kesenlere verir, yol açılır. O gün kesilen koyunun başı paça yapılır ve geline içirilir. Tekrar çiftler kırkım denen olayla ödüllendirilir (K.5).
- Düğün üç gün sürer. İlk önce davulla zurna ile kız evinden çeyiz getirilir. Ertesi gün akşam kız evinde kına gecesi yapılır. 3-4 çadır bir araya kurularak hazırlıklar yapılır (Bazen 2-3 kız birden gelir giderlermiş). Böyle olduğu zaman her gelin başına 3 keçi veya koyun verilir. Bu koyun ve keçiler kesilerek pişirilip gelenlere yedirilir (K.1).
- Kınada ve düğünde kız evinde yemekler hazırlansın diye davar ve keçi verilir. Bunların özel bir adı yoktur (K.12).
- Yörükler'in düğünü cuma günü başlar. Cuma günü kız evine gidilip kızın çeyizi getirilir. Önceki devirde kızın çeyizi at ile getirilirmiş. Bir kamışın ucuna bayrak ve balon bağlayıp, bayrağı yüksek bir yere dikerlermiş. O evde düğün alayı kurulduğu böyle anlaşılırmış. Erkekler kendi aralarında güreş yaparlar, kadınlar gelini kına gecesi için hazırlarlar. Gelinin başına kepez giydirip atla gelini baba evinden almaya giderlermiş. Gelin ata bindirilirmiş (K.2).

- Düğünler şimdi eskisi gibi değildir. Pazar günü salonda bir iki saat içinde yapılıyor (K.24).
- Damada "Özne" denir. Akşam "Özne Övme" işi yapılır. Özne-övme şöyle olur: Delikanlılar damadı kaçırırlar. Bunun anlamı bizden biri daha eksildi diye güya zorluk çıkarırlar. Yeni evli gençlerde bize biri daha eklendi diye memnun olup öznenin bir an önce övülmesini isterler ve saklanan özneyi ararlar. Özne bulunup meclise getirilir. Köyün ileri gelenleri toplanır. Küçük bir oğlan çocuğu damad gibi süslenir, damadın yanına getirilir. Bunun anlamı Allah damada da bunun gibi bir evlat versin demektir. Özne seçilen çocuğa gülsün diye taklitler yapar, çeşitli maskaralıklarla onu güldürmeye çalışır. Daha önceden öğütlenmiş çocuk gülmemeye gayret eder. Sonunda çocuk da güler evli çiftler ceza çekerler. Çünkü özne artık evliler sınıfına dahil edilmiştir. Bir hoca Kur'an okur ve dini nikahları kıyılır, yeni evli gençlere saadetler dilenir. Yine evli olanlar özneyi gelinin yanına getirip yengelere teslim ederler (K.53, K.9).
- Düğün evinde akşamları büyük ateş yakılır. Bu ateşin kenarında sinsin, kızgın taş, kör ebe, kim vurdu, çotulum eşeği, pabuç, depiş düpüş oyunu oynanır güreş yapılırdı. Kadınlar kendi arasında eğlenirken deriden yaptıkları "delbek (darbuka)" ve "tirki" (hamur leğeni) ile çalıp oynarlar (K.12).

Düğün olayını bir kaynak kişimiz bize türkülü bir şekilde aktardı.

Kadınlar yola çıkar, önlerinde adamlar

Elde kova ve testi dualıdır adımlar

Kocalar kahve içer, seyreder ovayı

Kadınlar emir verir, "Kızım boşalt kovayı"

Testiye su dökerken sınanır gözü gönlü

"Son söz yine sendedir" diyen sınav çok yönlü

Kız oğlanı sevmezse suyu dökmez testiye

Kimse bir şey soramaz "niye dökmedin" diye

Kızın gözü gönlü sağlam çıkmışsa eğer

"Başlık" için büyükler, kıza biçerler değer (K.3).

Düğünlerde değişik gösteriler yapılır. Değişik oyunlar oynanırmış. Yörüklerin en çok oynadıkları oyunlar Arap Oyunu, Sinsin Oyunu, Berber Oyunu gibi oyunlar oynanır. Bu oyunları "Köy Seyirlik Oyunları" başlığında ayrıntılı olarak verdik.

Yörük düğünlerinin yapılış biçimi verilen hediyeler, oynanan oyunlar gelinin süslenmesi ve giyimi bazı Yörük topluluklarında farklı özellikler gösterebilmektedir. Ancak, genel olarak yukarıda verdiğimiz düğün adetlerinin ortak olduğu görülüyor, diyebiliriz.

1.2.1.2.3. Düğün Sonrası

"Anadolu'da gerdeğin ertesi günü çeşitli adlarla anılır. İstanbul'da ve pek çok yerde "Paça Günü" adı verilen bu günde, o gün gelen konuklara paça ikram edilir. Bu günün adı Toroslar bölgesinde "Çarşaf", Maraş ve Kütahya'da "gerdek ertesi" Yörüklerde "kakül günü" denir. Evlenme gelenekleri dizisi bu günle sona erer. Ondan sonraki günler gelin ve güveyin el öpme gezileri, oğlan eviyle kız evinin karşılıklı ziyaretleri ve hediye alıp vermeleri gelenekleri ile devam eder." (Boratav, 1984: 188)

"Düğünün ertesi günü yapılan "Paça" adeti Yörükler'de cumartesi günü yapılır ve buna "Kekil" adı verilir. "Kekil Günü" yalnız kadınların günüdür. O gün başka obalardan da bir çok kadın gelir ve akşama kadar türküler söylenerek tefler çalınır. Kekil bayramı kutlanır. Bu bayram gelinlerin son bayramıdır. Düğünde kesilen davarların kelleleri pişer. Kekil gününe "Çarşaf Günü" de denir." (Yalgın, 1997: 258-68)

Bu olayın öncesinde gerdek safhası vardır. Yörükler'de gerdek ile ilgili adetleri şöyle aktarabiliriz: "Gelinin getirildiği günün akşamı, arkadaşları güveye törenle elbise giydirir. Fakat güveyin giydiği elbisenin hiçbir düğmesi iliklenmez. Düğmelerin iliklenmesinin temas kudretini bağladığına inanılır. Güvey, yaşlı bir adamın evine götürülür. Güveyle sohbet edilir. Güvey izin almadan yerinden kalkamaz, gülemez ve söz söyleyemez. Güveye gerdekle ilgili bilgiler verilir. Yatsı namazından önce güveyi arkadaşları evine götürür. Güvey kapının önünde düğünde bayrak taşıyan bayraktarla, yenge alayı tarafından karşılanır. Evin giriş kapısı önünde hoca dua okuduktan sonra

arkadaşları damadın sırtına yumruk vurarak damadı eve sokarlar. Evde bayraktar ve yengeden başka kimse kalmaz. Ertesi gün kızın yatak çarşafı meydana konularak herkese gösterilir. Cuma günü yapılan bu tören adına "Baş Bağlama" günü denir." (Yalgın, 1997: 258-68).

İnceleme yaptığımız köylerde düğün ertesi "Çarşaf günü" olarak adlandırılır. Düğünde kesilen davarların, kelleleri ertesi gün pişer. Bu güne "Çarşaf günü" denir. Çarşafı görmeye gelenler çarşafa bakarken para atarlar. Bu adet artık kalmamıştır.

Çalışma yaptığımız köylerde düğün ertesi uygulanan adet ve inanmalardan bazıları şunlardır:

- Düğünün ertesi günü, pazartesi günü, kadınlar arasında mevlüt okutulur. Kur'an okunur. Gelenler yatağa para atarlar. Para olmazsa bir kalburun içine gelenler hediyesini koyar ve hayırlar. O para veya hediye geline kalır. Gelen misafirlere lokum dağıtılır, çay veya kahve verilir (K.15).
- Ertesi günü mevlüt okutulur. Gelenlere yazma, tülbent gibi hediyeler verilir. Şerbet veya bisküvili lokum ikram edilir (K.1, K.2, K.5, K.9, K.66, K.77, K.16, K.33, K.22).
- Konu komşu çağrılır, akrabalar toplanır, geline para takarlar veya ev hediyesi getirirler. Gelinin kaynanası mevlüt okutur. Mevlüde gelenlere hediye verilir (K.81).
- Gelin, pazar günü evden alınır. Çeyiz eve serilir. Gelinin gelinliğinin ikinci günü baş bağlanır. Komşular da yanında hazır bulunurlar. Gelinin başına örtü örtülüp üstüne iki mendil konur. Geline "zülüf" kesilir. Bu mendiller bir kız, bir oğlan çocuğuna oklava ile atılır, alınır. Mendili alana bahşiş verilir. Mevlüt okunur, yatağa para atılır. Gelin yakın akrabalarına sandığından hediye verir (K.36).
- Gelin geldikten sonra gerdek gecesinden sonra tabiki, bir "Paça günü" yapılır. Düğünde kesilen malların, koyunların kellesinden paça yapılır. Paça gününe "Baş günü" de denir. Kelle yağ, soğan, nane ve ekşiyle bir güzel kaynatılır. Yanına da bulgur pilavı pişirilir. Buna da "Baş yemeği" denir. Eskiden bir kalburu yastığın üstüne koyarlar. Paça içmeye gelenler bu kalburun içine istediği kadar, gücü yettiği kadar para atar. Bu paralar geline kalır. Baş

yemeğine gelip para atanlara gelin de bir tane yazma (örtü) verir. Baş yemeğinde bir de gelinin zülfü kesilir. Ortaya bir yastık konur. Gelin bu yastığın etrafında üç defa dolanır, dolanır dördüncüde oturur, saçından bir tutam kesilir (K.9).

- Gelin ertesi yapılır. Düğünden sonraki gün gelinin yüzüne örtülen duvak açma merasimi yapılır. Burada oklavayla duvak açılır. Gelin duvak açıldıktan sonra artık iş görmeye başlar. Gelini hayırlamak için komşular okutulacak olan mevlüte davet edilir. Mevlüt okutulurken bisküvi ve lokum dağıtılır, şerbet ikram edilir (K.6).
- Damat gerdeğe girmeden önce "özne-övme" töreni yapılır. Evli erkeklerle bekar gençler toplanıp namaza kadar damadı gezdirirler. Gerdekten sonra geline mevlüt okutulur. Buna "Paça günü" derler. Önceden mevlüt okutulurken koyunun kellesinden paça yapılıp misafirlere içirtilirmiş. Bu yüzden paça günü denilmiş. Şimdi ise sadece mevlüt okutulup bisküvi dağıtılıyor (K.82).
- Çarşaf günü, verilen kızın temiz olduğunu eşe dosta duyurmak için yapılırdı. Ayrıca daha önce kızın çeyizini görmeyenler bu günde kızın çeyizini de görmüş olurlar (K.67).

Çalışma yaptığımız köylerde bu adetleri yeni evlenen çiftlerin yapmadığını gördük. Sadece düğünün ertesinde bir hafta içinde mevlüt okuttuklarını ifade ettiler.

1.2.1.3. Ölüm

"Ölüm, insan yaşamının sona ermesidir. Her toplumda doğum ve evlenme olduğu gibi ölüm çevresinde de bir çok adet ve inanmalar kümelenmiştir. Ölümle ilgili adet ve inanmalarda korku büyük rol oynayan bir etken olarak görülmektedir. Din, ölüm korkusunu hafifletmekte ancak tamamen ortadan kaldıramamaktadır. Ölümle ilgili uygulamalarda: ölenin öte dünyaya gidişini kolaylaştırmak, onun öte dünyada mutlu bir ölü olmasını sağlamak amacıyla uygulamalar yapılır. Buna göre ölen kişi, öldükten sonra yaşamını öte dünyada sürdürmektedir." (Örnek, 1979: 108)

1.2.1.3.1.Ölüm Öncesinde Yapılan İşlemler

"İnsan yaşamının kaçınılmaz sonu olan ölümü engellemek, geciktirmek ya da önceden bilebilmek, bireyin düşüncesini hep meşgul etmiştir. Bunun için bir takım önlemler almış, kimi davranışlarda bulunmaktan kaçınmıştır. Kimi zaman da çevresinde gördüğü veya duyduğu kimi nesneleri ya da olayları ölümün habercisi saymış, onlardan uzak durmaya çalışmıştır. Evcil veya yabani hayvanların ötüşleri, ulumaları, kişnemeleri, böğürmeleri, belli hareket ve uçuş yönleri yaklaşan ölümün ön belirtisi olarak yorumlanmaktadır. Ev, ev eşyası, araç-gereç ve yiyecekler çevresinde de ölümle ilgili birtakım inanmalar kümelenmiştir. Hayvanların insanlarda bulunmayan kimi yetenekleri, sezişleri, biçimsel özellikleri, uğurlu ve uğursuz sayılmaları bu türden inanmaların oluşmasında büyük rol oynar. Aynı zamanda hastanın davranışlarına ya da isteklerine göre sonunun yaklaştığı düşünülür ve hazırlıklara girişilir." (Örnek, 2000: 207-210)

Bazı rüyaların ölümü düşündüren bir belirti olduğuna inanılır. Görünen rüyanın ardından bir yakınını ölümünü yaşayanlar, böylece o rüyadaki bir simgenin, bir olayın ölümü işaret ettiğini düşünmektedir.

Adana, İskenderun, Ceyhan, Kadirli, Kozan'da rüyasında evinin duvarının yıkıldığını; evinin önünde bırakılmış kazan ve bu kazanda pişen yemekten yediğini gören kişinin ailesinden birini kaybedeceğine inanılır.

"Tekirdağ'da bir kimse canlı bir yılanı ayaklarının altında görürse o insanın en çok kırk gün içinde öleceğine inanılır." (Artun, 1998: 23).

Çalışma yaptığımız köylerde ölümü düşündüren belirtilerle ilgili inanmalardan bazıları şunlardır:

- Baykuş, kimin evinin damına konarsa, o gece o damda kalıp da acı acı öterse o evden cenaze çıkacağına inanılır (K.9).
- Köpek akşam ulursa ölüm olacak diye korkulur (K.1).
- Rüyada gelinlik giymek, ölüm haberi duyacağına işarettir (K.14, K.15).
- Buzağılar huysuzlaşınca bir felaket olacağına, ölüm olacağına inanılmaktadır. 1998 büyük Ceyhan depreminde böyle olduğunu aktardılar (K.12).
- Ayakkabının ters çevrilmesi iyi değildir (K.82).

- Rüyada çıplak insan görmek de pek iyi değildir. Hele de mahrem yerlerini görürsen yakın biri ölecek demektir (K.36).
- Akşamleyin komşuya kazan, süt verilmez. Makasın ağzı açık bırakılmaz. İyi sayılmaz (K.15, K.77).

Ölüme ön belirti sayılan belli olayların, eşyaların, düşlerin,psikolojik ve fizyolojik değişikliklerin yanı sıra yerine getirilmediği zaman ölüm getireceğine inanılan bir takım işlemler ve davranışlar da vardır (Örnek, 2000: 212).

Anadolu'nun her yerinde kültürümüze yansıyan kaçınmalar vardır. Ölümün yaşandığı muhitte televizyon ve radyo genellikle açılmaz. Giyimde çok canlı renkler seçilmez. Yörelere ait farklılıklar yaşansa da yas rengi genelde "kara"dır. "Türkmenler'de cenaze evindeki kadınlar siyah örtü takarlar. Erkekler ise siyah takke takarlar." (Altun, 2000: 225)

1.2.1.3.2. Ölüm Sırasında Yapılan İşlemler

Hastanın öleceğinin anlaşılmasıyla birlikte çevresinde bulunanlar bir takım dinsel işlemleri uygulamaya başlarlar. İslâmi usullere göre yapılan bu işlemlerle hastanın öte dünyaya imanlı gideceğine inanılır. Ölüm olayının gerçekleşmesinden sonra sırasıyla yapılması gereken işlemler vardır. Bunlar; ölüm olayının duyurulması, ölünün yıkanması, kefenlenmesi, cenaze namazının kılınması ve ölünün gömülmesidir. Bu işlemler sırasında, İslâmi kurallar yanında çeşitli adet ve inanmalar da uygulanır.

"Yörükler ölümden çok korkar ve bu korkularını tabii göstermeye çalışırlar. Cenaze dini törenle yıkanır. Ölünün yıkandığı yerde gece ateş yakılır. Ölü çıkan eve ertesi gün ekmek ve yemek göndermek adettir. Cenaze evinde ölü gömüldükten sonra bir ziyafet verilir. Buna "Kazma kürek takırtısı" denir. Türkmenler, genç ölmüş bir adamı gömdükten sonra, onun atını süslerler ve ölünün üstünden çıkarılan elbiseyi bir ağaca giydirirler. Köyün kadınları donatılmış bu at ve giydirilmiş ağacın karşısına geçerek ağıtlar okuyup ağlarlar." (Yalgın, 1997: 60-65).

Çalışma yaptığımız köylerde ölüm sırasında yapılan işlemlerin bazıları şunlardır:

- Rüyada çıplak insan görmek de pek iyi değildir. Hele de mahrem yerlerini görürsen yakın biri ölecek demektir (K.36).
- Akşamleyin komşuya kazan, süt verilmez. Makasın ağzı açık bırakılmaz. İyi sayılmaz (K.15, K.77).

Ölüme ön belirti sayılan belli olayların, eşyaların, düşlerin,psikolojik ve fizyolojik değişikliklerin yanı sıra yerine getirilmediği zaman ölüm getireceğine inanılan bir takım işlemler ve davranışlar da vardır (Örnek, 2000: 212).

Anadolu'nun her yerinde kültürümüze yansıyan kaçınmalar vardır. Ölümün yaşandığı muhitte televizyon ve radyo genellikle açılmaz. Giyimde çok canlı renkler seçilmez. Yörelere ait farklılıklar yaşansa da yas rengi genelde "kara"dır. "Türkmenler'de cenaze evindeki kadınlar siyah örtü takarlar. Erkekler ise siyah takke takarlar." (Altun, 2000: 225)

1.2.1.3.2. Ölüm Sırasında Yapılan İşlemler

Hastanın öleceğinin anlaşılmasıyla birlikte çevresinde bulunanlar bir takım dinsel işlemleri uygulamaya başlarlar. İslâmi usullere göre yapılan bu işlemlerle hastanın öte dünyaya imanlı gideceğine inanılır. Ölüm olayının gerçekleşmesinden sonra sırasıyla yapılması gereken işlemler vardır. Bunlar; ölüm olayının duyurulması, ölünün yıkanması, kefenlenmesi, cenaze namazının kılınması ve ölünün gömülmesidir. Bu işlemler sırasında, İslâmi kurallar yanında çeşitli adet ve inanmalar da uygulanır.

"Yörükler ölümden çok korkar ve bu korkularını tabii göstermeye çalışırlar. Cenaze dini törenle yıkanır. Ölünün yıkandığı yerde gece ateş yakılır. Ölü çıkan eve ertesi gün ekmek ve yemek göndermek adettir. Cenaze evinde ölü gömüldükten sonra bir ziyafet verilir. Buna "Kazma kürek takırtısı" denir. Türkmenler, genç ölmüş bir adamı gömdükten sonra, onun atını süslerler ve ölünün üstünden çıkarılan elbiseyi bir ağaca giydirirler. Köyün kadınları donatılmış bu at ve giydirilmiş ağacın karşısına geçerek ağıtlar okuyup ağlarlar." (Yalgın, 1997: 60-65).

Çalışma yaptığımız köylerde ölüm sırasında yapılan işlemlerin bazıları şunlardır:

- Ölüm sırasında hoca çağrılır ve ruhunu kolay teslim etsin diye başından su eksik edilmez (K.12).
- Ölünün ayak ucuna oturulmaz, yüksek sesle konuşulmaz (K.9).
- Baş ucunda Kur'an okunur, ağzına su verilir. Haklarını helal etmesi istenir (K.17).

1.2.1.3.3. Ölüm Olayından Sonra Yapılan İşlemler

Ölüm olayı olduktan sonra defin işlemlerine kadar bir çok uygulamalar yapılır. Ölüm olayının duyurulması, ölü sahipleri tarafından, komşular tarafından camilerde sela verilerek, belediye ve muhtarlık hoparlörleriyle yapılır.

Yörükler'de bir insan öldüğü zaman onu memleketlerine götürmeyip oldukları yere gömerler. Ölünün başında ağlayıp ağıt yakarlar.

Çalışma yaptığımız köylerde ölüm olayından sonra yapılan işlemler şunlardır:

- Bir kişi öldüğünde önce ölünün çenesi düşer. Bunun için hemen çenesi çatılır. Ayakları bağlanır (K.1, K.2).
- Ölen kişinin, ilk olarak ayak baş parmakları bir iple sıkıca bağlanır. Buna "parmaklarını çatmak" denir. Çenesi de bir tülbentle sıkıca bağlanır. Giysileri makasla kesilir. Kefeni hazırlanır, üzerine çarşaf örtülür. Eğer akşam ölmüşse sabah gömülür, sabaha kadar ölü şişmesin, şeytanlar bulaşmasın diye üstüne bıçak veya makas konulur (K.18).
- Çenesi bağlanır, gözleri kapatılır, üstüne çarşaf serilir. Bir odada beklemesi gerekiyorsa ışık yakılır. Başı kıbleye çevrilir (K.26).
- Ölen kişinin üstü bir örtü ile örtülür. Bu arada hemen camiye haber gönderilir ve selası verilir. İmam selayı verdikten sonra cenaze evine gelir. Kefenleme hazırlıklarına başlanır. Ölü evinde tütsü ve buhur yakılır. Ölünün bulunduğu odaya fazla insan ve çocuk girdirilmez. Ölü yere serilen bir yatağa (eskiden keten çöpünden yapılan yataklara) alınır. Odadaki ayna ve levhalar indirilir, pencere açılır. Sonra yıkanır, kefenlenir, toprağa verilir (K.17).

- Köylerde cenaze evinin bahçesinde hemen ateş yakılır. Ateşin dumanının yükselmesi ölüye işaret eder. Ateşin üstüne büyük bir kazanda su konur. Bu suyla ölü yıkanır. Artan su ayak altına dökülmez. İmam ölüyü yıkar, defin eder. Kazanda ısıtılan su mezara da götürülür. Bu su, ölünün üstüne "kevki" denilen saplı bir kapla dökülür (K.30).
- Ölüyü gömmeden önce Allah'ın katına temiz gitmesi için yıkarlar. Ölü yıkanırken yüzüğü, takma dişi çıkarılır. Ölünün yıkandığı su, önceleri akan bir sudan alınırmış. Bakır güğüme doldurup içine gül suyu döküp güneşte bekletirlermiş. Şimdilerde hoca yıkıyor. Kefene gül suyu dökerler (K.36).
- Ölü erkek ise erkekler, kadın ise kadınlar tarafından yıkanır. Abdest aldırılır. Ölü gömülür. Gömülmesinden üç gün sonra konu-komşu, eş-dost çağırılarak helva dağıtılır. Mevlid okutulur (K.73).
- Ölüyü gömdükleri zaman mezarın başına bir ıbrık su koyarlar. Cenaze kalktığı zaman hemen bir sahana un koyarlar, iki soğan koyarlar, bir kaşık da yağ koyup bir fakire verirler (K.16).
- Aydınlılar, ölünün başında ateş yakmazlar. Ölüyü gömdükten sonra konu komşu cenaze evine yemek getirir. Evde üç gün yemek pişmez, aş kaynamaz. Ölünün canı için yemek dağıtılır. Kur'an okutulur, yedisinde helva yapılır, elli ikisinde yemek yapılır (K.52).
- Cenazenin burnuna, kulaklarına pamuk tıkanır. Cenazeye gusül abdesti aldırılır. Su ısıtılan kazan ters çevrilir. Kefenleme işi yapılır. Kefen genelde beyaz kaput bezinden olur. Kefen dışında da bir battaniye sarılır. Cenaze, camiden getirilen ve tahtadan yapılmış olan "Sal" adı verilen cenaze taşımaya yarayan aracın içine yerleştirilir. Salın üstüne kilim veya battaniye örtülür (K.68).
- Akşam öldüyse ölü gömülmez. Ölü sabaha bekletilir. Ölünün fazla bekletilmesi doğru olmaz. Mefta mezara konduktan sonra ruhu da rahatlar. Ölünün üstüne önce çarşaf örtülür, sonra ölü yıkanır, temizlenir, abdest aldırılır, sonra kefenlenir (K.12, K.74).
- Ölünün yıkandığı su ayak altı olmasın diye ayriyeten bir ark açılır ve oraya dökülür. Cenazenin yıkandığı su öyle dökülmez, makbul görmez. Çünkü hayır duasını alacak bir kişi o suya ayağını basmamalıdır (K.67).

- Ölünün yıkama suyuna gül suyu dökülür. Kolanya, misk, çörek otu gibi şeyler karıştırılır (K.5).
- Kazana su konur. İçine murt dalı atılır (K.41).
- Başı kuzeye, ayakları güneye gelecek şekilde yatırılır, abdest aldırılarak yıkanır. Cenaze kefenlenirken de "üzerlik" tüttürülür (K.55).
- Ölünün yıkanması için ateş yakılır, su ısıtılır. Cenaze suyunun alındığı su kabının ağzı bıçakla açılmaz taşla kırılır (K.12).
- Kadın ölülerin kefenlenmesinde göğüs bezi serilir, ölüye gömlek giydirilir. Bazen kına da yakarlar (K.66).

Çalışma yaptığımız köylerde ölünün gerek yıkanmasında gerek kefenlenmesinde ve daha sonraki işlemlerde İslami uygulamalar yanında büyüsel pratiklerin de uygulandığını görüyoruz. Bunların pek çoğu sevap adı altında dinsel bir anlama bürünmüştür. Yörede yıkama suyuna atılan murt dalının ve gül suyunun kutsal olduğuna inanılıyor. Mezar kazma ve ölü gömme işlemi İslâmi kurallara göre yapılmaktadır. Ölünün başı kıbleye gelecek şekilde mezara konur. Üstüne toprak atılır. Kadınlar mezara yaklaşmaz. Mezar örtüldükten sonra ayak ucuna ve baş ucuna taş ve tahta dikilir. Ölü mezara konduktan sonra bir takım büyüsel işlemler yapılır. Fakirlere yemek dağıtılır.

"Sarıkeçili Yörükleri'nde göç esnasında herhangi bir suretle ölüm olursa konak yerine varılması dahi beklenilmez. Ölümün olduğu yerde derhal konaklanır ve cenaze en yakın mezarlığa götürülür. Konup göçer aşiretlerde cenazenin kaldırılması oldukça pratiktir. Bunun için uzunca iki sırık alınır, ölü bu iki sırığın arasına uzatılır. Cenaze merasimi en yakın köyde yapılır." (Dulkadir,1993: 141-144)

"Mezarın başına kırmızı renkte bir bayrak takmak, bazı oymaklar arasında adettir. Aşirette ölülerin mezarına pek saygı gösterilmediği, bir sene sonra da mezarın kaybolduğu görülür." (Yalgın, 1997: 65)

1.2.1.3.4. Cenaze Evi/ Yas Tutma

Ölü gömüldükten sonra, ölünün sahipleri ve yakınları cenaze evine gelirler. Türkmenlerde, ilk gün mezar kazanlara yemek verilir (Yalgın, 1997: 31). "Bulgar Dağı Türkmenleri'nde cuma günü ocağa kokusu ölülerin canına değsin diye bir kıymık yağ atılmaktadır." (Yalgın, 1993: 422) Bir çok uygulamanın temelinde "atalar kültü" yatmaktadır.

Çalışma yaptığımız köylerde cenaze evinde uygulanan adet ve inanmalardan bazıları şunlardır:

- Ölü gömüldükten sonra eve gelinir, yemek yenir (K.1, K.2, K.17, K.77, K.66).
- Eve gelince ölünün gıdası olsun diye; bir fakire bulgur, yağ, soğan verilir (K.9).
- Cenaze evine gelenler şeker, çay, lokum getirirler (K.33).
- Komşular, akrabalar baş sağlığına gelir "Başınız sağ olsun", "Allah başka acı vermesin", "Allah beterinden saklasın", "Mekanı cennet olsun" gibi sözler söylerler. Böylece taziyeye gelmiş olurlar (K.12).
- Yedisinde yedi yemeği, kırkında kırk yemeği yapılır (K.67).
- Cenaze evinde ölünün ruhu için helva yapılır. Buna "Ölü helvası" denir. Cenaze gününün akşamı camiden çıkanlara, çocuklara şeker veya lokum dağıtılır (K16).
- Ölü gömüldükten sonra ziyafet verilir. Ölünün canı için yedi gün çörek dağıtılır. Helva dökülür, mevlüt okutulur (K.12).
- Ölü evine komşular yemek getirir. Bu yemeğe "Kazma-Kürek Yemeği" denir. Baş sağlığına gelenlere, ziyaretçilere ikram edilsin diye tatlı, lokum, şeker de getirirler (K.64).
- Ölü gömüldükten sonra etrafı sıra sıra taşlarlarla örtülür. Ayrıca ölünün mezarı başına bir çanak su koyulur. Bu suyu ölünün içeceğine inanılır (K.24).
- 40. ve 52. gün etle kemik birbirinden ayrıldığı için bu gün camide yemekli mevlüd okutulur. Ya da mezarlığa börek, sıkma götürülüp, dağıtılır (K.22).
- Ölünün 7., 40., 52. günü ve senesi ölünün ruhu için yakın akrabalarla komşularla yemek yapılır, bu olay paylaşılır (K.7).

- Ölünün giysilerine "soyka" denir. Fakir ve fukaralara hayır diyerek ölünün giysileri verilir (K.7, K.12, K.5, K.82, K.66).
- Ölüyü gömdükten sonra konu komşu cenaze evine yemek getirirler. Evde üç gün yemek pişmez. Ölünün canı için yemek dağıtılır, Kur'an okutulur. Cenaze evi yalnız bırakılmaz, lamba üç gece sönmez (K.9, K.14, K.15, K.52).
- Cenaze evden çıkınca ev temizlenir, süpürülür. Yatağı, yorganı sökülür, yıkanır, havalandırılır. Evde yedi türlü bahar, üzerlik veya buhur tüttürülür (K.17).
- "Devir" denilen bir olay vardır. Mevtanın evinde toplanılır. Hoca, ölen kişinin yaşına göre, ahbablarının çokluğuna göre aralarında yedi sekiz kişi para toplarlar, parayı bir mendile sararlar. Sırayla dolanırlar. Hocanın elinde tesbih vardır, her kişide tesbih bir tane artar. Bu yedi sekiz kişi isterse toplanan paraları alır, onun hakkıdır. İsterse hayrına ölü evinin masraflarını gidermek için bırakabilir (K.8).
- Ölü evine bulgur pilavı, hoşaf pişirilip getirilir (K.14).

Ülkemizde ölenin dinsel törenle ve yemekle anıldığı belirli günler vardır. Bunlar arasında sıklıkla görüleni ölünün "kırkıncı", "elli ikinci" günleriyle halk arasında sene-i devriye adıyla anılan günlerdir. Bu günlerde ölünün hayrı için ölenin ruhu için yemekler verilmekte, mevlüt okutulmaktadır.

"Bulgardağı Yörükleri'nde ölü aşı yapmak esaslı bir alışkanlıktır. Ölü aşı yapmayanın ölü başını yer, inancı çok yaygın olduğu için ölü aşı mutlaka yapılmaktadır." (Yalman, 1993: 420)

Çalışma yaptığımız köylerde ölü yemeği yapılmaktadır. Yedisinde helva dağıtılır, kırkında, elli ikisinde yemekler yapılır. Önceden ölünün yıkandığı gece bir ateş yakılırmış. Bu adetin kalmadığını tespit ettik. Yine ölü gömüldükten sonra ziyafet verilir. Ölünün canı için yedi gün çörek dağıtılır, helva yapılır. Ölü çıkan eve ertesi gün yemek ve ekmek göndermek adettir. Bu adetler günümüzde de devam etmektedir.

1.3. Yörüklerde Halk İnanışları

"Türkler, tarihleri boyunca birbirinden farklı bir çok dinin ve inanç sisteminin etkisi altında kalmıştır. Orta Asya'daki en eski Türk topluluklarının inanç sistemleri atalar kültü, tabiat kültleri ve Gök Tanrı kültü olmak üzere üçlü bir din anlayışından oluşmaktadır. Orta Asya'dan gelip Anadolu ve Rumeli'ye yerleşen Türkler, kendi kültürlerini de yeni coğrafyaya taşıdılar. Anadolu coğrafyası bir çok uygarlığın, din ve inanç sistemlerinin buluştuğu kültürlerin ortak kaynağı olmuştur." (Artun, 2000: 41)

"Günümüzde yaşayan adet ve inanmaların pek çoğu İslamiyet öncesi inanç sistemlerinin kalıntısıdır. Yaşayan inançları sağlıklı değerlendirmek için İslamiyet öncesi inanç sistemlerini, dinleri, inanışları incelemek gerekir. Türkler İslamiyet'i benimsemeden önce, en ilkel din olarak kabul edilen Totemizm'in; ruhu ölümsüz ya da kutsal sayan Animizm'in, dinsel büyüsel pratik ve törenlerden oluşan temelinde gök tanrı, güneş, ay, ata ve ateş kültlerinin olduğu Şamanizm'in, her şeyin serbestçe incelenmesi denenmesi esasına dayalı bir öğreti olan ve ruhun ölmezliğini kabul eden Budizm'in etkisinde kalmıştır." (Turan, 1990: 100- 104)

"Kültürü oluşturan en önemli ögelerden birisi dindir. Bir inanç sistemi olarak din yoruma kapalı bir alan oluştursa da insanoğluna evrende nedeni çözümlenmeyen olay ve olguları açıklamasında yardımcı olur. İnanç ve toplumsal kurallar günlük hayatla ilgili temel gereksinimlere özel yaptırımlar ve sınırlamalar da getirir. İşte bu nedenle din ve kültür arasındaki ilişkiler konusunda kültür, dinin özünü din de kültürün getirdiklerini kabul etmek zorundadır." (Turan, 1994: 83)

Arapça'da sıfat olan batıl, butlan sözcüğünden türemiştir. Butlan; haksızlık, boş olma, hükümsüz olma, anlamındadır. Batıl ise "boş-çürük-doğru ve gerçeğe karşıt anlamına gelmektedir. Ana Britannica Ansiklopedisi'ne göre "batıl: Gerçek olmayan, yasadışı, geçersiz, bozulmuş, boşa giden" anlamındadır (AB, 1992: 62).

Prof.Dr.Sedat Veyis Örnek, batıl inanışları irdelediğinde bunu şu nedenlere dayandırmıştır: "Psikolojik nedenler, geleceği öğrenme arzusu, eşyanın mahiyeti ve doğa kanunlarını bilmemek, doğaüstü güçlerden korkmak."

Genelde insanların batıl inanışlara inanması, ananeler, korku, bilinçsizlik ve eğitimsizlikle açıklanabilir. Tüm kutsal sayılan dinler gibi İslam dini de batıl inanışları

yasaklamıştır.Hatta bazı batıl inanışları "Tanrı'ya şirk koşmak" olarak da yorumlanmıştır. Halbuki inanışların temeli farklı yerlerden gelmiştir (Güçlü, 1995: 7).

"Hastalıklar, nazarlar, için yapılan tılsımlarla kurşun dökme kömür söndürme, mum dökme ve üzerlik yakma gibi kocakarı tedavilerin ismine "Urasa" denir. Güney yurtta sayılamayacak kadar çok urasa vardır. Urasa grubuna giren halk inançlarından bazıları şunlardır: Mesela, dolu yağarken sokağa bir demir parçası atılması, sarılığa yakalanın yüzüne habersizken tükürülmesi, gebe bir kadının bir taş alıp meyve vermeyen ağacın dibine yerleştirmesi. Urasalarda Türkçe olarak okunan temenni ve duaların ismine "Sanaka" derler. "Elemtere fiş, kem gözlere şiş" gibi. Parpı: Bir aletle çizgiler ve dağlamalar gibi insan ve hayvan vücuduna ameliyat yapmanın ismine "Parpılama" denir. Uğur dövmeleri yapmak, dalak kesmek gibi." (Yalgın, 1993: 508-509).

Dinimizde batıl inanışlara yer verilmez. Ne var ki Anadolu'nun her yöresinde İslam dışındaki inançların izine, kalıntısına rastlanmaktadır. Gördüğümüz kadarıyla batıl inançların çoğunun temelinde bu İslam dışı inanışların etkisi vardır. Bu yüzden yukarda da ileri sürülen görüşü kabul etmek gerekir.Çalışma yaptığımız köylerde çok yoğun olarak batıl inanışların devam ettiğini gördük.

1.3.1.Rüyalarla İlgili İnanışlar

"Rüyada kan görmek, rüyanın bozulduğuna işarettir. Rüyada su görmek aydınlıktır. Rüyada ateş görmek keder ve acıdır. Rüyada eşeğe binmek zengin olmaktır. Rüyada deveye binmek büyük adamlarla görüşmeler yapacağına işarettir. Rüyada taranmak yolculuğa işarettir. Korkulu rüya görenler sadaka verir." (Yalgın; 1997, 63) Rüyalarla ilgili bu inanışlar sadece Yörüklere aittir, diyemeyiz; çünkü bu tür inanışlar ortak bir görünüm arzeder.

- Rüyayı yormak iyi değildir (K.22, K.77).
- Rüyada birinin evi yıkılırsa, evi yıkılırken görürse o evden birinin öleceğine inanılır (K.1, K.5)
- Rüyada önden diş çıktığında acırsa yakın biri, acımazsa uzaktan biri ölecek demektir (K.9).

- Rüyada birini çıplak görürsen, özellikle mahrem yerini görürsen ölüm olacak demektir (K.47).
- Rüyada dişin çıkması ölüme yorulur (K.11).
- Rüyada kız çocuğu görmek sıkıntıya, erkek çocuk görmek mutluluğa işarettir, derler (K.11).
- Altın görmek, kısmete işarettir (K.5).
- Yumurta görmek tasaya, kaygıya, dedikoduya yorulur (K.7, K.14).
- Deveyi sırtı çıplak görmek ölüme yorulur. Deve havıtlı ise iyi sayılır (K.11, K.36).
- Rüyada tülü deve görmek, hayırsızlığa yorumlanır (K.32).
- Rüyada beyaz iple ıstar görmek ölüye delalettir (K.51).
- Deniz görmek iyidir ama denizin içinde isen sıkıntı yaşayacaksın, demektir (K.17).

1.3.2. Tabiat Olaylarıyla İlgili İnanışlar

"Yörükler, havanın bozacağını otlakta yayılan hayvanın yemelerinin hızlanmasından, bir araya gelip toparlanmalarından ve kuşların hep beraber ötelerinden anlarlar." (Artun, 2000: 44)

"Güz aylarının son ayında esen rüzgara "Mihrican" derler Mihricanda ağaçların yaprağı tepeden dökülürse o yıl, kışın şiddetli olacağına, dibinden dökülürse, kışın hafif geçeceğine inanılır." (Yalgın, 1997: 58).

"Buhur günlerinde yani Yörükler'in dediği gibi "Koç Kavurma" zamanında koyunlar öğle sıcağında bir ağaç altında yatarlarken birbirine fazla sokulur ve sıkışırlarsa o sene kışın şiddetli olacağına inanılır." (Yalgın, 1997: 58) Yalgın'ın tespit ettiği bu tür inanışlara Ceyhan Yörükleri arasında rastlamadık.

Çalışma yaptığımız köylerde sözlü kaynaklardan tabiat olayları ile ilgili derlediğimiz bilgileri maddeleyerek aktarıyoruz:

- Ay ve Güneş tutulmasında teneke çalınarak gürültü yapılır. Böylelikle felaket olmazmış, derler (K.11).
- Ayın etrafında çok geniş bir hale (ağ ağılı) görülmesi kısa zamanda yağmur yağacağına işarettir (K.36).
- Deve yünü olan eve yıldırım düşmez derler (K.36).
- Yıldızlar çok açık ve net görünüyorsa ertesi gün mutlaka çok güzel bir hava olaçak demektir (K.7).
- Ay tutulduğu zaman tüfek sıkılır, davul çalınır (K.24).
- Dolu yağdığında dolu kesilsin diye bahçeye bıçak atılır (K.12).

1.3.3. Günlerle İlgili İnanışlar

"Günlerin özelliklerine ait değişik inanışlar vardır. Pazar, pazartesi, çarşamba, perşembe günlerinde biçki biçmek, çamaşır yıkamak iyi sayılır. Cuma günü yalnızca yolculuk iyi sayılır, başka bir işle uğraşmak iyi değildir.Salı günü bir işin başlangıcına fena sayılır. Çarşamba günü tıpkı salıda olduğu gibi iyi sayılmaz. Çarşamba günü yıkanmaz, ikindiye kadar kül atılmaz." (Yalgın, 1997: 59)

- Pazartesi: Soğan, biber, tütün vb. acı şeyler hiç kimseye verilmez.

- Salı: Salı günü iyi sayılmaz, göç yapılmaz.

- Çarşamba: Banyo yapılmaz.

- Perşembe: Çamaşır yıkanmaz.

- Cuma : Çamaşır yıkanmaz, sökük dikilmez. Akşamleyin kimseye bir şey verilmez (Artun, 2000: 44).

"Salı Teltik..., Çarşamba Yırtık..., Perşembe Hanım..., Cuma Canım..., Cumartesi Malım..., Pazar ille Pazar, ille Pazar başı kesil el azar. Çarşamba günü yeni bir işe başlamanın obaya uğursuzluk getireceği inancı hakimdir." (Yalgın, 1997: 59)

Çalışma yaptığımız köylerde vakit ve günlerle ilgili inanışlar şöyledir;

- Akşam güneş battıktan sonra dışarıya acı bir yemek ya da kara kazan verilmez (K.11).
- Salı günü yeni bir işe başlanmaz. O işin sonu gelmeyeceğine inanılır (K.11, K.36).
- Gece ateş, tuz, biber kimseye verilmez (K.9, K.14, K.15).
- Sela ile ezan arası iş yapılmaz (K.24).
- Cuma günü soğan yenmez, salı günü yola çıkılmaz (K.47).
- Akşam sakız çiğnenmez, çigneyen ölü eti çiğnemiş sayılır, derler (K.1, K.5, K.12).
- Salı günü bir işe başlanırsa sallanır kalır, çarşamba günü başlanırsa çarpılır kalır, derler (K.17).
- Çok ağlayan çocukların ağzına çarşamba günü çarık çarpılır (K.9).
- Perşembe ve cuma günleri duaların kabul olacağına inanılır. Cuma günü temizlenir, yıkanıp temiz kıyafetler giyilir. Kıyametin cuma günü kopacağına inanıldığı için ahirete ak pak gitmek için hazırlıklı olunur (K.66).
- Akşam vakti dışarıya bıçak, makas gibi aletler verilmez. Bu aletleri verirken şerler kaybolsun diye üstüne tükürürler (K.15).
- Arife günü dikiş dikilmez (K.7).
- Güne geç başlamanın rızk darlığına işaret olduğu, bunun için de "erken kalkan yol alır; er evlenen döl alır" tabiri kullanılır (K.26).
- Cumartesi günü ekin ekmek, yol yürümek iyi sayılır (K.17).

Görüştüğümüz kaynak kişiler günlerle ilgili bu inanışları kabul etmemekte, bunların kulaktan duyma bilgiler olduğunu ifade etmektedirler.

1.3.4. Hayvanlarla İlgili İnanışlar

- Kumru, güvercin ve kırlangıç gibi kuşların vurulması günah sayılır (K.24).
- Bir köpek ya da çakal uzun uzun ulursa ölecek var, demektir (K.21).
- Yaz aylarında yaban arısının çok olması kışın çok sert geçeceğine işarettir (K.17).

- Baykuşun ötmesi uğursuzluktur. Ölüm olacak diye yorumlanır (K.1, K.9, K.15, K.19, K.24, K.17, K.82, K.74).
- Güvercin beslemek iyi değildir (K.1, K.2, K.5, K.14, K.32, K.64, K.66, K.72).
- Yumurtlayan tavuk, ötünce bir adam öleceğine inanılır ve hemen kesilir (K.14).
- Tavşan uğursuz bir hayvandır, her evde beslenmez. Bu hayvan aybaşı olurmuş (K.11).
- Yörükler, koyunu uğurlu sayarlar. Koyunlara melek derler (K.31, K.1, K.30, K.77, K.26, K.68, K.50, K.5, K.36, K.9, K.24, K.56).
- Köpek uluması iyi sayılmaz. Köpek zamansız olur olmaz uluduğunda korkulur ve o evden cenaze çakacak, derler (K.7, K.58).
- Tavuğa "kiş kiş"dersen misafir gelir (K.14, K.15).
- Erken öten horozun boynunu kesek, derler. Horozun zamansız ötmesi iyi sayılmaz (K.29, K.66).
- Hayvanların bazısı uğurlu, bazısı uğursuz sayılmıştır. Tavuğun horoz gibi ötmesi iyiye yorulmaz ve kesilir. Baykuşun ötmesi ölüme işarettir. Yılan uğurlu sayılır. Bir kişinin önünden yılan geçtiğinde işlerinin yılan gibi akıp gideceğine her şeyin yolunda gideceğine inanılır (K.11).

1.3.5. Nazarla İlgili İnanışlar

- Yörükler nazara inanırlar. Nazar değmesin diye gök renkli boncuk taşırlar. Ya da kara çalıyı iç çamaşırına takarlar (K.19).
- Bir kimseye nazar düştüğünde acaba nazar değdi mi değmedi mi diye şunu yaparlar: Tahranın sapını köze koyup iyice kızdırdıktan sonra çukur bir kaba su doldurulur. Hastanın üzerine bir çarşaf veya örtü örtülür.Tahranın sapı suya değdiğinde şiddetli patlarsa nazar değmiş olur. Nazar değdiğine inanılan kişi için hemen kurşun dökülür (K.11).
- Nazar değmesin diye üzerlik otunun tohumu yakılır. Tütsünün altına girilir (K.1, K.5, K.19, K.14, K.32, K.77, K.53, K.67, K.58, K.13).

- Nazar değmiş olan kişi için bir avuç tuza üç Kulhu bir Fatiha okunur. Tuz ocağın üstüne serpilir (K.13).
- Nazar değmesin diye önceden gelinlerin yanağına siyah sürülürdü. Düğünlerde kadınlar bir gecede on kıyafet değiştirirlerdi (K.36).
- Nazar, hayvanı kazana; insanı mezara koyar. Gök gözlülerin nazarı da çabuk değer. Bu ölenlerin yarısı nazardan çatlayıp ölmüş (K.22).
- Nazardan korunmak için "nazarlık" takılır. Şap dökerler, şap dökülünce göz göz olur. "Vay gözlerin kör olsun, ne kadar kötü gözlüymüş" derler. Üzerlik otu yakılır, buğusu eve dağıtılır (K.22).
- Dişleri seyrek olanların vücudu büyük olanın nazarı çabuk değer (K.33).
- Bir tarlaya veya bahçeye nazar değmemesi için yüksekçe bir yere kemik asılır (K.9).
- Bir kimseye nazarın değmemesi için tükürüğü yalatılır. Kalçası kaşıttırılır (K.77, K.31, K.56).
- Nazar değince kurşun dökülür. Herkes kurşun dökemez. İkindi namazından sonra, gün batarken ya da sabah gün doğarken dökülmelidir. Kıbleye dönülür. Kalburun içine soğan, makas, bıçak, ayna ve tarak konulur (K.9, K.13, K.33, K.52,).
- Cam eşyanın kırılması iyi sayılır. Böylece nazarın da kırıldığı sanılır (K.14, K.15).
- Hayvanlara nazar değmesin diye kara çalı süslenip takılır (K.5, K.8).
- Çocuklara nazar değmesin diye kara çalı, seyil otu, çörek otu bir beze bağlanır, muska şeklinde yapılır, çocuğun omzuna bağlanır (K.12).
- Çocukların beşiğine soğan, makas, ayna asılır. Nazar değmesin diye çocuğun atleti ters giydirilir. Nazar değdiği için uyumayan çocuklara uyku muskası yazdırılır (K.22).
- "Özellikle nazar değmesin diye karaçalı, derdağan, kördikenden süs yapılarak mavi boncukla birlikte hayvanların boynuna takılır. Nazara karşı kara çalı taşınır." (Artun, 2000: 43)

"Nazardan korunmak için nazarlıklar yapılıp takılmaktadır. Özellikle çocukların beşiğine asılan nazarlıklar şunlardır:

- Bir baş soğan veya sarımsak

- Bir kaç gök boncuk

- Bir parça beyaz bez

- Bir küçük gözgü (ayna)

- Bir adet çuvaldız iğnesi

- Bir parça kırmızı bez

- Bir iki parça adi kurşun

Bu nazarlıklar mutlaka yedi çeşit olacak. Bu yedi türlü nişanın ayrı ayrı ve efsanevi manaları da vardır. Kırmızı: al anasını, beyaz: uğuru, ayna: günlüğü, çuvaldız: kuvveti, soğan: bereketi, boncuk: gözdeliği, kurşun: cesareti temsil eder.. Bazen bu yedi nişan ayrı birer nazarlık gibi kullanılır." (Yalgın, 1997:122).

1.3.6. Bereket-Uğur ve Uğursuzluk ile İlgili İnanışlar

- Eşikte durmanın uğursuzluk getireceğine inanılır (K.1 K.2, K.14, K.15, K.24, K.77).
- Devenin gece bozlaması garip seslerle ağlamasının uğursuzluk getireceğine inanılır (K.10).
- Akşamdan sonra damızlık yoğurt, soğan, çiğ et verilmez. Verilirse uğursuzluk olacağına inanılır (K.1, K.19, K.11, K.33, K.66).
- Horozun akşamdan sonra ötmesi iyiye yorulmaz (K.17, K.29).
- Baykuşun çatıya konması uğursuzluk getirir (K.69).
- Yolda tilkinin görülmesi veya kesip geçmesi hayırlı ve uğurlu bir işe alamet sayılır. Gece görünmesi iyi değildir (K.24).
- Zor durumlarda uğursuzluğu kırmak için, kısmet kesikliğine son vermek için testi kırılır (K.15).
- Uğur getirsin diye evlere " boy otu" denilen otlardan takarlar. Kapıların üstüne nal takılır. Bazen kafatası iskeleti de takılır (K.77).
- Akşam vakti dışarıya kazan verilmez, uğursuzluk sayılır (K.32).
- Yeni gelin eve huzursuzluk getirmesin diye ayağının altı hafifçe yakılır (K.8).

- Gelin, evine girerken ya da arabadan inerken başına "saçı" saçılır. Saçılan saçının uğur getireceğine inanılır. Buğday, ekmek, üzüm, şeker hep bereket sayılır (K.11).
- Aynanın kırılması uğursuzluktur derler, sıkıntıya işarettir (K.19).
- Yemek pişerken yemeğin üzerinden birinin yemesi yemeğin bereketini azaltır (K.31).
- Eve gelen yiyecekleri evdekilerden biri yemeden başkasının yemesi bereketsizliktir. Yemeğin bereketinin azalacağına inanılır (K.31).
- Sol gözün seyirmesi bela belirtisi sayılır (K.9).
- Aşure gününde yedi eve aşure dağıtmak berekettir (K.16).
- Bir genç kızın yastığının üzerine oturması bahtının bağlanmasına sebep olur (K.19).
- Mezarlıktaki ağaçların kesilmesi uğursuzluk getirir (K.18).
    - Ekmek ve buğday bereket demektir. Yörük düğünlerinde kaynana, gelinin üstünde ekmek böler, bu üç defa, gelin bereketli olsun diye yapılır. Sonra Kur'an-ı Kerim gösterilir (K.52).
    - Düğünde geline su gibi aydın, uğurlu olsun diye su ceresi kırdırılır. Gelin evinde tatlı olsun diye su ceresinin içine şeker katılır. (K.54).
    - Geline oklava verilir, gelin oklavayı kırıp içeri girer. Bunu, bereket getirsin, büyü varsa üzerinde kırılsın diye yaparlar (K.15).
    - Gelinin başında, uğurlu tatlı dilli olsun diyerek şeker kırıp, pekmez gezdirirler (K.33).
    - Kurak mevsimlerde çocuklar bir bebek yapar ve ev ev dolaşırlar. Koro halinde:

"Bodi bodi

Neden oldi

Bir kaşık sudan oldu"

diye evlerden bir avuç buğday ya da bir avuç bulgur alıp giderler. Yağmur duasına çıkılır. "Çömçe Gelin" adı verilen bu bebeğin dolaştırılması yaygın bir Türk halk inanç türüdür. Bizim çalışma yaptığımız köylerde bu yağmur yağdırma törenini bilen ve katılan kaynak kişiler de vardı (K.10, K.18, K.52).

"Yörüklerde aşiret gelinleri çocuğu davarda, yolda, ocağın başında doğurur. Ocağın başında aş yaparken doğan çocuk erkek olursa sıtaralı (şanslı) sayılır. Davar başında doğan erkek çocuğu kutlu sayılır. Yabanda, odunda doğan çocukların ise ocağın yiğitleri olacağına inanılır." (Yalgın, 1997: 63)

"Aladağ Yörüklerinde ocakta ateş yanarken (hıss) diye bir ses çıkarsa ev halkının iyilikle yad edildiği bereket temenni edildiğine inanılır. Bu inanç ocak iyesi ile kurulan iletişim ve onun mutlu edilmesine verilen önemi göstermektedir." (Kalafat, 1994: 184).

"Al" kelimesinin uğursuz, olumsuz istenilmeyen, basarak zarar veren anlamına gelmiş oluşu bizim için önemlidir. Aladağ Yörüklerinde "Albasması" inancı vardır. Aynı zamanda "Bırobıro" diye bilinen korku veren bir canlının varlığına da inanılır. Bırobıro seslendiği insanı kandırabilir ise onu ikiye böleceği inancı vardır. Bir kuş gibidir. Lohusaya zarar vereceği düşünüldüğünden uğursuz sayılır (Kalafat, 1994: 153-175). Kırk basan çocuğun vücuduna ebesi iğne bağlamak ve usturayla bazı yerlerini kanatmak suretiyle tedavi eder (Yalgın, 1997: 65). Çalışma yaptığımız köylerde "bırobıro" diye bilinen bir inanışa rastlanmamıştır.

"Yörükler mevsimin kurak geçtiği dönemlerde yağmur duasına çıkarlar. Halk bir derenin yanında toplanır. Bir koyunu derenin bir yanına kuzusunu derenin öbür yanına koyarlar. Koyunla kuzu meleşir. Hoca dualar okur. Toplu dua edilir. Yağmur dualarında tosun kurban olarak kesilir. Aşiret açık bir yerde, meydanda toplanır, yemek yenilir, dualar okunur." (Artun, 1994: 44)

"Türkmenler'de bir yılın son sayısı altı olursa, o sene uğursuz kabul edilir. 12 Arabi ayının 11'i hayırlı ve uğurludur. Yalnız bu aylardan "safer" ayı uğursuz bir ay sayılır. Bu ayda kurban veya tavuk boğazlamak adettir. Hatta safer ayında her aile reisi, ailesini "safer geldi; iğnenize sahip olun". diye uyarır. Bu ayda insanın evinden bir şey kaybolursa veya bir şey gereksiz yere harcanırsa veya bir kaza meydana gelirse o evin yedi sene uğuru dönmez diye bir inanç vardır." (Yalgın, 1997: 60)

1.3.7. Mezar Ziyaretleri / Mezarlıklarla ve Ruhlarla İlgili İnanışlar

Türk boyları arasında en eski ve köklü inançlardan biri atalar kültüdür. Eski Türkler'de atanın öldükten sonra ruhun bir takım üstün güçlerle donanacağı ve bu sayede ailesine yardım edebileceği inancı vardır. Korku ve saygı karışık bir duyguyla ataların ruhlarına kurbanlar sunulur, mezarları, kutsal kabul edilir.

Yörüklerde mezara çok önem verilmiyor. Göç halindeyken bir ölüm olduğunda bulundukları çevrede en yakın mezarlığa ölüyü gömüp devam ettiklerini biliyoruz.

Çalışma yaptığımız köylerde mezarlıklar ve ruhlarla ilgili inanmalardan bazıları şunlardır:

- Cenaze defnedilirken yağmur yağıyorsa, mezara korunak konur. Kefene yağmur damlası düşerse o kişinin uğursuzluğu ailesine geçer derler (K.18).
- Mezarlığa ağaç dikmek sevaptır, mezarlıktaki ağaçlar kesilmez (K.18).
- Mezarlığa girince selam verilir. Kabre gelince yine selam verilir. Ölünün ayak ucuna geçilir. Kur'an okunur (K.1, K.5, K.9, K.14, K.24,K.10,K.33, K.77,K.82)
- Mezar ziyaretlerinde, mezarlığın üstündeki kuru otlar temizlenir. Su dökülür, dua okunur (K.3, K.5, K.14, K.16, K.33).
- Mezarlığa daha çok perşembe ya da cuma günü gidilir (K.9, K.36).
- Mezara arife günü ve bayramlarda gidilir (K.15, K.16, K.10, K.33, K.82).
- Mezara ölünün ruhu rahat etsin diye ağaç dikilir (K.9, K.11).
- Mezarlık geceleri kalınacağı zaman en güvenli yerdir (K.10).
- Mezarlıktan geçerken Fatiha okunur, yüksek sesle de konuşulmaz (K.32, K.16, K.44, K.15).
- Mezarlığa cuma günleri, ölünün ruhunu sevindirmek için çocuklara ya şeker dağıtılır ya da yiyecek verilir (K.36).
- Ruhlar cuma akşamları ziyarete gelirmiş (K.5).
- Ruhlar salavat getirince sevinirmiş, yedi güne kadar eve gelirlermiş(K.4).

- Mezarlığa adetliyken gidilmez. Adetli kadın mezarlığa girdiğinde ölüler onu çıplak görürmüş (K.9).

1.3.8. Yatırlar ve Ocaklarla İlgili İnanmalar

Çalışma yaptığımız köylerde bazı hastalıkları tedavi edilmek için cinci hocalara veya ocaklı ailelere gidilmektedir. Mesela Sarımazı'da kaynak kişimiz olan Hatice Aktaş'ın ocaklı bir aileden olduğunu, onun bu görevi üstlendiği belirtilmektedir. Gerek köyde, gerek çevre köylerdeki insanlar bu kadına getirilir.

- Yatırlara ve ziyaret yerlerine inanılır, gidilir. Dua edilir, adak adanır. Adak, adadığın yerde kesilmelidir. Kötü bir durumda adak adayıp yerine getirilmediğinde başına daha kötü olaylar geleceğine inanılır (K.33, K.6).
- Ziyaret yeri olarak Asahab-ı Keyf'e gidilir. Antep'te "Yel Dede" ye gidilir. Adıyaman'da "Menzil'e gidilir. Doruk Kasabası'nda Narlı Dede'ye gidilir. Adana'da Cabbar Dede'ye gidilir. Adağın varsa orda kesersin, adağını dağıtırsın (K.8).
- Bu köyde ocağa gidilmez. Özel bir ocak yoktur. Ziyarete gidilir, Kurban kesilir, Allah'tan dilekte bulunulur (K.24).
- Ocak inanışı var. Kızıldere'de bir Aziz Ağa varmış. Ocak sahibiymiş. Zehirli yılan soktuğu zaman gidilirmiş. Ocaklık elle devredilir. Büyüye, tılsıma inanılmaz ama ocağa gidilir (K.17).
- Özellikle bazı hastalıklar yalnızca yatırlara, ocaklara gidince iyileşiyor. Mesela "Kızıl Yörük" ve " Yılancık" diye bilinen ayakta veya kolda görülen bir hastalık var ki mutlaka ocağa gidilmelidir. Bu olay perşembe günleri yapılır. Dua ile efsunlamış bıçakla çökerler sonra kan akıtırlar. Hastalık kaybolur (K.51).
- Ellerinde, yüzünde siğil çıkan veya herhangi bir yerinde temra (demra) çıkan insanlar hiçbir zaman doktora gitmezler. Ocaklı ailelere gidip tedavi olurlar. Siğilin veya temranın üstünü yazarlar (K.52).
- Sara hastaları ve çocuğu olmayan kadınlar ocaklara gider (K.19).

"Türkmenlerin başlıca ziyaret yerleri: "Boz Geyikli ve Yel Baba" türbeleridir (Yalgın, 1997: 61). Yel Baba Türbesi adeta taş bir mabedi anımsatır. Bu ziyaret yerinde ufak taşları okuyup üflemek birbiri üzerine koymak istenilen murada ermek için birebirdir." (Yalgın, 1997: 80-81)

1.3.9. Çeşitli İnanışlar

Bugün boş inanç, batıl, hurafe gibi adlarla anılan bir çok adet ve inanmaların kökeninde çok eski devirlere kadar uzandığını görüyoruz. Çalıştığımız köylerde de bununla ilgili çeşitli inanışları şöyle sıralayabiliriz:

- Ekmek yaparken tahtanın altında beze kalırsa, kızın evde kalır, derler (K.14, K.15, K.22).
- Örümcek ağını bozmak iyi sayılmaz. Örümceğin ağının bozulması yuva yıkmak anlamına gelir (K.33).
- Gelin eve bağlı kalsın diye duvara çivi çakılır (K.15, K.16).
- Ellerini sık sık bağlayanın kısmeti bağlanır (K.1, K.5, K.19).
- Ağızdan geviş düşmesi misafir gelecek demektir (K.21).
- Çocuk emeklediği zaman misafir gelecek demektir (K.21).
- Taş dik durursa ve kapının önünde horoz öterse misafir gelecek demektir (K.17).
- Gelin eve indikten sonra geline şerbet içirilir. Kaynana bu şerbetin içine ya bulaşık suyu koyar ya da tükürür. Bu da gelinin, kaynananın sözüne iyi bakması anlamına gelir (K.52).
- Geline oklava kırdırılır (K.81, K.53, K.16).
- Hamur yoğururken hamur, leğenden dışarı sıçrarsa eve misafir gelecek, denir (K.65, K.5).
- Bir işe giderken yolu kadın keser veya karşıdan gelirse o işin olmayacağına inanılır (K.24).
- Misafirin ardından ev süpürmek iyi değildir (K.67).

- Siyah elbise giyen genç kızların kısmeti çabuk kapanır (K.83).
- Cenaze yıkanan evde tüm sular dökülür (K.74).
- Salı günü yeni elbise giyilirse çabuk eskir (K.19).
- Sağ gözün seğirmesi (atması) sağlığa, sol gözünkü varlığa işarettir (K.60).
- Babanın çocuğuna edeceği beddua anneninkinden daha etkilidir. Annenin yapacağı bedduaya sütün karşı geldiği söylenir (K.79).
- İnek sağılırken boş kapla geçmek ineğin sütünü azaltır (K.40).
- Soğan, yumurta kabuğu ve ekmek kırıntısı ateşe atılmaz (K.58).
- Çiğ süt vermek iyi sayılmaz (K.77).
- Yörüklerde karaçam, kara ardıç ağacı ve andız çok kıymetlidir. Kutsal sayılır (K.72).
- Baştan çevirip sadaka vermekle ilgili bir inanışımız yoktur (K.1,K.9,K.4, K.15).
- Avcıların yolunu kadın keserse, o avcının avı vuramadan geri döneceğine inanılır. Bir de ikiz doğuran kadın av tüfeğinin üstünden atlatılır. Çift kısmetli olsun diye (K.74).
- İçme'ye gidilir. Erzin'de ve Feke'de "İçme" vardır. Mide ve bağırsak rahatsızlıkları olanlar içer (K.17, K.74).
- Ekmek yaparken saç ile ekmek tahtasının arasından geçmek iyi görülmez. Sacın üzerinde ilk pişen ekmeği yiyen kişinin karısı ölür de karısız kalır diye bu ekmek yenmez. Bir de ekmek pişirilen saç, ekmeğin işi bittikten sonra kaldırılarak duvara dayanır. Üzerine kül serpilir. Bu kül serpilmezse o sacı dayayanın yüzü ahirette kara olur (K.9).

A.Rıza Yalgın'ın Cenupta Türkmen Oymakları adlı eserinden öğrendiğimize göre Yörüklere ait çeşitli inanışlar bulunmaktadır. Çalışma yaptığımız köylerde ise bu tür inanışların olmadığını gördük ama Yörüklere ait halk inanışlarını ayrıntılı bir şekilde sunmak istiyoruz:

"Aladağ Yörüklerinde avı, avın bereketli olması için eni tüfeği ile mezarlığın etrafında 3, 7, ve 40 defa döner. Bu bir tafav olayıdır. Mezarlık ata ruhunun bulunduğu mekandır ve ata ruhu kutsaldır (Yalgın, 1997: 385).

Başı ağrıyan kişinin başının etrafında tuz veya ekmek gezdirilir, ateşe atılır. Bu uygulama ateşe atılan tuz ve ekmek Ocak iyesine verilen bir saçıdır. "Tuz Ekmek Hakkı" Türk halk inançlarında önemli bir yeri vardır (Yalgın, 1997: 62).

Bazı yörükler çocukları öksürükten korumak için boyunlarına "Öksürük taşı" asarlar. Gülek Yaylası'nda "Öksürük deliği" diye bilinen bir kavuktan geçilir (Yalgın, 1997: 289).

Katırın doğurması çok uğursuzluktur. Eğer bir katır kazara doğurmuş olsa katırı yavrusu ile öldürmek urasadır (Yalgın, 1997: 61).

"Türkmenler'in en büyük yeminleri boz geyikli babalarının ellerindeki bambu çubuktan atlamakla olur ve buna "Çöven Atlama" derler ki bundan sonra o kişi asla yalan söyleyemez (Yalgın, 1997: 61).

Ocakta ateş yanarken "hıss" diye bir ses çıkarsa ev halkının iyilikle yad edildiği, bereket temenni edildiğine inanılmaktadır.

Yövüm ardına dönsün" çok önemli bir yemin anlamına gelir, yörüklükte. Çarpılmak, herşeyin tersine dönmesini istemek anlamındadır.

Bir adamı kuduz köpeği gerek sahiden, gerek rüyada ısırırsa kırkıncı gün, o adamı sabaha kadar uyutmamak adettir. Çünkü uyursa bu adamın kırk birinci gün mutlaka kuduracağına inanılır. İşte kırkıncı gecede kuduza dağlanmış adamı uyutmamak için kına gecesi gibi sabaha kadar eğlence yapılır. Buna "Kuduz Düğünü" denir (Yalgın, 1997: 78).

Gece kurtlardan bahsedilmez, aksi halde bir kıl koparılır veya ateşe çivi atılır (Yalgın, 1997: 79).

Ateşe hürmet çoktur. Ateş için şöyle dua etmek Türkmen adetlerindendir: "Ey Allah bizi nurdan, nardan ayırma (Yalgın, 97: 62).

Yeni yürümeye başlamış çocukların ayaklarına bir simit çöreği geçirerek, çocuk emeklerken o çöreği ayağında kırmak çocuğun çabuk yürümesi için yapılan bir urasadır (Yalgın, 1997: 63).

Yeni doğmuş çocuğun haylanması için baş ucuna bir tane at kemiği asmak urasadır . Çocuğun sağında ben varsa o çocuk ulu sayılır (Yalgın, 1997: 60- 63).

Güneyde Türkmenler'in kız ve gelinleri, tavuk tüylerini boyayarak başlarına takarlar, unun ismine "Tozak" denir. Ve tozak takılırken şu mani söylenir:

Yel vurur kozak oynar

Başında tozak oynar

Ben yarime ne yaptım ki?

O benden uzak oynar.

Bu tozak, köy kadınları tarafından saatlerce hazırlanarak yapılır. Bu tozağı takan kızların kısmetinin açılacağına tozağı takan gelinlere ise uğur getireceğine inanılır (Yalgın, 1997: 143)

İktidarsızlığı daim olana "Ev olamıyor" denir. Bunun urasası o adama bir çelik zırh giydirmektir (Yalgın, 1997: 142).

Diş karıştırmaya yarayan bildiğimiz o çöpe "hıltan" denir. Alevi Nurhaklılar bu otu tavşan kadar fena sayarlar ve evlerine koymazlar (Yalgın, 1997: 142).

Tavuk horoz gibi öterse (şeytan sayıldığı için) bir uğursuzluk olacağı, felaket getireceği sanılır. Bu hayvan bıçak istiyor demektir. Ya ibiği ya da tavuğu kesmek gerekir (Yalgın, 1997: 141).

Türkmenler genç ölmüş bir adamı gömdükten sonra onun atını süslerler ve ölünün üstünden çıkarılan elbiseyi bir ağaca giydirirler. Köyün kadınları donatılmış bu at ve giydirilmiş ağacın karşısına geçerek ağıt okuyup ağlarlar." (Yalgın, 1997: 61)

Çalışma yaptığımız köylerde bu tür inanmalara ve uygulamalara rastlanmadığını tespit ettik.

1.4. Yörüklerde Halk Hekimliği

"Halkın, olanakları bulunmadığı için ya da başka sebeplerle doktora gidemeyince veya gitmek istemeyince hastalıklarını tanımlama ve sağaltma amacı ile başvurduğu yöntem ve işlemlerin tümüne "halk hekimliği" diyoruz (Boratav, 1984: 1).

Yörükler'in içinde hasta olunca sanki bir hekimmiş gibi gidip başvurulan kişiler vardır. Bu konuda tanınmış kişilerden doktor lakabını almış İmran Köyü'nden

"Papaklı"nın torunu ile tanıştık. Dağlardaki değişik otlardan kendi kendine sezgi yoluyla ilaçlar yapmış. Birkaç hastalığın tedavi yöntemlerini bizlere anlattı, anlattıklarını aynen aktarıyoruz:

- Soğuk alıp üşütmüş insanın sırtına ispirtoyla şişe çekilir. Bir şişin ucuna pamuk dolanır. Pamuk ispirtoya batırılır. Şişin ucu yakılır. Alevi çay bardağının içine sokulur. Soğumadan insanın sırtına yapıştırılır. İşlem bittikten sonra sırt bölgesi ispirtoyla ovalanır. Arkasına bez yatırılır. Üzeri sıkıca giydirilir, hasta terletilmeye çalışılır (K.26).
- Sarılık hastalığına yakalananın idrarı içirilir (K.26).
- Öksürüğe karşı gelincik çiçeği veya elma kabuğu kaynatılıp suyu içirilir (K.26)
- Kırılan kemiğe; kargı sıyırılır. İçine yumurta, zeytinyağı, sabun sıyırılır, nişasta koyulur. Bu malzemelerden oluşan karışım sürülür (K.26).
- Mide ağrısına karşı kekik suyu kaynatılarak içilir (K.26, K.86)
- Diş ağrılarına karşı ağrıyan dişe çam sakızı yapıştırılır, tütün bastırılır (K.26).
- Kanayan yaraya; katran, közde pişmiş soğan ve iç yağından oluşan karışım sarılır (K.13).
- Ellerin çatlamasına; arı mumu ve zeytin yağı karışımı sürülür (K.19).
- Çocuğu olmayan kadınlar, sıcak süt kiremit üstüne dökülür, bu sıcak kiremite oturtulur (K.33, K.80).
- Gözde çıkan id dirseği (arpacık) için göze sarımsak veya nişanlı bir kızın yüzüğü değdirilir (K.16, K.52, K.57).
- Adet sancıları için, içine maydanoz atılan su iyice kaynatılır ve sancı çeken kişi bu suyun buharına oturtulur (K.31, K.42, K.82).
- El veya ayak sızlamasına karşı siyah zeytin dövülüp, kapçığı çekirdeği çıkarılır. İçine karabiber koyulur ve ağrıyan bölgelere sürülür (K.33).
- Şeker hastaları ısırgan otunu kaynatıp suyunu içmelidir (K.48, K.53).
- Mide ağrısına kantoron otu iyi gelir. Bu kantoron otu kaynatılıp çay gibi demlenir (K.38, K.47, K.9).

- Nezle ve grip için kekik ile limon kaynatılır. İçine pekmez karıştırılır, içilir (K.9, K.77, K.84, K.42).
- Çıban yaralarına pişmiş soğan sarılır (K.9, K.48).
- Basur hastalığına karşı incir yaprağı ve cırtatan yaprağı kurutulup dövülür. İçine iki kaşık kahve atılır. Bunlar suda kaynatılıp içilir (K.11).

Yörüklerin dilinde hastalıkların adları da oldukça değişiktir. Bu bilgileri yazılı kaynaktan öğreniyoruz. Örneğin:

"- Pınta: Birden bire ölüm getiren bir hastalık türü.

- Iskıçça: Öteki adı ince ağrı. Bu hastalık hastayı yavaş yavaş tüketir ve sonunda genellikle öldürür. Verem gibi bir hastalık.

- Dalak: Soluk darlığı, karın şişmesi gibi belirtileri olan hastalık.

- Sangra: Boğaz gıcıklanması, burun tıkanması, nezle.

- Sökel: İshal hastalığı.

- Yılancık: Yaralarla ilgili bir hastalık. Ayakta görülen kızıl bir şişkinlik. Buna "Kızıl Yörük Hastalığı" da deniliyor.

Bu hastalıkların onutulması için yörük insanı elinden geleni yapmıştır. Pınta, ıskıçca, titreme ve ateş olan hastalıklar için hemen bir keçi, koyun kesilip yüzüldükten sonra derisi hastaya sarılır." (Tanyıldız, 1990: 145)

"Zatürre- Sancı: Koyun derisine koyunun iç yağının balla karıştırılmasıyla elde edilen sıvı sürülerek ağrıyan yere bağlanır." (Artun, 2000: 117)

"Kulak Ağrısı: Sedef çiçeği dövülüp zeytinyağıyla karıştırılır. Süzüldükten sonra bir kap içinde kaynatılır. Soğuduktan sonra kulağa damlatılır." (Artun, 2000: 118)

"Göz Ağrısı: 1- Çakır dikeninin çiçeği ezilir. Lohusa kadının sütüyle karıştırılıp göze damlatılır.

2- Göğ taş ve polat şekeri kullanılır.

3- Çam isinden yapılmış sürme çekilir

Sarılık: 1- Sarılık ağacının suyu kaynatılarak içilir.

2- Kırk sinir otu kaynatılarak içilir.

Böbrek Kumu: Kuş ekmeği bitkisi çay gibi demlenip içilir." (Artun, 2000: 118-119)

Çalışmalarımız, halk hekimliği konusunda fazla kapsamlı bir araştırma olmamasına karşın yine de bu konuda ilginç şeyler duyduğumu ifade etmek istiyorum. Mesela bu tür halk hekimliğini yapan kişilerin özel bir lakabı, onu tanıtan bir özelliği var. Her türlü sağlık şikayetlerine bir reçetesi, bir tavsiyesi, bir tedavi usulü olduğu söyleniyor. Çalışma yaptığımız köylerdeki kaynak kişiler halk hekimliği konusunda kulaktan dolma bilgilere sahipler.

1.4.1.Yörüklerde Halk Baytarlığı

Yörükler için hayvan çok önemlidir. Yaz-kış göçebelikle hayatların devam ettiren aşiretlerin bütün gelir kaynaklarını ve meşgalelerini hayvancılık teşkil eder. En çok beslenen koyun, keçi, sığır ve devedir. Hayvanlarını hastalıklardan korumak veya hayvanların verimliliğini arttırmak için bir çok işlem yapmaktadırlar. Biz bununla ilgili bilgileri A. Rıza Yalgın'dan öğrendik.

" Hayvan Zehirlenmesi:

Nar ekşisi, şap, toprak, sarımsaklı yoğurt karıştırılıp hayvanın ağzından verilir. Karnına katran sürülür.

Hayvanların Kan Tutması:

Keçi ve koyunları kan tuttuğunda kulağı kesilir.

Deve Hastalandığında:

Develeri iyileştirmek için soğan doğranıp sıkılır ve içine biber atılıp karıştırıldıktan sonra tülbentten geçirilir. Bu karışım deveye burnundan verilir. Soğuk algınlığı için kullanılır.

Hayvanların Ezik ve Çürükleri:

Ezik yerlere katran sürülür." (Artun, 2000: 119).

Çiçek Hastalığı:

"Bu hastalığın bir diğer ismi de "Gül" dür. Hayvanın yüzünde karnının altında ve çeşitli yerlerinde birtakım yaralar çıkar ve bu yaralar biraz irinli olur. Tedavisi için

hayvanın yarasından irin alınır bu irinler su görmedik balla karıştırılır. Ve meydana gelen bu ilaç bir iğne gözüne geçmiş ipliğe sürülüp hastalığa tutulmuş koyunların kuyruğu dibinden derisine geçirilerek aşılanır." (Yalgın, 1997: 454)

Dalak Hastalığı:

"Bunun fenni ismi olan "Şarbon"u herkes bilir. Halk arasında yorgunken su içen hayvanlarda dalak şişmesi suretiyle "dalak" meydana geldiği inancı vardır. Dalak hastalığına tutulan koyunlar kan işer ve hemen ölür. Bu hastalığın tedavisi yoktur." (Yalgın, 1997: 455)

Sanraga Hastalığı:

"Bu hastalık bir çeşit koyun nezlesidir. Hastalığa toprak ve toz sebep olarak gösterilir. Bunun da tedavisi bilinmemektedir." (Yalgın, 1997: 457)

Savak Hastalığı:

"Bu hastalık hayvanın delirmesinden ibarettir. Koyun şuursuz hareketler gösterir ve kendisini delice yerlere atar. Halk arasında bu hastalığın tedavisi "Bıçak"tır. Başka bir tedavi usulü olmadığından hayvan kesilmelidir." (Yalgın, 1997: 456)

Baş Hastalığı:

"Bu hastalıkta koyunun akciğerinde bir ur belirir. Buna sebep hayvanın "Eski" de kalması fazla tuz yemesidir. Eski: Hayvanın başka koyunların yatağında yatması demektir. Bir koyun başka bir sürünün yattığı yataklardan birinde yatarsa bu hastalığa kesin olarak yakalanacak sanılır. Oymaklar arasında bu hastalığın tedavisini bilmezler." (Yalgın, 1997: 459)

Çalışma yaptığımız köylerde halk baytarlığı konusunda çok geniş bilgilere ulaşamadık. Günümüzde artık hayvanların hastalığı için veterinerlere başvurulmaktadır. Bu yüzden yazılı kaynaklardan topladığımız bilgileri aktarmaya çalıştık.

1.5. Yörüklerde Maddi Kültür

1.5.1. Konutları (Çadırları)

"Tarih öncesi devirlerden beri hayvanlarına otlak bulabilmek için göç ederek yaşamak zorunda kalan kavimlerin kullandıkları veya korunmak amacıyla güvenli bir yer arayan toplulukların kolayca kurulup sökülebilecek, taşıma kolaylığı olan ve ihtiyaçlara göre, çeşitli boy ve biçimlerde imal ettikleri meskenlere "Çadır" denir. Çadıra Türkler tarafından çeşitli adlar verilmiştir. Kaşgarlı Mahmut'a göre: Çadırın Türkçe adlarından biri Keregü'dür. Çadır kelimesi göçebelerce kışlık ev anlamına gelir. Çadır kelimesi Divan-ı Lugat'it Türk'te "çatır" şeklindedir. Ayrıca iv, oy, oba, otak, yurt, çetir kelimeleri de çadır anlamındadır." (Erden, 1994: 142)

"Göçebe hayat tarzındaki yeri ve önemi vazgeçilmez bir konut türü olan çadır, göçer toplulukların en belirgin özelliklerinden biridir. Öyleki çadırdan söz etmeksizin göçer yaşantıyı tanımlayabilmek pek mümkün değildir. Yerleşikler için ev ne anlama geliyorsa göçerler için de çadır aynı anlamdadır. Çadır, göçer toplulukların dayandıkları kaynaklara ve sürdükleri yaşama şekline uygun bir konut türü olarak ortaya çıkmaktadır." (Kutlu, 1994: 240-250) "Tarihin ilk devirlerinden beri büyük devletler, ilhanlıklar, imparatorluklar kurmalarına rağmen, iktisadi ve içtimai bünyeleri icabı aşırı bir mahiyet arzeden Türk nomadları, konar-göçerleri, çadırlar içinde yaşamış bir step kültürü bir bozkır medeniyeti meydana getirmiştir." (Eröz, 1991: 94) "Biçimi ve türü ne olursa olsun sürekli göçü gerektiren özelliğiyle kısa sürede kurulup sökülebilir ve kolaylıkla taşınabilir nitelikte oluşu gerek ham maddesinin sağlanıp dokunulması gerekse uygun iklim şartları çadırı yaratan en önemli faktörler olarak görülmektedir." (Erden, 1994: 143)

Anadolu'daki Yörük-Türkmen Aşiretleri üç türlü çadır kullanırlar:

1- Kara Çadır (Kıl çadır, Çul çadır da denir.)

2- Keçe Ev (Alaçık ya da Alâyçık da denir.)

3- Topağ Ev (Derimevi ya da Bekdik Çadırı.) (Eröz, 1991: 95) (K.7, K.8, K.10, K.17, K.51)

1.5.1.1.Kara Çadır

"Keçi kılından mamul olup, tek katlı uzunca bir ev biçimindedir. Simsiyah olduğu için "Kara Çadır" denir. Kıldan imal edildiği için "Kıl Çadır" da denir." (Eröz, 1991: 95).

Kara çadır, "keçi kılının ıstar denilen dokuma tezgahında birbirine dikilerek meydana getirilmiş çadırlardır." (Yalgın, 1993: 254) Çadırın büyüklüğüne göre 4-8 m uzunluğunda 70-100 cm eninde çuvallar hazırlanır. Bunların her birine "kanat" veya "Kolon" denir. Çadırın kubbe kısmı 7 kanattan meydana gelir. Adına "Çadır" denir. Anadolu'da yakın senelere kadar devam etmiştir (Eröz, 1991: 95). "Çadır diye hem çatı kısmına hem de meskenin tamamına deniyor." (Dulkadır, 1987: 25) Çadırın direklerine verilen isim "Cağ"dır. Çadırlarda çuvalların dizildiği yerin ismine "Sitil" denir (Yalgın, 1993: 255). M. Eröz sitili, çadırın uzun duvarı olarak tanımlamıştır. Çalışma yaptığımız köylerde sitil, çadırın uzun duvarı olarak tanımlanmıştır. Bazı kaynak kişiler ise sitili şu şekilde tanımlamıştır: Davarın kılından yapılan kara çul bir dokuma çadırın etrafına dolanır. Buna "sitil" denir (K.7,$K.23, K.10).

Çadırda kullanılan iplerin, bağların isimleri vardır:

a- Böğür Bağı: İki adettir (Kara koyunlular buna başbağı, Karahacılılar Yan bağı der).

b- Pinti Bağı: Dört adettir. (Karakoyunlu'lar Öksüz Bağı, der).

c- Ön Bağı: Bir adettir (Karakoyunlular Orta Bağ, der).

d- Art Bağı: Bir adettir.

e- Siyek Kolanı: İki adettir. Çadırla (Kubbe) sitilin (duvar) bağlandığı zaptedildiği yerdeki 20-25 cm enindeki kıl şerittir.

f- Böğür Kolanı: İki adettir. Direğin tepesindeki Çanak ile çadırın temasa geldiği yerdeki 20-25 cm enindeki kıl şerit.

g- Orta Kolanı: Bir adettir.

h- Çanak: Çadırın direk sayısı kadardır. Direğin çadırı delmemesi için direğin üzerine oturtulan dikdörtgen şeklindeki ağaç kısım.

i- Bakara:. Çadır ile bağları birleştiren ağaç kanca. Sarıkeçililer "çekecek" derler. 8 adettir. Çadır 4 direkli olursa 10 adet olur

j- Sitil Çöpü: Çok sayıda çadırla sitili, kapakları rapteden ağaç çividir. Honamlılar "çivi", Sarıkeçililer "Sitil" diyor.

k- Ön Sitili, arka Sitili: 1 adettir. Sitil'e Sarıkeçililer "Gergi" diyorlar (Eröz, 1991: 99-100).

Çalışma yaptığımız köylerde çadır hakkında topladığımız bilgiler yukarıda verilen bilgilerle örtüşmektedir. Değişik kaynak kişilerden topladığımız çadır hakkındaki bilgileri aktarıyoruz:

• Çadırın sekiz tane ipi, sekiz kazığı vardır. Önce çadır, yere yazılır, iplerden tutulup gerilir. İpin ucundaki kazıklar yere çakılır. Çadırın üç tane direği vardır. Bağlar bulunur. Bu bağların özel isimleri vardır. Çadırın kapısındaki bağa "El-Bağ", Kuzey tarafındaki bağa "Baş-Bağ", Güney etrafındaki bağa "Alt-Bağ", El-Bağ'ı ile Baş-Bağ arasındaki bağa "Öksüz- Bağ" denir. Bu bağlar, kendirden yapılır. Çadırın kenarına kapatan çula "sitil" denir. Direkler çadırı delmesin diye üç direğe "çanak" denilen birer çukur tahta koyulur. Çadır kanat kanat dokunur. 5-6 kanattan oluşur. Çadırın içinde bölmeler olur (K.10, K.7, K.8).

• Çadır ya üç ya da dört direkli olur. Çadırların en büyüğü dört direkli olur. Ağa çadırıdır. 4 direkli çadırın 8 bağı olur. Çadırların penceresi yoktur. Çadırın üstüne kara çuldan dokumalar örtülür. Bağların ucuna toprağa çakmak için çivi gibi tahta mıhlar çakılır. Her bağın özel bir ismi vardır. Çadır çukur yerlere kurulmaz. Kışın kıbleye yöneltilir, yazın önü kuzeye gelecek şekilde kurulur (K.17).

• Çadırlar keçi kılından yapılırdı. Koyunlar, keçiler kırpılır. Bunların yünleri dere kenarında yıkanır, temizlenir kirmende eğilir. Kıl çadırlara "Kırk Pencereli Çadır" da deniliyordu. Yörük kadınları çadır yapılacak yünü 5 parça dokur, erkekler de çadırı çatardı. Bu çadırın 8 tane bağ ipleri vardır. Bağları tutacak olan ağacın adı "İşgil" dir. Çadırın etekleri çadır kazıklarına ve direklere el dokuması konak iplerle bağlanır. Çadırın ortasına da direk konulurdu. Böyle çadırlara tavanlı çadır denilirdi. Çadırın ayrı ayrı bölümleri de olurdu. Her aşiret kurduğu çadıra göre tanınırdı (K.11, K.63).

- Çadırlar genellikle üç direkli olur. Her çadır yedi enden meydana gelir. Bir en 1 metre genişliğinde olur. 3 direkli bir çadırın uzunluğu 6-7 m, dört direkli bir çadırın uzunluğu 9-10 m kadar olur. Çadırın ön ve arka kısımları yine kıldan dokunan çulla kapatılır, bu çula "Sitil" denir. Sağ ve sol taraflarına "Kapak" denir. Kapaklar keçeden oluşur (K.45).

Çadırın İçi ve Düzeni

"Çadırın bir köşesinde giriş yeri bulunur. Giriş yerinin tam karşısından başlamak üzere "Yüklük" denilen ve yerden 10 cm kadar yüksek olan bölüm bulunur. Taş ya da tahtadan oluşan, girişin karşısındaki bu bölümde sol taraftan başlayarak un çuvalları, giysi çuvalları, yataklık, kaplar; girişte hemen solda ise mutfak gereçleri ve yiyecekler bulunur. Çadırda yüklüğün önü misafirlerin ağırlandığı yerdir. Baş köşeye ailenin en büyüğü oturur. Çadırın içine kıldan örülmüş çul serilir. Onun üzerine büyük yanışlı (motifli, nakışlı) keçe serilir. Minder ve yastık boldur." (Eröz, 1991: 102)

"Ocak daima ön-bağına, kapıya yakın olur. Duman kapıdan ve çadırın deliklerinden çıkar. Kıldan çadırın ince delikleri vardır. Onun için hikayelerde kırk pencereli konak diye geçer. Yağmur yağınca kıllar şişer ve içeriye yağmur sızmaz. Sac, helke, harani, ibrik, ileğen, ocak civarında bulunur. Giysi yükleri ala çuvala dizilir. Ala çuvalların yanına boz (yoz) çuvallar koyarlar. Yoz çuval beyaz ve kurşuni renge çalar. Renkli yünü ve nakışları yoktur. İçine buğday, un, bulgur, nohut, soğan konur. Bu çuvallar nemlenmemeleri için taş veya ağaç üzerine konur." (Eröz, 1991: 103).

En saygılı misafirlerin oturacağı yere minder serilmiştir. Dirseğini dayaması için üst üste birkaç yastık arkasına ve yanına yerleştirilmiştir. "Misafir yeri için "Dede Bucağı", ev sahibinin yeri için "Yiğit Durağı", komşu yeri için "Komşu Oturağı" denilir." (Yalgın, 1997: 64)

Çalışma yaptığımız köylerde çadırın içi ve düzeni hakkında yeteri kadar geniş bilgilere ulaşamadık. Zamanla çadırın yerini ev almıştır. Sadece yaylaya çıkıldığında çadır kurulmaktadır. Kıl çadırlara da çok az rastlanılmaktadır. Görüştüğümüz kaynak kişilerden çadır hakkında aldığımız bilgileri aktarıyoruz:

- Çadırın içine keçe serilir. Kapının önünde solda ocak bulunurdu. Dört taştan ocak yaparlardı (K.24).
- Çadırın içinde bölmeler olurdu, bölme yok ise yükler ortaya koyulur, bölme görevinde kullanılırdı. Yükün üstüne kilim örtülürdü. Yataklar bir köşeye dizilir.

Çuvallar bir köşeye konurdu. Yiyeceklerin konulduğu çuvala "Dimli Çuval" denir. Bu çuval su geçirmesin, böcek girmesin diye daha sık dokunurdu. Yiyecek çuvalları siyah-beyaz olur. Giysilerin koyulduğu çuvala "Ala çuval" denir. Bu çuvallar renkli ve nakışlı olur (K.7, K.11, K.8, K.1).

- Çadırın içinde direkler vardır. Evin erkeklerinin silahı, silah direğine; tuz, kaşık torbası, mutfak direğine; ailenin kıyafetleri elbise direğine asılırdı. Çadırın çevresine oturmak için minderler konur, yastıklar döşenirdi. Herkesin oturacağı yer bellidir. Çadırın diğer kısımları yatmalık olur. Çadırdaki ocak yeri değişebilir. Kapının yanına, sol tarafına veya orta direğin altına kurulur (K.10, K.84).

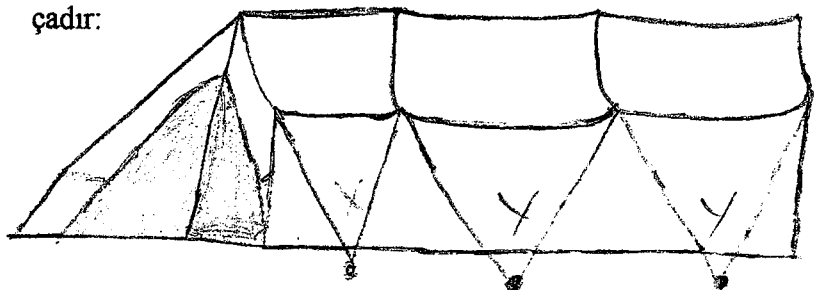
- Çadırın içi, duvarları renkli Yörük kilimleriyle döşenirdi. Çadırda ya bir gaz lambası ya da fener olurdu. Oturma ve yatma yerleri ayrı bölümlerden oluşurdu. Bir de çadırın kapısına evi tüm kötülüklerden koruyacak bir tılsım asılırdı. Çadırın arkasına veya yanına bir bölme yapılırsa ona da "kuzuluk" denir. Hayvanlar için de ayrı bir çadır kurulurdu (K.25).

Çadırın Sökülmesi

"Öncelikle sitille çadırı rapteden çiviler (sitil çöpü) çıkarılır. Sitil ve kapaklar yere düşer. Ön, arka ve pinti bağları kazıklardan çözülür. Yalnız böğür bağları en son çözülür. Çadır bir tarafa kendi kendine yıkılır. Bu işlerden önce direkler alınır. Çuvalların üzerinden sıyrılarak toplanır. İpleri içinde kalmak üzere tekrar ikiye katlanır. Sonra toplanır, dürülür ve devenin üstüne sarılır. Bunun üzerine 2 sitil, 2 kapak, kazıklar ve direkler sarılır, bağlanır." (Eröz, 1991: 195)

- Çadırın sökülmesi de kurulması kadar kolaydır. Önce çiviler sökülür, direkler alınır. Bağlar çözülür. Sitil ve kapaklar ikiye katlanır, yüklenir (K.10).

Keçi kılından yapılmış esnaf işi, el ıstarında dokunmuş ve birbirine dikilerek yapılan çadır:

Şekil 1- Karaçadır (Yalgın, 1993: 254)

1.5.1.2. Keçe Ev (Alacık-Alaycık)

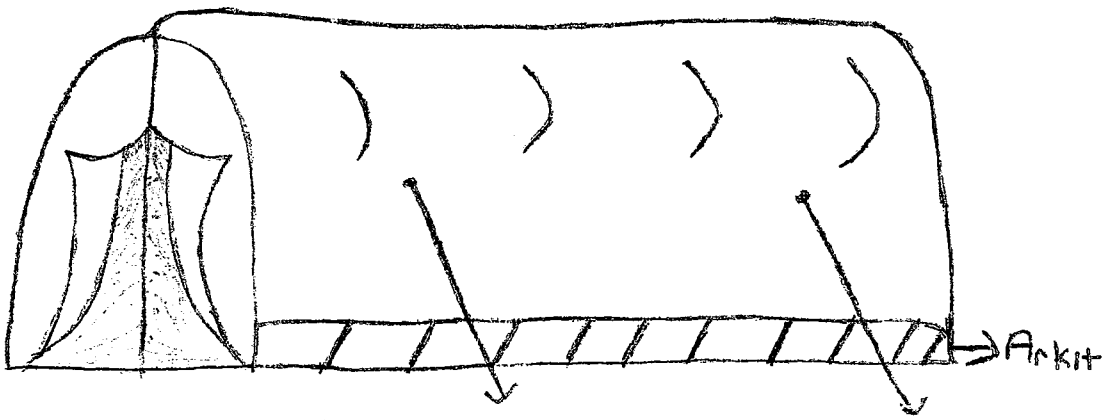
Siyah yünden mamul, soğuk, yağmur geçirmez 4 bölme için 5 kanat keçe kullanılır.

"Koyun kılından döğülerek yapılan keçe çadır, tünel vagon şeklindedir. Bu tünel şeklindeki çadırın kubbeli iskeletini yay şeklindeki ağaç çubuklar teşkil eder." (Yalgın, 1993: 256)

"Alacık denen ve ardıç veya çam ağacından yapılmış çemberin dörtte birini teşkil eden bu çubuklar karşıya getirilip, başlarından bağlanır ve yarım çember meydana getirilerek, kubbe hasıl ederler. Bir çok aşirette (Kara çadırlı) Alacık, derme çatma iptidai mesken manasına gelir. Birkaç ağaç, çubuk, kamış, çalı çırpının üzerine çul, keçe vs. örtülerek yapılan ufacık kulübe demek olur. Keçe çadıra "Alaçık" diyenler de vardır .Çam, katran, iledin veya çınar ağacından yahut kargı (kamış) dan yapılan Alaçık'ların arasına dizilen düz çubuktur. Her bölme (göz) için 24 çifttir. Bölmeler, kilimle birbirinden ayrılır. Mersin, Anamur havalisinde kışlayıp Barcın Balgusan Yaylaları'nda (Ermenek) yayılan Bahşiş, Keşefli, Beyazıtlı, Muratlı, Körseli, Işıklı aşiretlerinin çadırıdır." (Eröz, 1991: 106)

Çalışma yaptığımız köylerde bu tür çadırların kurulmadığını tespit ettik. Çalışma yaptığımız köylerde alaçık üzerine şu bilgileri topladık:

- Alaçık şöyle yapılır: Öne ve arkaya iki direk çakılır. Direkler çatallı olur. İki çatal arasına bir ağaç uzatılır. Buna "Sündürüm" denir. İki taraftan da uzatılan mertekler üzerine kıl çuldan yapılan bir örtü yayılır. Uçları iple yere çakılan kazıklara bağlanır. İyice gerilir. Etrafı yine çullarla kapatılır (K.45).
- Şekil olarak derim evine benzer. Keçeden yapılır. Arkıtevi'de denir. Sazlıktan kesilip hazırlanan kargı-kamış 2 metre uzunluğunda soyulup, çok sayıda hazırlanır. Her kamışın üç yerinden 15-20 cm aralıklarla sığır derisinden yapılan sırım veya kırnap ile bağlanarak dizilir. Bir halı gibi dürülmüş vaziyetteki Arkıt, ev çubuklarının üzerine yuvarlanarak serilir. Ev çubuklarının üzerine serilen Arkıt ile evin çatısı hazırlanmış olur. Bunun üzerine yine yan ve tepe keçeleri örtülür. Bunlar özel ilmeklerle birbirine bağlanır. Göçecek zaman Arkıt kamışları yuvarlanarak devenin sırtına sarılır (K.84, K.63).

Şekil 2. Alaçık Çadır (Yalgın, 1993: 255)

1.5.1.3. Topak Ev (Derim Evi - Bekdik Çadırı)

"Kümbet şeklinde Keçe Çadır olup bugün Anadolu'da bulunanı Kırgız, Kazak çadırlarının aynısı, fakat biraz daha küçüğü ve basitidir. Bugün bu çadırlar yalnız Bekdik Aşireti'nde (Manas ve Konya Ereğlisi Bekdikleri) kalmıştır.

Topak Ev ve vagon şeklindeki Keçe Ev, kara çadır gibi meyilli yere, kışın güneye, yazın kuzeye bakmak üzere kurulur. Dahili tezyinat, döşeme aynıdır. Ekseriya yere keçe serilir. Yanışlı minder ve yastıklar dizilir. Keçe Ev elbise, azık çuvalları ve yataklar aynı kara çadırdaki plan üzerine istif olunur.

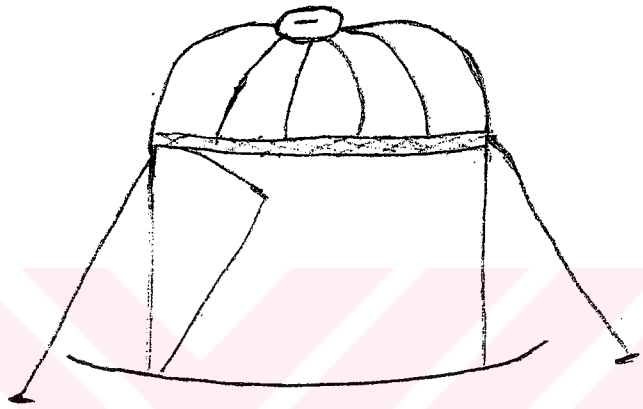
Topak Ev'i kurarken kullanılan araç ve gereçlerin özel isimleri vardır: Tepelik (Kubbe keçesi), Üznük (70-80 cm eninde keçe), Derim (Baklava dilimi şeklinde, ağaç kafes), Uğ (Ağaçtan yay biçimindedir. 36 ile 46 adettir). Bu çadırları her kadın dutamaz (kuramaz). Maharetli, ehli olan kadınlar tüm obanın topak evini kurar." (Eröz, 1991: 109-110).

A. Rıza Yalgın'da aynı hususa temas ediyor: " Bu çadırı bütün aşirete Evciler Oymağı adındaki bir oymak hazırlar. Muhitimizde tahtacı diye anılan Alevi Türkmenler'in eski oymak adlarının Evciler olduğunu yine kendilerinden işittim." (Yalgın, 1977: 66).

İnceleme alanımızda topak ev denilen bu çadırın kurulmadığını ve bu tür çadırın Tahtacılar'a ait olduğunu, onların kurduklarını öğrendik.

Çalışma yaptığımız köylerde " Derim Evi" ile ilgili olarak şu bilgileri topladık:

- Bu ev adını "Derim" denilen özel yapılan ince ve ensiz tahtalardan alır. Bu özel tahtaları Tahtacı Türkmenler yapar. 3 cm eninde 2 m boyunda oldukça ince, fazla ağırlık yapmayacak şekilde tahtalar hazırlanır. Tahtalara beşer, altışar delik delinir. Sığır derisinden yapılan sırımlar ile bu tahtalar birbirine bağlanır. Ana tahta 3 veya 4 tane olur. Her tahtanın üstüne de beşer tane aynı ebatta tahtalar raptedilir. Ardıç ağacından ev çubuğu yaparlar. Ev çubuğunu yere çakarlar. Tepe kısmına 5 çubuk bağlanır. Arka kısmına Derim tahtaları konmaz. Tepe keçesi örtülür üst kısmına. Önceden açılan iliklere "yellik" ipleri ile keçeler birbirine bağlanır. Derim evi kurulmuş olur (K.17).

Şekil 3- Derim Evi (Yalgın, 1993: 255)

"Bugün Anadolu'da yaşadıkları bölgelere göre Türkmen, Yörük ve Göçer adlarıyla bilinen, hayvancılığa bağlı ekonomileriyle göçer, yarı göçer ve yaylacı olarak nitelediğimiz Anadolu göçer topluluklarında rastlanan çadır türlerinden birisi "Kara Çadır"dır. Karakıl çadırlar, Asya orjini değil tamamen Anadolu'ya geldikten sonra kullanılan çadır tipidir. Günümüzde Toros Yörükleri kılçadırı tercih etmektedir." (Erden, 1994: 143)

Çalışma yaptığımız köylerde en çok kara çadır (kıl çadır) kullanılmıştır. Bu tür bir derim evi çadırını hiç kurmadıklarını aktardılar.

"Çadır çok kutludur, saygılıdır. Çadır için ataların duası vardır. Bu sarsılmaz inanışı ocak ve atalar kültünün devamı olarak tavsif edebiliriz. Bu kutsallık hala sürmektedir. Oğlunu evlendiren hali vakti yerinde baba ona ayrı çadır kurar. Yeni çadırda ilk ateşi ata (baba) yakar ki ocağı ebediyen tütsün diye. 15-20 sene önceye kadar Edremit havalisi Türkmenleri (Tahtacı-Alevi Yörükler) bir veya iki katlı mükellef

evlerde oturdukları halde, zifaf gecesi (gerdek için) gerdek odasının içine çadır (Topak ev) kurarlarmış. Bu suretle çadır içinde dünya evine giren çiftlere çadırın uğuru, bereketi, dirliği, düzenliği nasip olur, ocağa, yuvaya saadet getirirmiş." (Eröz, 1991: 111-112)

"Çadırın Türk toplumunun kültür hayatında önemli bir yeri olmuş, bu arada Türk mimarisi de bir çok unsuru çadırdan almıştır. Ünlü Arkeolog Strzygowsky şarktaki kubbe (yuvarlak ve konik kubbeler) filizlerin daha bir çok mimari ve süsleme unsurlarının Orta Asya Türk çadırından geldiğini ileri sürmüştür. Ona göre gök kubbeyi temsil eden Türk kubbesi (topak ev) Orta Asya'dan bütün dünyaya yayılan kubbe mimarisinin temelidir." (Göçer, 1998: 7)

Günümüzde çadır tamamen terk edilmiş, diyebiliriz. Toroslar'da (Akseki-Hadim arasında) yarı göçebeler, yarı aşiretler bir köyde meskundurlar. Kışın köylüler gibi köy hayatı yaşarlar,yazın yaylaya çıkarlar. Harçsız üst üste yığılan taşların üzerine, normal köy evlerindeki gibi çatı yaparlar. Bazısı ağaç çatı yerine, taş duvarın üzerine çul (kara çadır) germeyi tercih eder. 20-30 sene önce çadırı terk etmişler. Köylere yerleşeli çok yıllar olmuş. Göçebeliği terk edince yerleştikleri bölgenin malzemesine ve ev tipine göre meskene sahip oluyorlar.

"Erdemli, Mersin havalisinde çadırı bırakan Yörük, iskan olur olmaz "Huğ" yapar. Huğ: 3 duvarı kamıştan, bir duvarı (ocağın yanındaki duvar) taştan, çatı kısmı da kamıştan bir kulübe. Ege ve Akdeniz sahillerine yerleşen Yörükler tuğla ile veya taş ev yapıyorlar." (Eröz, 1991: 112-113)

Çalışma yaptığımız köylerde artık çadırın kalmadığını gördük. Çadırın yerini modern, birkaç katlı evler almış. Şehirdeki evlerden hiçbir farkı yok. Yaylaya çıktıkları zaman çadır kuran çok az sayıda Yörük vardır. Yaylada yine çadırın yerini evler almıştır. Hatta gittiğimiz Zorkun Yaylası'nda kıl çadırın yerini deniz çadırlarının aldığını gördük. Bu örneğin fotoğrafını tezimize yerleştirdik. Ceyhan'ın Erenler Köyü'nde hayvanlar için kurulmuş olan kıl çadır örneği gördük.

1.5.2. Bölgede Giyim Kuşam

İnsanoğlu korunma ihtiyacı yüzünden giyinmek, örtünmek zorundadır. Bu ihtiyacı her insan veya her toplum bulunduğu çevrenin fiziki (coğrafi) şartlarına göre gidermiş veya yerine getirmiştir. Bunu yaparken ise biyolojik veya fiziki yönden farklı olan kadın ve erkeği, kıyafet açısından da ayırmaya dikkat etmiştir. Üç etek, şalvar, delme, kuşak, çarpana, yazma, işlemeli cepken, çorap gibi kıyafetlerinden oluşur. "Yörük ve Türkmen kızı veya kadını her an iş görmeye hazır ve nazırdır." (Kodaman, 1997: 12).

"Kıyafetler, bölgenin coğrafya gerçeklerine, özellikle iklim şartlarına göre farklılıklar göstermektedir. Çukurova bölgesi maddi folklor (etnografya) bakımından da zengindir. Tek ve çift örgülerden 30-40 örgüsü yapılan saç biçimlerine ve çeşitli başlıklara Türk kadınının zevki ilginç adlar vermiştir. "Belik, cemre, avruka, kırkörük, arık, burma". Yazma çeşitleri olarak, çift yemeni, allı yemeni, morlu ve oyalı yemeni, küpeli, fitilli yemeni gibi türleri vardır. Başlık çeşitleri olarak da alımar, tandırbaşı, hilali, sepetbaş, tenzif, küp kapağı gibi türleri vardır. Yazmaların, başlıkların genç kızlar, sözlü, nişanlı kızlar, yeni gelin, dul ve yaşlılar için ayrı ayrı renkleriyle, bağlanış biçimleriyle değişiklik gösterir."(Aytaç, 2002: 15)

Aladağ'da kadın elbisesi yün ve daha çok pamuktan dokunmuş olan zıbın, etek, salta, mintan isimlerini alan eşyalardır. Bunlar tamamen çulhalarda aşiret kadınları tarafından dokunur. Kadınların başına fes, altından süslerle gümüş zincirler takılırdı. Her kadının üç eteği, entarisi ve önünde kırmızı bir futası (önlük) bulunur. "Entarilerin üstüne gümüş kemer takmak adet ise de bu yalnızca hali vakti yerinde olanlarda kalmıştır. Kızların başında örtü bulunmaz. Başa örtü örtmek evli yani gelin ve nişanlı olmaya işarettir. Erkeklerin bellerinde, daha çok ihtiyarların belinde, silahlıklar bulunurmuş." (Yalgın, 1993: 115-119)

1.5.2. Kadın Kıyafetleri

"Aşiretler arasında kadının önemli bir yeri vardır. Erkekler kadınlara danışmadan bir işe veya bir pazarlığa başlamazlar. Kadın obada bir danışma vasıtasıdır.

Sürekli iş yaptıkları için, göçebe hayatın şartları gereği rahat giyinirler." (Yalgın, 1993: 120)

a- Başa Giyilenler:

"Kızlar başlarına fes ve boncuktan yapılmış 15 cm uzunluğunda püsküllü bir başlık kullanırlardı. Bu başlığın üzerine kırmızı renkte bir de yağlık bağlarlardı." (Yalgın, 1993: 229)

"Yörük kadınları arasında iki türlü başlık vardır. Bu başlıklardan biri taç adını alır ki bu taçlar başın kalıbına göre ve tepelik şeklinde som gümüşten yapılır. Bir taç gibi etrafındaki salkım ve zincirler ile beraber başa takılır. Fesler giyilmeden evvel saçlar örülür, beliklenir ve alın üzeri kesilerek kırkma "kalemis" denilen ve pek eskiden beri kullanılan kokulu bir yağ ile yağlanır. Fesin üstüne düz beyaz bir tülbent kullanılır. Gümüş tepeliğin üzerine üçgen olarak katlanan tülbent örtülür ve yanlardan tepeliğe tutturulur. Genç kızlar ise yazmayı boğazdan arkaya doğru ensede bağlarlar. Uçları aşağıya sarkıtılır." (Aytaç, 2002: 19)

Başlıkların Özellikleri: Kızların başındaki fesler üç türlüdür:

a- Kırmızı bezden takkeler,

b- Etrafı kesilerek küçültülmüş bere büyüklüğünde adi fesler,

c- Keçeden dövülerek yapılmış, sıfır numara kalıba çekilmiş üzeri sırma işlenmiş bazı renkte keçe külahlardır (Yalgın, 1993: 229).

"Kızlar fesi örtüsüz giyerler. Buna "dal fes" denir. Üzerine bir ipekli ve kenarları sırma pullu grep çember sarık bağlarlar. Ziliflerini kalemisle iyice oğuşturarak budak budak aşağı sarkıtır ve kulağın tam alt hizasında düz olarak keserler. Eğer bu kız nişanlı ise dal fesi üzerine beyaz bir örtü örtülür. Yörük kızı, dulu, gelini en çok ziliflerinden tanınır. Kızlar saçlarını çoğu zaman 40 belikli, incikli boncuklu püsküllü bezemelerle örerler." (Aytaç, 2002: 21)

İnceleme alanımız olan köylerde önceden başa bağlanan yazmanın, kesilen kaküllerin bir anlam ifade ettiğini aktardılar.

Gelin başlarındaki fesler ise tıpkı kızlarınki gibidir. Yalnız gelinlerin zilifleri örülmez ve festeki çembere geçirilmez. Bu ziliflere tel tel kulak hizasında olacak şekilde kesilir ve kulağı tam kapar. Fesin üzerine mavi bir grep ya da beyaz oyalı süslü

bir örtü örterler. Bunların adına "Seş" veyahut "Keci" denir. Başa atılan örtü çene altından bağlanarak iliştirilir (Aytaç, 2002: 21).

"İhtiyar kadınların başlarında süsleme olmaz ve olsa da ayıp sayılır. Dul kadınlar yeniden evlendikleri güne kadar kara örtü örterler ve evlendikleri gün çok beyaz olmayan bir örtü kullanırlar." (Yalgın, 1993: 230) "Oymak kadınları kocaları ölür ölmez rollerini zilifleriyle oynayarak gösterir. Evlenmeye karar veren dullar zilif tuvaleti yapmazlar ve bunu daha ziyade te'yit edebilmek için ilk önce başlarına kara örtü örterler. Ve ziliflerini bir daha kesmeyerek kulağın üzerinden ensesine doğru uzatarak saç tepesine karıştırılır." (Aytaç, 2002: 22) Günümüzde çalışma yaptığımız kölerdeki kaynak kişiler böyle bir uygulamanın kalmadığını ifade ettiler.

Çalışma yaptığımız köylerde bu konuda bize aktarılan bilgileri aktarıyoruz:

- Kızlar başlarına fes takarlar. Bu feslere "Pelez" derler. Sarı, yeşil, kırmızı yazmaları birbirine dolayıp fesin üstüne bağlarlar. Genç kızlar farklı, gelinler farklı bağlar. Hem renkleri de farklı olurdu. Fesi bağlayışından, zülüflerinden, kız mı gelin mi olduğu bilinirdi (K.10, K.5, K.33).

b- Elbiseleri

"Kızlar üzerine üç etekli zıbın giyerler ve bu zıbınları kutnudan yaparlardı. Üç etekli entarinin üzerine gök bezden yapılmış "Dolama" denen bir eteklik kullanırlardı. Nişanlı kızlar, nişanlanırlarken bellerine gümüşten saçaklı taş kemer takarlar ve alınlarına gazi, yanaklarına altın köşe Mahmudiye altınları takarlar. Gelinler, nişanlı kızlar gibi giyinirlerdi (Yalgın, 1997: 230).

1- Çepken: Kolları sarkık, bildiğimiz elbise.

2- Fermene: Kolsuz bir yelek.

3- Cemedan: Fermenenin altına giyilen kısa kollu önü kapalı bir çeşit yelek. Bunlar bugün halk arasında pek seyrek olarak kullanılan giyeceklerdi." (Yalgın, 1993: 13).

"Üç Etek: Uzun kollu, dizden bir karış aşağı, iki yanı yırtmaçlı olan kenarları sarı simli süsleme ile çevrilmiştir. Altı parmak kumaştan yapılmıştır. İçliğin üstüne giyilen kadife üzerine sarı ve beyaz simden işlenmiş çeşitli desenli kıyafettir. Uzun kollu, kol ağızları 20-25 cm yırtmaçlı, diz altına kadar uzanan bütün etrafı ve kolları sarı ve beyaz simle işlenmiş bir kıyafettir. İşlemelerin yapıldığı kumaş kırmızı kadifedir.

Entarinin arka eteği sarkar fakat yanlara düşen etekler hafifçe bele iliştiriliyor.

Peştemal: Özel peştemal kuşağından yapılmış önlük.

Cepken (Feymene): Önü açık yelek, kadife kumaştan yapılır. Üzeri, arkası ve kolları işlemelidir. Uzun kol ağızları yırtmaçlı, bele kadar inen üç eteğin üstüne giyilen bir parçadır.

İçlik: Pamuklu dokumadan yapılmış rengi kirli beyaz olan uzun kollu ve dizin yarısına kadar uzanan bir iç gömleğidir. Yakasız, göğüs hizasına kadar yırtmacı olur. Boyun, kol ağzı ve etek uçlarına çeşitli desenler yapılmıştır. Bu desenler kök boya ile boyanmış iplerle yapılmıştır.

Öndeç (kolon): Kök boyasıyla boyanmış, yün ipliğinden örülmüş iki parmak kalınlığında 2-3 m uzunluğunda her iki ucunda kırmızı ve beyaz renkte ponponlar olan ve bele sarılan bel bağıdır." (Aytaç, 2002: 23-24)

"Bindallı entariler, genç kız ve gelinler tarafından giyilir. Yüzü al denilen bir örtü örtüldüğü zamanda gelin elbisesi olur ve kına gecelerinde giyilirdi. Entarinin kolları uzun, bol ve yırtmaçlıdır." (Türker, 1997: 34)

1.5.2.2. Erkek Kıyafetleri

"Erkekler ceket, şalvar giyerlerdi. Şalvarın beli ve parçaları lastiklidir. Uzun ve bileğe kadardır. Parçalarının her iki dışında renkli ipliklerden işlemeler vardır. Kışın aba giyerlerdi." (Aytaç, 2002: 24)

- Erkekler, ceket (aba), şalvar (potul), ayakkabı (edik) giyerlerdi. Yağmurlu günlerde çobanlar, kepenek ve keykerek denilen kıyafetler giyerdi (K.35, K.63, K.17).

"Gömlek, eskiden evlerde el tezgahlarında dokunan kıvratma veya çamaşır bezi denilen günümüzde ise satın alınan pamuklu kumaştan yapılır. Modeli sade ve dikimi kolaydır." (Türker, 1997: 35)

"Ayaklarına manda derisinden yapılmış altı kösele olan yemeni giyilirdi. Rengi koyu kahverengi veya vişne rengidir." (Aytaç, 2002: 25)

"Ayakkabı olarak küllü şeftali isminde nar çiçeği renginde edik giyerlerdi." (Yalgın, 1993: 230)

Yerleşik kültürün etkisiyle değişen koşullar altında, artık eski tarz giyim-kuşamın ancak hafızalarda kaldığını öğrendik. Günümüzde, çalışma yaptığımız köylerde giyim kuşam konusunda Yörük kıyafetlerinin hafızalardaki gibi olmadığını artık modern çizgilerde giyindiklerini gördük. Derleme yaptığımız bölgede kadınlar şalvar, etek, bluz giyerler. Erkekler de tarlada çalışırken şalvar, diğer zamanlarda pantolon, gömlek giymektedir.

1.6. Yörüklerde El Sanatları

1.6.1. Dokumacılık

"Yörüklerde dokumacılık yaşamlarının çok önemli bölümünde yer alır. Her kadın boş zamanında ıstarının ve çulhasının başına geçer ve obasına gerekli olan şeyler dokur." (Yalgın, 1993: 225)

İnceleme yaptığımız köylerde günümüzde dokumacılığın yapılmadığını, ıstarın kurulmadığını hatta çoğu dokuma işlerinin hazır alındığını tespit ettik.

"Esaslı bir ham madde olarak keçinin kılı ve koyunun yünü, Yörüklere hemen hemen dışarıya muhtaç olmadan, kapalı bir ekonomi içinde, kendi yağı ile kavrulabilen bir hayat sunmaktadır. Kıl veya yünü kendi mamulleri olan alet ve tezgahlardan geçirip, türlü ameliyelere tabi tuttuktan sonra, meskenlerini, ev eşyalarını, nakliyatta kullanılan çuvallarını, hayvanlarının bazı malzemesini tepeden tırnağa kendi giyeceklerini elde etmiş olurlar." (Eröz, 1991: 171)

"Yörükler arasında bir kısım dokumalara "İstarlık" bir kısmına da "Çulhalık" denir. İstarlık dokumalar: El istarında dokunur. Bunlar çul, çuval don gibi şeylerdir. Çulhalık dokumalar: Gömlek, bez, mintanlık, şalvarlık gibi üst giyeceklerdir. Aşiret gömleğinden çuvalına kadar her şeyini kendi dokur." (Yalgın, 1993: 226).

Yörükler'de dokuma sanatı, usta-çırak ilişkisi içinde yürümektedir. Bu durum yanışları (motifleri) bir kalıp halinde hafızalara yerleştirmek amacıyla zamandan kazanmak için gereklidir (Dulkadir,1987: 25). "Yörükler arasında motiflerin isimlerine "Yanış" ve "Çekip" deniyor. Gerek tezgahlarda ve gerek elde kasnaklarda işlenen bu

nakışların hepsine birden "Dokuma Yanışları" denir." (Yalgın, 1993: 226) "Bu yanışların özel bir anlamı vardır. Ala çuvaldaki bir sıra motif, insanı nazardan, bir sıra motif büyüden korumak, bir sıra motifte insanı sevdiğine kavuşturmak için dua eder. (Dulkadir,1987: 25). Renkler ve motifler Yörük kadınlarını tüm duygularını yansıtmaktadır." (Dulkadir,1993: 63) İnceleme yaptığımız Ceyhan Yörükleri arasında kilime, çuvala, heybeye atılan bu motiflere de Yanış denilmektedir.

Yörükler; ala çuval, kıl çuval, un çuvalı, çul, somat, seccade, harar, heybe dokurlar. Bunları dokurken kullanılan araç ve gereçleri tanımak gerekmektedir. Kıl bükme, yünü eğirmeden bunları dokumaya kadar gerekli olan aletleri şöyle sıralayabiliriz:

1- Yün Tarağı: Mutat mevsiminde koyun, keçi ve develerin yünleri kırkıldıktan sonra bu yünlerin bir kısmı çadırlarda dokuma işlerine ayrılır. Dokuma işleri için ayrılan yapağlar evvela yün tarağında güzelce taranarak çepelleri temizlenir (Çepel: koyun pisliği ile ot dikenlerinin yüne karışmış olanlarına derler (K.84)). Yün tarağında taranmış olan yapağılar yün haline konulduktan sonra top top edilerek çuvallara konur. Türkmen kadınları yapağıyı tararlarken iki ayaklarını tarağın dişlisine doğru açarak oturak tahtasına otururlar ve iki eliyle yapağıyı tarağın dişlerinden geçirerek tararlar. Taranmış yünlerin top top edilmiş olmalarına "Tokmak" denir (Yalgın, 1993: 481).

2- Kıl Tarağı: Keçi kılını talaşından, pisliğinden, çepelinden ayıklamaya yarayan basit bir alettir.

Kiriş: Koyunun ince bağırsağı yıkanır, tuzlanır, temizlenir, kirmende kıvrılır. Alaçığa veya kıl çadırın tepesine veya direklerine (V) şeklinde asılıp altına ağır bir taş bağlanır. Bu halde birkaç gün kurumaya terk edilir. Sonra alınıp yaya takılır. Yıkanmış, taranmış yünler kadının atacağı (ilağatı) sağ eline alıp kirişe vurmasıyla gevşer elyafı dağılır. Bunlar çubukla muntazam hale getirilir. Okla'nın etrafında kıvrılarak sömek denen kelepler yapılır. İplik yapılacak hale gelmiştir artık (Eröz, 1991: 175) (K.85, K.87).

3- Kirmen ve İğ: Yörükler ikisini de kullanmakla beraber, daha ziyade kirmeni tercih ederler. Teşi, Eğirtmeç, Eğirgeç gibi adlarla da anılır. Ancak, Ali Rıza Yalgın, teşinin Orta Anadolu ile Doğu Anadolu'da çokça kullanılan farklı bir

alet olduğunu ancak kirmenle aynı işi gördüğünü izah etmiştir (Eröz, 1991: 176) (K.9, K.17, K.36, K.85, K.87).

"Alet, çınar ağacından bir mile geçirilmiş dört kanattan meydana gelir. Kirmen ile yün ve pamuk iplikleri hazırlanır. Bu işe yün eğirme, pamuk eğirme ismi verilir. Yünden bükülmüş ipliklere "Yün İp", keçi kılından bükülmüş iplere "Kıl ip" pamuktan bükülmüş ipliklere "Pamuk İp" denir. Pamuk ipinin biraz kalınca eğrilmiş olanına "Tırlık" derler." (Yalgın, 1993: 482)

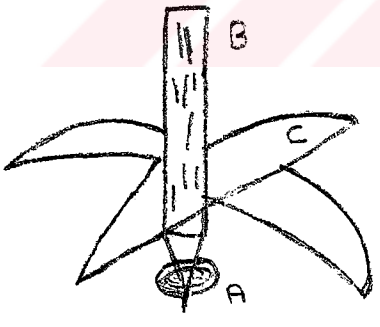
"Kirmen ile bükülecek iplerin yünleri sol kol bileğine bilezik gibi geçirilir ve sağ el ile kirmen döndürülür. İp büküldükten sonra kirmenin kanatlarının üstüne sarılır. Yörükler gezginci oldukları için genellikle bu usulü takip ederler. Kendi ağırlığıyla 70-80 cm uzunlukta yün ipliğin ucunda dönen kirmen veya iğ sol eldeki yün veya kıl yumağını yavaş yavaş çözüp ip haline getirir. Yünü biraz çeker, sündürür, tekrar kirmeni döndürür ve boşluğa bırakır." (Eröz, 1991: 176) (K.11).

Kirmenle ip bükme (eğirme) yörüklerde erkek ve kadınların ortak işlerindendir. Çok zaman kışın giyilecek çoraplar bile obanın erkekleri tarafından örülür. Yaylada bir çok ihtiyar deve güder, türkü söyler. Bununla beraber ellerinden kirmenleri de hiç düşmez (Yalgın, 1993: 485).

A) Ağırşak (ok)

B) Mil

C) Dönelge ve parmak

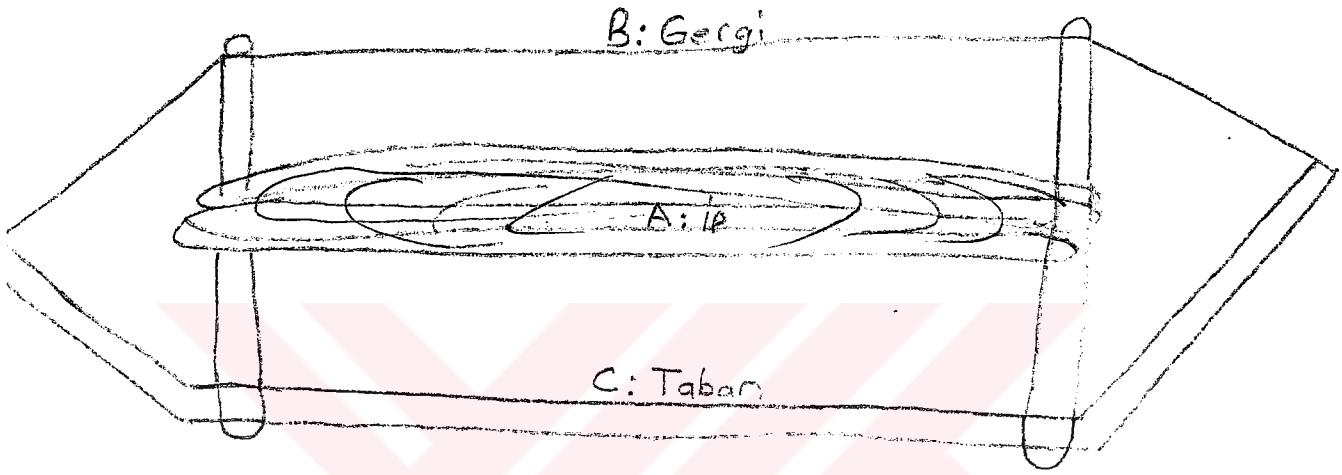

Şekil 1- (Yalgın, 1993: 484)

4. Ilgıdır: "Kirmen, İğ veya Teşi'den çıkmış iplikler top halinde konur. Bükme işi tamamen bittikten sonra sıra ılgıdıra gelir. Ilgıdır, aynı zamanda bir iplik ölçüsüdür. Buna top halindeki ipler dolanarak dokunacak kumaşın sarfiyat miktarı da tayin edilmiş olunur. Taban ismini alan tahtanın üzerine "gergi"

ismiyle konulan iki değneğin arasına sarılan iplikler Yörük kadınlarının dokuyacakları eşya için güzel bir ölçüdür. Burada birleşen iplikler çıkınca meydana gelen çilenin ismine aşiret "Gülep" ismini verir. Bu gülep boy bakımından dokunacak kumaşın birimidir." (Yalgın, 1993: 487) (K.11, K.85, K.87).

"Bahşiş Aşireti, yün ve kıl çarkta bükülüp, oval hale (yumağın uzuncası) gelince buna "Melik" der. Top haline "Yumak", çile haline "Gelep" diyorlar. Silifke köylerinde Gelep yerine "kelefe" deniyor." (Eröz, 1991: 177)

Şekil 2- (Yalgın, 1993: 487).

5. Teççe: "Ilgıdırdan çıkan iplik teççeye geçtikten sonra "Kelep" adını alır. Çıkrığın işlemesine sebep olan bu teççe, iplik kelebini çözmeye yarar. Bu alet, kalınca bir odundan kaideye dik olarak yerleştirilmiş bir eksenin etrafında kolayca döner. Çıkrığa bağlı ipliğin ucu tezgahlara girecek mekik makaralarını hazırlar. Antakya dolaylarında Teççe'nin ismine "Gölecen ve Kelepçen" denir." (Yalgın, 1993: 487)

6. Çıkrık veya Çark: "Kirmen veya iğ ile bükülmüş Teççe ile Ilgıdırdan geçmiş, kelep olmuş ipleri masura yapmaya mahsus olan bu alete bütün Anadolu'da "Çıkrık" denir. Bazı Yörükler bu alete "Çark" adını da vermiştir." (Yalgın, 1993: 488)

"Çıkrıkta masura yapılır, iplik birkaç katlı bükülür, pamuk kalınca eğilerek (Tırlık) adı verilen pamuk ipliği elde edilir. İplik haline gelmiş olan yün veya pamuk

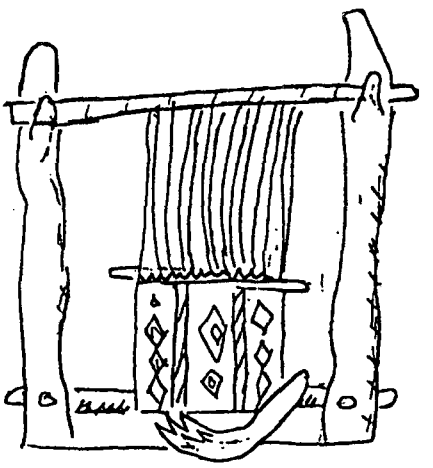
tabi boyalarla boyanır. Bu boyama işinde kök boyası meşhurdur." (Eröz, 1991: 178) (K.11).

İnceleme alanımız olan Ceyhan Yörükleri arasında bugün yukarıda sıraladığımız aletler kullanılmamaktadır. Görüştüğümüz kaynak kişiler bu aletleri önceden kullandıklarını, dokuma işleriyle çok uğraştıklarını ifade ettiler.

1.6.1.1. Dokuma Tezgahları

1- Istar Tezgahı: "Kilim, çuval, heybe, namazla v.s. yi dokumaya yarayan bu aletin iki yan direği ile üst ve altında iki yuvarlak ağacı vardır. İplikler alt ve üst bu ağaca dolandıktan sonra (D) direği iplikleri biri alta, biri üste olmak üzere çaprazlama geçirir. Ve örme vaziyetini almış olur. Yukarı bazuya bir ağaç daha geçer. Bu ağaca "askı" denir. Sonra aşağı bozuya daha ince bir ağaç geçerek dokunan kumaşı gerer. Buna "Çandar Ağacı" denir. Bu iş bittikten sonra kadınlar, ezbere bildikleri modelleri hafızalarına yerleştirerek parmaklarını renkli ve küçük iplikler üzerinde işletmeye başlarlar. Her ip geçirişte Varan Gelen ağacını gevşetme ve sıkma suretiyle kumaşın motifini tespit ederler." (Yalgın, 1993: 492) "Halıyı dokumak için ıstarda dikine ipler hazırlanır. Buna "ip iyma" denir. Bu çözgüyü hazırlama faaliyetidir. Bundan sonra dokuma işi başlar. Önce vargel (Varan gelen, gelen varan) yukarı kaldırılır. Ön sıra ipliklerine sol el ile kuvvetlice basılarak arkası sıra iplikleri öne getirilip diğer el ile de ağızlık için sağdan sola doğru kalın bir ip atılır ve uçları tezgahın yan tahtalarına bağlanıp iplik kirkitle dövülerek oturtulur. Bundan sonra vargel üst gücü hizasına kadar indirilir. Kirkitle döğülür ve her zaman için dokunan kısmın üstünde bırakılır. Buna düzeltme veya bastırma ipliği denir." (Eröz, 1991: 182) (K.85).

"Halı, kilim, yün çuval, çadır, sitil v.s. olmak üzere hem yünden hem kıldan imalat bu tezgahta yapılır. Bu tezgah şimşir, dişbudak veya armut ağacından yapılır." (Gülensoy, 1995: 13)

Şekil 3- (Yalgın, 1993: 489)

2-Kon Tezgahı: "At ve eşeğin kolon, kuskun, yular, gebre vs. keçi kılından dokumak için kullanılan basit bir tezgahtır (Gülensoy, 1995: 13). Yörükler'de genellikle sonradan yerleşmiş aslı göçebe köylerde kısmen ve pek eski yerli köylerde seyrek olarak kullanılan bu alete "Kolon Tezgehi" ismi verilmektedir. Bunların en ilkel olanına Orta Anadolu da "Dolak", Güney Anadolu'da "Yer Istarı" denilmektedir. Bunda dar kumaşlar dokunursa dokuma "Çek İpi" ismini alır." (Yalgın, 1993: 490)

"Bu tezgah, karşılıklı direklere tek kat olarak bağlanan, istenilen ölçüye göre boy salan tezgahtır. Dört kazığa yerleştirilen iki tevni direği önce iplerin dolanmasına yarar. Sonra başka iplerle bir atlı, bir üstlü bir tarak yapılarak gül ağacına geçirilir. Dolanmış uzun ipler bu tarak sayesinde ikiye bölünür. Bundan sonra "beş" ismini alan bir tahta vardır. Bu tahta aşağı yukarı çıkan ve masurayı gezdiren iplerin arasında tarak gibi dokumayı sıkılaştırmaya yarar." (Yalgın, 1993: 491)

Türkmen Yörükleri genellikle çadırlarını Kon'da dokurlar. Kona benzeyen tek atkılı kolon tezgahı da tıpkı kon gibi dokunur. Bugün Yörükler arasında en çok "Çekipi" dokuyan kolon tezgahı kullanılmaktadır (Yalgın, 1993: 492) (K.10, K.85, K.87).

A.Rıza Yalgın bu aleti Gaziantep'in Pazarcık Yaylası'nda gördüğünü bildirmiştir. Bu ilkel dokuma aletine Musul, Kerkük, Van, Bitlis, Maraş ve Toroslar'da rastlanmış. Ancak, çalışma yaptığımız köylerde bu tezgah türü hakkında bir bilgi toplayamadık. Önceleri ıstar tezgahlarının yoğun olarak kullanıldığını tespit ettik.

3-Çulha (Çulfalık) Tezgahı: "Türkmen Yörükleri arasında en modern dokuma aleti çulhadır. Bu tezgahta iç çamaşırı yakasız, iliksiz kolları bolca bir çeşit kısa ceket gibi kumaşlar dokunur. En düzgün kumaşlar bu aletle elde edildiği için aşiret çulhaya "Görenek Tezgehi" ismini de verir." (Yalgın, 1993: 495)

"Baş dokuma aleti olarak görülen bu alet hakkında çok incelemeler yapılmıştır. Aletin çeşitli kısımlarının yörükler arasındaki isimlerini vereceğiz. Çulha 32 parçadan ibarettir.

Tarak: Kumaşı döver, sıkılaştırır.

Cımbar: Dokunan bezi geren demirden dişli alet.

Kücü: İplikleri tanzim eden, birkaç katlı ipten mamul tarak.

Tefe: Tarağın muhafazasına yarar. Onunla beraber ıstarın kirmeni vazifesini görerek kumaşı sıkılaştırır.

Semlin: Dokunan kumaşın sarıldığı kısımdır.

Mekik: Tüm tezgahlarda kullanılan alettir. Mekikleri ağaçtandır." (Eröz, 1991: 184)

4-Çarpana: "Kolon tezgah daha mütekamilidir. Motifli, renkli mamüller için kullanılır. Renkli, motifli kolona "Çat ipi" denir. Devenin göğbet kolanı, havudun üstündeki çeki ipi bu tezgahta dokunur." (Eröz, 1991: 187).

5-Hasır Tezgahı: "Sulak yerlerde kışlayan Yörüklerde bulunur. Ağaçtan delikli taraklarla hasır dokunur." (Eröz, 1991: 187) (K.10).

6-Çığırgan: "Yörüklerin Çırçı'a verdikleri isimdir. Pamuğun çekirdeğini ayırmaya yarayan bu alet çırçır fabrikalarının başlangıcı olan ilkel bir halk makinesidir. Bölgemizin en çok dağ köylerinde hala kullanılmakta olan çırçırlar, halk arasında "Mavri Koza" denilen iri pamuk kozalarını çıkarmaya yarar." (Yalgın, 1993: 499)

1.6.1.2. Dokuma İşleri

Türkmen oymakları arasında en canlı halk sanatı dokumacılıktır. Bu dokumalar: Halı, kilim, çul ve benzeri gibi şeylerdir. Başlıca dokuma eşyalarından bazılarının renkleri ve modelleriyle aldıkları isimler şunlardır:

1-Çuvallar

1- Ağbörek Çuvalı: Birtakım dörtgenlerle süslenmiş çuvallara verilen isimlerdir (K.85).

2- Altınterlik: Köşeli çiçeklerle yapılmış çuvalların ismidir.

3- Çevşen Çuvalı

4- Kevkel Çuvalı

5- Yılan Koğudu: Bu çuvalın hem süsleme hem dokuma tarzı yılan şeklindedir (K.85).

6- Doban Çuvalı: Küçük çizgilerle ve çiçeklerle süslüdür.

7- Bıçkı Çuvalı: Çiçekleri kerkitli olan bir çeşit çuvaldır (K.85).

8- Belder Çuvalı: Hem dokumasında ve hem de süslenmesinde ayrılık olan bir çeşit çuvaldır.

9- Kuşburnu Çuval

10- Doldurmalı Çuval (Yalgın, 1993: 221).

Alaçuval: Ev eşyalarının korunması için ve taşınmasında kullanılan alaçuval, genç kızların çeyiz eşyası arasında baş sırada gelir. Çok zengin ve renk motif hazinesi vardır. "Alaçuvallar üzerinde görülen yanışlar, bütün Sarıkeçili aileleri ile diğer yerleşik Yörükler arasında da benzerlik gösterir." (Dulkadir, 1993: 65)

Kıl Çuval: "Kıl çuval daha çok tahıl ve yiyecek kapları gibi eşyanın taşınması ve konulmasında kullanılır. Kıl çuvalların daha büyüğüne "Harar" denir." (Dulkadir, 1993: 64)

- Ala Çuval, kertekli çuval, boz çuval gibi çuvalın üstüne işlenen motife göre veya çuvalın rengine göre isimlendirilen çuvallar vardır (K.14).

2- Kilimler

"Yörükler halı ve kilimdeki türlü renkleri meydana getirebilmek için yünleri bitkisel boyalarla boyarlardı. Otların kökünü kazıp, bu kökleri kazana koyup kaynatırlardı. Sarı ve kırmızıya boyanacak iplerin çabuk solmaması için boyadan önce "Aşkar" adı verilen bir işlem yapılırdı." (Yalgın, 1993: 221) (K.10, K.85)

1- Adi Cığcık Kilimi (Bozdoğanlı aşireti arasında en meşhur kilim) (K.45).

2- Tokmaklı Kilim

3- Seleser Kilimi: Bu kilimin dokunması uğursuz sayılmaktadır. Bazı kadınlar bu kilimi dokurken kurban bile adar. Dokuma uğurlu hale getirilmeye çalışılır (K.85).

4- Zencirli Kilim (K.36, K.85, K.52)

5- Kürkküpesi Kilimi

6- Darak Kilimi (K.52, K.85)

7- Turunç Kilimi (K.36, K.9)

8- Hürriyet Kilimi: Bu kilimi genellikle Avşar Aşireti dokumaktadır.

9- Boynuz Kilimi (K.9, K.14, K.85)

10- Aynalı Kilim

11- Sarman Kilim

12- Çiçekli Kilim (K.85, K.87)

13- Gözümkaldı Kilim

14- Köleker Kilim

"Kilimlerin kenarındaki kenarlık süslerine "yelen" denilmekte ve bu yelenlere birkaç türlü isim konulmaktadır." (Yalgın, 1993: 222-223)

"Bu yelenler üç türlüdür: Bülbudak Yeleni, Kerpiçli Yeleni, Yılanlı Yeleni, Yelen ile orta göbek arasındaki süslemelerin isimleri:

a- Düğmeli yıldız

b- Külafi yıldız

c- Top yıldızlar" (Dulkadir, 1993: 63)

"Önceden kök boyaları ile boyadıkları yünleri, yanış (motif) yapmada Yörükler gerçek bir ustadır. Nesilden nesile intikal eden ve her kadının kendi kabiliyet ve kudretine göre ilaveler yaptığı adeta ibda ettiği yanış çeşitlerinden bazılarının isimleri:

a- Tırkeç

b- Eğerkaşı

c- Koçboynuzu

d- Alabağlı

e- Paşa bayrağı

f- Pıtırak

g- Alaboncuk

h- Kırkbudak

i- Göklü yanış." (Eröz, 1991, 182) (K.9, K.52, K.85)

Ali Rıza Yalgın'ın verdiği yanışlar:

a- Sığır sidiği

b- Çengel

c- Selvi

d- Yar yara küstü

e- Alyanak

f- Bıtınak

g- İt izi

ğ- Kurt ağzı

h- Eli böğründe

ı- Ağ börek

i- Kurt küpesi

j- Sandıklı

k- Aynak

l- Boynuz (Yalgın, 1993: 223).

Kilimlerde kullanılan her bir motifin ayrı bir anlam taşıdığını daha öncede belirtmiştik. "Kilim, çuval ve cicimlerde sık sık koç başı motifleri görülmektedir. Bunlar yiğitlik, doğru sözlülük, güvenlik ifade eden işaretlerdir. Kuşlar, sevinç ve haberci işaretleridir. Bilhassa kilimlerde ara motifi, çuvallarda ise bereket işareti olarak kullanılmaktadır..." (Durul, 1957: 65)

Çalışma yaptığımız köylerde artık ıstarda kilim, halı veya seccade türü şeylerin dokunmadığını, hazır aldıklarını tespit ettik. Görüştüğümüz kaynak kişiler, kilimlerdeki motiflerin ne anlamlara geldiğini bilmediklerini dile getirdiler. Bugün sadece büyüklerinden duydukları motif isimleri zihinlerinde kalmıştır. Bunlar: Zencirli, pıtırak, eğerkaşı, koç boynuzu, kurt kulağı, aynalı, bıçkılı, kırk kıvrım gibi (bu motifli kilimler göçerken devenin üstüne atılırmış) (K.13, K.52, K.84, K.9, K.10, K.14, K.85, K.87).

Bazı kaynak kişiler ise önceden ıstarda kilim, çuval ve seccade dokuduklarını söylediler ancak derleme sırasında motif adlarını, motiflerin ne anlama geldiğini unuttuklarını ifade ettiler.

3-Harar:

Çoğu kıldan dokunmuş büyük çuvallardır. Bu çuvalların renkleri ve motifleri nerede kullanılacağını da tayin etmektedir.

Hararların aldığı isimler şunlardır:

a- Düz harar

b- Seymen hararı (Semerkaşı)

c- Hatap hararı

d- Boncuk hararı (Yalgın, 1993: 223).

4- Heybeler:

Göç esnasında işlevi büyük bir dokumadır. Heybelerin üzerine de özel motifler işlenir ve her biri özel bir ad ile anılır.

1- Kürdişi heybesi

2- Yaprak heybesi

3- Turunç heybesi

4- Dilicek heybesi

5- Kurtağzı heybesi (Yalgın, 1993: 224) (K.85, K.87).

1.6.2. Keçecilik

Yörüklerin kullandıkları mühim malzemelerden biri de keçedir. "Çadırların temel unsuru keçedir. Çobanların kepeneği, çadırın döşemesini teşkil eden, kışın toprağın soğuğunu geçirmeyen keçedir. Aba, at bellemesi vs'yi yine keçeden yaparlar." (Eröz, 1991: 187)

"Genç koyunların (şişek) yünü güzün (Ağustosun sonu) kırkılır. Bu yünler kuzu yününe karıştırılır. Bu karışımdan güzel keçe ve kepenek olur. Koyunun yünü önce

güzelce yıkanır, temizlenir (Halaç (yay) la atılır. Elyafı ayrılmış incelmiş yün büyükçe bir kıl çul üzerine kalın bir tabaka halinde serilir. Hususi bir süpürge ile bir tabaka haline getirilir. Obada iyi yanış yapmasını bilen bir erkek çağrılır. Yanış işleri ekseriya erkekler tarafından yapılır. Yanışçı erkek evvelce hazırlanmış boyalı yün tutamlarını ince ince doğrar ve her boyalı kısmı ayrı ayrı kümecikler halinde yanında hazır bulundurur. İncelterek serilmiş tabaka halinde olan keçe levhanın üzerine istediği tezyinatı işler. Keçeye yapılan yanış (motif) iki renkli olur. Bu renkler kırmızı ve mavidir. Bazen siyah yün ile beyaz yün karıştırılır. Naturel olarak işlenir. Bu tür naturel işlemeli keçelere "sungur keçe" boyalı yünlerle işlenen keçelere "Cicim keçe" adı verilir. Yapağı (yaz yünü) keçe olmaz. Makasla kırkması zor olur. Keçe, yere dikine konulduğunda bükülüp çökerse iyi keçeleşmemiş olduğu anlaşılır. İyi keçe dikine bırakınca tahta gibi durmalıdır." (Eröz, 1991: 188-189)

Çalışma yaptığımız köylerde keçenin kepenek yapımında kullanıldığını öğrendik. Ayrı bir sanat olduğunu ve artık unutulduğunu, kullanılmadığını aktardılar.

- Keçe iyice dövülüp, yuğlanırsa sert olur. Keçenin sert olması iyidir. Sıcak tutar, yağmur geçirmez (K.84).

1.6.3. Dericilik

"Yörüklerin terk etmediği, bilakis ihtiyaçlarını karşılamak için devam ettirmek mecburiyetinde bulundukları bir zanaattır. Atadan dededen kalma metotlarla yapılır. Keçi, koyun derilerini muhtelif işlere yarayacak hale koymak için terbiye etmek lazımdır. Bu iş iki şekilde olur:

1- Tabaklama (Tabaka halinde düz derilere tatbik edilir.)

2- Eyleme (Tuluk halinde çıkarılan derilere tatbik edilir)." (Eröz, 1991: 169)

"Yörükler arasında dericilik (Tabaklık) işi ilkel dericiliğe örnek sayılır. Göçebeler, kullandıkları eşyaların dayanıklı, sağlam, portatif olmasını baştan düşünmek zorundadırlar. Onun için eşyalarının daima bu cinsten olması aranılır. Yörükler koyun, keçi, sığır ve avladıkları av derilerinden birçok eşya yaparlar. Bu eşyalar; posteki, çarık, kocuk, sofra, su tuluğu, yanık, su kovası ve dağarcık gibi isimler alır. Bunlar çadırın

içinde müstakil ve manalı bir mobilya halinde Çukurova Yörükleri arasında kullanılır." (Yalgın, 1993: 469)

1- Tabaklama: Sofra ve post gibi düz, yayılacak ve asılacak derilere yaparlar. Yörüklerde tabaklama genellikle şöyle yapılır:

- Tabaklanacak deriler tüyleri yere ve içi dışarı gelmek üzere ağaç kazıklarla toprağa gerilir. Üzerine bolca su serpilir. Eğer bu derinin yumuşak olması isteniyorsa deri üç gün tuzda piştikten sonra bir miktar şap tozu derinin üzerine serpilir. Bunun üstüne ılık süt dökülür. Bıçak gibi yontulmuş bir ağaç parçasıyla yaş derinin içi kazınır, temizlenir. İkinci defa tuzlanır. 3 gün daha güneşte kaldıktan sonra tuzu iyice silinir ve üzerine yağ koyarak derinin içi iyice oğuşturulur (K.87).

Deriden meşin yapılmaktadır. Meşin yapımı şöyledir: "Mundar ölen davarların (keçilerin) derilerini yüzüp ortasını dibek gibi çukur bir kayanın içine doldururlar. Ağzına kadar su ilave edip, içine kireç atarlar, köpekler yemesin diye üstünü büyük taşlarla kapatırlar. 15 gün bu vaziyette kalır. İyice yıkarlar. Bıçakla kıllar kolaylıkla sıyrılıverir. Tekrar temiz su ile yıkarlar. Sumak ağacının dalı, mazı ve cast (palamut meşesinin meyvesi) dibekte bir arada döğülür, derinin üstüne bolca serpilir. Dürüp, dürüntünün arasına yeniden serpilir. Buna "Yorak" veya "Meşin" denir. Şehirden gön (kösele) ve mıh (çivi) alıp bu meşinle "edik" yaparlardı. Kadınların ediği kırmızı boya ile boyanırdı. Bir kız gelin olurken mutlaka edik giyerdi. Her aşirette vaktiyle bir edikçi bulunurmuş. Ama artık yerini ayakkabıya bırakmıştır." (Eröz, 1991: 170) İnceleme yaptığımız köylerde önceden ayakkabı olarak edik giydiklerini, ediğin de meşinden yapıldığını ifade ettiler.

2- Eyleme:

"Tuluk şeklindeki derilerin sulu, yaş halinin giderilmesi kalınlaştırılması, sertleştirilmesi, terbiye edilmesi işine "Eyleme" denir. Eyleme daha ziyade keçi derisine, bazen de dana derisine tatbik edilir." (Eröz, 1991: 170) "Ey işinde, hayvanın derisi bütün olarak çıkarılır ve içine zahire konacak şekilde deliksiz olmasına önem verilir." (Yalgın, 1993: 470)

Mundar (müdahale edilmeden kendi halinde ölen) hayvanın derisi ev eşyasında kullanılmaz, meşin yapılır. Temiz ölen (mısmıl, ölmeden evvel kesilen) keçinin derisinin eylenmesi:

"Davar (keçi) bütün tulum çıkacak şekilde delinmemesine itina göstererek yüzülür. İyice yıkanır. Palamut meşesinin meyvesi dibekte döğülür, elekle elenir. Buna "Çevt tozu" denir. Üzerine tuz, seğ (şap) pınar kökü tozu, çam kabuğu tozu ilave delip bir kapta su ile karıştırılır. Bu kırmızı suya "Eylenti" denir. Eylenti tuluğa boşaltılıp, tuluğun ağzı sıkı sıkı bağlanıp gölge bir yerde üzerine ağır bir taş konur. Bir hafta bu vaziyette tutulur, sonra boşaltılır. Derinin içi kıpkırmızı, güzel kokulu suyu ekşi ve lezzetlidir. Deri eylentinin mayhoşluğunu gidermek için iyice yıkanır ve üzerine tuz ekilir. Güneşte suyunu çeker. Üzerine su serpilerek yumuşatılır.

Eyleme sonunda tuluk ve dağarcık elde edilir. Üç türlü tuluk vardır:

1- Su tuluğu

2- Yağ tuluğu

3- Döğme tuluğu (yayık, yanık)

Her çadırda bunlardan beş on tane bulunması hatta çeyiz olarak bile verilmesi adettir." (Eröz, 1991: 171). Yukarıda verilen bu tulukların yapımı "Yörüklerde Mutfak Kültürü" adı altında ayrıntılı olarak verilmiştir.

Çalışma yaptığımız köylerde tabaklama ve eyleme usullerini yapan kaynak kişilere rastlamadık. Ancak önceden Yörükler'in bu konuda oldukça geniş bir bilgiye ve kültüre sahip oldukları bilinmektedir.

1.7. Yörüklerde Oyun ve Eğlenceler

1.7.1. Köy Seyirlik Oyunları

"Köy seyirlik oyunları çağlar boyu süren halk tiyatrosu geleneğinin günümüze gelen mirasıdır. Bu oyunlar tarih boyunca göçlerden, çeşitli kültürlerden ve birikimlerden etkilenmiştir. İslamiyet öncesi Türk kültüründe bugünkü İslamiyet ve Anadolu kültürünün etkisini görüyoruz. Bu oyunlar zamanla değişip gelişerek bugünkü şeklini almıştır. Oynandığı toplumun kültür düzeyine, zaman ve geleneğe bağlı olarak şekillenir." (Artun, 2003: 7)

Seyirlik oyunlar iki grupta incelenebilir:

1- Ritüel nitelikte, belirli bir takvimi olan işlevsel oyunlar.

2- Evlenme törenlerinde ve çeşitli toplantılarda eğlence amacıyla oynanan oyunlar.

"Ritüel kökenli oyunlarda şenlik, büyü, bolluk ve bereket motifleri iç içedir. Taklit, eylem ve toplu katılma doğaya karşı korunmadır. Bu tür oyunlar eski-yeni, iyi kötü, bolluk-kıtlık, yaz –kış, ak-kara, güçlü-zayıf gibi çatışmalar üzerine kurulur." (Örnek, 1971: 183)

"Kökeni büyüye dayalı oyunların çehresi artık değişmiştir. Köylü şenlik olarak adlandırdığı bu oyunları yeni bir boyutta sürdürmektedir. Oyunlar günümüzde eğlence amaçlı oynandığından bazı farklılaşmalar görülür." (And, 1983: 13) Eğlence amaçlı oyunlarda topluluğu eğlendirmek amacı güdülür. Oyunlarda toplumun eksik yönleri ele alınır, bozuk kişiliklerle alay edilir. Kelime oyunlarından yola çıkarak espiriler yaratılır. Ahlaki bir sonuca varmak amaçlanır. Oyunların belli bir metin yapısı vardır. Oyunlar doğmaca oynanır. Seyirci oyunun metin yapısını bilir. Seyircinin tepkisi oyunu yönlendirir. Oyunlarda kılık değiştirilir, belli bir dekor yoktur. Kostüme önem verilir (Artun, 2000: 8).

Çalışma yaptığımız köylerde köy seyirlik oyunları hakkında geniş bilgi toplayamadık. Önceden düğünlerde bu oyunlara yer verildiğini öğrendik. Birkaç örnek verebiliriz:

1- Sinsin Oyunu

Bu oyun özellikle düğünlerde davul eşliğinde oynanır. Oyunda en az iki kişinin olması gerekir. Açık bir alanda büyük bir ateş yakılır. Oyunculardan biri ateşin bir tarafına, diğeri öbür tarafına yerleşir. Davul bu oyuna özgü bir ezgi çalar. Oyuncular davul eşliğinde oynamaya başlarlar. Müzik hızlandıkça oyuncuların hareketleri de hızlanır. Oyuncular önce başka bir yere doğru hareket ederken sonra bulundukları yerden başka bir yere doğru hareket ederler. Ateşin etrafında hareket ederek dönen oyunculardan ilk belirlenen diğerini yakalamaya çalışır. Kaçan oyuncu hareket etmeden önceki yerine yakalanmadan gelmeyi başarabilirse oyunu kazanmış olur. Kaybeden oyuncuya daha sonra ceza verilir ya da kazanan oyuncuya herhangi bir hediye verilir. Oyun böylece devam eder. Oyunun özelliği ateş etrafında davul eşliğinde oynanıyor olmasıdır (Artun, 2000: 150).

Görüştüğümüz kişiler sinsin oyununu bize şöyle anlattı:

- Sinsin oyunu düğünlerde ve özel eğlence günlerinde oynanan oyunlardandır. Eğlenmek amacıyla toplanan köy halkı, meydanda akşam olunca büyük bir ateş yakar. Ateşin etrafında, köyün delikanlıları halay çeker. Halay çekenlerin başı gelin kılığına girer. Başına yazma örter, etek giyer, gözüne sürme çeker. Gelin kılığına girmiş kimse önünde oynayan delikanlıların içinden damadı seçer ve ona cilveler yapar. Onunla karşılıklı oyunlar oynar. Eline aldığı ucu yanan sopayla damadı kovalar. Damat seyirciden yardım alır. Damada bir miktar verilen suyla ateşi, damat söndürür. Ateşin sönmesiyle eğlence sona erer (K.35).
- Düğün olacağı zaman at arabalarıyla çalı toplanır. Köy meydanında ateş yakılır. Bir kişi ateşin etrafında döner, o kişiyi biri kovalar, o kişi kaçar, diğeri meydanda ateşin etrafında biraz döner, bir başkası da çıkıp onu kovalar. Yetişirse vurur. Bu dövüş değil bir oyundur. Bu böyle devam eder (K.7, K.10).

2- Berber Oyunu

- Düğünde oynanılan bir oyundur. Damat, eğer bir başka köyden ise berber usulü yaparlar. Bir tahra, ustura alınır, gelen misafirleri, oyun olsun diye traş etmeye kalkar. Traş olmaya gönlün yoksa senden para alırlar. Parayı az bulursa tahra ile, ustura ile peşinden gelirler. Bu oyun damat gelinceye kadar oynanır. En yüklü parayı damat vermek zorundadır, yoksa damada cezalar verilir (K.7, K.8).

3- Fincan Oyunu (Yüssük Oyunu)

"Çok yaygın oynanan bir oyundur. Oyuncular iki gruba ayrılır. Bir yüzük fincanlardan birinin altına konur. Bulan taraf diğer tarafa çeşitli cezalar verir. Bunlar yemek yedirme, tatlı aldırmadır." (Artun, 2000: 124).

- Özellikle düğünlerde çok oynanılan bir oyundur. Şimdi sadece yaylada veya elektrik kesildiğinde kış gecelerinde oynanılıyor. Eleman sayılar 4-5 olan iki grup tarafından oynanır. Oyuna ilk başlayan grup yüzüğü fincanlardan birinin altına saklar. Diğer taraf arama hakkında saklı olan yüzüğü bulabilirse saklama sırası kendilerine geçer. Bulamazlarsa dayakla cezalandırılır. Oyun bu şekilde devam eder (K.9, K.51, K.52, K.84).

4- Gerdenin Ucu Nerde Oyunu

- Gerde, ucu kıvrılmış ipe verilen isimdir. Bu oyunda ucu kıvrılmış iple bir kişi, bir başkasının kafasını bacaklarının arasına aldıktan sonra olanca gücüyle kişinin sırtına –Gerdenin ucu nerde? diye sorarken vurur. Vurduktan sonra ipin ucunu orada bulunan kişilerden birine çevirerek adeta onu bilmesi isteniyor gibi, gerdenin ucu nerde, diye sorulur. Dayağı yemiş ve gözü görmeyen kişi kendisine vuranın, ipi hangi şahısa uzattığını bilmesi istenir. Bilinceye kadar dayak yer. Oyun böyle devam eder (K.44)

5- Deve Botlaması Oyunu

"Olay, göç sırasında bir ailenin devesinin yavrulaması olayının ailede uyandırdığı mutluluk üzerine kurulmuştur. Oyun, meydanda bir ateş etrafında oynanır. Odunun ateşi oyunun dekorunu tamamlar. Oyunda zenne rolünü kadın kılığına girmiş bir erkek oynar. Zenne müzik eşliğinde oynar. Bu oyunda geri zekalı bir arap tipi vardır. Arap tipi bir tulumla güreş eder. İki yaşlı yörük otururken devenin botlatmak üzere olduğu haberi verilir. Bütün aile fertleri doğuma yardım eder. İki kişinin oluşturduğu temsili deveyle bir kişinin temsil ettiği boduk (deve yavrusu) dinlenirken komşular çağrılır. Onlara ziyafet verilir. Bu arada çalgıcılar da getirilip şenlik kurulur. Şenlik sırasıda ihtiyarla berber karısı da oynar. Bu oyunları köy meydanında kadın erkek birlikte seyreder. Müstehcen diye nitelenecek konuşmalar, laf atmalar sürerken kimse rahatsız olmaz.

Oyunlar oynanırken arap sık sık ortaya girerek oyuna karışır. Arap kovalanırken ikinci bir oyun ortaya çıkar. Arap seyircilerin arasına kaçar. Bazılarının üzerinden atlar, bazılarının üzerine düşer. Bu kovalamaca sürerken bir ara arap elindeki tulumla gelip güreş tutar. Oyun güncel oynandığı için oyuncular yeteneklerine göre güncel konuları işlerler. İmamın bir davranışı, muhtarın yanlış tavırları,köyün cimri zenginleri şakalarla eleştirilir. Oyunun son bölümünde karı ile koca arasında doğan boduğa isim verilmesi konusunda bir tartışma çıkar. Kadın aile içerisinde kocası kadar kendisinin de söz hakkı olduğunu söyler. Tartışma uzar,kadın sözünü geçiremeyeceğini anlayınca ortadaki yoğurt kabını kocasının yüzüne kapatır. Koca da su kabını alıp karısının başında parçalar. Böylece oyun güldürücü bir sonla biter." (Artun, 2000: 125-126)

Çalışma yaptığımız köylerde bu oyunu bilen kişilere rastlamadık.

6- Kim Vurdu Oyunu

- Bu oyun halay çeken erkeklerin halayı bıraktıktan sonra oynadıkları bir çeşit oyundur. Ortaya büyük bir battaniye, yorgan vs. seriliyor. Üzerine iki kişi yatıyor. O iki kişi battaniyeye iyice sarılıyor, yüzü gözü kapatılıyor. Diğerleri çevresine birikiyor. Ellerine uzunca bir sopa alıyorlar. Çevredekilerden biri yatanlara hızla vuruyor. O yatanlar kimin vurduğunu bilirse vuran kimse battaniyeye yatıyor. Aynı şeyler ona da yapılıyor. Öncekiler eğer bilemezlerse bilene kadar bu ceza veriliyor. Bilen halay çekmek için sıraya giriyor (K.35, K.87).

7- Arap Oyunu

- Köyde güldürücü yönü iyi olan birisi "arap" yapılır. Yüzü ve elleri kömür sürülerek simsiyah edilir. Başına sivri uçlu bir külah takılır. Külaha birkaç zil bağlanır. Bir de uzun siyah bir elbise giydirilir. Bir kişi de efe yapılır. Efenin yanına erkeğin biri gelin yapılıp oturtulur. Gelin gibi giydirilir. Düğün yerinin ortasında efe, gelin ve arap ortaya çıkar. Efe gelini araba emanet eder. Sonra başkaları gelip gelini kaçırır. Arap, burnunun yere dayar ve koku alarak gelini bulmaya çalışır. Bu arada izleyenler kahkahalarla gülerler. Daha sonra arap, gelini bulur getirir. Efe de onu ödüllendirir (K.9, K.24).

8- Deve Oyunu (1)

"Yörük düğünlerinde deve oyunu oynamak çok yaygındır. İki ya da üç kişiden oluşturulan ve üzerine örtü örtülen yapma deveyle deve sahibi rolünü üstlenen deveci,düğüne gelenleri karşılar. Bu arada çeşitli şakalarla bazen gelenleri, bazen de devesini över. Devecinin şakaları, hareketleri düğüne gelen konuklara hoş zaman geçirtir." (Artun, 2000: 128)

Deve Oyunu (2)

- Düğünlerde meydan yerinde oynanan bir güldürü oyunudur. Devenin boyunu geçmeyecek büyüklükte bir merdivenin, baştaki ve sondaki bölümlerine giren iki insanın aralarındaki bölümlerine, yastıklar konularak hörgüç yapılır. Üzerine önce kilim örtülür, sonra deve derisi geçirilir. Bacaklar kilimle sarılır. Ölmüş bir atın kafası, önce monte edilir, sonra ağzına sicimli gem vurulur; ucu arkadaki kişinin eline verilir. İpi çekince ağız açılır, bırakınca kapanır. Bu devenin bir de

sahibi vardır. Köye tuz satmak için gelmiştir. "Tuzcu geldi! tuzcu geldi!" diye bağırarak devesi ile ortaya gelir. Halk etrafında toplanır. Tuz alış-verişi yapılır. Sonra yüksek sesle: -Ben uzak yoldan geldim, devem acıktı, salıyorum. Herkes bağının bahçesinin kapısını örtsün der, ve deveyi sallar. Deve halkın üzerine yürür. Kaçanlar, kaçar, kayamayanları ısırır. Bir müddet gülüşülür. Bu durumu gören sahibi deveyi alır oraya ıhlatır. Hem devesi hem kendisi dinlenir. Bir müddet sonra gitmek ister, devesini kaldırmaya çalışır, deve kalkmaz. Hocalar yalvarır, dua ederler, deve kalkmaz. En sonunda üzerine su dökülür. Islanan deve kalkar oyun biter (K.17).

9- Mantufar Oyunu

Mantufar Çiçeği diye bir çiçek vardır. Açık sarı renkli bir yayla çiçeğidir. Top top edilir ve deste deste duvara, direğe asılır. Senelerce kalsa bozulmaz. Halk arasında önceden beri bu çiçeğin bir oyunu vardır. Şöyle oynanır: Mantufar çiçek demetlerini duvara, direğe asarlar, yani odayı çiçekle süslerler. Bir ıbrık veya güğüme yarıya kadar su doldururlar. Bu kabın ağzına da bir demet Mantufar Çiçeği yerleştirirler. Eli ıbrığa sığacak küçük bir kız çocuğu bulurlar. Ibrığı bir kızın sıra ile sırtına asarlar. Kimseye göstermeden ıbrığın içine herkes bir eşya atar. Para, boncuk, toka çeşitli renkte boncuklar olur, yani suyu görünce bozulmayacak madeni eşyalar atılır. Ibrık asılı kız ve diğer kızlar türkü çağırarak dönerler. Küçük kız elini ıbrığa sokar, hangi eşya eline geçerse çıkarır. Söylenen türkü o eşyanın sahibi kızın nasibine olur. Bazı dörtlükler kızın aleyhine, bazıları da lehine çıkar. Hep beraber gülerler ve böylece eğlenirler. Yüzlerce mantufar türküsü var ama hepsini bilmiyoruz. Bazıları şöyle:

Mantufarın var olsun,

İçi dolu nar olsun,

Mantufara gelmiyenin,

İki gözü kör olsun

***

Ey mantufar mantufar,

Mantufarın vakti var,

Mantufara gelenin

Cennette beş tahtı var

***

Kapıya çekin buğuru

Mantuvar evler uğuru

Bu kızı hemen yollayın

Akşam gelecek düğürü

***

Köyün kızları gelince

Mantufar oyunu başlar,

Herkes dağılsın evine

Hoşça kalın arkadaşlar

***

Ibrığı takın sırtına

Gezsin dolanı dolanı

Bu mantufar oyununda

Kız sen söylersin yalanı

***

Ibrıktaki bu mantufar

Yüce dağların çiçeği

Oğlu kızı dal dal olsun

Kız sen söylersin yalanı

***

Ibrığa soksun elini,

Kısmetine ne çıkacak,

Sonra bir gelin olunca,

Kaynana bundan bıkacak

***

Herkes seni almak için,

Nice hayaller kuruyor,

Gece gündüz etrafında,

Bir oğlan gezip duruyor.

***

Bu oyunda ortalığa,

Sarı mantufar saçıldı

Ibrıktan bir yüzük çıktı,

İnşallah bahtın açıldı.

***

Getirin şu güzel kızı

Ibrığı bağlan beline

Yakında gelin olacak

Kınalar yakın eline (K45).

10- Sohbet Oyunu

"Akşamları veya toplu sohbetlerde "Sohbet Oyunu" oynanır. Şöyleki: Topluluğun en yaşlı veya münasip görülen biri toplantıyı idare eder. İkili, üçlü konuşmak yoktur. Birimiz söyleyecek, diğerlerimiz hep onu dinleyeceğiz, der ve işi ele alır yönetici. Sıra ile kişiler birer konuşma yapacaklardır. Bu konuşma ilmi olur, aktüel olur, fıkra olur, şiir olur. Mesela biri ile münakaşa yapmıştır, rüya görmüştür, bir yerden birşey okumuştur, konuşmacının kabiliyetine bağlıdır. Niye sen filandan kötü konuştun, böyle konuşma olmaz, demek yoktur.Efendim ben konuşma bilmem, fıkra bilem

diyenlere "Toraman" çekilir. Toraman: Numaralandırılmış manilerden biri kura ile çekilmesidir. . Hangi numaralı şiir çıkmış ise ebe ve bilenler, hatta ebe önden söyler, diğerleri koro şeklinde takip eder. Laf bilmez ebenin dizinin üstüne alnını koyar söyler, diğerler koro şeklinde takip eder. Laf bilmez ebenin dizinin üstüne alnını koyar yere diz çöker. Ebe elini dil bilmezin sırtına yavaştan vura vura bir makamla kurada çıkan şiiri okur, meclis koro şeklinde aynı makamla takip eder. Laf bilmez de cezasını çekmiştir, sıra diğerlerine gelmiştir. Yok, ben Toraman çektirmem derse, onun da bir kolay yolu vardır. Maddi ceza çeker. Bir kilo şeker sucuğu parası nakit cezanın bedelidir. Mevsime göre meyve, çerez alınır ve sohbet içinde yenir. Kaç tane laf bilmez çıkarsa ceza o kadar çok alınır ve yenir. Ceza vermeyenler sırası geldikçe fıkrasını anlatır, şiirini okur, şarkısını söyler ve hep beraber şen, neşe içinde vakit geçirilmiş olunur.

Toraman şiirleri şunlardır:

Adana'dan aldık kutu,

İçi dolu sıçan otu,

Laf bilmezsin bu mecliste,

Ne gezersin itin götü,

***

Ormandan kestik hezanı,

Gelir uzanı uzanı,

Laf bilmeze burda iş yok,

Karabaşın yal kazanı,

***

Arkadaşın, eşin nedir?

Olgunlukta yaşın nedir?

Laf bilmezsin behey cahil,

Bu mecliste işin nedir?

***

Gömleği var dik yakalı,

Nerde ağarttın sakalı?

Laf bilmezsin işin nedir?

Bire dağların çakalı.

***

Kara kara katıranlar,

Hemen alıp yatıranlar,

Sohbetinden hisse alsın,

Şu mecliste oturanlar (K.51, K.52, K.45).

11- Dilsiz Oyunu

- Genellikle ilkbaharda mevsiminde eğlence ve gezinti yerlerinde bazen de yaylada sohbet meclislerinde delikanlılar tarafından oynanırdı. Oyuncuların başlarında metanetli bir ebe bulunur. Oyunculardan hiç birisi hatta ebenin kendisi dahi gerek gizli, gerekse yüksekten bir şey söylemez. Ve her bir oyuncu gülmeksizin ebenin yaptığını aynen taklide mecburdur. Şu kadar ki, kışın soğuk gecelerde ebe soyunarak sokaklarda gezse veya suya girse diğer oyuncular onu mutlaka takibe ve aynı şekilde hareket etmeğe mecburdur (K.51, K.52).

1.7.2. Yörüklerde Halk Oyunları

"Türkler'in ilkel dinleri olan Şamanizm'de Tanrı'ya karşı yapılan tapınmanın, kötü ruhları kovma törenlerinin bugün de belirli kurallarla şekillenmiş hali Türk folklorunu meydana getirmektedir. Halk oyunları da bu folklorun önemli bir parçasıdır." (Adana İl Yıllığı, 1981: 90)

"Yörükler ise Akdeniz Bölgesi'nde toplumsal yaşayışlarında değerine paha biçilmez nitelikte bir Müzik, Oyun ve Dans türü ve halk sanatları kültürü meydana getirmiştir." (Baykurt, 1996: 127)

"Teke beyliği sınırları içinde bulunan Isparta, Burdur, İçel ve Çukurova'nın Adana ilinde, her ilde ayrı ayrı pek çok dans adları arasında ortak olan:

Mengi

Teke

Samah

dansları saptanmıştır ki bu husus yöredeki yörük aşiret ve oymakları arasında bir kültür birliği varlığının ifadesi olduğunu kanıtlamaktadır." (Baykurt, 1996: 127)

Kaynak kişilerden derlediğimiz kadarıyla halk oyunları deyince halay çekme tarzındaki oyun şeklinde yorumlayarak açıkladılar.

- Eskiden düğünde "Mengi" oynanırdı (K.10).
- Yörükler'in "Serçe" adlı oyunları vardır. Düğünlerde oynanır. Bir de "Keklik" oyunu vardır, taklit yapılarak oynanır (K.52).
- Halay çekerken uzun hava (bozlak) söylenirdi.Başı çekenin eline mendil verilir; boynuna atkı asılırdı. Köroğlu, Ceyhan Garibi, Topal Kız oyunları oynanırdı (K.24).

1.8. Yörüklerde Mutfak Kültürü

Bir toplumun beslenme kültürü, yaşama biçimiyle doğrudan ilgilidir.

"Adana mutfak kültürünün coğrafi konumu ve tarihsel bağlarıyla kendine özgü bir durumu vardır. Adana'da dağ, yayla, ova ve deniz kültürü iç içedir. Bu da Adana mutfağına zenginlik sağlamıştır. Adana'da tarım ve sanayinin gelişmesi, ulaşım ve teknolojinin getirdiği yenilikler geleneksel mutfak kültürünün hızla değişmesine neden olmaktadır." (Artun, 2003: 430)

"Göçebe kültürden yerleşik kültüre en son geçen Adana Türkmen ve Yörükleri binlerce yıllık Türk mutfak kültürünü de günümüze kadar koruyup saklayarak taşımışlardır. Yörede bulgur ve un fazla kullanılan malzemelerin başında gelir. Her mevsim kadınlar ekmek sacında yufka ekmekler pişirir, kışın tandırlarda tandır ekmeği yapar." (Artun, 2000: 172)

Yörüklerin mutfak kültüründe, yapılması kolay ve pratik yemeklerin esas olduğunu söyleyebiliriz.

Yörüklerin kendilerine özel yoğurttan ve kaymaktan yağ yapma usulleri vardır. Bu konu hakkındaki bilgiler aşağıda verilmiştir.

"Yoğurdun yörüğün hayatında çok önemli bir yeri vardır. Bugün en fakirlerin sofrasında bile yoğurt hiç eksik olmaz, onun için çevre köyler: "Yörük ne anlar bayramdan, lop lop içer ayrandan" sözünü söylemişlerdir." (Türker, 1997, 324).

Yoğurttan Yağ Yapma Usulü

"Süt sağılır, süzülür, kaynar; içine bir miktar yoğurt mayası katılır. Yoğurt meydana gelir. Bu yoğurt tuluktan yapılmış "Yanlık"a konur. İçine bir miktar su katılır ve Bişek ile yoğurt dövülmeye başlar. Bu işleme bir iki saat devam ettikten sonra tuluğun üstüne yağ birikir ve çömçe (kepçe) ile yağ ayrılır. Tuluk içinde yalnız ayran kalır. Yoğurt yağından ayrı kalan bu ayran kazana konur. İyice kaynatılır ve süzülür. İçinde kalan tortu "Keş" veya "Çökelek" ismini alır." (Yalgın, 1993: 461)

Çalışma yaptığımız köylerde tereyağ yapımı şöyle anlatılmıştır:

- Tereyağ yapmak için önce süt yoğurt haline getirilir. Bu yoğurt soğuk bir ortamda yayıklarda dövülerek içindeki yağ ayrıştırılır. Ayrıştırılan bu yağ bezde sıkıştırılır ve tereyağ oluşturulur (K.46).
- Tereyağı elde etmek için süt ısıtılır, el makinesinden geçirilir. Bir taraftan yavan süt, bir taraftan yağlı süt akar. Yavan sütten, çökelek yapılır. Yağlı süt de tereyağ olur (K.85).

Kaymaktan Yağ Yapma Usulü:

"Süt sağılır, süzülür, pişer. Yirmi otuz kadar derin olmayan kaplara bölünür. Her kabın üstü kaymak tutar. Bu kaymaklar sabahleyin toplanır, kazana konur ve ocakta kaynatılır ve sonra içine bir miktar yoğurt damızlığı (mayası) konur, kaymak yoğurdu meydana getirir. Bu yoğurt tekrar yoğurt yağı gibi tulukta işlem görür ve yağ olur. Bu yağdan arta kalan su hiçbir işe yaramaz." (Yalgın, 1993: 462)

Sütten yapılan yemek ve tatlılar: "Sütlü (sütlaç), Pirina, Akıtmaç, Kaymak Tatlısı, Lokma, Övelemeç. Kaymaktan yapılan tatlı ise Höşmerimdir." (Türker, 1997: 325)

- Süt makineden çekildiğinde bir taraftan kaymak, bir taraftan yağ çıkar (K86).

Yannık Usulü Yağ Yapma

Çalışma yaptığımız köylerde kaynak kişiler bize yannığın yapılışını şöyle aktardılar:

- Keçi derisinden yapılır. Deri tüm olarak çıkarılır, sadece boyun kısımından kesilir, başka hiçbir yeri kesilmez. Deri terbiye edilir. Buna "Eyitmek" denir. Şöyle yapılır: Çam kabuğu (kızıl kabuk) tuzla karıştırılır. Sonra iyice dövülür. Çam kabuğu dövülünce "çekik" denilir. Bu çekiklerle, çiğ deri övelenir. Bir gün bekler. Kokusu gitsin diyerek suyla temizlenir. Yanığa yoğurt konulur, bişşek ile yoğurt iyice dövülür. Yüzeyine yağ çıkar bundan tereyağ olur (K.17, K.86).
- Yannığın yapılışı aynı su tuluğu gibidir. Yannığın ağzı geniş olur. Üç ağaçla çatma çakılıp yannık ağaçlara bağlanır. İçine yağlı yoğurt konulur. Bişşek (tahta sopa) ile sürekli yayılır. Yukarı aşağı yayma içinden sonra tereyağı ayranın üstünde çöreklenir. Tereyağı ağaç çomça ile alınır, yıkanır. Topak şekle getirilir. Tuzsuz olarak yenir (K.63).
- Keçi derisinin kılları temizlenir, kurutulur, tuzlanır. Derinin içi un ile sıvalanır, terbiyelenir. Bu deri üç iple, üç ayaklı tahtaya bağlanır. Derinin içine yoğurt dökülür, bişşek ile dövülür. Yoğurdun yağı yüzeye çıkar. Yağ ile yoğurt ayrılır. Onun yoğurduna "ayran" denir (K.7, K.84, K.87).

1.8.1. Çorbalar

Yörük Çorbası

- Buğday, yeşil mercimek ve et suyu ile yapılan bir çorbadır. 2 soğan ince ince kıyılır, 1 tane yeşil biber doğranıp kavrulur. Buğday ve mercimek yıkanıp, tencereye konulur, on bardak su ilave edilip pişirilir. Suyunu çekip çekmediği kontrol edilir. Pişen mercimeğe et suyu koyulur ve kaynayan buğdaya karıştırılır. Maydanoz ve nane doğranıp birlikte ilave edilir. Yeteri kadar baharat koyulur, istenirse limon da sıkılabilir (K.52, K.77).

Bulamaç: Un, yağ, soğanla pişirilen bir yemektir. Un ve sütle yapılanı da vardır (Eröz, 1991: 217).

- Bu yemeğe "Ummaç" da denir. Sırınsı (Kurutulmuş et) etleri yumşattıktan sonra, suda kaynatılır. Tavada un, yağ ve soğanla kavrulur. Pembeleşince etin suyu ilave edilir. Koyulaşınca pişmiş demektir (K.85).

Çileme Çorbası:

- Un, suyla hamur haline getirilir. Ovalanarak şehriye halinde kesilir. Sonra soğan ve yağla kavrulur. Kırmızı biberde ilave edilir. Çorba olarak pişirilir (K.1). Bu çorbaya (Un Çorbası) da diyorlar. Una su serpilir, küçük pirinçler haline getirilir, sonradan da soğutulur. Üstüne yağ kavrulur (K.86).

Dulavrat Çorbası:

- Bu yemeğe neden bu ad verildiğini sorduğumuzda köyün kadınları şu cevabı verdi: "Dul kadınların, başlarında erleri (kocaları) olmadığı için pek gelirleri yoktur. İdare etmek ve olanla yetinmek zorundadırlar. Ucuz bir yemek olduğu için bu ad verilmiştir." Hamurdan yapılır, yoğurtlu da olabilir (K.52).
- Hamur açıldıktan sonra ince uzun kesilir. Kesilen hamur kaynayan suya atılır. Tüm mercimek de ilave edilerek pişirilir. Üstüne yağ, salça ve kırmızı biber kavrulup, dökülür (K.52, K.33).
- Dulavrat çorbasına "Sakala Sarkan" da denilmektedir. Erişte yemeğine benzemektedir. Erişteyi uzun uzun kestikleri için sakala sarkan adı verilmiştir (K.86).

Yüzük Çorbası (Yüksük Çorbası):

- Hamur yoğurulur. Yoğurulan hamur 2-3 büyük parçaya ayrılır. Ayrılan parçalar tahta üzerinde un elenerek oklavayla çok ince bir şekilde büyük bir daire olacak şekilde açılır. Bu daire bir karış enliliğinde katlanır. Katlanan parçalar ince uzun kesilir. Bu ince uzun parçalar çok küçük karelere bölünür. Bu karelere kıyma, salça, soğan, kırmızı biberin karıştırılmasından oluşan harç konur. Önce kare olan hamurun karşılıklı iki köşesi sonra elde kalan iki köşesiyle birleştirilir. Dökülen hamurlar tepsiye unlanarak dökülür. Bu çorba yapıldığı an pişmeyebilir. 2-3 gün sonra da pişirilebilir. Daha sonra göz kararı bir tencereye su konup kapatılır. Kaynayan suya dökülen hamurlar ve tuz atılır. Hamurlar pişinceye kadar kaynatılır. Üzerine yağ ve salça yakılıp dökülür. Ayrıca

hamurdan silindir şeklinde küçük parçalar kesilir ve kızartılır. Bu parçalar nohut ile çorbaya katılır (K.2, K.5, K.14, K.52, K.77, K31, K.86).

Erişte Çorbası:

- Unun içine bir yumurta kırılır, un suyla yoğurulur. Hamur, yufka ekmek büyüklüğünde açılır, saçın üstünde çok az pişirilir. Sonra bu hamur ikiye katlanıp ince ince kesilir. Bu kesilen hamura "Erişte" denir. Buna "Gatik Kesme" de denir. Bu erişteler kurutulabilir, istenirse. Ayrı bir tencerede nohut ve mercimek kaynatılır. Kaynayan bu suyun içine erişteler dökülür. Erişteler suda pişince ayrı bir tavada yağ, sarımsak, nane ve salça ile sos hazırlanır, üstüne dökülür. Koyulaşıncaya kadar kaynatılır (K.9, K.85, K.86).

Sulumbaç (Kıyma Çorbası):

- Etin kemik yeri sıyrılır, bu et kıyma gibi doğranır, kıyılır. Kıyma haline gelen ete birkaç tane soğan doğranır. Kıyma soğanla kavrulur. Salça ve baharat ile de iyice kavrulur. Haşlanan etin suyu kıymanın üstüne dökülür. Kıyma çorbası olarak yenilir (K.85, K.87).

Terteşir Çorbası (Kara Çorba):

- Evdeki bakliyatlardan yapılan bir yemektir. Döğme, kuru fasulye, nohut, mercimek bir kazanda kaynatılır. Kemikli et varsa konulabilir. Üstüne salçalı yağ yakılır, onunla da biraz kaynatılır (K.85).

Tovga: "Hamurdan yüzük çorbası yapılır. İçine kıyma konur. Kıymasız olarak yoğurtla da yapılır." (Artun, 2000: 128)

- Yoğurdun içine bir yumurta kırılır, bir çorba kaşığı un katılır. Karıştırılarak pişirilir. Üstüne yarpuz (dere otu), nane, salça ve yağ kavrularak dökülür. Kaynayıncaya kadar pişirilir. Tovga yemeğinin adı şimdi "Yayla Çorbası" olmuştur (K.36).

- Yoğurt önce duru bir ayran olacak şekilde sulandırılır. İçine bir yumurta, bir kaşık un, haşlanmış yarma (döğme) ve tuz koyulup, karıştırılarak pişirilir. Pancar yaprağı ile yeşil sarımsak kıyılır, çorbanın üstüne dökülüp yenilir (K.85, K.86, K.87).

Sütlü Döğme (Yoğurtlu Döğme) Çorbası:

- Döğme yörüğün vazgeçilmez tahılıdır, diyebiliriz. Bir kilo süte bir bardak döğme katılır. Döğmeler patlayıncaya kadar ateşte kaynatılır. Ayrıca süt yerine yoğurt da konulabilir. O zaman yemeğin adı yoğurtlu ya da ayranlı döğme çorbası olur. Bu çorbalar soğuk içilir. Yoğurtlu çorba yaylada daha çok yapılır (K.5, K.31, K.85, K.86).

Analı- Kızlı (Topalak):

- İçli köftenin hamurundan yapılır. Köftelik hamur küçük küçük dökülür, topalak yapılır. Suda kaynatılır. İçine domates rendelenir, salça, kuru nane ile kavrulur içine dökülür. Nohut da haşlanır. Ispanak yıkanır üstüne doğranarak yenir (K.85).
- Bulgur ıslanır un ve salça, baharat katılıp yoğurulur. Yuvarlak yuvarlak dökülür. Nohut ve mercimekle pişer. Üzerine sarımsak, yağ, salça, ekşi ve baharat kızartılıp üstüne dökülerek kaynatılır. Bu yemeğe "Ekşili Topalak" da denir (K.86).
- Kuru etle nohut kaynatılır. Kaynatılan suyun içine topalaklar atılır. Üstüne soğan, yağ ve salça kavrulup dökülür (K.33).

Tarhana Çorbası:

- Tarhananın yapılışı: Döğme dövülür, değirmende çekilir, yarma yapılır. Yarma, nohut, soğan, biber ve yoğurt koyarak iyice yoğurulur. Bir hafta bekler. İteğe (çul) üzerine serilir. Kuruyunca elle ezilir. Soğuk suyla karıştırılarak pişer. Üzerine sarımsak ve salça kavrulup dökülür. Yörükler, sabah kahvaltısında mutlaka tarhana çorbası içer. Tarhana çorbası, yörüğün kahvaltısıdır (K.85, K.86).

1.8.2. Pilavlar

Bulgur Pilavı:

- Önce su kaynatılır, bulgur içine atılır. Bulgur suyunu çekince üzerine tereyağı dökülür. Yufka ekmekle yenir (K.85). Patatesli, pırasalı, kabaklı pilavlar da yapılır. Sebzeler karıştırılıp bulgurla kaynatılır. Üzerine tereyağ dökülür (K.86).

Lepe:

- Patatesler küçük küçük kıyılır. İçine domates, yeşil biber, soğan koyup kavrulur. İçine bulgur atılır, karıştırılır, hafif sulu şekilde bırakılır (K.33).

Keşkek:

- Düğünlerde yapılan en önemli yemek. Döğme ile pişirilir. Döğme ıslatılır, tavuk göğsü ile pişirilir. Ezilene kadar, ikisi birbirine karışana kadar, karıştırılır. Başka bir tavada tereyağla biber ve salça kavrulup, üzerine dökülür (K.31).
- Döğme hamur gibi pişirilir, çömçe ile iyice ezilir. Kuzu etiyle iyice özdeşir, pilav şekline gelince üstüne tereyağlı salça dökülür (K.9, K.52, K.85, K.87).
- Buğday dibeklerde döğülür. Kabuğu çıkarılır. Buna dövme denir. Etle pişirilir. Sonra geniş kaplar içinde çomçalarla yoğunlaşıncaya kadar karıştırılır, lastik gibi oluncaya kadar. Üzerine biberle eritilmiş tereyağ dökülür. "Onun da keşkeği yendi" tabiri düğünü oldu demektir (K.86).

1.8.3. Etli Yemekler

Saç Kavurması:

- Et doğranır ve ekmek sacının içinde kavrulur. Kavurmanın ortasına bulgur pilavı konup, yenilir (K.52).
- Kuşbaşı etle pişirilir. Et tike tike (küçük parçalar) doğranır. Özel sacları vardır, onun içinde közde pişirilir. Etle beraber soğan, domates doğranıp karıştırılarak pişirilir. Yufka ekmeğin arasına da dürüm yapılarak yenilir (K.86).

Sini Köftesi:

- Bulgur hamur edilir, içine kavrulmuş kıyma konur. Fırında veya saç altında pişirilir (K.31).

İçli Köfte:

- Önce içi hazırlanır. Kıyma, bol soğanla iyice kavrulur sonra içine yağ konulur. İçi soğumaya bırakılır. Köftesi için simit (bulgurun küçüğü) ile yarma iyice yoğrulur. Avuç içi büyüklüğünde açılır, içi çukurlaştırılır, içine hazırlanan

kıymalı harç konulur ve kapatılır. Köfteler kaynayan suda haşlanır (K.5, K.33, K.31, K.85, K.86).

1.8.4. Tatlılar

Lokur Tatlısı:

- Lokum tatlısı da denilir. Hamur mayalanır. Mayalanan hamur küçük küçük dökülür. Hamur yağda kızartılır. Şeker ile su bir kapta ayrıca kaynatılır. Lokum büyüklüğündeki hamurlar kızartıldıktan sonra şekerli suya atılır (K.85, K.86).

Kımız (Yepinti):

- Süt pişirildikten sonra içine az miktarda yoğurt yani damızlık katılır, karıştırılır. Süt koyulaşır, soğutulur: "kımız" meydana gelir. Bunun bir ismi de "Bulama" dır (K.62).
- Koyun sütü süzülür, bir kaşık yoğurt sütün içine karıştırılır, döndere döndere ateşte pişerken, içine şeker atılır, koyulaşınca soğudanlıkta bekletilir. Soğuk tatlı olarak yenir (K.86).

Burma:

- Hamur yufka şeklinde açılır, içine küncü, fıstık, ceviz koyulup dürülür. Dürerken oklavaya sarılan yufkayı tepsiye yerleştirmek için oklavadan bükerek çıkarılır. Sacda veya fırında pişirilir. Üzerine sulu pekmez dökülür (K.86).

Bükme:

- Sütün kaymağı ile yoğurt karıştırılır, yufka ekmeğin kurusu içine ufalanır. Üstüne pekmez dökülüp yenir (K.86).

Höşmerim:

- Şeker, yağ, undan yapıldığı gibi peynirle şeker, undan yapılanı da vardır. Yörüklerin en meşhur tatlısıdır (K.52).
- Hoşmerim tatlısı aslında "un helvası" demektir (K.85).
- Peynir, şeker ve undan yapılır, üstüne pekmez dökülür (K.86).

Yağlı Ballı:

- Pekmez, tereyağla karıştırılır. Yufka bazlama şeklinde açılıp, pişirilir. Bazlamanın içine pekmez ve tereyağından yapılan karışım dökülür, yenir (K.86).

Kaçamak:

- Soğuk suyla un, oklavanın yardımıyla karıştırılır. Üzerine pekmez ve yağ dökülür. Bu karışım bazlama şeklinde açılıp saç üzerinde pişirilir (K.85).

Kaynar:

- Lohusa kadınlara yapılan kaynar aslında tereyağ ve balla yapılır. Tereyağ eritilir, bal sulandırılıp üstüne dökülür. Kaynayınca üstüne karabiber serpilir. Yedi türlü baharattan da yapılır (K.85, K.86).

Teleme:

- Bu tatlı daha çok sahurda yenir. Süt kaynatılır. Sütün içine şeker katılır. Kuru incir (maya) doğranır. Sütün içine atılıp kaynatılır. Sonra mayalanmaya bırakılır. Tıpkı yoğurt mayalar gibi üstü kapatılıp mayalanır. Üstüne ceviz dökülerek yenilen soğuk tatlı olur (K.85).

1.8.5. Yörüklere Ait Yiyeceklerin Adları

Gavurga:

- Buğdayın, darının sacda kavrulmasına verilen ad (K.85, K.86).

Kölemle:

- Bulgurun kaynatılmış haline gölleme (kölemle) denir (K.33, K.52, K.85, K.86, K.76).

Kepleşir (Ekmek Aşı):

- "Sütlü doğramaç" adı da verilir. Yufka ekmek kuru haldeyken sütün içine konulup üstüne biber dökülür (K.86).

Kadıbeyli (Kargabeyini):

- Pekmez ile yoğurt karıştırılınca bu ad verilir (K.85, K.86).

Karlambaç (Karşambaç):

- Pekmez ile kar karıştırılınca bu ad verilir (K.7, K.76, K.33, K.86).

Toklubaç:

- Yer fıstığının yaprağına benzer bir bitki, yumurta ile pişirilir. Üstüne yoğurt dökülerek yenir (K.85, K.87).

Bazlama:

- Yufkanın açılıp saç üzerinde pişirilmesi ile oluşan sıkma türü. İçine tereyağ sürülerek yenilir (K.7, K.33, K.76).

Şepit:

- Bazlamanın daha büyük cinsi (K.85, K.86).

Kömme:

- Leğende veya herhangi bir kapta bulaşık halde kalan hamurun ziyan olmaması için yumurta biçimine getirilip ekmekten sonra kalan ateşli külün içinde pişirilerek yenilir (K.33).
- Kömme'ye "Yörük Çöreği" adı da verilir. Süt, şeker ve mayalı hamurdan yapılır. Çörek gibi pişirilip üstüne küncü atılır(K.86).
- Övelemeç (Deke Ommacı): Kuru yufka ıslanır, ufalanır. İçine çökelek, maydanoz konulur, sıkma köfte şeklinde sıkılır. İçine domates de koyularak yapılabilir. "Kedi Sıkması" da denir (K.52, K.85, K.86, K.87).

Akıtmaç (Bişi):

- Mayalı hamur akıtılarak yağlı tavaya bırakılır. Kızırtılıp yenilir (K.85).

Çantırık:

- Sini böreğinin adıdır. Mayalı hamur, patates ve kıyma ile içlenir. Tandırda pişirilir (K.86).

Noğa (Luğa):

- Sütün içine tuz atılıp kaynatılır. İçine sana yağ eritilip üstüne karabiber atılıp kahvaltıda yenir (K.85).

Maya:

- Kuzunun kursağından ve koyunun sarkanağından (kursak) aynı zamanda sığır sarkanağından da olur. Bunların hepsine peynir mayası denir. Bazen bu mayaya bir miktar üzüm, incir ve nohut da eklerler. Bunlar, mayayı kuvvetlendirir (K.85, K.86).

Sonuç olarak inceleme alanımızda bugün Yörükler'de mutfak kültürünün tüm canlılığıyla devam ettiğini gördük. Yörükler'in mutfak kültürlerinde pratik yapılması kolay olan yemeklerin esas olduğunu söyleyebiliriz.

II. BÖLÜM

CEYHAN YÖRÜKLERİNDE HALK EDEBİYATI

2.1. Anonim Halk Edebiyatı

2.1.1. Anlatmalar

2.1.1.1. Kısa Hikayeler

"Halk hikayesi şiir ve müzik ögelerini bir arada bulunduran bir türdür. Yörüklerde hikaye ve masalın yeri, kanunun yerini tutmuştur. Hikayelerin aşiret ruhu üzerinde yaptığı tesirler çok önemlidir. En büyük vatanperverlikler, en önemli imanlar, kıymetli yaşayış ve sosyal hareketler hep bu hikayenin ekseni etrafında döner. Denilebilir ki, obalarda hikaye ve masal bir hayat ve düzen şebekesidir." (Yalgın, 1993: 280).

Bu toplayabildiğimiz hikayeler halk hikayesi formatında değildir. Bu hikayeleri kısa hikaye olarak değerlendiriyoruz. Aynı zamanda bize anlatılan bu hikayeler sadece Yörük hikayesi değildir. Genel anlamda bu yörede çok bilinen hikayelerdir. Çalışma yaptığımız köylerde derlediğimiz hikayeler, yörede bilinen hikayelerden ibarettir.

Demircioğlu Hikayesi

Demircioğlu, bir ustanın yanında çırak olarak çalışır. Köroğlu, kır atının nalını çaktırmak için bu demirci ustasının yanına gider. Köroğlu'nun atına bir nal yapar burda çırak olan Demircioğlu'dur. Demircioğlu'nun yaptığı nal atın ayağından çıkar. Köroğlu nalı büküp Demircioğlu'nun eline verir. "Benim ata böyle bu nal çakılmaz . Benim atıma bükülmez nal takacaksın." der. Demircioğlu öyle nal çakıyor atın ayağına. Demircioğlu'nun eline altın para verir Köroğlu. Demircioğlu: -Bu altın geçmez, bunun turası yok, der. Köroğlu: "Ver oğlum o zaman" der. Çıkarır bir tane daha verir. Demircioğlu, bunun da turası yok der. Halbuki Köroğlu o kadar güçlü ki altın paranın turası elinde tutarken siliniyor. Bu çocuğa göz diker Köroğlu. Kır atına alıp kaçırır (K.25, K.63).

Aşk Hikayesi

İki kardeş varmış, birinin bir kızı varmış. Oğlanın babası zenginmiş kızın babası ise fakirmiş. Kız ile oğlanı beşik kertmesi yapmışlar. Kızın babası fakir olduğu için oğlanın babasından para istemiş bunu başlık parasından düşmek şartıyla vermiş. Bir gün oğlanın babası ölmüş. Kızın babasına mirasını bırakmış. Kızını vermemek için oğlana çobanlık yaptırmış.

Bir de yaşlı bir kadın varmış. Oğlanın adı da Öksüz Ali'imiş bu yaşlı kadın Ali'ye demiş ki:

"-Amcanın kızı senin beşik kertmendir." Kız da, Ali'yi sevmiş ama kızı başkasına vermişler. Kırk gün kırk gece düğün yapmışlar. Kına günü Ali çeşmenin başına gelip kızı görmeyi umut etmiş. Bir satıcı gelmiş. Satıcı Ali'ye derdini anlatmasını söylemiş. Ali de: "-Satıcı emmi bu düğün benim beşik kertmenimdir. Ama onu başkasına verdiler." demiş. Düğün sahipleri satıcıya: "-Siz neden burada duruyorsunuz" demiş. Düğün sahipleri de satıcıya bir türkü söyletmeye çalışmışlar. Satıcı da türküyle bir şeyler söylemeye çalışarak:

Gettim ola ala gözüm sürmesi

Yetti mi ola Şam ilinin hurması

Öksüz gelmiş bekler bınar yolları

Dostun benim ile selam gönderdi

Gelsin der, oy oy...

Bu türküyü kız duyunca kına suyunu ben getiririm diyerek pınarın başına inmiş. Ali ile kaçmışlar. Ali ile kız muradına ermiş, mutlu olmuşlar (K.36).

Kara Koyun Hikayesi (1)

Bir çoban, ağa kızına aşık olmuş. Aşirette duymayan kalmamış. Bu, ağanın da kulağına gelmiş. Ağa, aşiretin huzurunda çobanın söz vermesini istemiş. Ağa, çobana işi başarıyla bitirse kızını vereceğine dair söz vermiş. Bu iş imkansız görülüyormuş. Çoban, mala (koyun sürüsüne) tuz yedirecek ve dereden geçirip karşı köye bırakacakmış. Ama hiçbir koyunun su içmemesi ve boğulmaması kaydıyla. Bunu başarırsa ağanın kızını alacakmış. Çoban da çok güzel kaval çalarmış. Çoban, koyunları

dereden geçirirken kaval çalmaya başlar. Tüm koyunlar geçer bir tek kara koyun suda kalır. Çoban:

Kara koyun kara koyun,

Soyun hürü melek senin,

İçme suyu kara koyun, geri dön.

İçersen hakkımı helal etmem,

Buna şahit olsun yüce Zü'l-celal,

Sana etmem hakkımı helal,

İçme suyu geri dön kara koyun.

Koyun suyu içmez. Koyun da dile gelir:

Koyun:

Sırma saçın dolamış beline,

Elini sürdün gonca gülüne,

Acımadın orda benim halime,

İçerim suyu dönmem geri.

Ağanın kızı:

Etme kara koyun ben de geleyim,

İstersen ben de burada öleyim,

Suçum ne ise onu bileyim,

İçme kara koyun geri dön.

Çoban:

Gece gündüz sizi güttüm,

Üşenmedim peşinizden gittim,

Cahil idim hata ettim,

İçme kara koyun geri dön.

Koyunlar sudan içmeden dereden çıkarlar, meleşirler. Kara koyun kızın elini yalar. Ağa kızını verir. 40 gün düğün yapılır. Çoban orda şöyle der:

Yüce dağ başında olurmuş üzüm,

Kadir Mevlam güldürdü yüzüm,

Benim koyunlarım iki gözüm,

İçin suyunuzu kana kana (K.17, K.24).

Kara Koyun Hikayesi (2)

Bir Yörük Ağası ile çobanı arasında geçer bu hikaye. Ağanın kızı, çobana aşık olur. Gönül bu ya, çoban da Ağa'nın kızına aşık olmuş. Tabi öyle konuşmak, görüşmek yokmuş. Sadece bakışıyorlarmış. Birgün kara koyunu sağarken kızın eli çobanın eline değmiş. Bu çoban dağda koyun güderken çobanı eşkıyalar basmış. Çobanın elini kolunu bağlamışlar, sürüyü dağıtmışlar . Eşkıyalar koyun sürüsünü götürüyormuş. Çoban: "- Ağalar madem sürüyü götürüyorsunuz son kez koyunlarıma, kuzularıma kaval çalayım, diyor. Eşkiyalar, tamam diyor. Çoban çok güzel kaval çalarmış. Şafak vakti kız da kalkmış yannık yayacakmış. Kavalın sesini duyuyor. Kızın adı "Bağdat"mış. Çoban kavalıyla:

"Eşkıya koyunu bastı,

Kıl bağcak kolumu kesti,

Kara tüfek kanlar kustu,

Aman Bağdat, canım Bağdat,

Büyük köprüyü geçtik,

Küçük köprüyü bağlat."

diyor. Kız hemen, kavalın sesinden ne demek istediğini anlıyor. Babasının yanına gidiyor. Kız: "-Baba, baba eşkiyalar çobanı basmışlar, sürüyü götürüyor, çoban ikinci köprüyü bağlat diyor." demiş.

Babası, nerden bildin kızım, diyor. Kız da çoban, kavalı öyle çalıyor, demiş. O zaman adam anlıyor ki çoban ile bu kızın arasında bir şey var. Adam hemen adamlarını topluyor, dağa çıkıyor, sürülerini eşkıyanın elinden kurtarıyor.

Ağa diyor ki : "-Oğlum bu kızı sana vereceğim ama bu kavalı çok iyi çalacaksın. Koyuna tuzu vereceğiz. Şu karşı dereden hiçbir koyuna su içirtmeden koyunları bu tarafa geçireceksin, diyor. Çoban, tamam diyor. Koyunları sürüyorlar dereye çoban kavalını çalıyor o sırada. Tüm koyunlar dereden su içmeden geçiyorlar. Yalnız bir kara koyun dereden geçerken tökezliyor, çırpınıyor, çırpınıyor, çıkamıyor. Koyun suyu da içmiyor ama sudan da çıkamıyor. Çoban da kavalıyla "-Kara koyun, kara koyun su içmeden dön kara koyun, hürü soylu kara koyun, diyor. Ağa soruyor: "-Oğlum bu niye çıkmıyor sudan." diyor. Çoban: "-Ağam, o koyunu sağarken kızının eli elime değdiydi, onun için öyle herhalde." diyor. Sonra kara koyun da sudan geçiyor. Ağa da kızını çobana veriyor (K.10, K.17).

Yörük Ali Efe Hikayesi

Yörük Ali Egeli'dir. Namı buralara kadar gelmiştir. Ege işgal edildiğinde Fransız, İngiliz ordularının nişancı başı, Yörük Ali Efe'yi davet ediyorlar. Yörük Ali Efe'nin arkası çok kuvvetli kendisi eşkıya arkasında çeteleri var. Yörük Ali Efe'nin okuma-yazması dahi yok ama çok iyi nişancı, yiğit biri. Nişancı başının davetini kabul ediyorlar. Nişancı başı: "-Yörük Ali Efe, sen bu işten vazgeç, çetelerini geri çek. Biz sana on bin altın verelim aileni, akranlarını maaşa bağlayalım." diyor.

Yörük Ali Efe'nin elinde mavzeri var. Mevzerini kaldırıp "-hayır" diyor. Bu sefer nişancı başı: "Bu elindeki eski silahla mı bize karşı geliyorsun." diyor. Yörük Ali Efe, "-he" diyor. Yörük Ali Efe, nişancı başına haddini bildirmek istiyor. Yörük Ali Efe: "-Sen de nişancı başıymışsın gel bir hedefe ateş sıkalım. Sen benden daha iyi sıkarsan bu silahımı da al git." diyor. Nişancı başı kabul ediyor. Yörük Ali Efe cebinden para çıkartıyor. Hadi sık bakalım, diyor. Yörük Ali Efe o zaman şöyle diyor: "-Herhalde sen bu hedefi bir şey sınmadın, bu hedefi beğenmediysen başka bir hedef çıkaralım." Cebinden daha küçük bir madeni para çıkarıp tutuyor. "-Hadi sık" diyor. Nişancı başı, cesaret edemiyor. O zaman Yörük Ali Efe, çetesinden birini çağırıp o küçük madeni

parayı tutturuyor. Madeni paraya sıkıyor Ali Efe, hedefi vuruyor üst üste tekrar para tutturuyor, onları da vuruyor. Nişancı başı o zaman göğsündeki madalyaları çıkartıp Yörük Ali Efe'ye takıyor. Yörük Ali Efe kabul etmiyor. "-Bundan başka neyin var. Bunu da elinden alırsam neye yararsın." diyor. Bahçede ağacın dalına kuş büyüklüğünde bez parçaları asıyor, sıra sıra İngiliz Nişancısı'na da : "-Hadi buna sık" diyor. İngiliz Nişancısı da tutturamıyor hedefi. O da çok utanıyor, kalkıp gidiyor. İşte Yörük Ali'nin namı da böyle oluyor (K.10).

Koca Tanır'dan Senem'e (1)

Binboğa Dağları'nda Şerifoğlu namında bir beyin Senem adında çok güzel bir kızı vardır. Aşirette çok fakir, fakat yakışıklı bir delikanlı olan Tanır veya Tanış adındaki gence kız gönül vermiştir. Tanır da Senem için yanıp yakılmaktadır. Komşularından bir ihtiyar kadına rica eden Senem, Tanır ile haberleşmekte bazı kere de kadının evinde konuşmaktadırlar. Bu iş böyle uzayıp gitmez ya bir gün kızı ordan, buradan isterler. Kız reddeder. Kızın anası girer araya : "-Kızım, sen ne demek istersin? Bak büyük aşiret beyleri seni oğullarına almak isterler. Sen böyle mi kalacaksın?" dediğinde Senem: "-Ana, beni Tanır ile evlendirirseniz varırım; yoksa kimse ile evlenmem" der. O zamanın adeti kıza danışmak bile olmaz, baba kime verirse, kız oraya kocaya gider. Senem'in anası hiddetle: "-Sen nasıl oluyor da Tanır gibi fakir bir aşiret çocuğuna gitmek istersin?" diyor.

Sanem akıllı bir kızdır. "-Ana gönülün fakiri, züğürdü olur mu, ben Tanır'ı çok seviyorum." dediği halde anası çok kızar ve meseleyi babasına duyurur. Kızın babası bu işe çok kızar ve Senem'i Reyhanlı aşiretinden Bahadıroğlu ailesinden bir delikanlıya verir. Düğünleri olur. Senem, kocaya gönülsüz gider. Aradan seneler geçer. Tanır, ihtiyar olur; gözleri kör eli deynekli gezer ve evlenmez. Akrabaların yanında bir sığıntı hayatı yaşar. Osmanlılar devrinde malum ticaret ve sanat azınlıkların elindedir. Bir Ermeni'nin çerçilik yaparken yolu Reyhanlı Aşireti'ne düşer. Semerli at üzerindeki iki sandık içinde çeşitli dükkan eşyası satar. Senem de ihtiyarlamış oğlan-uşak sahibi olmuştur. Kendilerinin muhitinin semerini görünce Ermeni'ye yanaşır, hey çerçi nerelisin, der. Ermeni Çerçi Elbistanlı'yım der. Tamam semerden anlamıştım zaten, der. Elbistan'ın hangi köyündensin? Ermeni, köyünü söyler ki; Tanır'ın yani kendi babasının köyündendir. Çerçibaşına, "orda bir Tanır var idi, duruyor mu?" diye sorar. Ermeni: "Hayır evlenmemiş, akrabaların yanında, eli deynekli saz çalar, türkü söyler, işte öyle yaşayıp gider" der. Senem "Bana bak Çerçibaşı, Allah'ını seversen, memlekete

vardığında Tanır'ı gör ve Senem'i gördüm, daha öyle duruyor, aynı duygular içindedir, seni hiç unutmamıştır, de emi." der. Ermeni de söz verir ve ayrılır. Günler sonra Ermeni köye gelir ve durumu Tanır'a anlatır. Tanır bir ıvgalanır, kötü sazını bir akort eder ve şu türküyü söyler:

Bir haber geldi Telli Senem'den,

Deli gönlüm şad olmaya başladı,

Akmaz idi kör pınarın gözleri,

Suyu geldi ağlamaya başladı.

Senem'in giydiği ipekli sarı,

Ölmeden yüzünü göreyim bari,

Yıkık değirmenin bozuk çark eve,

Suyu geldi çağlamaya başladı.

Aşkın cezvesi de ocakta kaynar,

Coşmuş deli gönül meydanda oynar,

Ermeni dillerin şekerler çiğner,

Aramızda söz olmaya başladı.

Hele bakın şu feleğin işine,

Daha ne geliyor garip başıma,

Senem değmiş yetmiş seksen yaşına,

Benimki de yüz olmaya başladı.

Karşımızda Binboğa'nın dağları,

Kıncı tutmuş, aşılmıyor belleri,

Kör olası Şerifli'nin beyleri,

Yüreğimde dert olmaya başladı (K.45).

Koca Tanır Ve Senem (2)

Koca Tanır, Senem adlı bir Ermeni kızını sever. Kız da Koca Tanır'ı çok sever. Birbirlerine yemin koşuyorlar, sözleşiyorlar, bir tek birbirlerine varacaklar, kimseyle evlenmeyecekler. Koca Tanır'ın babası Yörük. Sürüsü var ama çok zengin değil. Senem'in babası Ermeni ve çok zengin. Kızın babası, Koca Tanır'a kızını vermez. Hem de ayırır bunları. Kızını alıp Haleb'e gider. Koca Tanır'da köyünde kalamaz Adana'ya gider. Aradan yıllar geçer, ikisi de kimseyle evlenmez. Aşkları dillere destan olur. Koca Tanır 90 yaşına değmiş, gözleri kör olmuş, hiç evlenmemiş. Senem de 80 yaşında kimseye varmamış. Koca Tanır'ın yurduna Ermeni bir çerçi gelir. Koca Tanır ile çerçi konuşurlar. Koca Tanır: - Nerden geliyorsun, diye sorar.

Çerçi: - Halep'ten geliyorum, der. Koca Tanır, kimi gördün ne yaptın, diye sorar. Koca Tanırda : -" Orda bizim Senem vardı." der. "Senem benim sözlümdü babası vermedi şimdi de yaşlılık, fakirlik oldu gidemiyorum." der. Koca Tanır, Senem'in verdiği sözü tutup tutmadığını öğrenmek için çerçiye sorar:

-Oğlanı uşağı da var mı?

Ermeni Çerçi: - O da senin gibi hiç evlenmemiş, der.

Orda Koca Tanır söyler:

Ey selamın geldi de Senem'im,

Ölmeden yüzünü de göreydim bari,

Ey kırık değirmenin bozuk çirkefi,

Yeni yeni düzelmeye başladı (K.9, K.24).

İlbeyoğlu Hikayesi

İlbeylioğlu yaşanmış bir hikaye. Maraş'ta bir Bey İlbeylioğlu. O zamanda, padişahlar var. Bir gün padişah İlbeylioğlu'nu İstanbul'a çağırır. İlbeylioğlu'da aşıktır. Gündeşlioğlu'nun kızıyla da yeni evlenmiştir. İlbeylioğlu atına binip İstanbul'a gidiyor. İlbeylioğlu, nam salmaya başlamış bir beydir. Bu durum padişahın hoşuna gitmemiş, bu yüzden onu çağırmış. İlbeylioğlu'nu hapis etmişler. Günlerce hapiste yatmış. O zaman bir bey daha var onun gibi Daşbaşoğlu Beyi. Birlikte mahpusta türkü söylüyorlar. O sırada padişah gezerken aşıkların sesini duyuyor. Vezirine diyor ki: -Hapiste biri türkü söyleyip, saz çalıyor, gidin getirin bakalım kim bu, diyor. Getiriyorlar ki; İlbeylioğlu.

Ama saç baş kalmamış, perişanlar. Belki on senedir mahpusta yatıyorlar. Padişah affediyor, beraat ediliyorlar, at veriyorlar. Adana'ya kadar geliyorlar.

Adana valisi bunları tanıyor. Ne arıyorsunuz burada, diyor. Padişahın berat edip gönderdiğini söylüyorlar ama vali inanmıyor. Hani elinizde berat fermanı diye soruyor. İlbeylioğlu heyecandan aceleden unutuyor fermanı almaya. Vali de inanmıyor, siz kaçmışsınızdır, deyip bunları bu seferde Adana'da mahpusta tutuyor. Hapishaneyi delip kaçıyor, arkadaşlarıyla. Memleketine dönüyor. Bakıyor ki karısının koynunda genç, yakışıklı bir delikanlı yatıyor. İlbeylioğlu pişman oluyor geldiğine, durumu yanlış anlıyor tabi. Baba ocağına gidiyor, orda duvara asılı sazını eline alıp çalmaya başlıyor. Gündeşlioğlu'nun kızı da sazın sesini tanıyor kalkıp geliyor. O koynunda yatanın oğlu olduğunu, evlenmeyip onu beklediğini söylüyor. Böylece İlbeylioğlu gerçeği anlıyor. Sonra da namıyla beraber anılıyor (K.10).

İlbeylioğlu Hikayesi (2)

Bir bey ağasıdır İlbeyoğlu. Zenginden alır, fakire verirmiş. İlbeyoğlu. Emmisinin oğlu bir Kör Paşa varmış. Araları açılmış. Kör Paşa da bir aşiret reisiymiş. Kör Paşa, İlbeylioğlu'nu İstanbul'a şikayet etmiş. Yol kesiyor, haraç alıyor, sürülere zarar veriyor çadırları yıkıyor, diye şikayet ediyor. İstanbul'dan ferman geliyor. İki atlı vezirler fermanı alıp İlbeylioğlu'nun yanına geliyorlar. İlbeylioğlu'nu bu şikayet üzerine götürecekler. Bu iki vezir, İlbeylioğlu'nun çadırında iki gün, üç gün kalıyorlar. Bakıyorlar ki İlbeylioğlu hiç de şikayetçi olunabilecek birşey yapmıyor. İlbeylioğlu mal kesiyor, vezirleri en iyi şekilde ağırlıyor. İlbeylioğlu'nun yanında kalıyorlar tam otuz dokuz gün. Üstelik İlbeylioğlu sormuyor da siz kimsiniz, nereye gidiyorsunuz diye. Bu adamlar utanıyorlar bir şey diyemiyorlar. 40. gün vezirler İlbeylioğlu'nu götüreceklerini ellerinde ferman olduğunu söylüyor. O zaman İlbeylioğlu'da şu türküyü söylüyor. Üstelik İlbeylioğlu daha da yeni evlenmiş.

Ben giderken ... başıma toplandı,
Gitme deyin yar boynuma sarıldı,
Hem bizim kısmet yad ellerde verildi,
Ben gidiyorum kömür gözlüm kal kalayın.

Vezirler İstanbul'a götürür İlbeylioğlu'nu. Orda suçsuz yere 18 yıl maphus yatar. Padişah kır at koşulu yaylı arabasıyla cuma namazına giderken İlbeylioğlu'nun

söylediği türküyü duyar. O sırada zindandakiler diyorlar ki : "Sen aşık adamsın pencerenin ağzında bir türkü söyle. O zaman İlbeylioğlu söyler:

Ben bir yapağ taşıyım da,

Yerde kalmayayım,

Efendim yapağ hatip oldu,

Ya benim fermanım da,

Zenciri de boynuma dolanır, di gel diye.

Padişah, İlbeylioğlu'nun sesini duyunca, "kim bu" diye sorar. Bu adamı alın gelin, der. Vezirler gelirler İlbeylioğlu'nu padişahın yanına götürürler. Aynı türküyü orda da söyler İlbeylioğlu. Padişah İlbeylioğlu'nun suçsuz olduğunu anlar. Yanına gelip yeyip içen vezirler de İlbeylioğlu'nun zenginden alıp fakire verdiğini, kimseye kötülükte bulunmadığını söyler. O zaman padişah fermanı olmadan İlbeylioğlu'nu serbest bırakırlar. O sevinçle fermanı almadan yola düşer, İlbeylioğlu. Adana'ya gelir. Vali de babasının silah arkadaşıymış. Valinin yanına bir hal hatır sormaya, kahve içmeye gider. Valiye başından geçenleri anlatıyor. Vali de fermanını, berat fermanını, istiyor. Tabi ferman olmayınca vali emriyle yine mahpusa atılıyorlar. 3 yıl da böyle geçiyor. Sonra berat fermanı geliyor, İlbeylioğlu köyüne dönüyor. Karısının yatağında 18 yaşında genç bir delikanlı görüyor. Dolanıyor, bir handa yatıyor. Sazını astığı yerde görüyor. Kimse indirmemiş o sazı. Orda işte bu sazı verin biraz çalayım, diyor. Ordakiler bu sazın sahibi vardı ki, senin gibisin tozunu attırırdı, diyorlar. Alıyor sazı eline, türkü okuyor. Herkes anlıyor ki bu adam İlbeylioğlu. Karısı da İlbeylioğlu'nun sesini duyuyor. O koynunda yatanın oğlu olduğunu söylüyor. Hikaye böyle bitiyor (K.7, K.9, K.24).

Gündeşlioğlu Hikayesi

Maraş civarında Gündeşlioğlu adında bir adam türemiştir. Hesap edilemeyecek kadar zenginmiş. Aynı zamanda cömert, sözü sohbeti bilir ve sever şair bir kimseymiş. Fakir fukaranın babasıymış. Odası aşiret beyleri, çeşitli yerden gelen misafir ve fakirlerle dolup taşarmış. Gündeşlioğlu'nun evinde aile yemeğinden başka mutfak yemeği de kaynar, açlar doyurulur, misafirler ağırlanırmış. Devlete vergisini, zekatını fazlasıyla verir Allah da kendisine bol bol verirmiş. Durum böyle giderken bir gece, bir rüya görür. Rüyasında kendisine nur yüzlü bir ihtiyar: "Gündeşlioğlu, başına büyük bir felaket gelecektir. Bu felaket sana gençken mi gelsin yoksa ihtiyar olunca mı?" der.

Gündeşlioğlu da: "Efendim mutlaka bir felaket gelecekse genç iken gelsin." der. Bu tarihten sonra Gündeşlioğlu'nun işleri karman çorman olur. İki delikanlı oğlu ölür, sürüler, naharlar, deve katarları kırılır geçer. Harmanı yanar. Evi bir zelzelede yıkılır. Hülasa bir karı-koca kalırlar. Ancak katar başında giden boz gücük eşeği kalır. Fakirlikten imanı gevrer. Eski arkadaşları, dostları hep yüz çevirirler. Bir de "Gündeşlioğlu ettiğini buldu, haram kazanç ancak böyle olur" diye dedikodu olur. Hastalıktan ötürü çalışamaz da. Boz göcük eşeği alıp karısı ile harmanlardan yemlik toplamaya karar verir. Bu çile yedi yıl sürer. Bir gün yemlik istemeye gittiği harman sahibi acı bir söz söyler. Eskiden çok iyilik ettiği bu adamın sözü Gündeşlioğlu'na çok dokunur. Karısına şöyle söyler:

Anamı ağlattın bire züğürtlük,

Dolanıp belime kuşak oluksun.

Kaçam derim kurtulamam elinden,

İnip ayağıma duşak oluksun.

Getir avrat şu boz göcük eşeği,

Yükleyelim ettiğimiz başağı,

Beğenmezken kuş tüyünden döşeği

Şimdi kuru yerler döşek oluksun.

Bilmez idim mal hesabın yatardım,

Lirayı da mecidiyeye katardım,

On altı direkli çadır tutardım,

Şimdi gölgeliğim kaşak oluksun.

Arap atla oba oba gezerdim

Misafirlere türlü sofra dizerdim.

Nice meclislerde beyler bozardım,

Şimdi el eline uşak oluksun.

Öbek öbek harmanlarım savrulur,

Uçar saman namluların devrilir.

Gündeşlioğlu diye adım çağrılır,

Şimdi baş harmanım başak oluksun.

diye acıklı türküsünü söyler. Fakat çilenin müddeti bitmiş olacak ki Gündeşlioğlu'nun işleri tekrar düzelmeye başlar, ilerler. En kısa zamanda eskisinden de zengin olur. Kendisine yüz çevirmiş dostlar ve akrabalar tekrar yaklaşırlar amma Gündeşlioğlu bunlara eski yakınlığını göstermez (K.10, K.72).

Gündeşlioğlu Hikayesi (2)

Çok eski yıllarda zengin bir padişah varmış. Bir gün bu adam bir rüya görmüş. Rüyasında bir evliya: "-Sana fakirlik vereceğim gençliğinde mi vereyim yaşlılığında mı vereyim" demiş. Adam karısına danışmış. Adam: "-Ben rüyamda böyle bir şey gördüm. Bana bunu sordular sen ne dersin." demiş.

Kadın: - Bence gençliğinde versin, yaşlılığında rezil olmayalım, demiş. Bir ay içerisinde fakirleşmişler. Köyden göçmeye karar vermişler adam iki erkek çocuğuyla başka bir köye yerleşmiş. Adam köyde sığırtmac işi tutuyormuş (Sığırtmac: Hayvanları gütme işi). Bir gün oğlunun birini köydeki çocuklar dövmüş ve sığırtmacın oğlu diye alay etmişler. Ve Gündeşlioğlu karısını, çocuklarını alıp ordan gitmiş. Bir dağda kalmışlar ve o gece Gündeşlioğlu ile karısı çocukların kendilerine yük olduğunu ağırlık yaptığını düşünmüşler. Bir kül kömbesi yapmışlar ve külün içine saklamışlar. Ve çocuklardan kaçmışlar. Çocuklar sabah bir bakmışlar ne ana var ne baba. Annesi ile babasının kaçtığını anlamışlar. Külü bir karıştırmışlar ki içinde bir kül kömbesi var. Büyük kardeş: - Kardeşim biz bu kömbeyi ortadan bölelim yemeyelim. Kayıp olursak bize yardımı olabilir, demişler ve kömbeyi saklamışlar. Ve koyulmuşlar yola. Bir şehre inmişler. Orada iki tane yol varmış biri yukarı gidiyor, diğeri aşağı gidiyormuş. Biri bir yola, biri diğer yolda giderken iki çocuksuz aile bunları evlatlık almış.

Bu arada Gündeşlioğlu bir başka köye gider ve orada yine sığırtmaclık yapar, karısı da çamaşır yıkar. Gündeşlioğlu hayvan otlatırken kervan gelir köyün altına konar. Ve adamları şöyle der: -Şu çamaşırları köyden birine yıkatın, der. Köye gitmişler çamaşırları kim yıkar diye sormuşlar. Sığırtmacın karısının yıkadığını söylemişler. Onlar da çamaşırları götürmüşler. Kadın, çamaşırları bir güzel yıkayıp dürüp büküp

bohçaya katıp göndermiş. Kervan başı, çamaşırları çok beğenmiş, kadını görmek istemiş. Ve kadın gelmiş. Kervanbaşı bakmış ki kadın çok güzel, kadını alıp toparlanıp kaçmışlar. Gündeşlioğlu gelmiş evde karısını bulamamış. Konu komşuya sormuş. Kadınlar, kervancının çamaşırını yıkadıktan sonra görmedik, demişler. Gündeşlioğlu, düşmüş karısının peşine. Kervan da çok uzağa gitmiş.

Gündeşlioğlu, kervanın peşine düşmüş, gezmiş, dolaşmış, bulamamış karısını ve bir şehirdeki tepede ağacın dibine oturup uyuya kalmış. O zaman da o şehrin padişahı ölmüş. Devlet kuşu bırakılacakmış. Devlet kuşu kimin başına konarsa o padişah olacakmış. Kuşu bırakmışlar, Gündeşlioğlu'nun oturduğu ağacın başına konmuş. Halk kuşun peşinden koşup nereye konduğuna bakmışlar. Gündeşlioğlu'nu görünce bu işe kızmışlar ve Gündeşlioğlu'nu kulübeye kapatmışlar. Kuşu bir daha bırakmışlar. Kuş bu seferde kulübenin başına konmuş, halk yine sinirlenmiş. Gündeşlioğlu'nu halkın içine koymuşlar. Kuşu bir daha bırakmışlar yine Gündeşlioğlu'nun başına konmuş ve Gündeşlioğlu o şehre padişah olmuş.

Çocuklar büyümüş kervan ile Gündeşlioğlu'nun şehrine gelmişler. Kervanbaşı, benim kervanıma güvenilir iki çocuk bulun, demiş. Gündeşlioğlu'nun oğullarını çağırmışlar.Çocuklar birbirlerini bilmiyorlarmış ve orada bekçi durmuşlar. Anneleri ise sandığın içine kapatılmış. Büyük oğlan uyumayalım adamın malını koruyalım demiş ve başımızdan geçenleri anlatalım demiş. Büyüğü anlatmış, sandığın içindeki annesi dinlemiş ve konuşanların oğlu olduğunu anlamış. Çocuklarda kardeş olduğunu anlamış. İki kardeş birbirine sarılmışlar. Kadın sandıktan bağırmış, ben sizin annenizim açın sandığı demiş. İki kardeş sandığı açmış ve annelerine sarılmışlar. Kervancı başı görmüş tüm olanları ve bunları padişaha şikayet etmiş. Padişahın huzuruna çıkarmışlar. Padişah Gündeşlioğlu imiş. Gündeşlioğlu sormuş: -Neden bu adamın sandığını kırdınız, demiş. Çocuklar anlatmışlar olanları padişah anlamış durumu çocuklarına sarılmış. Annelerini de yanlarına çağırmışlar. Kervancı başını atın arkasına bağlayıp süründürüp öldürmüşler. Gündeşlioğlu da böyle ailesiyle beraber mutluluk ve refah içinde yaşamışlar (K.45, K.24).

Gündeşlioğlu Hikayesi (3)

Hesap edilemeyecek kadar zengin bir adammış. Gündeşlioğlu 500-600 tane keçisi, sürüsü, kısrakları var. Hepsinin ayrı ayrı çobanı var. Gündeşlioğlu'nun gönlü de zenginmiş. Fakir fukara babasıymış. Herkese yardım edermiş.Allah da kendisine bol bol

verirmiş. Bir gece rüyasında nur yüzlü bir ihtiyar gelmiş: "Gündeşlioğlu, büyük bir bela gelecek başına ne zaman gelsin? Gençlikte mi yoksa ihtiyar olunca mı?" diye sormuş. Gündeşlioğlu rüyayı karısına anlatmış. Karısı da, ne gelirse gençlikte gelsin, eğer yaşlılıkta gelirse ben senin elinden tutamam, sen benim elimden tutaman, demiş. Ondan sonra, bir bir başına olmadık işler gelmiş. İki tane delikanlı oğlu ölmüş. Koyun sürüsünün çobanı, topal eşekle çıkıp gelmiş. Gündeşlioğlu ne oldu, diye soruyor. Sürüye hastalık geldi hepsi kırıldı gitti, kurbanlık bile kalmadı, demişler. Ertesi gün keçi sürüsünün çobanı gelmiş Bir hafta sonra kısrakların çobanı gelmiş. İkisi de kötü haber getirmiş. Hepsini bir bir kaybedermiş. Harmanı yanmış, evi zelzelede yıkmış. Bir topal eşek ile ortada kalmış. Bir dinsiz varmış, onun tarlasının koltuğuna yerleşip karısıyla beraber başak topluyorlarmış.

Getir avrat şu boz eşeği,

Ben istemem sıkıntılı başı,

Beğenmezdim kuş tüyünden döşeği,

Şimdi kuru yerler döşek oluksun.

Yer altında saklı param dururdu,

Sürüm sulanırken çaylar kurudu,

Sürümün içinde tavsı maşam yürürdü,

Şimdi Gündeşlioğlu uşak oluksun.

Bir kuş geldi kondu çay elinden,

Kepezin olayım adım başında,

Yayılırken ayrı düşmüş eşinden,

Şimdi boş harmanım başak oluksun.

der. Aradan yedi sene geçer Gündeşlioğlu yine zengin olur (K7, K52).

Öksüz Ali Hikayesi

Her oba köylere ayrılmıştır. Bu köylerin birinde yetim kalmış, fakat akıllı yakışıklı Ali isminde bir delikanlı vardır. Aşiretin ileri gelenlerinden bir ağanın Döndü ismindeki kızına Ali aşık olur. Döndü de dünya güzeli, ala gözlü bir kızdır. Gönül bu ya, Döndü de gönlünü Öksüz Ali'ye kaptırmıştır. Öksüz Ali meclislerde ve genç arkadaşları yanında Döndü hakkında birçok türküler söylemektedir. Hadise etrafa duyulur. Öksüz Ali'nin anası, Döndü'yü babasından Allah'ın emri üzerine ister. Fakat kızın babası bu işi bir aşağılık olarak kabul eder ve kadını evinden kovar. Döndü ile Öksüz Ali, zaman zaman fırsatlardan istifade ederek buluşurlar ve konuşurlar. Ancak bir çare bulamazlar. Netice olarak kaçmaya karar verirler. Ve bir gece kız bohçasını alarak kavil yerine gelir. Öksüz Ali de akşamdan beri beklemektedir. Hemen el ele tutuşarak köyden kaçarlar. Uzaktan pek ününü duydukları Kozanoğlu'nun yanına gitmeye karar verirler. Gavurdağları'nı aşarlar. Gece yol gidip, gündüz ormanda saklanarak yollarına devam ederler. Fakat azıkları biter aç kalırlar. Bir kuyunun başına geldiklerinde Öksüz Ali: "- Döndü, sen burada saklan, işte köy yakındır.Ben de biraz ekmek alıp geleyim." der. Döndü bir çalının dibinde saklanırken kuyunun başına bir kalabalık gelir. Oraya konarlar, kuyudan su içerler. Adamın biri ayak yoluna gitmek isterken, çalının dibinde saklanan Döndü'ye rastgelir. Döndü'yü oradan çıkarır ve bakar ki, dünya güzeli bir kız. Bu adamlar da Halep'ten gelen Kırşehir civarının ticaret işleriyle uğraşan bir kervan topluluğundanmış. Tamam, bizim Müşür Paşa'mızın oğluna münasıp bir kızdır, bu kızı götürelim, derler. Döndü ağlar, durumu anlatır fakat kimseye söz dinletemez. Kafile yola düşer. Bu arada Öksüz Ali köye varır, yol kenarıda bir eve girmek ister. Fakat evin yavuz köpeği Ali'ye bir türlü fırsat vermez. Neticede, köpek sesine uyanan ev sahibi Ali'yi görür. Durumu sorar. Ali yarım yamalak bir şeyler anlatır ve biraz ekmek ister. Ali'ye ekmek, peynir ve başka yiyecekler de verirler. Ali kuyunun başına gelir ki, kuyunun başında Döndü yoktur. Arar tarar fakat Döndü'yü bulamaz. Kuyunun başında, ortalık ışıyınca taze hayvan gübresi görür. Durumu biraz anlar ve yola koyulur. Fakat Ali ters yöne gittiğinden bir türlü kafileye ulaşamaz. İzlerini kaybeder. Bir deli, Döndü'sünü arar, durur. Gördüğünden sorar soruşturur. Bu arada bir çok türküler söyler. Bir çiftçiye rast gelir. Çiftçi de Arap imiş. Birbirlerinin sözlerini anlamazlar. Öksüz Ali şu türküyü burada söyler:

Bir ıvga geldi de verdik kararı,

Sevgilim Döndü ile düştük yollara,

Çok olacak gurbet elin zararı,

Daha düşürecek haldan hallara.

Gözüm yoktur bu ellerin taşında,

Döndüm daha küçük, fidan yaşında,

Yalnız koydum bir kuyunun başında,

Suna boylum vessek gitti ellere.

Uçurdum turnayı, şahan avlamaz,

Günlerce sorarım, kimse söylemez,

Çiftçi bana arif der sözüm anlamaz,

Genç yaşımda düştüm böyle dillere.

Öksüz Alim yoktur hata sözünde,

Dünya malı hiç kalmadı gözünde,

Yar yitirdim, ateş yanar özümde,

Felek beni karıştırdı küllere.

Dilini bilmediği ve anlaşamadığı çiftçiden ayrılır. Günlerce yine herkesten sorarak yoluna devam eder. Bir pınar başında panayır kurulmuştur. Çok kalabalık vardır. Bir aşık sazını eline almış yanık yanık türküler söylemektedir. Bu aşık da, Öksüz Ali, atları katırları kalabalık bir bezirganbaşına ve orada bulunun herkese şu türküyü söyler:

Diyar diyar gezen bezirganbaşı,

Ala gözlü ağ Döndü'mü gördün mü?

Süt beyaz yanaklı, on dörttür yaşı,

Ablak yüzlü ağ Döndü'mü gördün mü?

Kıvrım kıvrım yollu ey yüce dağlar,

Yarini yitiren durmadan ağlar,

Size derim size ağlar beyler,

Şirin sözlü ağ Döndü'mü gördün mü?

Amik'ten uçurdum telli turnayı,

Koluna takmadım altın burmayı,

Haber verin nolur hey emmi, dayı,

Ağır nazlı ağ Döndü'mü gördün mü?

Herkes ilgilenir ve durumu en ince tarafına kadar öğrenir. Bezirganbaşı, bir zaman önce bu kafileye rast geldiğini ve Kırşehir tarafına gittiklerini söyler. Öksüz Ali hemen yola çıkar. Üç beş gün sonra Kırşehir'in Mucur kasabasına varır. Bir ihtiyar kadının evine misafir olur. Öksüz Ali kadına derdini söyler. Kadın, Öksüz Ali'ye yardımcı olacağına söz verir. Öksüz Ali Döndü'sünü ararken, Döndü'nün başına gelenler ise şöyleydir: Bezirgan kafilesi Döndü'yü kuyu başından aldıktan sonra doğruca Müşür Paşa'ya getirirler. Müşür Paşa'nın delikanlı bir oğlu vardır. Bir türlü etraftan kız beğendiremezler. Oğlan Döndü'yü görünce çam isi gibi sıvanakalır. "İşte benim hayalimdeki kız budur" der. Döndü ile evlenmeye karar verir. Paşa, düğün hazırlıkları görmek ister. Bunda da Döndü'yü razı edemezler. Döndü bunları günlerce, aylarca oyalar. Öksüz Ali'nin mutlaka kendisini arayacağını bilir. Çeşit çeşit bahaneler uydurur. Son şartı şöyledir: "-Ben bir çadıra oturacağım. Bana aşıklar getireceksiniz. Aşık türkü söyleyecek, ben de dinleyeceğim. En sonunda razı olup paşanın oğluyla evleneceğim." der. Çeşit çeşit aşık getirirler, türkü söyletirler. Fakat Döndü hiç birisini beğenmez.. Durum böyle iken karı paşanın evine gider. "Bu gün bize bir aşık geldi elinde sazı da vardır. Bir de bunu dinlesin Döndü" der. Hemen Öksüz Ali'yi getirirler.

Paşanın ve oğlunun sabrı tükenmiştir. Döndü çadırın öte tarafında, yanında gelinler kızlar vardır. Arada bir perde bulunuyor. Meraklılar da bir diğer çadırın içinde aşıkları dinliyorlar. Herkese bir eğlence lazımdır. Döndü'sünü, ihtiyar karıdan tamamen öğrenen Öksüz Ali sazını iyice akort edip şu türküyü söylüyor. Her şeye rağmen paşanın tantanalı haline acaba Döndü imrenir mi? Kendisine olan sevgisi azalmış mıdır diye şüpheye düşer. Şöyle der:

Göğ-ala gözünü sevdiğim Döndü,

Sen gülünü kime verdin evvela,

Kirpiklerin can almaya kast eder,

Kele nolur az ucunu eğele.

Zarbını yedin mi bozdan soyanın?

Sahibi olaman sen bu mayanın,

Bak ağzına tavus kuşu sevenin,

Yağar yağmur, püser düşer cığala.

Sizde ne derler de güzel sevene?

Kaşların benzettim gümüş çüvene,

Yapalağı yaralatman doğana,

Şahan geldi pençe vurup av ala.

Öksüz Alim, avlığında avında,

Gidi düşman kıybetinde kovunda,

Sultan Kırşehir'inde Müşür evinde,

Ağlar gördüm bir gözleri göğ-ala.

Daha türküsü biter bitmez Döndü bir çığlıkla perdeyi açar ve Öksüz Ali'nin üstüne atılır. Sazını bırakan Öksüz Ali ile sarmaş dolaş olurlar. Hadiseyi gören herkes zavallı aşıklara hayran gözle bakarlar. Durumu paşaya anlatırlar. Müşür Paşa da zaten

kızın gönülsüz olduğunu, bu işin olmayacağını önceden sezmiştir. Oğlunu teselli eder ve bu fakir aşıkları birbirinden ayırmak bize yakışmaz, kadere inanmak gerek oğlum, diyerek işi tatlıya bağlar. Öksüz Ali ile göğ-ala gözlü Döndü'yü birer evlat gibi evlendirmiştir, Müşür Paşa. Herkesin arzusu bu yolda olduğundan halk Müşür Paşa'yı takdir etmiş. Öksüz Ali'ye eşya ve ev alarak bir yuva kurmuş. Öksüz Ali ile Döndü zaman geçtikçe oğlan, uşak sahibi olmuşlar ve mesut bahtiyar yaşamışlar (K.24, K.45, K.61).

1. Hikaye: Bu hikaye aşiret kavgasını anlatan olmuş bir hikayedir.

Avşar Beyi Cin Yusuf Bey, Ceritler'in Çukurova'ya yerleşmelerinden sonra Seyitoğlu Mustafa Bey'e bir elçi gönderir. Elçi, Seyitoğlu aşiretine varır ve şöyle der: - "Avşar Bey'i Cin Yusuf sizden askerler için yiyecek, atları için yem, kendisi için de bir gecelik kadın istiyor" der. Elçinin sözlerinden sonra Seyitoğlu Mustafa Bey aşiretini toplar ve Avşar Beyi'nin sözlerini nakleder. Aile meclisinde olay tartışılır ve Avşarlar ile savaşma kararı alınır. Avşar Beyi Cin Yusuf ile savaşacak kişiyi seçmek için de Seyitoğlu aşiretinde kahve yapılır. Kahveyi içen aşiretin savaşçısı olacaktır. Yapılan kahve Seyitoğlu Mustafa Bey tarafından içilir. Bu sıralar Mustafa Bey çok genç yaştadır. Mustafa Bey'in anasının olaydan haberi olur ve hışımla Mustafa Bey'in yanına giderek şöyle der:

-Seni büyüttüm, bu yaşa getirdim, sana sağ döşümden verdiğim süt kan, sol döşümden verdiğim süt irin olsun ki eğer arkandan ok yersen, der ve çeker gider.

Sabah olunca harbe hazırlanılır. Ceritler'in savaşın kanlı geçeceğine inanıldığından tüm aşiret Mustafa Bey'in arkasına dizilip onu sabaha dek beklerler. Bu sırada kız kaçırarak Cerit aşiretine sığınan ve Seyitoğlu Mustafa Bey'e dutma duran Danacı da savaşa katılmak ister. Danacı zorla izin alır ve Seyitoğlu Mustafa Bey'in yanında savaşa katılır. Avşar ordusu ve Seyitoğlu'nun aşireti Ceyhan Irmağı kıyısında karşılaşırlar. Seyitoğlu Mustafa Bey, Avşar Bey'i Cin Yusuf şöyle der:

-Bunca insanın kanı dökülecğine gel ikimiz savaşalım, kazanan savaşı da kazanmış olsun, der. Cin Yusuf bunu kabul eder. İki taraf askeri geri durur. Beyler savaşmaya başlar. İlk hamle Cin Yusuf'tan gelir. Mustafa Bey sendeler, düşecek gibi olur. Mustafa Bey'in sendelediğini gören Danacı onun vurulduğunu zanneder ve okunu Cin Yusuf'a fırlatır. Danacı'nın oku Cin Yusuf'u atının eyerine yapıştırır. Cin Yusuf bağırır:- Ben bu savaşı kaybedersem askerim sizi zaten yok edecekti. Cin Yusuf'un

Danacı tarafından vurulmasıyla Avşarlar ile Ceritler savaşa başlar. Avşarlar, Ceritlere yenilir. Bu savaştan sonra Ceritler Çukurova'ya yerleşir. Avşarların bir bölüğü Çukurova'yı bu savaştan sonra terk eder. Savaştan sonra Avşar Beyi in Yusuf şöyle der: "-Danacının oku beni aldı, ün Seyitoğlu'nun oldu." Savaş sırasında Seyitoğlu Mustafa Bey'in hota bre, hota diye bağırması çok ünlüdür.

Mustafa Bey Osmanlı döneminde Ceyhan'ın ilk Belediye reisi olmuştur. Bugün Seyitoğlu Mustafa Bey'in aşireti halen Yalak köyünde yaşamını sürdürmektedir (K.28, K.61).

2. Hikaye:

Kuraklık bir zamanmış, mahsuller vermez olmuş. Bir adamla kadın bu kuraklığın nedenini sormak için peygamberin yanına gitmiş. Adam ve kadın kuraklığın nedenini peygambere sormuşlar. Peygamber sizin bir suçunuz yok demiş. Peki kimin suçu demişler. Bu diğer insanların suçudur, demişler. Peygamber onlara bir çekirdek vermiş. "Çekirdeği dikeceksiniz, diktikten sonra kabak verecek kabağın içini açıp içinden buğday çıkacak siz buğdayı ekmek yapıp geçineceksiniz, ama bunu kimseye söylemeyeceksiniz." demiş. Onlar da söylemeyeceklerine söz vermişler. Ondan sonra evlerine gitmişler, çekirdeği dikmişler, çekirdek kabak vermiş, kabağı açmışlar, buğday çıkmış, buğdayı un, unu da ekmek yapmışlar. Ekmeği yaparken ekmeğin kokusu her yere yayılmış, bu kokuyu duyan insanlar evlerine toplanmaya başlamışlar. Onlara buğdayı nerden bulduklarını sormuşlar. Kadın unutup olanları onlara anlatmış insanlar da o çekirdekten istemiş, kadın vermiş. Onlar da çekirdekleri dikmişler fakat buğday çıkmamış. Adam onlara sizin gibiler yüzünden bu duruma düştük, demiş (K.36).

3. Hikaye:

Yeni evlenen bir Yörük gelin ile güveyi gündüzleri, geceleri doya doya birbirlerini göremiyorlarmış. Her gün şafakla beraber erkek keçileri gütmeye gidiyor, gelin de oğlakları otluyormuş. Akşamları geç geliyorlarmış. Gelin o civardaki köylüleri görünce imrenmiş. Bağda, dağda, tarlada hep beraber çalışıyorlarmış. Göç, ayrılık nedir bilmiyorlarmış. Karısı, kocasını kandırmış. Köylü olmayı ve çift çubukla uğraşmayı kabul ettirmiş. Keçiler koyunları satmışlar yerine bağ, bahçe öküz ve tarla almışlar. Onları sürmeye, ekmeye başlamışlar. Bir gün çiftten dönerken büvelek (sinek) tutmuş, öteye beriye taşa ağaca kendini çarparken ayağını yaralamış. Öküzü tutup yarasına ilaç koymak yarayı sarmak istiyorlar. Öküz can acısıyla çabalanıp duruyor. Bağrışmayı,

gürültüyü duyan köylüler yörüğün evinde toplanmışlar. Yörük, karısına: "İşte bak durmakla bir küçük sinek koca hayvanı yere yıktı. Bu, bugün buna ise yarın bizedir. Topuğuma çıkmayacak çayı, başımdan aşıracaksın." diye söylendikten sonra komşulara dönerek: - Bu çiftliği alın, bir çadır verin, diye yalvarmış. Bağı bahçesini bırakıp yaylasına dönmüş (K.75).

4. Hikaye:

Çukurova'da Türkmen boy ve oba beyleri, ağaları zaman zaman her yıl birinin çadırında, evinde, otağında toplantı yaparlardı. Bu toplantıya "Görüşük" derlerdi. Halk, "Beyler görüşüğe oturdu" derlerdi. Ayrıca görüşüğe çağırma davulu vardır. Aslında davulun iki türlü sesi vardır. Berihay Davulu, görüşük davuludur. Bunların sesleri ayrıdır. Ahali bu iki davulun sesini ayırt eder. Berihay davulu döğüş davuludur. Aşirete baskın var veya savaş yapılacaktır. Silahını al, atına bin ve acele gel, demektir manası. Davul tiz öter, ekizler ardı ardına. Gümbürtü ortalığı velveleye verir. Fakat görüşük davulu ağır, ahenkli okkalı okkalı öter. Tarihin birinde, Kozan'ın güneyinde yayılmış Sırkıntıoğlu'nun beyi bulunduğu Berber Aşireti görüşük misafirlerini ağırlayacaktır. Çukurova'daki Türkmen ve Yörük aşiret bey ve ağaları bölük bölük gelmektedir. Sırkıntıoğlu Ömer Bey'in çadırı ve derimevi gelen misafirlere açılmıştır. Başta Kozanoğlu, Bektaşoğlu, Karalar Beyi, Karsantı oğlu, Cerit Beyi Mirzaoğlu, Bozdoğan Beyi, Yağbasan Beyi, Tecirli ağası Palalıoğlu olmak üzere gelip toplanırlardı.

Yaylamaya Koç Dağı'na konardı,
Odasına iri beğler inerdi,
Hay deyince bin atlısı binerdi,
Avşar Bey'i Türk evladı değil mi?

Aşığın dalgası bakman kusura,
Bizim beyler iskan gitti esire,
Boğazı çanlı kartal indi Mısıra,
Güveloğlu da Türk evladı değil miydi?

Ortalıkta bir sessizlik vardır. Kimse bir şey söylemez. Delikanlı fincanları alır dışarı çıkar. Aslında Kozanoğlu diğer beyleri küçümsediğinden diğer beyler biraz da memnun olur. Öylece iş kapanır (K.28, K.45).

5. Aşiret kavgaları ile ilgili bir hikaye

Sarız nahiyesi ağalarından Bedev Ağa bir tarlasını Gürük Mahmud adında bir Kürde verir. Fakat Bedev Ağa bir türlü tarlayı teslim etmez. Tekrar tarlayı teslime gelen Kaymakama Bedev Ağa: "Bana bak kaymakam, şayet bu tarlayı Aziziye'ye götürürsen Mahmut sürer, aksi halde ben Gürük Mahmud'a tarla teslim etmem." der. Bu arada Türkmen Ali oğullarından Mustafa Ağa da Sarız nahiyesinin müdürüdür ve kaymakamın fikrini destekler. Mustafa Ağa'nın bacısı, Bedev Ağa'nın karısıdır. Bir gün bir tütün kaçakçısı gelir Sarız'a.Müzevirin biri durumu müdüre haber verir. Kaçakçı Bedev Ağa'nın evindedir.

Müdür zaptiyelerle evi çevirir.Silahlar atılmaya başlar. Kaçakçılar kaçıp kurtulur, fakat yaşlı bir kadına kurşun isabet eder ve karı ölür. Kadın, Bedev Ağa'nın yakınıdır. Bundan sonra Bedev Ağa ile müdür Mustafa Ağa'nın arası iyice açılır. Civar Avşar ağaları bunları barıştırmak isterler. Bedev Ağaya misafir olup ziyafet çektirirler. Mustafa Ağa'yı da rica ile ziyafete getirirler. Yemekten sonra diğer ağalar: "Siz zaten akrabasınız, bu dargınlık size yakışmaz.. Bizler bu duruma çok üzülüyoruz, sizi barıştıracağız." derler. Mustafa Ağa kabul eder. Fakat Bedev Ağa birkaç şart koşar: 1- Mustafa Ağa müdürlükten ayrılırsa. 2- Ben adamlıktan çıkıştım artık meclislere de gelmeyeceğim derse, deyince Mustafa Ağa pür hiddet: "Senin avradını" derken, diğer ağalar: "Hele hele Mustafa Ağa onun avradı senin bacındır." deyince Mustafa Ağa "öyleyse bu iş barışıklık bozulur" der. Kavgalar başlar. Bu arada bir aşık elini kulağa atar ve şu türküyü söyler:

Bedev Ağa, ben çıkardım oyunu,
Dinler ağalar bu oyunun sonunu,
Sivas'ta kurarım büyük düğünü,
Mahmut İstanbul'a çıkmam var dedi.

Mustafa Ağa der ki, vuruşum pektir,
Hep emmi-dayı aşiretim çoktur,
Gürük Mahmut böyle iş sana haktır,
Urup çırnağıma takmam var dedi.

Hasan Ağa böyle imiş kaderim,
Ben deve kenliyem neler ederim,
Darılırsam üç beşini yudarım,
Depip himlerini sökem var dedi.

Ali Ağa der ki: Ham söz yer almaz,
Helvacı, kebapçı, parasız vermez,
Gavurun ineği hiç telef olmaz,
İnekle İzmir'e çıkmam var dedi.

Halid Ağa der ki: Bilin mi beni?
Ağırdan söylerim, sohbeti tanı,
Kantara vurulsak, tartılsak yani,
Ağırlıkta hepi çekmem var dedi (K.28)

2.1.1.2.Masallar

"Masal demek hayal gücü demektir. Masal "hayali" hikayedir. Nesirle söylenmiş, dinlik ve büyülük inanışlarda ve törenlerden bağımsız, tamamıyla hayal ürünü, gerçekle ilgisiz anlattıklarında inandırma iddiası olmayan kısa bir anlatıdır." (Boratav, 1982: 75).

"Genellikle halkın yarattığı, ağızdan ağza, kuşaktan kuşağa sürüp gelen, çoğunlukla insanların ve tanrıların başından geçen, olağandışı olayları anlatan hikaye, öğüt verici, ahlak dersi veren alegorik eser (Türkçe Sözlük,1988, C.2: 992)."

Yurdumuzun değişik bölgelerinde masal kelimesinin karşılığı olarak "metel" ve "matal" sözcükleri de kullanılmaktadır.

İnceleme yaptığımız alanda masal türü hikaye ile karıştırılarak anlatılmıştır. Derlediğimiz bu malzemeyi masal olarak değerlendirdik. Çalışma yaptığımız köylerde topladığımız masallar şunlardır:

Kazan Karınlı, Balta Dişli Kız

Bir varmış bir yokmuş, çok yıllar önce yaşamış bir karı koca varmış. Üç oğlu ve koyun sürüsü varmış ama hiç kız çocukları olmamış. Bir gün kadın Tanrı'ya dua etmiş.

"Allahım, bana bir kız evlat ver de isterse karnı kazan kadar büyük, dişleri balta gibi olsun da isterse sürünün hepsini yesin" dermiş. Bir süre sonra gerçekten bir kız çocukları dünyaya gelmiş. Bu çocuğun karnı kazan kadar büyük, dişleri de balta gibiymiş. Aradan zaman geçmiş her gün sürüden bir koyunun yok olduğunu fark etmişler. Koyunları kimin çaldığını öğrenmek için üç erkek çocuk geceleri uyumayıp nöbet tutmaya karar vermişler. İlk gece en büyük erkek çocuğu nöbet tutmuş. Gece yarısına doğru uykusu gelince uyuyakalmış. Bu yüzden de karnı kazan gibi olan balta dişli kız kardeşinin yatağından kalkarak sürüsünün yanına gittiğini ve koyunlardan bir tanesini yediğini görmemiş. İkinci gece ortanca kardeşi nöbetçiymiş. Fakat o da uykuya kalmış. En küçük kardeşin nöbet sırası gelmiş, uyumamaya kararlıymış. Gerçekten de uyumamış ve kız kardeşinin sürünün yanına gittiğini, bir tanesini öldürüp yediğini gözleriyle görmüş. Sabahleyin olanları annesine anlatmış ve demiş ki:

-Koyunları sizin kazan karınlı, balta dişli kızınız yiyor.

Karı koca bu duruma çok kızmışlar ve bu oğlanın yalan söylediğini zannetmişler. Kız çok küçük olduğu için oğlana inanmamışlar. "Kız kardeşin henüz çok küçük, bütün bunları nasıl yapabilir?" diye söylenmişler. Tabi küçük oğlan küsmüş, evi terk etmiş, atına binip gitmiş. Yol boyunca yediği hurmaların çekirdeklerini yolun kenarına atıyormuş. Bir süre gittikten sonra uzakta bir ışık görmüş. Oraya gitmiş. Sonunda kulübeye ulaşmış. Orda da yaşlı bir kadın yaşıyormuş. Yaşlı kadın, bu oğlanı çoban olarak yanına almış, fakat sürüyü o civarda bulunan üç dağdan hiçbirine götürmemesini çünkü orada canavarların olduğunu söylemiş. Bu küçük oğlan, çoban olarak çalışmaya başlamış. Tüfeğini ve sürüsünü alıp yaşlı kadının kendisine gitmemesini tembih ettiği dağa gitmiş. Orada bir aslanla karşılaşmış. Aslanı tam vuracakken aslan dile gelmiş: -Dur, bana acı, beni bağışla, iki tane yavrum var. Eğer beni bağışlarsan onlardan birini sana veririm, demiş.

Aslan inine gitmiş, yavrularından birini alıp genç adama getirmiş. Genç adam gece yaşlı kadının kulübesine dönmüş, yavru aslanı da beraberinde götürmüş. Bu oğlan, ertesi gün ikinci dağa doğru yola koyulmuş. Bu defa bir ayıyla karşılaşmış. Tam ayıyı vuracakken ayı: -Dur bana acı. Eğer beni vurmazsan sana yavrularımdan birini veririm, demiş. Çoban, ayının yavrusunu alıp kulübeye getirmiş, yaşlı kadına da ona iyi bakmasını tembihlemiş. Üçüncü gün genç adam sürüsüyle üçüncü dağa gitmiş orda bir kaplan görmüş. Tam onu vuracağı sırada kaplan: - Dur acı bana. Eğer beni vurmazsan sana yavrularından birini veririm, demiş. Kaplan da yavrularından birini çobana

vermiş. Genç adam onu da kulübeye götürmüş ve yaşlı kadına bu yavruya da iyi bakmasını tembihlemiş. Genç adam sürüsünü otlatarak bu yaşlı kadının yanında senelerce kalmış. Bir gün yaşlı kadın, çobana "niye böyle düşüncelisin, bu kadar dertli ne düşünüyorsun" diye sormuş. Çoban: - Ailemi düşünüyorum, gidip onları görmek istiyorum, diye cevap vermiş. Yaşlı kadın:- Niçin gidip onları görmüyorsun? demiş. Genç adam yola çıkmak üzere hazırlanırken yaşlı kadına:

-Yavrulara iyi bak onları sütle besle. Eğer bu yavrular kan kusmaya başlarsa bil ki başım derttedir. O zaman yardım için onları bana gönder, demiş. Genç adam evinden uzakta iken kazan karınlı balta dişli kız kardeşi komşu köylerdeki tarlada yetişen her türlü yiyeceği elinin uzanabildiği mesafeye kadar yiyip bitiriyormuş. Bir türlü doymak nedir bilmiyormuş. Genç adam, köye döndüğü zaman, kız kardeşi onu karşılamış. "Hoş geldin kardeşim, atını suya götüreyim mi?" diye sormuş. Genç adam: -Tamam atımı suya götürebilirsin, demiş.

Atı suya götürürken kız onun bacaklarından bir tanesini yemiş. Atla birlikte eve döndüğü zaman ağabeyine sormuş. -Atının kaç ayağı vardı, üç ayağı mı vardı?" Abisi: - Evet üç ayağı vardı, demiş. Bu sefer kız: -Atını yemleyeyim mi? diye sormuş. Abisi: - Tamam götür, yemle, gel demiş.

Kazan karınlı balta dişli kız bu defa da atın ikinci ayağını yemiş. Atla birlikte geri döndüğü zaman ağabeyine sormuş. "Atının iki ayağı mı vardı?" Abisi: -Evet iki ayağı vardı, demiş. Kız rahat durmaz, tabi ki doymaz. "Atını tekrar sulayayım mı?" diye sormuş kız. Abisi ona da tamam demiş. Kazan kafalı balta dişli kız, atın üç ayağını da yemiş. Geri döndüğü zaman, -Atının tek ayağı mı vardı? diye sormuş. Ağabey ona da tamam tek ayağı vardı, demiş. Kız: -Onu tekrar yemleyeyim mi, diye sormuş. Abi, pekala yemle, demiş. Nihayet kız, atın dördüncü ayağını da yemiş. Geri döndüğünde hiç utanmadan abisine sormuş: -Sen atla mı geldin yoksa yürüyerek mi?

Abi: -Yürüyerek geldim, demiş. Sonra kazan karınlı balta dişli kız: -Başındaki bitleri temizleyeyim mi? diye sormuş abisine. Abisi izin vermiş. Kız bitleri temizlerken ağzını açıp tam abisinin başını ısıracakmış ki abisi: -Dur, beni bu şekilde yeme. Git ve ocağın içinde dur, ben dama çıkıp, bacadan senin ağzının içine atlayacağım, bu şekilde beni tamamen yersin, demiş.

Kız kardeşi ocağın içine girince genç adam dışarı çıkmış, odanın kapısını kilitlemiş ve çatıya çıkmış oradan ağır bir taşı alıp bacadan kız kardeşinin ağzına atmış

sonra kaçmış. Biraz sonra, kazan kafalı balta dişli kız, kardeşinin kendisini kovalamakta olduğunu görmüş. Bir ağaca tırmanmış. Kazan karınlı, balta dişli kız, ağacın kökünü kemirmiş. Böylece genç adam bütün ağaçlara atlamış, sonuncu ağaca gelince artık durumunun ümitsiz olduğunu düşünmeye başlamış. Genç adam:

-Dur kardeşim, beni yiyeceksin ama yemeden önce kavalımla bir iki hüzünlü hava çalayım, demiş.

Kavalın sesini duyan yaşlı kadının evindeki üç yavru, koşarak gelmişler. Önce aslan yavrusu, sonra ayı yavrusu, daha sonra da kaplan yavrusu gelmiş.

"Bu hayvanlardan korkuyorum" demiş kız. Fakat çoktan yavrular kızın yanına yaklaşmış. Genç adam bağırmış: -Aslan, onu yakala; kaplan onu yut; ayı, onun balta dişlerini parçala. Yavrular onu öldürmeden önce kazan karınlı balta dişli kız şöyle demiş: -Anladım, beni öldüreceksiniz fakat ben ölmeden önce dilimi kesip cebine koy, bir gün lazım olabilir.

Genç adam onun dilini kesip cebine koymuş. Eve dönerken oradan geçmekte olan bir kervan başı ile karşılaşmış. Kervan başı, cebinden bir sopa çıkararak genç adama sormuş: -Bu sopanın ne olduğunu tahmin edebilirsen bütün kervanımı sana vereceğim, demiş. Bu sırada cebinden kız kardeşinin dili konuşmuş ve demiş ki "O sihirli bir sopadır." Çoban, böylece kız kardeşinin sayesinde kervanı alarak çok zengin olmuş.Yemiş içmiş, annesigille barışmış, mutlu bir hayat yaşamış (K.68).

Çifte Kamburlar ve Çarşamba Cadıları

Vaktiyle Ali adında bir kambur varmış. Ali bir hamamın ocağını yakmakla görevliymiş. Hamamın sıcaklığı kamburuna iyi geldiği için hamam sahibi kendisine hamam içinde bir oda vermiş orada yaşamasını sağlamış. Ali uzun yıllar hamamda çalışmış, işini sürdürmüş. Bir gece herkes hamamdan çıktıktan sonra Ali, hamamın içinden gelen bazı sesler duymuş. Ne olduğunu anlamak için içeri girdiğinde boyları çok kısa ancak bir el kadar, çok sayıda küçük adamın el ele tutuşarak dansetmekte olduğunu görmüş. Bu adamlar dans ederken "çarşambadır, çarşamba" diyormuş. Ali de onlar gibi dans ediyormuş. Küçük adamların yaptığı her hareketi tekrar ederek onlarla birlikte eğlenmiş. Bu durum küçük adamların hoşuna gitmiş. Ali'ye ödül olsun diye kamburunu alarak hamamın kubbesine asmışlar. Ali ertesi gün, yine kendisi gibi kambur olan arkadaşı ile buluşmuş. Arkadaşı Ali'nin sırtında kambur olmadığını

görünce çok şaşırmış ve neler olduğunu sormuş. Ali başına gelenleri anlatmış. Arkadaşı onun yerine birkaç gün çalışmak istediğini söylemiş. Belki küçük adamlar tekrar gelip onun da kamburunu alırlar diye düşünüyormuş. Ali kendisi yerine arkadaşının birkaç gün hamamda çalışmasını uygun bulmuş.

Bir gece arkadaşı da hamamda aynı gürültüleri duyunca içeri girmiş ve küçük adamları görmüş. Küçük adamlar el ele tutuşarak "çarşambadır, çarşamba" diye şarkı söylüyorlarmış. Fakat o gün günlerden çarşamba değil, perşembeymiş. Kambur adam "perşembedir, perşembe" diye bağırmaya başlamış. Küçük adamların canı sıkılmış, bunlar duvara asmış oldukları Ali'nin kamburunu alarak adamın sırtına takmışlar ve bundan böyle Ali'nin arkadaşı sırtında iki kamburla dolaşmış (K.17, K.75).

Akıllı İhtiyar Dokumacı

Bir gün padişah sarayın balkonundan şehri seyrediyormuş. Bu arada bir evin üzerinde dalgalanmakta olan bir bayrak dikkatini çekmiş. Bu bayrak farklıymış, tanıdığı bayrakların hiçbirisine benzemiyormuş. Adamlarından birisini yanına çağırıp bayrağı göstermiş, bayrağın asılı bulunduğu eve gitmiş, kapıyı çalmış. Kapı açıldığında ev sahibine bir iş konusunda görüşmek üzere içeri girip giremeyeceğini sormuş. Beyaz saçlı, sakallı, ev sahibi onu içeriye almış, baş köşeye oturtmuş. İhtiyar adam, tezgahın başına giderek oturmuş ve çalışmaya başlamış. Saraydan gelen ihtiyar dokumacının pantolonunun çamurlar içinde olduğunu görmüş. Merak ederek sormuş: -Niçin pantolonundaki çamurları temizlemiyorsun? Yaşlı adam cevap vermiş: -Görüyorsun evimin duvarlarında bir çok fare delikleri var. Bu delikleri kapatabilmek için bir taraftan tezgahta çalışırken, ayaklarımla da çamur hazırladım. İşte bu yüzden pantolonum çamur oldu. Padişahın adamı: "Pekala bu tavana doğru yükselen direk ne oluyor." diye sormuş.

"-O direğin ucunda bayrak asılı. Bu bayrak sallandıkça karımın yıkayarak damın üstüne serdiği buğdayların üzerine gelen kuşlar kaçmış oluyor, direk bir taraftan da tezgaha bağlı. Tezgah hareket ettikçe direk daha çok sallanıyor ve böylece kuşları daha iyi kovalamış oluyoruz." der.

Padişahın adamı çok şaşırmış ve yaşlı dokumacıya: "-Peki o parmağına bağlı olan ip nedir?" diye sormuş. Dokumacı ihtiyar adam: -Bir ucu çocuğun salıncağına bağlıdır. Karım hamama gittiği zaman çocuğu bana bırakır, bende bu ipi çekerek

çocuğu uyuması için sallamış oluyorum, demiş. Padişahın adamı: -Şu köşede ellerinde kitap olan çocuklar kim? diye sormuş.

İhtiyar adam:- Onlar komşu çocuklarıdır. Ben burada çalışırken bir taraftan da onlara okuma yazma öğretiyordum, demiş.

Padişahın adamı, aynı anda beş işi yürüten bu adam karşısında çok fazla etkilenmiş. Kendisini kabul ettiği için ev sahibine teşekkür etmiş ve evden çıkmış. Saraya döndüğü zaman padişaha gördüklerini anlatmış. Padişah, adama: -Bu adama dikkat et, onu saraya almalıyız. Böyle zeki birisine her zaman ihtiyacımız olacaktır, demiş.

Böylece dokumacıya sarayda iş vermişler. Bir gün saraya bir yabancı gelmiş. Sarayın bahçesine daire çizmiş ve sonra bu dairenin ortasına oturmuş. Bu adam sorulan soruların hiçbirine cevap vermediği için kimse onun kim olduğunu ve ne istediğini anlayamamış. Sadece oturuyor ve hiç konuşmuyormuş. Hiç kimse adamı konuşturamamış. Bunun üzerine padişah adamlarından birine yaşlı dokumacıyı getirmesi için emir vermiş. Dokumacıyı evinden getirmişler. Sarayın bahçesinde bir yabancı olduğunu, bu adamın bir daire çizerek ortasına oturduğunu ve konuşmamakta direndiğini kendisine anlatmışlar. Padişah bu adamın ne istediğini öğrenmesi için dokumacıyı görevlendirmiş. Bunun üzerine dokumacı kümese giderek bir horoz tutmuş, kolunun altına sıkıştırmış. Sonra sarayın bahçesinde oturmakta olan yabancının yanına gitmiş. Bu esnada padişah tahtını pencerenin önüne getirtmiş, olayları ordan izliyormuş. Dokumacı yabancının yanına gelince eline bir sopa alarak yabancının çizdiği daire içine yeni bir daire çizmiş ve bu dairenin içine girip oturmuş. Herkes dokumacının ne yaptığına şaşkınlıkla bakıyormuş. Yabancı cebinden bir avuç dolusu akdarı çıkarmış ve yere atmış. İhtiyar dokumacı, horozları bırakır, horoz mısırı yemiş. Yabancı bunu görünce çantasını omzuna almış ve oradan ayrılmış. Dokumacının işi burada sona erdiği için horozu yakalayıp tekrar evine dönmüş.

Herkes gibi padişah da olanları şaşkınlıkla karşılamış. İki adamın birbirleri ile nasıl anlaştıklarını bir türlü anlayamamışlar. Padişah dokumacıyı saraya çağırtmış. Dokumacı saraya gelmiş ve padişahın huzuruna çıkarılmış. Padişah olanları anlatmasını dokumacıdan istemiş. Dokumacı: -Padişahım bu adam kafirdir. Bir daire çizip içinde oturmakla dünyanın kendisine ait olduğunu anlatmak istiyor. Fakat sonra onun dairesinin içine ben daha küçük bir daire çizmekle bizim de o dünyanın bir parçası

olduğumuzu ve o dünya üzerinde yerimiz olduğunu anlatmaya çalıştım. Yere bir avuç akdarı saçtığında ise birçok askeri olduğunu anlatmaya çalıştı. Ben horozu salıp, akdarıları yemeye başladığı zaman ise onların askerlerine karşı bizi de savunacak kahramanlarımızın olduğunu anlatmaya çalıştım, demiş. Dokumacının açıklamalarından çok etkilenen padişah ona: - Senin dışında hiç kimse bu problemi çözemedi. Şimdi dile benden ne dilersen, demiş. "Padişahım" demiş Dokumacı: -Size sağlık diliyorum. Ben bir dokumacıyım, kendi işimle uğraşırım, demiş.

Padişah:- Hayır, padişahlar kendilerine hizmet eden kişileri ödüllendirirler, demiş.

Dokumacı: -Pekala padişahım, o halde bana üzerinde şöyle yazan bir beyan veriniz. "Bu adam dokumacı olanlardan bir kuruş, adı Hasan olandan iki kuruş, kafası kel olandan bir kuruş, iki karısı olanlardan ise bir kuruş, alacaktır." "Bundan daha kolay bir şey olamaz" demiş padişah ve adamlarına dokumacının istediğini yerine getirmeleri için emir vermiş. Daha sonra padişah bu yazının altını mühürlemiş. Dokumacı bu beyanı cebine koymuş ve pazara gitmiş. Pazara vardığı zaman kendi dokuduğu çarşafları satmakta olan bir dokumacı ile karşılaşmış. Ona: "Bana bir kuruş ödemelisin" demiş. Adam sebebini sorduğu zaman ise "Çünkü sen bir dokumacısın" demiş. "Niçin benden bir kuruş istiyorsun" diye sormuş, adam. "Pekala o halda bana bir kuruş daha ödemelisin" demiş dokumacı. Genç dokumacı, niçin diye sormuş. İki karın olduğu için diye cevap vermiş akıllı yaşlı ihtiyar. Çarşaflarını satmaya devam eden adam, dokumacının istediği parayı vermemekte direniyormuş. İkisi münakaşaya tutuşmuşlar. Akıllı yaşlı adam, genç dokumacının fesine çarpıp yere fesini düşürmüş ve onun aynı zamanda kel olduğunu görmüş. "Şimdi de bana bir kuruş daha ödemelisin. Bana ödeyeceğin paranın tamamı üç kuruş oldu" demiş.

Genç dokumacı sebebini sorduğu zaman ise "Çünkü başın kel" diye cevap vermiş yaşlı dokumacı. Fermanı gösterip parasını almış. O zamanlar ülkede pek çok dokumacı, pek çok iki karısı olan kişi, çok sayıda kel insan ve adı Hasan olan sayısız kişi varmış.

Yaşlı dokumacı kısa zamanda zengin olmuş. Bu yüzden çok insanın öfkesini toplamış. Bu insanlar toplanarak sarayın önüne gelip padişahla konuşmak istemişler. Dokumacıdaki beyanatı geri almasını istemişler. Bunun üzerine padişah dokumacıyı çağırtmış ve sebep olduğu bu kargaşalığın kendisini zor durumda bıraktığını ülkesinin

isyan ettiğini ona hatırlatmış. Dokumacı: -Doğru söylüyorsunuz Padişahım, demiş: Padişah: -Pekala neden böyle davranıyorsun,ben seni geçmişte kafi derecede ödüllendirdim, demiş.

Dokumacı:- Evet padişahım ödüllendirdiniz, fakat ben size ders vermek istedim. Dünyada bazı kötülükler vardır ki çabucak ortaya çıkarılır. Bazılarını ortaya çıkarmak ise oldukça uzun vakit alır, demiş.

Padişah önce bu konuşmasından dolayı çok kızmış, onu hapse attırmış. Bir zaman sonra padişah, ihtiyar dokumacının gerçekten akıllı olduğunu düşünerek onu serbest bırakmış. Daha sonra dokumacı padişahın en güvendiği vezirlerden bir tanesi olmuş (K.45, K.73) (AFL Arşivi).

2.1.1.3. Fıkralar

"Bir nükteyle sona eren farklı karakterler etrafında kurulmuş kısa anlatmalardır. Türk fıkraları temsil ettikleri anlayış ve davranışlarla tiplerine göre gruplanabilir: Nasrettin Hoca, Bektaşi, İncili Çavuş, Bekri Mustafa, Adlar Köse vd. Bunların dışında Karadenizli, Kayserili, Karatepeli vd. gibi kendi bölgelerinde tanınmış fıkra tipleri de vardır. Fıkraların merkezinde toplum ve insan vardır. Fıkraların konuları, toplumdaki çelişkiler, düşünce ve davranış farklılıklarından doğan çatışmalar üzerine kurulmuştur. Fıkralarda nükte kadar düşündürme ögesi de önemlidir." (Artun, 2003: 52)

Fıkra adı altında toplanılan bu anlatılar latife, nükte bazen de hikaye adlarıyla anılır. Ancak, bu tanımlamalardan yola çıkarak fıkraların "motife yer veren kısa ve özlü bir anlatıma sahip güldürücü küçük hikayeler (Artun, 1994: 129)" olduğunu söyleyebiliriz.

"Köklü bir kültürü olan Yörükler'le ilgili anlatılan bir çok fıkra vardır. Yörüklerin son yıllarda toprağa yerleşmeleri sonucu, yazılı kaynaklara geçmeyenleri hızla unutulmaktadır. Fıkra anlatma geleneği, Yörükler arasında en canlı kalanıdır. Fıkraların çoğu deve, keçi, çadır, otlak gibi konar- göçerliğin vazgeçemediği şeyler üzerine kurulmuştur. Yörükler, inanışları ile İslam'ın bütün adab ve erkanını harfi harfine uygulamayı bilmedikleri için bu konularda anlatılan hoş fıkraların çoğu inanışlarla ilgili fıkralardır." (Seyirci, 2002: 362)

İlhan Başgöz'ün de belirttiği gibi Yörük, fıkralarla dünyayı hafife alır. Fıkranın kahramanları ise genellikle köylü, imam, şehirli hayvan tüccarları gibi kişiler ve deve, eşek, keçi gibi hayvanlardır. Çalışma yaptığımız köylerde derlediğimiz fıkralar yukarıda değinilen özelliklere sahiptir, diyebiliriz.

1. Fıkra:

Bir Avşar eşeğini yüklemiş, yoluna gidiyormuş. Fakat, eşek zayıf, kötürümmüş. Hayvancağız yorulmuş. Avşar, eşeğin sağ tarafına vurunca, eşek büküm büküm sola bükülüyormuş, sol tarafına vurunca sağa büküm büküm bükülüyormuş. Yolculuk böyle devam ederken, at üstünde sırtı yamalı, eli kamçılı bir Çerkez arkadan ulaşıp durumu görmüş. Avşara çok kızmış: -Ulan pis Avşar sende hiç insaf yok mu? Görüyorsun hayvan zayıf, yük fazla hala hayvancağızı kötekleyip duruyorsun, şimdi seni gebertirim, demiş ve Avşara iki kamçı vurmuş. Avşar şöyle bir bakmış ki Çerkez atlı kamçılı, silahlı biridir. Çerkeze hiç bir şey diyememiş ve eşeğe bir daha vurarak: -Ulan namuzsuz, Çerkezden de mi akraban vardı, demiş (K.24).

2.Fıkra:

Yörüğün biri altında atı ile dolaşırken iki keçiyle bir koyun çalar. Kasabanın yanından geçerken atını bir çalıya bağlar. Keçileri ve koyunları saklar, cuma namazına gider. Yörük adam Cuma namazını da bilmez ya gideceği tutar. Namazın sonunda duaya geçildiğinde aklı tamamen hayvanlarında olduğu için duayı bir türlü hatırlayamaz, dua yerine " iki kıllı, bir yünlü kuzu çalıda bağlı" diye tekrarlar dururmuş (K.71).

3. Fıkra:

Namazını eda etmek üzere, devesini bir çocuğa emanet eden Yörük, camiye girer. Ancak, namaz teravih namazıdır, dolayısıyla epeyce uzar. Yörük dalgındır ve aklı devesinde olduğu için namazın teravih namazı olduğunun farkına varmaz, namaz uzadıkça içinden devesini emanet ettiği çocuğa "Oğlum bu iş inada bindi, aman bizim deveye iyi bak" der (K.10).

4. Fıkra:

Yörüğün biri besilice bir deve çalar. Tanıdığı bir diğer Yörük ile yola koyulurlar. Bir su başına gelince mola verirler. Deve çalan Yörük, abdestini alıp namaza duracağında arkadaşı: -Bu yaptığın nedir, hem hırsızlık yapıyorsun, hem de namaz

kılıyorsun, der. Hırsız Yörük, kılacağı namaz için "bu borcum" çaldığı deveyi göstererek "bu da harcım" der (K.10).

5. Fıkra:

Yörüğün biri kasabaya bayram namazına iner. Vaazı dinler, sıra namaza gelir. İmam "dokuz tekbir, iki rekat ile bayram namazına" dediğinde Yörük yerinden kalkar ve kaçar, soluğu çadırda alır. Bu telaşlı halinden şüphelenenler, nedir bu halin diye sorduklarında: Yörük: - Birkaç yıl önce dokuz teke ile iki keçi çalmış olduğunu, bayram namazına durucak, imamın dokuz teke ile iki keçiyi çalan aramızda diye bağırdığını, bundan korkup kaçtığını söyler (K.72).

6. Fıkra:

Yörüğün biri yaylada iken ölmüş. Cenazeyi kaldıracak birini bulamamışlar. Cenaze 4-5 gün kalmış, çaresiz bir şekilde beklerken dağın ucunda bir çerçi (satıcı) görünmüş. Ha demişler, cenaze namazını bu kıldırır. Çerçi, kıldıramayacağını söylemiş. Yörüklerin ısrarı üzerine cenaze namazını kıldırmayı kabul etmiş, şöyle kıldırmaya başlamış:

Allahu Ekber diyerek;

"Termüterden gelmişem ben,

Ben gelmeden ölmüşsün sen,

Sen ölmüş kurtulmuşsun ya,

Belalarda kalmışam ben."

2. Kez Allahu Ekber demiş yine;

"Dağda yersin eriği

Köyde yersin koruğu

Bu zamanı mı buldun ölecek

Hey Allah'ın yörüğü" diyerek namazını bitirmiş. Yörükler hiç alışık olmadıkları bu cenaze namazı için çerçiye: "Hiç böyle namaz olur mu" demişler. Sıkışan çerçi: -Bu cenaze kaç günlük, diye sormuş. Onlarda 5 günlük demişler. Çerçi: - Ya, siz bunu bilmiyorsunuz canım. Beş günlük cenazenin namazı böyle kılınır, demiş (K.7, K.51, K.24).

7. Fıkra:

Bir gün şehre yağ, peynir satmaya giden iki Yörük çarşıda herkesin namaz için camiye gittiğini görünce ortada yalnız kalmışlar. Ne yapsınlar, ister istemez herkesin gittiği yere gitmişler. Fakat ellerinde birer çingil yoğurt varmış. Bunları caminin direklerine asmışlar, içeri girmişler, vaziyet güzelmiş. Her neyse namaza başlamışlar, onlar da sıraya girmişler. İmam secdeye varınca, herkesin "Sübhane Rabbiye'l azim" derken ki fısıltısını duyan Yörük korkmuş. Diğerine: - Ulan iş kötü. Ortalık ince fısıltıya vardı. Bizim yoğurt keseleri galiba gidiyor, demiş (K.72, K.51).

8. Fıkra:

Köylünün biri, dağ arasında çift sürerken oraya konan Yörükler'den birinin kızını beğenmiş. Onunla evlenmiş, güzel güzel yaşamaya, geçinmeye başlamışlar. Günlerden bir gün ramazan ayı yaklaşmış. Köylü ramazanlık düzmek için şehre gitmiş. Pirinç, şeker, kahve gibi bir çok şey alarak köye dönmüş. Eve gelince gelin: "Bunlar ne? Niye bunlara para verdin?" diye sormuş. Köylü: – Ramazan geliyor da ondan aldım, demiş. Sonra köylü adam çifte gitmiş, gelin de evde kalmış. Gelin evde otururken komşulardan bir kadın gelinden kahve düzeneği istemeye gelmiş. Gelin: - Ne o misafir mi geldi? diye sormuş.

Komşu kadın: - Evet bu sabah bizim Ramazan geldi, ona kahve yapacağım deyince, gelin: - Ha bizim adam da onun için çok eşya aldı, getirdi. Gitmeden onları verelim, götürsün, demiş. Komşu kadın, bir şey anlamasa da çaktırmamış peki diyerek evine gitmiş. Misafirine: - Bizim komşu size pazardan öteberi almış, gidelim onları alalım demiş. Adı Ramazan olan bu garibanın da hoşuna gitmiş.

Gelin, Ramazan'a vermiş hepsini. Ramazan da hiç ses çıkarmadan köyüne dönmüş. Akşam gelinin kocası yorgun argın eve dönünce gelin, Ramazan'ın geldiğini öteberiyi ona teslim ettiğini söylemiş. Adamcağız şaşırmış kalmış. Biraz sonra işi anlamış geline bağırmış. Ben böyle karı ile kalamam demiş başını alıp evden çıkıp gitmiş. Giderken yolu bir köye uğramış. Orda bir eve misafir olmuş. Evde bir adam, bir karısı bir de kızları varmış. Öğleyin kızı pınara su almaya göndermişler. Beklemişler kız gelmemiş. Sonra kızın başına bir iş geldi diyerek anası kızı aramaya başlamış. Pınarın başına varmış. Kızın gözü iki çeşme orda ağlayıp duruyormuş. Anası kızına, ne var, ne oldu diye sormuş. Kız: - Şimdi bizim eve gelen misafir beni alırsa, ondan çocuğum olursa çocuk şu ağacın üzerine çıkar da oradan düşerse ben ne yaparım diye ona

ağlıyorum deyince, anası, sen anası isen bende ninesiyim demiş o da ağlamaya başlamış. Akşam olmuş, eve anasının da dönmediğini gören adam bu sefer kendi yollara düşmüş. Onları ararken ikisini de pınar başında ağlar bulmuş. Adam, kadına sorunca kadın:

- Kız haklı eve gelen misafir onu alır da çocuğu olursa çocuk da şu ağaca çıkar düşerse ne olur, diye ağlıyor, deyince, sen ninesi isen ben de dedesiyim deyip ağlamaya başlamış. En sonunda karanlıkta çeşmenin başına koşan misafir, orda bunların kapanıp yas ettiklerini görünce merak etmiş ve sormuş: - Ne oldu, demiş. Babası misafire niye yas tuttuklarını anlatınca köylü adam:

- Eyvah karımın kadrini bilememişim, çok düşünenden hiç düşünmeyen yeğmiş, diye gene evine dönmüş. Karısı ile iyi geçinmiş (K.45).

2.1.2. Anonim Ürünler

2.1.2.1. Türkü

"Türkiye'nin sözlü geleneğinde bir ezgi ile söylenen halk şiirlerinin her çeşidini göstermek için en çok kullanılan ad "türkü"dür. Bölgelerle konulara değin özel hallerde ya da ezginin ve sözlerin çeşitlenmesine göre türkü kelimesi yerine şarkı, deyiş, deme, hava, ninni, ağıt adları da kullanılır." (Boratav, 2000: 150)

"Türkülerin içeriklerine göre, yani geliştirdikleri ana konulara göre bölümlenmesi gerekir. Ancak, yalnız gördükleri işlerden ötürü ilgiyi çeken türkülerin de yer alacağı bir kümeleme için bu ilk yetersiz kalır." (Boratav, 2000: 150)

Ali Rıza Yalgın; halk arasında söylenen türküleri altı kısıma ayırarak vermiştir. "Bunlar; öğüt üstüne türkü, övüt (övgü) üstüne türküler, ağıt üstüne türküler, yiğit üstüne türküler, yavuk üstüne türküler ve yağıt (düşman- Karaçar) üstüne türküler." (Yalgın, 1997: 240-41)

Çalışma yaptığımız köylerden derlediğimiz türküleri konularına göre tasnifleyerek aktarıyoruz.

1- Lirik Türküler (Aşk Türküleri)

Sabahtan uğradım ben bir güzele,
Görünce aklımı verdim talane,
Lalesi sümbülü hep bile yetmiş,
Cennet kokuları vardır alana.

Gökyüzünde meleklerin pirisin,
Yeryüzünde arıların balısın,
Yeni açmış has bahçenin gülüsün,
Kömür gözlüm kıymetini bilene.

Selam versem selamımı alman mı?
Ben senin sen de benim olman mı?
Al yanaktan bir ber-güzar vermen mi?
Seni deyip arzu edip gelene.

Gözlerim karalı yandım yaralı,
Aşk ateşinden ciğerlerim yaralı,
Ak gerdanında çifte benler sıralı,
Kız ne diyen şu derdinden ölene (K.79).

***

Çıktım Cumbuş Dağına,
Seyran eyledim ovasına çölüne,
Evler konmuş ovasına çölüne,
Üstüne gölge olan dallar övünsün.

Hocam hocalar olasıcası,
Okuduğum elem hecesi,
Bu günde düğün bayram gecesi,
Üstüne gölge olan dallar övünsün (K.3).

***

Genç bir Yörüğün sevgilisine söylediği türküyü aktaralım:

Atımı bağladım ben dikene,
Selam söyle emmim oğlu Bekir'e,
Alıp gidemedim Diyarbakır'a,
Asıyorlar kömür gözlüm gel ağla.

Atımı bağladım bostana,
Selam söyle emmim oğlu Osman'a,
Alıp gidemedim Arabistan'a,
Asıyorlar kömür gözlüm gel ağla.

Ummuhan'ın dediğini tutmadım,
Başımı alıp diyar diyar gitmedim,
Sarılıp da bir gececik yatmadım,
Asıyorlar kömür gözlüm gel ağla.

Hösemoğlu diye geldim yanına,
Yakışır mı şöhretine, şanına,
Bir kötü kız için kıyma canına,
Asıyorlar kömür gözlüm gel ağla (K.77).

***

Güzelsiz konup göçülmez,
Kelle kesmeyle kanlar saçılmaz,
Gelirim geçerim kız gözün açılmaz,
Bir derdin var bilmem kız senin.

Bir gidersin arkana bakarsın,
Kanlı gözlerinle kaşlarını çatar yıkarsın,
Yoksa yas mı çekersin,
Kız bilmem senin derdini.

Yaşını sorarsan 14 yaşında,
İlah yoktur kirpiyle kaşına,
Güneş doğmaz yüzüğün kaşında,
Kız ben bilmem senin derdini (K.49).

***

Hasan Dağı çatal matal,
Arasında güller biter,
Bir yar sevdim bana yeter,
İki seven deli olmaz mı?

Hasan dağı, Hasan dağı,
Senden yüce dağ olmaz mı?
Seni yaylayan güzelin,
Al yanayı bal olmaz mı?

Şu karşı beyaz damlar,
Hani sana giren canlar,
Sevip sevip ayrılanlar,
Yanıp yanıp kül olmaz mı?

Hasan dağının yılanı,
Akar dolanı dolanı,
Küçükten bir yar sevsem,
Sarsam beleni beleni (K.62, K.24).

***

Ben neyleyim yalan dünya elinden,
Akıbetin ölüm olduktan keri,
İstersen bahçelerde bülbül ötsün,
Benim gonca gülüm solduktan keri.

Çözeydim düğmelerin döşünden,
Öpeydim gözlerinden kaşından,
Güzelliğin soyha kalsın başından,
Ben inili boranlı olduktan keri.

Karacaoğlan der; gülün dermedim
Güllerin derüp de muradıma ermedim,
Alem verse kalan yarim vermedim,
Yarın bende gönlü olduktan keri (K. 10, K.24).

Cerit Kızı Türküsü

Evleri konmuş halana,
Ceyizi kurmuş kolona,
Aşıp gider boz belene,
Boyları Cerit kızının.

Giderken yolum uğradı,
Uğruma şeker doğradı,
Ben söyledim kendi ağladı,
Gözleri Cerit kızının.

Vardım baktım halı dokur,
Halı değil zili dokur,
Eli yazar, dili okur,
Dilleri Cerit kızının.

Vardım baktım inek sağar,
Altın küpe gerdan döğer,
Beş yüz lira kalın değer,
Boyları Cerit kızının.

Babasının adı Bekir,
Parmakları dolu zikir,
Doğan aylar gibi balkır,
Gözleri Cerit kızının (K.27, K.28).

Yörük Kızı

Hiçbir aşık böyle güzel görmemiş,
Tor ceylan bakışlı bir Yörük kızı,
Babası da sevdiğine vermemiş,
İki gözü yaşlı bir Yörük kızı.

Arasam dünyayı var mı bir dengi,
Sesi yüreğimiz yapıyor, yankı,
Kirpikleri buğday kılçığı sanki,
Kara kaşlı bir Yörük kızı.

Dedim güzel yeter aklımı alma,
Dedi öyleyse peşimden gelme,
Dudakları kiraz, yanakları elma,
İnci mercan dişli bir Yörük kızı (K.10).

***

Akça ceren çölden çıkınca,
Mayın olup da yar göğsünü açınca,
Vakti gelip aşiretler görünce,
Düzülür yollara el karma karış,

Yaşını sorarsan 12, 14 yaşında,
Hile yoktur, kirpiğinde kaşında,
Yedi türlü çiçek konar başında,
Kokuyor başında gülü, karanfili karma karış (K.63).

***

Ilgıt ılgıt esen seher yeli,
Karışır suyu çan sesine,
Aşiretler yaylaya çıkınca,
Biner devenin ensesine.

Çekerler deveyi eşek önüne,
Gatar gatar olmuş,
Göçü çeker Yörük kızı,
İndirir yükünü pınar başına.
Dönderir kimsenin çan sesine (K.47).

Kara Çadır

Kara maya göç göçünün önünde,
Zülüfleri tel tel olmuş yüzünde,
Kamalaklı, kara ardıçlı yayla özünde,
Ne heybetli görünürsün kara çadır.

Kara keçi, kara kızın emeği,
Konu-komşu cümle obanın yüreği,
Yaylaların, kışlaların ana otağı,
Senden vaz mı geçilir kara çadır (K.18).

***

Yine tuttu da gavur dağının dumanı,
Hançer vurup da yeniledin yaramı,
Sana derim de küçük Ali ereni,
Sana inip de konan nice oldu.

Çınar anka verip oturan,
Börek ile sularını getiren,
Nice nice yoksulların işlerini bitiren,
Samun kürklü beyler nice oldu.

Tavlasında Araplar otlar beslenir,
Konağında da boz şahinler beslenir,
Duldasında da nice yiğitler yaslanır,
Boz kır atlı yüce beyler nice oldu.

Küçük Ali gitmiş odası yaslı,
Hatunları var hep turna sesli,
Top top zülüflü İstanbul fesli,
Ceylan gibi güzellerin nice oldu.

Ağlayı ağlayı Dadal'ım söyler,
Bu mafasız dünyayı insanlar ne eyler,
Bir iyiye de bir kötüye kul eyler,
Bundan sonra yaşaması güç oldu (K.37, K.69).

***

Gene bahar geldi göçek yaylaya,
Koyunu kuzudan seçek sevdiğim,
Çıkak soğuk sulu dağın başına,
O zaman seninle kaçak sevdiğim.

Boran olsam yüce dağın başında,
Kar mı düştü kirpiğine kaşına,
Yeni girmiş on dört, on beş yaşına,
Zamanıdır gel seninle kaçak sevdiğim.

Günümüz geçiyor gamlı kederli,
Hiç duymasın nolur yarin pederi,
Zaten böyle kötüymüş kaderi,
Dertli Al'm der ki sevda çekeli,
Gözüm görmez oldu gel gör sevdiğim (K.50).

***

Yaylaya giderken yoluma çıktı,
Ak elma yanaklı bir köylü kızı,
Oturdu yanıma derdini açtı,
Derdim böyle kalsın sır köylü kızı.

Sevda bulutları sarmış başını,
On üç on dördünde gördüm yaşını,
Seyreyleyelim gerdanını, döşünü,
Ak gerdanın beyaz kar köylü kızı.

Şöyle bir baktım da hasların hası,
Gözler kamaştırır, yüzün şuresi,
Alıp kaçsam yari, ne der aceb babası,
Olmaz mı Ali'ye yar köylü kızı (K.50).

***

Yaya çıkan Yörükler,
İçip de suyunu kandı mı turnam,
Çeşme taşlarına oturup kızlar,
Darayıp da saçını ördü mü turnam.

Beter gurbet elinin kahrı beter,
Acısız, uykusuz günler mi biter,
Gördün mü yollarda göç katar katar,
Aşiretliğin düzenini gördün mü turnam.

Çok zormuş gurbet elinin zulümu,
Hiç kimseye diyemedim halımı,
Develere sarıp ala kilimleri,
Bizim yayladan indin mi turnam.

Sabah erken ayıklanır yayılır,
Sığır koyun meleşerek sağılır,
Beşer onar düz ovaya dağılır,
Oba oba çadır kondun mu turnam (K.10).

2- Tören Türküleri

Düğün Türküleri (Kına Türküleri)

Mani katarlarından oluşan düğün türküleri: Nazım şekli olarak mani özelliği gösterir. Derlenen dörtlükler birbiriyle bağlanmaz. 8'li hece ölçüsü ve mani kafiye örgüsüne sahiptir. Türkü ezgisi ard arda sıralanan dize katarları kına türküsü ezgisiyle söylenmektedir.

Kına Türküsü
Bir incecik ok dolanır,
O da vaktinde bulanır,
Ana besler el gönenir,
Ağlaşalım anam kızı.

Bir incecik ark akıyor,
Haydi kızlar bakalım,
Bir öksüzce kız çıkıyor,
Kınasını yakalım (K.14).

***

Altın taş içinde kınan ezilsin,
Sabah olunca güzel yüzün süzülsün,
Görümceler etrafına dizilsin,
Gelinim kınan kutlu olsun,
Bu dünyada dirliğin tatlı olsun.

Hani bu kızın anası,
Başında mumlar yanası,
Gel gelinin kaynanası,
Gelinim kınan al olsun,
Bu dünyada dirliğin bol olsun.

Kız bu bahçeler senin mi?
İçinde geçen var mı?
Yarın ayrılık günün mü?
Gelinim kınan al olsun,
Bu dünyada dirliğin bol olsun.

Hani bu kızın anası,
Başında mumlar yanası,
Gel gelinin kaynanası,
Gelinim kınan al olsun,
Bu dünyada dirliğin bol olsun (K.5, K.36, K.40).

***

Kız anası, kız anası,
Başında mumlar yanası,
İşte koyup gidiyorum,
Büyük ev ıssız kalası.

Bindirdiler arap ata,
Götürürler yönü öte,
Savıştırın eşim kızlar,
Yedi oluktan daha öte.

Bindiğim atlar eğlensin,
Gittiğim yollar otlansın,
İşte koyup gidiyorum,
Kız anam nasıl katlansın.

Don yuduğum yassı taşlar,
Eriştiğim kaba ardıçlar,
İşte geldim gidiyorum,
Hep birikin yaran daşlar.

Elimi yuduğum arklar,
Belimi verdiğim dutlar,
Onu da göresim gelir,
Yalladığım koca itler (K.32, K.66).

***

Selvi boylu güzel bacım,
Dert ortağım benim canım,
Ne olurdu istemesem,
El oğlu hepden zalım (K.16)

***

Kınaların yakılırken,
Ezme şeker dövülürken,
İçin için ağladın mı,
Duaların okunurken (K.31).

***

İşte bindin gidiyorsun,
Muradına eriyorsun,
Buradaki bir bacının,
Boynun bükük koyuyorsun (K.31).

***

El oğludur alır gider,
Gözün yaşın siler geçer,
O vermedi bacısını,
Bacı vermeyen ne anlar (K.31).

***

Vardım gittim kınasına,
Anasının kuzusuna,
Büyümüş de ere gitmiş,
Tuz basmış da yarasına.

Anasının can dostuydu,
Babasının bir kızıydı,
Vakit geldi ele uçtu,
Bu bir Mevla yazgısıydı (K.65).

***

Kınasıydı bu yakılan,
Cereziydi bu yenilen,
Yalan gibi essah gibi,
Yiğenimdi bu verilen (K.1).

***

Kına bitti sabah oldu,
Anşa'm sararıp soldu,
Oğlan tarafı gelince,
Yalanlar gerçeğe döndü (K.81).

***

Gelin olmuş giden kızım,
Hep boynunu büken kızım,
Ben sana doyamazken,
Seni aldı benden zalım (K.9).

***

Sevdiğine kavuşmadın,
Dünyada murat almadın,
El oğlu el ne anlar halından,
Be benim yazgımdır dedin (K.77).

***

Yastık yere vurulurken,
Son dualar edilirken,
Gelin kız boynunu bükmüş,
Kınaları yakılırken (K.22).

***

Haydi kızım selam sana,
Yüreğine de dağlama,
Bugünler de gelir geçmez,
Erin olur ana baba (K.58).

***

Anam babam çok gördüler,
Kardaşlarım hor gördüler,
Bir evin bir kızı idim,
Elin oğluna verdiler (K.33).

***

Düğün dernek kuruluyor,
Yemek içki sunuluyor,
Misafirler eğlenirken,
Benimse içim sızlıyor (K.33).

***

Ata binmiş gidiyorum,
İçin için ağlıyorum,
Anam babam yanımdayken,
Şimdi veda ediyorum (K.33).

***

Baba evi koca evi,
Vardır bunun da hikmeti,
Baba evinde prenses,
Koca evinde hizmetçi (K.9).

***

Gız anası gız anası,
Başında mumlar yanası,
Gız gınayı yaktırmıyor,
Hani bunun öz anası (K.1).

***

Şu görünen ekin sandım,
Ekin değil, burçak imiş,
Gız anadan ayrılması,
Ölüm değil, figan imiş (K.21).

***

Şu görünen ekin sandım,
Ekin değil, burçak imiş,
Kız anadan ayrılması,
Yalan değil, gerçek imiş (K.70).

***

Çattılar ocak taşını,
Vurdular düğün aşını,
Kardeşini ağlatma gız,
Silin gözin yaşını (K.31).

***

Babam ekmeğin bitti mi?
Kardeş efkarın gitti mi?
İşte geldim gidiyorum,
El kızı keyfin bitti mi? (K.33)

***

Yunağı yıkadığım daşlar,
Gölgelensin kabaağaçlar,
İşte geldim gidiyorum,
Toplansın hep arkadaşlar (K.80).

***

Gız anası gız anası,
Başında mumlar yanası,
Gız gınayı yaktırmıyor,
Hani bunun öz anası (K.21).

***

Suyu doldurdum tuluğuna,
Badem diktim halısına,
Haber verin halasına,
Bindirdiler atın iyisine,
Düşürdüler yolun kıyısına,
Haber verin dayısına,
İşte binmiş gidiyor (K.41).

***

Belimi verdiğim yurtlar,
Silip süpürdüğüm yurtlar,
Çattılar ocak başını,
Kurdular düğün aşını,
Kız kardeşin geliyor,
Sil gözünün yaşını (K.33).

***

Baba kızın çok muydu,
Bir kız sana yük müydü,
Kırılası emmilerim,
Hiç oğlunuz yok muydu,
Kız anası kız anası,
Gelsin bunun öz anası.

Evlerinin önü kavak,
Yaprak dökülür ufak ufak,
İşte gelin gidiyorum,
Elim kına, yüzüm duvak.
Kız anası kız anası,
Başında mumlar yanası.

Kardeş ektiğin arpa mıdır?
Arpa değil burçağimiş,
Kız anadan ayrılması,
Yalan değil gerçek imiş.
Kız anası kız anası,
Gelsin bunun öz anası.

Arkamı verdiğim taşlar,
Elimi yuduğum arklar,
İşittim duydum gidiyorum,
Oynadığım arkadaşlar (K.5, K.15).

3- Taşlama (Yergi) Türküleri:

Mağara suyunda kavga kuruldu,
Silinmiş silahlar davullar vuruldu,
Duydu Bozoklu beli kırıldı,
İlden ile tuttu ünü beylerin.

Ayağı halhallı burnu hızmalı,
Çadırda dönen kızlar nice oldu,
Allah'ım Mecit Paşa Hak'tan bulasın,
Sırtı bez kaputlu hali nice beylerin.

Nesine varayım kara çadırın,
İçinde oturan beyi kalmamış,
Kara çadır olmuş ak derim evi,
Hali acep nice oldu beylerin. (AFL Arşivi)

***

Ali'm arpa biçiyor,
Suyu nerden içiyor,
Kırmızı fesin üstünden,
Ne sıcaklar geçiyor.

***

Ali'min öküzleri,
Kara kara gözleri,
Ali'm kızları görmüş,
Satıyor öküzleri (K.14).

***

Ali'min babası var,
Ne güzel babası var,
Ali'm çok güzel ama,
Ne çirkin anası var (K.49).

4- Öğüt Türküleri:

Yürü Dünya Yürü

Bu dünya yalandır burada kalınmaz
Yürü dünya burada kalınmaz,
Gafil ama gafil kalınmaz,
Yürü dünya yürü sonun bir andır.

Azığın hazır mı yola çıkmaya,
Döşeğin hazır mı varıp yatmaya,
Ateştendir duvarın yapısı,
Yürü dünya yürü sonun bir andır.

Mabudun dururken mahlukata tapma,
Şeytana uyup da yolundan sapma,
Dünyada yapıp da ahiret de yapma,
Yürü dünya yürü sonun bir andır.

Suyu koyarlar kazan dolusu,
Kefenin biçerler boyun boyunca,
Dağıtırlar seni kapna koyunca,
Yürü dünya yürü sonun bir andır.

Gözüne görünmez oğlun uşağın,
Yakasız gömlektir örtün döşeğin,
80 yıllık yoldan gelir kokusu,
Yürü dünya yürü sonun bir andır (K.48).

2.1.2.2. Maniler

"Gerek dil, gerek gelenek ortaklığı bakımından çok geniş bir alana yayılmış olan mani en çoğu 7 heceli ve aaba düzeninde uyaklı bir dörtlük olarak kendini gösteren anonim halk edebiyatı ürünlerindendir." (Boratav, 1997: 171).

Çalışma yaptığımız köylerde derlediğimiz manileri içeriklerine göre tasnifleyerek aktarıyoruz:

1- Sevda Manileri:

Al almanın dördünü
Sev yiğidin merdini
Seversen bir güzel sev
Çekme çirkin derdini (K.19).

***

A benim hacı dostum
Başımın tacı dostum
El beni döver söver
Sen bana acı dostum (K.80).

***

Ahırda adı güzel
Üstünde boyu güzel
Komşudan namın aldım
Mecliste huyu güzel (K.53).

***

Anam elden alır sacı
Ekmek kuru, soğan acı
Neylem bana inanmıyon
Ben sana derim bacı (K.78).

***

Ayva külde pişer mi?
Gül yanaktan düşer mi?
Sen orada ben burada
Bana gülmek düşer mi? (K.1, K.52).

***

Ak tren kara tren
Odur yarı götüren
Gitti yarim gelmedi
Odur beni bitiren (K.1, K.14).

***

Bahçelerde bamye
İmrenirim yemeye
Sana bir çift sözüm var
Utanırım demeye (K.15, K.33)

***

Bir çaydanlık çayım var
Kınanaçak neyim var
Şu karşıki kara çadırda
Selvi boylu yarim var (K.77).

***

Ben yarime varmışım
Gönülden seve seve
Başlığımı almışım
Bir tarla üç de deve (K.83).

***

Dağlar dağladı beni,
Gören ağladı beni,
Demir zincir kar etmez,
Saçın bağladı beni (K.80).

***

Deniz kenarında,
Kalayladım kazanı,
Bir güzelin yüzünden,
Yedim ıramazanı (K.19).

***

Dağların karı eridi,
Üstünü duman bürüdü,
Tez gelesin sürmeli eşim,
El yaylaya yürüdü (K. 15, K.77).

***

Dam başında su durur,
Abim mendil yudurur,
Şu köyümüzün kızları,
Abim için kudurur (K.9).

***

Dolmuş geliyor dolmuş,
Etrafını doldurmuş,
Benim sevdiğim ağlar,
Dolmuşa şoför olmuş (K.24).

***

Dağlara kurulur çadır,
Güzel yarim başını kaldır,
Benimki kara sevdadır,
Kalbimi kan ağlatır (K.83).

***

Elbisem yeşil olsun,
Parası peşin olsun,
Zenginlikte gözüm yok,
Sevdiğim eşim olsun (K.15, K.80).

***

Erken yaylaya göçüldü,
Çoktan ekinler biçildi,
Müjdeler olsun sana kız,
Bugün nasibin açıldı (K.13).

***

Ekmek yaptım terledim,
Dama çıktım parladım,
Ben yarimi görünce,
İpek mendil salladım (K.82).

***

Fasulye hasır olur,
Yemesi nasıl olur,
Ver anne beni sevdiğime,
Bak geçim nasıl olur (K.82).

***

Giderim izlerinden,
Bal akar sözlerinden,
Bileydim ayrılık var,
Öperdim gözlerinden (K.22).

***

Höyük köyün tepesi,
Göçer kızın küpesi,
Pek hoşuma gidiyor,
Gül kokuyor nefesi (K.16, K.40).

***

Hava havalanıyor,
Hava bulutlanıyor,
Benim sevdiğim oğlan,
Yeni bıyıklanıyor (K.53, K.65).

***

Helik gimi hölük gimi,
Ak kolları balık gimi,
Ne yatıyon emmim oğlu,
Iraklardan gelik gibi (K.42, K.78).

***

İnek geliyor inek,
Biz bugün size gidek,
Babandan izin alak,
Yarında bize gidek (K.83).

***

Keçi vurdum bayıra,
Şıngır mıngır yayıla,
Senden bana fayda yok,
Guru guru merhaba (K.14, K.82).

***

Köprünün altı çiçek,
Orak getirin biçek,
Benim sevdiğim kız,
Gül değil lale çiçek (K.32).

***

Karanfil üç budak,
Yari öptüm şapdanak,
Bir daha öpecektim,
Anası geldi hoppadak (K.53).

***

Kadifeyi boyarlar,
Gizli söyle duyarlar,
İki gönül bir olsa,
Bize nikah kıyarlar (K.19).

***

Kırdan geldim yorgunum,
Ben sana vurgunum,
Geçme kapımın önünden,
Çoktan sana dargınım (K.19, K.22).

***

Kaşları ince ince,
Olur mu görmeyince,
Seni bana vermezler,
Düşmanlar ölmeyince (K.19).

***

Hasan dağının yılanı,
Gelir dolanı dolanı,
Küçükken yar seven,
Yatar beleni beleni (K.3, K.40).

***

Su gelir taşa değer,
Kirpiklerin kaşa değer,
Ah etme deli gönül,
Bir gün baş başa değer (K.3).

***

Yelek örerim yelek,
Şişten çıkardım ilmek,
Bu senenin modası,
Yar üstüne yar sevmek (K.12, K.31).

***

Süpürgemin telleri,
Süpürüyor yerleri,
Salla yarim mendili,
Gelsin sevda yelleri (K.1).

***

Yengem çıkmış ma(hal)leye,
Topluyor kaşıkları,
Yenge nasıl ayırdın,
Biz gibi aşıkları (K.55).

***

Kaleden öküz bakar,
Öküzün alnı sakar,
Gençler şurda durukda,
Sakallıya kim bakar (K.24).

***

Koyun yayılır otlakta,
Yar halimi sormakta,
Bilmez hiç kimse,
Kalbim kan ağlamakta (K.83).

***

Kır ata vurdum eğer,
Üstüne mavi giyer,
Maşallah değin gören,
Sevdi(ği)me nazar değer (K.82, K.85).

***

Meşe meşeye benzer,
Şişe şişeye benzer,
Sosyetenin kızları,
Kırık cereye benzer (K.78).

***

Siyah üzüm tanesi,
Yandı yürek paresi,
Göz gördü gönül sevdi,
Nedir bunun çaresi (K.78).

***

Şu dağların kayaları,
Güzel olur mayaları,
Uyan sevdiğim uyan,
Bekçe vermiş söveleri (K.36, K.7).

***

Teşe koydum hamuru,
Tandır bilek çamuru,
Gözlerin zeytin karası,
Sankim mangal kömürü (K.16).

***

Sandık sandık üstüne,
Çıkmam sandık üstüne,
On sekiz sene kız dursam,
Varmam yenge üstüne (K.9, K.14).

***

Motor geliyor motor,
Dumanı ben olaydım,
Üstündeki şoförün,
Hanımı ben olaydım (K.31).

***

Tilki girdi pinese,
Tavukları yemese,
Hem öptüm hem dişledim,
Annesine demese (K.53, K.67).

2- Gurbet Manileri

Çadır kurdum düzlere,
Diken oldum bu gözlere,
İşte koyup gidiyorum,
Buralar kalsın sizlere (K.33).

***

Davar kaldırırım geceden,
Kaval çalarım yüceden,
Sarı sümbül geyik gabe,
Deşirirdim gurbet elinden (K.77).

3- Atışma Manileri

Oğlan: Bahçelerde pırasa,
Yaprağına kar yağsa,
Kızlar kocasız kalsa,
Oğlanlara yalvarsa.

Kız: Bahçelerde maydanoz,
Deste deste oydunuz,
Ey akılsız oğlanlar,
Şimdi mi adam oldunuz.

Oğlan: Turuncunun sarısı,
Oldu gece yarısı,
Sarılıp da yatmazsam,
Geçmez gönlümün ağrısı.

Kız: Turuncunun sarısı,
Olsun gece yarısı,
Ne yatarım ne sararım,
Sürsün gönlün ağrısı.

Oğlan: Tavşan girmiş ekine,
Kulakları dikine,
Kızlar kulak kesilmiş,
Oğlanların sesine (K.34).

Kız: Karpuz kestim yiyen yok,
Niye kestin diyen yok,
Yeniyle bir yar sevdim,
Gözün aydın diyen yok (K.34).

***

Kız: Bülbül taşta durur mu?
Şeker dişte durur mu?
Sen oradan, ben bur(a)dan,
Akıl başta durur mu?

Erkek: Manici başı mısın?
Cevahir taşı mısın?
Bir mektup yazıp versem
Koynunda taşır mısın ? (K.52)
***

Erkek: Ay mısın yıldız mısın?
Kız mısın, gelin misin?
Aksam size varacam,
Evde yalnız mısın.

Kız: Ay değilim yıldızım,
Gelin değilim kızım,
Gelirsen safa geldin,
Evde yalnızım (K.57).
***

Erkek: Ayağında kundura,
Yürüdüm dura dura,
İstediğim kızları da,
Alırım vura vura.

Kız: Giden eşekli oğlan,
Beli fişekli oğlan,
İşaretten anlamaz,
Eşek kafalı oğlan.

Erkek: Ah dedim aydın beni
Bu hale koydun beni
Yelkensiz gemi gibi
Ortada koydun beni (K.1).

4- Mektup Manileri

Bahar geldi yaz güzel,
Merhameti az güzel,
Ben sana aşık oldum,
Defterine yaz güzel (K.10).

***

Mektup yazdım karadan,
Dağlar kalksın aradan,
Ayrılık pek çok gitti,
Kavuştursun yaradan (K.3).

***

Okula gider misin?
Sen koyun güder misin?
Gönderdiğim mektubu
Sen kabul eder misin (K.9).

***

Sarı yorgan yüzlerim,
Yüzler yüzler, düzlerim,
Ne kötü gaderim var,
Asker yolu gözlerim (K.3, K.66).

***

Mektup yazdım kıştı,
Kalemim gümüştü,
Daha çok yazacaktım,
Parmaklarım üşüdü (K.19).

***

Pilav pişirdim yavan,
Üstüne kestim soğan,
Yatağına uzandım,
Uyan askerim uyan (K.82).

5- Düğün Manileri

Ak hindi beyaz hindi,
Hindi kümese girdi,
Oğlu olan düşünsün,
Kızlar beş bine bindi (K.16).

***

Bahçelerde gül bahri,
Var git ellerin yarı,
Sen bana yar olamazsan,
Yüzüme gülme bari (K.11).

***

Cevizin dalı seyrek,
Cebimden düştü çeyrek,
Bu devir kurulalı,
Dengine giden seyrek (K.1).

***

Çınçır çeşme lülesi,
Bezirgan'ın kilesi,
Heç hoşuma gitmiyor,
Şu gelinin hilesi (K.16).

***

Geldikten aşan gelin,
Al yeşil kuşan gelin,
Kocan çirkinmiş,
Gayret et de boşan gelin (K.36).

***

Görümceler dilli olur,
On parmağı zilli olur,
Hilesiyle yatanın,
Tutumundan belli olur (K.9).

***

Anam karı ekmek yapar,
Çocuklar üstünden kapar,
Kimi aksak, kimi topal,
Üç beş tane kızımız var (K.52).

***

Elbisem sarı olsun,
Sararıp da solmasın,
Sevdiğimin annesi,
Beğenmezse almasın (K.12)

***

Denizde kayık yüzer,
Annem kendini üzer,
Üzme anne kendini,
Damadın benden güzel (K.19).

6- Davulcu Manileri

Besmeleyle çıktım yola,
Selam verdim sağa sola,
A benim devletli beyim,
Vakti şerif hayrola (K.24).

***

Bu aya sultan ayı derler,
Kaymak ile bal yerler,
Ezelden adet kılınmış,
Bekçiye bahşiş verirler (K.84).

***

Bekçimiz kapıya geldi,
Cümlemize selam verdi,
Darılmayın iki gözüm,
Bahşişini almaya geldi (K.82).

***

İşte geldim kapınıza,
Bir taş attım başınıza,
Selamün aleyküm diyerek,
Selam verdim hepinize (K.51).

***

Ne ola ne ola
Kalbiniz nurla dola,
İki gözüm efendim,
Ramazan mübarek ola (K.24).

7- Öğüt Manileri

Ana başta taç imiş,
Her derde deva imiş,
Bir evlat pir olsa da,
Anaya muhtaç imiş (K.16).

***

Mendil bağladım yandan,
Seni seviyorum candan,
İki yarla bu iş olmaz,
Vaz geç sen eski yardan (K.11).

***

Unut beni anıyorsan,
Buzlu su iç yanıyorsan,
Durma avucunu yala,
Seveceğimi sanıyorsan (K.36).

***

2.1.2.3. Ağıt/ Bozlak

"Ağıt terimi ile törene bağlı olsun olmasın, acıklı bir olayı konu alan ve metni de bu olayı hatırlatmaya, bütün yoğunluğuyla yaşatmaya elverişli türkülerin bütünü anlaşılmaktadır." (Boratav, 1998: 444) "Ağıtlar, insanlığın ortak acısını canlı şeklide anlatan edebi metinlerdir. Ağıt insanoğlunun ölüm karşısında duyduğu korkunun ve çaresizliğin anlatımıdır." (Elçin, 1993: 290)

"Ağıt yakmanın Türk toplumunda çok eski bir geçmişi vardır. Eski Türkler'in üç önemli töreni vardır. Bunlar "sığır, şölen ve yuğ"dur. İslamiyet'ten önceki dönemde ünlü bir kişinin ölümünden sonra yapılan ve "yuğ" adı verilen dinsel yas törenlerinde "sağu" denilen şiirler söylenirdi. Anadolu Türkçe'sinde Ağıt, Bozlak eş anlamlıdır. Kökeni ağlamak, bozlamak fiillerine dayanır." (Artun, 2003: 169) "Sözlü gelenekte gerek metni gerek ezgisini adlandırmak için özel deyimler vardır; ancak bu deyimlerde bir anlam keskinliği yoktur. Ağıt yerine kimi zaman acıklı türkü, deme, bozlak, gelin ağıdı, ölüm acısı gibi deyimler de kullanılır." (Artun, 1995: 153)

"Türkiye'de genellikle ağıt olarak kullanılan bu söz, bazı yörelerde farklı bir şekilde kullanılabilmektedir. Bayatı (Kars), Deme (Sivas), Deyiş (Malatya), Sızlama (Doğu Anadolu), Yakım (İçel-Isparta)." (Kaya, 1999: 245).

"Yörükler arasında ağıt, bozlak olarak adlandırılmaktadır. Konusu acıklı olan türkülere "Bozlak" deniliyor. Üç türlü Bozlak vardır.Bunlar: Urum Bozlağı, Düdem Bozlağı, Yerli Bozlağı." (Yalgın, 1993: 15)

"Ağıt ve bozlak arasında ezgi karakteri bakımından temel benzerlik, bozlaklar gibi ağıtların da bir çoğunun serbest ritimde usulsüz söylenmesidir. Ağıt ve bozlağın benzer bir anlam taşıdığı ve bozlakların büyük bir kısmının ağlamayı ifade ettiği söylenebilir." (Mirzaoğlu, 2002: 15)

Ağıtların icrası evlenme, cenaze, askere yollama gibi geçiş dönemleri sırasında olmaktadır. Ağıt ölü evinde söylenir. Buna "ağıt yakmak" denir. Genellikle ağıdı kadınlar yakar. Ağıtçılar soyka adı verilen ölü eşyalarını alarak ağıt söyler. Günümüzde inceleme alanımızda ağıt yakma geleneği devam etmektedir.

Ağıtlarda ilk göze çarpan nitelik söyleyişte kesinliğin, anlatıda kararlılığın ve mantık düzeninin olmamasıdır.

"Çukurova yöresinde acıyla ağıt ezgisiyle söylenen duygular ilk bakışta ağıt izlenimi vermektedir. Fakat metin incelendiğinde düzensiz acılı konuşmalar olduğu görülür. Ancak, halk bu tür ölü ardından yakınmalara "dızdızlama" adını vererek ağıtlardan ayırır." (Artun, 2003: 176)

Çalışma yaptığımız köylerde derlediğimiz ağıtlar söyleyişte kesinliğin, anlatıda kararlılığın olmadığı ağıtlardır. Bazı ağıtları dızdızlama olarak değerlendirdik. Kaynak kişiler yörede bilinen Avşar ağıtlarını da bize aktardılar:

Ağıtları konularına göre tasnifledik.

1- Kişiler İçin Yakılan Ağıtlar:

Ölüm, hastalık, ayrılık, kayıp kişiler ve çekilen acılar için yakılan ağıtlardır.

Girginoğulları'ndan Halil'in Ağıdı:

Elinde sarı tesbihi,
Çekerek Ceyhan'dan gelir,
Söyle yiğidin bacı,
Ölmez de iflah mı olur?

Kabut haymada takılı,
Bende koymadı akılı,
Evlatsız ölen Halil'im,
Kim olur evin vekili.

Zeliha yalnız ağlıyor,
Nice oldu bunun bacısı,
Hastahanede ölenin,
Hademe olur sucusu.

Karar Kadir Mevlam karar,
Bize oldu büyük zarar,
Kör olsun şu iki gözüm,
Menciliste Halil arar.

Şordan bir atlı geliyor,
Tozu savuru savuru,
Usandın mı Kele Ehrim?
Kahve kavuru kavuru.

Elim ovalar ovayı,
Şahan tergemez yuvayı,
Kardeşin sesini duydum,
Namazda bozdum duayı (K.17).

***

Güveloğlu Mahmut Bey'in torunu ölümü üzerine Mahmut Bey'in bibisi Dudu Hatun söylediği ağıt:

Araplı'yı satdımı idi,
Atım uğramış pazara,
Ben beğimden tez ayrıldım,
Peygamber kavli üzere.

Bağlar şehrin alını,
Gezer salını salını,
Güveloğlu'nun kızı da,
Mustafa Beğ'in gelini.

Al atımız beder beder,
Biner de çiftliğe gider,
Ben beğimden tez ayrıldım,
Böyleymiş bizim kader.

Hafız ağlar müftü ağlar,
Yol versin dumanlı dağlar,
Kalma burada beğin kızı,
Avşar göçeceği çağlar (K.17).

Ali Şahin'in Ağıdı:

Avşar beylerinden Ahmet Şahin'in oğlu Ali Şahin 1950 yılında bir düğünde halay çekerken bir kurşun sekerek vurulur. Anası Zeliha Hatun ağıd yakar:

Ben burada yunak yudum,
Meğer Ali'm orda ölmüş,
Öğlenleyin haber geldi,
Sandımkine kamyon dönmüş.

Halayın başına durmuş,
Birken kaldırmış kolunu,
Toza dumana karışmış,
Görsen Ali'min halini.

Senin bibiliğin batsın,
Ne deyin çıkardın oyuna,
Kör olayım haberim yok,
Eller götürmüş düğüne.

Varınca üstüne düştüm,
Görmedim kara gözünü,
Durursa güzeçe durur,
Güzün götürün kızını.

Ali'm kamyondan iner,
Kucağında yemişinen,
Canım kurban olsun oğlum,
Gülperi de emişinen (K.41).

***

Hasan, Omar kardaşlarım,
Gitmem burada kışlarım,
Omarımın gelinini,
Kardaşıma bağışlarım.

Mintanımı görüyon mu,
Bedenime dar geliyor,
Yarsuvatta öldürmüşler,
O da bana zor geliyor.

İşte geldim mazarına,
Ağlıyorum üzerine,
Hacı Bebek düğün kurmuş,
Adana'nın bazarına.

Kırata vurman duşağı,
Kuşanın kaynak kuşağı,
Benim arkam çok diyordu,
Gelmedi Avşar uşağı (K.45).

***

Ceyhan'ın Yalak köyünde Seyidoğlu Mustafa Ağa'nın oğlu Seyid Ağa'ya Mirzaoğlu Hacı Ali Bey'in halası Esma Hatun'un söylediği ağıt:

Seyidağaya öldü demen,
Zöhre duyar, bana küser,
Ayas'tan gelin getirdik,
Teli kılıcınan keser.

Durdu'nun da Selver kızı,
Yağlığa dizdiririm altın,
Seyidağam ciride binse,
Dört arşın kaldırır tozu.

Seyidağam gitti Halep'e,
Bedelini koyduk dolaba,
Bedeli kabul olmamış,
Karışmış dilsiz Arap'a.

Ağlasın kıran giresi,
Doğru gelen yola benzer,
Birem birem bas oğlum,
Çiğ ebrişim tele benzer.

Ağlasın kıran giresi,
Alnınıza bağlan kara,
Ta oradan at getirir,
Biliniz mi Halep nere? (K.42)

***

Eminoğlu Veli Ağa kızı Zeynep Kara Hatun'un kocası Güveloğlu İbrahim Bey'e ağıdıdır. Derviş Paşa zamanında Güveloğul İstanbul'a sürgün gider, bunun üzerine karısı şu ağıdı yakar:

Yükümün de dengi şeker,
Evim burcu burcu kokar,
Bu beyimin son gidişi,
İstanbul'da kaldı bekar.

Beyim ellere yakışır,
Kaşları benlik çekişir,
Dost ağlar da hatun bibim,
Düşman geriden bakışır.

Bunda bilmeyecek ne var,
Taman tozlu yola benzer,
Ne deseniz o yakışır,
Beyim taze güle benzer

Gene beyim harp ediyor,
Hazreti Ali gibi,
Kekil burcu burcu kokar,
Has bahçenin gülü gibi (K.39).

***

Ceyhan'ın Yalak köyünden Seyidoğlu Dede Ağa'nın oğlu Hacı Ali'nin, hanımı Sırma Hatun'un söylediği ağıttır:

Orda yerin ışık olsun,
Hak sana yaksın kandili,
Şu da benim bu da benim,
Bunlar eşimin mendili.

Gözüm akıyor selinen,
Gönlüm geçmiyor elinen,
Sana haber vereceğim,
Şener de geldi gülünen.

Yanında açan mor çiçek,
Temmuz gidince soldu mu?
Şu bebekten soracağım,
Anan göçerken geldi mi?

Yok mu idim anam babam,
Gidenler gelmiyor taman,
Ben eşimden ayrılalı,
Söndü de yanmıyor çıram (K.40, K.27).

***

Ceyhan'ın Azizli Köyünden Mehmet Efendi ve arkadaşları asılırlar. Onlar içir söylenen ağıt:

Abdoğlunda biter nergiz,
Anan ağlar gece gündüz,
Kibarzade aslınca,
Tutulmuş ay ile yıldız.

Darağacı sıra sıra,
Müftünün sakalı kara,
Ermeninin iftirası,
Yusuf'umu çekmen dara.

Ermeninin böyle fendi,
Osmanlıyı böyle yendi,
Aşiretten ünün almış,
Azizli Mehmet Efendi (K.30).

***

Avşar Beylerinden Sarı Ağa'nın kızı Eşe Hatun'un kocası Hacı Mustafa'ya ağıdı:

Ceyhan'a varınca,
Makine durdu çarşıya,
Kapıyı kitledim geldim,
Kilidi verdim komşuya.

Sabahça yatırmadı,
Ahmet ne vakit geleci,
İstemeye utanıyor,
Versem Mustafa'yı alıcı.

Bahçemizde kuş ötüyor,
Evliyam dalgın yatıyor,
Varınca Kumru'ya söylen,
Babanın evi batıyor.

Kadanalım Döndü Hatun,
Evliyam vardı mı size,
Gece geldim kapı kilitli,
Oğlan gerek oldu bize.

Kuşlar tünerse tünesin,
Oğlansızın örenine,
Hocalar parmak ısırdı,
Evliyanın Kur'an'ına (K.41).

***

Seyid Ahmet Ağa'nın Ağıdı (Annesi Yakar)

Seydi Ağam da okur-yazar,
İbrahim orduya bozar,
Sanar noluk tefli Omar'ım,
Söylemişler değmiş nazar.

Seyda Ağam da kısa ketsek,
Al atına vurun köstek,
Cicelerim av ediyor,
Böğründe dönüyor destek.

Seyid Ağa'yı ölük demen,
Sofre duyar bana küser,
Ayas'tan gelin getirdik,
Tefi gılıcınan keser.

Durdurunda Selver kızı,
Yaylaya düzerim kazı,
Seyd Ağam ciride çıksa,
Dört arşın kaldırır tozu.

Oğlum dediyen yanan,
Terkinde getirir ceren,
Nasıl yanmayam Seydime,
Düşmanı yatakta vuran.

Seydağam gitti Haleb'e,
Bedelin koyduk dolaba,
Bedeli kabil olmamış,
Kararmış dilsiz Arap'a.

Aman oğlum sana nolmuş,
Ala göze kanlar dolmuş,
Adana'nın başkanları,
Bütün siyah giymiş gelmiş.

Aman oğlum sana noluk,
Gül benzin rengi soluk,
Bin kişi yanında,
Müftü cenazesin kıldık.

Şükür olsun yar edene,
Camide namazın kılınmış,
Oğlum evine gelirken,
Ezrail yola durmuş.

Taksiye binmiş yörümüş,
Önünü duman bürümüş,
İftarını açmamış,
Yavruma intizar varmış.

Anan ağlar bacın ağlar,
Gene dumanlanmış dağlar,
Oğlum hanımına küsmüş,
Minnet etsin buna eller.

Irak deli gönül ırak,
Ankara'nın yolu uzak,
Ulu bayram gelince,
Sana emmim oğlu gerek.

Pazar günü olunca,
Kızlarına baba gerek,
Benim oğlum bana çeker,
Eşraflar ayağa kalkar.

İncitmen oğlum yatsın,
Yaşarım dükkana baksın,
Fettah gani bir olsun da,
Mezira güller diksin.

Oğlum savcı ile gezer,
Söylemişler değmiş nazar,
Şükür olsun şu Mevla'ya,
Mehmed'im tarlasın gezer.

Mahmud'um boynunu büker,
Oğlum gözüne bakar,
Ağlan gıran giresiceler,
Şimdi cenazesi kalkar.

Dizin dizin dizliyorum,
Mustafa'sını nazlıyorum,
Oğlum İstanbul'a gidik,
Ben yolunu gözlüyorum.

Kör olsun ağayın gözü,
Yürüsün tutmasın dizi,
Bilmeniz mi komşularım,
Oğlum köyün en güzeli.

Uyan oğlancığım uyan,
Kayil olmaz bunu duyan,
Erzincan'da talim eden,
İbrahim'e olsun ayan.

Amanın nasıl edeyim,
Ne uzunmuş şu geceler,
İnşallah şehit dediler,
Oğlumu yuyan hocalar (K.42).

***

Mehmet Cerit'in Ağıdı:

Altında harlıyor atı,
Kolunda parlar saatı,
Böyle yüzde Mehmet Ağa,
Valiye gitti methi.

Tarlada biter pırasan,
Kürt Salih olmuş perişan,
Hacı'ya rey çıkıyor,
Kaymakam takmış nişan.

Camiye masa düzdürdüm,
Cahanda binlik bozdurur,
Böyle ünlü Mehmet Ağa,
Vali kağadın gezdirir.

Hırslı konağa çıkışın,
Kaymakam ayağa kalkar,
Köse Abi aklın yitirmiş,
Tarlada ırgat arar.

Edeme ederim nazı,
Verin de çalayım sazı,
Kurban ettim altı kızı,
Oğlansızım babacığım.

Amanın nasıl ediyim,
Babamoğlu sürgün gidik,
Kurban olam Ali Ağama,
Edemin yerini tututuk (K.27).

Ömer Abi'nin Ağıdı:

Kökte uçan turna,
Kanadının ucu sırma,
Daha dulluk yakışır mı?
Kıyma Kadir Mevlam kıyma.

Amanın kırıldı belim,
Bize mi dadanık ölüm,
Emmi dayıları gelik,
Ellaham gidici gelin (K.27).

Hacı Cerit'in Ağıdı:

Hele oğlancığım hele,
Cereni düşürdüm,
Diyarbekir'den gelir de,
Merdivenden çıkarm'ola.

Gelin kaldı yalınızım,
Kucağı oğlansız bekara,
Arkandan küsüm eyleme,
Atına seyisin bakar.

Düşmanım çok ağlıyamam,
Açık açık söyleyemem,
Gel ha yalınızım gel ha,
Elin kızı eğliyemem.

Bahçede gülün açılır,
Koparır beline sokar,
Oğlum koşudan gelirken,
On beş atlıyanan çıkar (K.69).

***

Söğütlü eline çıkarım,
Vurur ataşa yakarım,
Benim bacım değil misin,
Beş yıl kahrını çekerim.

Toplanın Söğütü eli,
Bir sözü kaldı mı sizde?
Dün benim yanımdan geldi,
Kekil dalga olmuş yüzde.

Balık moldun ağ Elif'im,
Silkindin de çıkamadın,
Gözlerini gam bürüdü,
Dört yanına bakamadın.

Gelen Kara'ya vuruyor,
Onun suçu ona yeter,
Irmağın kıyına çıkmış,
Bir kınalı keklik öter.

Eyittin bacım eyittin,
Gönül azabı çekmeden,
Sabahınan er yekinir,
Asker koğuştan çıkmadan.

Hönge babam kızı hönge,
Karışmışsın sen bir cönge,
Vara sabır edinedin,
Alemin başında yenge (K.43).

Kalbur'un Ağıdı ve Hikayesi:

Andırın, Beyazıtlıların yaz aylarında konup göçtüğü bir yayladır. Andırın'da Beyazıtoğulları'ndan Fatik Hatın adında çok güzel bir kız yetişir. Andırın'ın güney ova bölgesinde Göğahmetli Köyü'nden Göğahmetoğlu adında bölgenin ağa ailesinden Arap Ağa'nın oğlu Hüseyin, Fatik Hatın'a müşteri olur. Kız da Hüseyin'i beğenir. Hüseyin çok yakışıklı, silahşör, ata biner, av avlar düğün ve dövüşlerde kargı sallar bir babayiğittir.

Arap oğlu Hüseyin için Fatik Hatın'a düğürcü gönderir. Fakat Beyazıtoğlu kızı vermiyor. "Arap Ağa da dahil kim olursa olsun, herkes haddini bilmelidir," diyor. Çünkü o devirde Beyazıtoğlu'nun kızını ya Dulkadiroğlu ya Kozanoğlu ya Ramazanoğlu ya da Avşar Bey'i isteyebilir. Bozdoğan Kerimoğlu, Güveloğlu, Mürseloğlu, Mirzaoğlu'da ikinci sırada gelebilir. Bunların yanında Arap Ağa'nın ismi bile okunmaz. Bu bakımdan Beyazıtoğlu Arap Ağa'ya bu cüretinden dolayı kızar; fakat, gönül, ağa, bey tanır mı? Fatik Hatın, Hüseyin'e kaçar. Bu olay Bayazıtoğlu'nun çok zoruna gider. Etraf Türkmen beylerine, karşı bir hayli kötü duruma düştüğünü sanır. Fakat Bayazıtoğlu hiç ses çıkarmaz. Bir sessizlik içinde işin seyrini bekler. Aradan zaman geçer. Bir gün Bayazıtoğlu Hasan Bey, Göğahmetoğlu Arap Ağa yaylaya göçerken Kalbur denilen yerde adamını Arap Ağa'ya gönderir. "Arap Ağa ile artık barışmak isterim. Yalnız kendi kızını da benim oğluma versin. Şayet verirse durma, geri gel, vermezse orda yat, yarın gel," der. Arap Ağa bu teklif karşısında: "Bir kız Bayazıtoğlu'na kurban olsun verdim gitti" der.

Fakat gönderilen adam fazlaca ikram görünce durumu unutur ve o gece orada yatar. Adamı yatınca da Bayazıtoğlu kızın verilmediğini zanneder. Artık Arap Ağa'nın fırsatını bekler. Yarın öğle zamanı Arap Ağa'nın göçü hareket eder. Göç, Kalbur civarına gelince Arap Ağa, oğlu Heseyin'e; "Gel oğlum kayınbabangil ile artık barıştık sayılır. Şurdan yanlarına varıp bir kahvelerini içelim sonra üstlerinden geçmiş gibi olur," der. Hüseyin ise: "-Baba eski düşman dost olmaz gel gitmeyelim" deyince, Arap Ağa: "-Ulan bu kadar korkak idin ne diye bu haltı yaptın" der ve uğramaya karar verir.

Göçe: "Siz gidin, biz birazdan geliriz, derler. Hüseyin kayınbabasının bizzat çadırına varmaya saygısızlık olur diye başka çadıra, babası Arap Ağa ise Hasan Bey'in çadırına inerler. Bayazıtoğlu Hasan Bey, düşünüyor adamım orda yattığına göre Arap Ağa kızı vermedi, öyleyse fırsat bu fırsattır deyip, kölesine işaret eder ve köleye Arap Ağa'yı arkadan süngületir. Hüseyin'i de öteki çadırda süngülüyorlar. Hüseyin'in Çakalat adındaki meşhur koşu atı boşanıp göçe ulaşır. Bayazıtlılar da takip edip, göçü tamamen talan ederler. Bayazıtoğlu'nun kızı talan olmuş göçün ardından taş dibine oturup şu türküyü söyler:

Çakalat karşımdan geldi,
Bana binen kaldı diye,
Nasıl dedin Gavur Hasan,
Fatik yarin öldü diye.

Çakalatı bilmez terki,
Fatik Kıza düştü korku,
Aldı doymaz gavur beyler,
Bir bohçada dokuz kürkü.

Seslen görümcüğüm seslen,
Başım çıkmaz kara yastan,
Yarim ile bana benzer,
Yeni çiçek dökmüş bostan.

Kalburun arka yanı,
Akıp gider, şehit kanı,
Yarim ile bana benzer,
Gül yaprağı leylak dalı.

Yarim yiğitler koçağı,
Yüzüne döker saçağı,
Yarim ile bana benzer,
İt burnu hartlop çocuğu.

Kalbur derler serin yayla,
Ben ağlarım günde böyle,
Hatırın sormaya geldim,
Yarim yaraların hayle?

Kalbur derler ufak tepe,
Karlar yağar sele sepe,
Bir oğlancık veremedim,
Kulağında altın küpe.

Çuha şalvar ışıl ışıl,
Peşi kendire dolaşır,
Ağam Hösüyünüm deme,
Çağırırsam tez ulaşır.

Varın söylen inandığa,
Biz de sözüne kandığa,
Gavur beyler balta çaldı,
On iki yeşil sandığa.

Tülüm katardan bozuldu,
Düşman karşıma düzüldü,
Kalk gidelim hatın anam,
Gayri umudum üzüldü.

Gelin Fatik Hatın'ın yedi yaşında bir kayını var idi. Fatik Hanım, kaynımı beklerim ve gavur Bayazıtlı'nın evine gitmem, der. Aradan beş altı yıl geçince, bir gün Fatik Hatın'u anasıgil eve çağırır. Fatik Hatın anasının teklifini kabul etmez. Küçük oğlan 14 yaşına basınca Fatik Hatun'a bir nikah ederler

İkinci kocasından bir kızı olur. Yılın birinde güz dönümü Meryemcil'den Göğahmetoğlu'nun göçü, Geben, Gümüşoluk semtine gelir, Fatik Hatın'a baban hasta diye bir haber gelir. Hemen Fatik Hatın ellerine kına yakar gözlerine sürme çeker ve giyinip kuşanıp telli turna gibi atlar atına ve babasıgile gelir. Herkesin ağladığını

görünce babasının öldüğünü anlar. Çekilir bir köşeye lök gibi oturur. Ağlayanlara da iştirak etmez. Anası kızına şu ağıdı söyler:

Al kınalar yakmışsın,
Göze sürme çekinmişsin,
Parlak dona dıkılmışsın,
Kızım baban ölmedi mi?

Kız, anasına: "-Aldığın algından Hüseyin'e ait bir şey yok mudur?" der. Anası gider sandıktan Hüseyin'in kaputunu ve kaput arasından siyah bir demet kekil çıkarır. Fatik Hatın aşka gelmiş ve soykayı iki eli ile oyun oynata oynata şu ağıtları söyler:

Türkmen'in göçü de seherden çekil,
Kayranlı'dan kalk da Gebene dökül,
Al kaput üstüne menekşe kekil,
Al vardı Hösüyüm düşman varıyor.

Nacarlar çeker de çam koğuş olur,
Ağustos ayında gün yavaş olur,
O gün öyle kalmaz bir savaş olur,
Al vardı Hösüynüm hasmın varıyor.

Bayazıtoğlu ailesinden haber alan birkaç erkek işe müdahele ederler. Bu kancık ölüye mi ağlıyor intikam mı alıyor, defolsun buradan deyip Fatik Hatın'ı, ölü başından zorla kaldırıp, evine gönderirler (K.45).

***

Biri Halil biri Ülger,
Acısı dünyayı aştı,
Emmimin güzel Halil'i,
Kız duyunca aklım şaştı.

Kadanı alayım Hürü
Halil'im geldi mi geri,
Nasıl eşinden ayrıldın,
Yürü emmim oğlu yürü.

Ülker'ime yanarkana,
Bu Halil'im nerden çıktı?
Hatırlı emmiminoğlu,
Avşar elini yaktı.

Cena'nın bayrağı kakılı,
Okuntusu geldi bize,
Abisini hiç kırmazdı,
Kurban dayım size.

Koptum bacıma söyledim,
Fadıma somyadan düştü,
Emmimin sefil Halil'i,
Kör oluyum aklı şaştı (K.43).

Veli'ye Ağıt:

Veli'm yatar kız koynunda,
Saatli bomba boynunda,
Gafilliğin bir iş olmuş,
Taşlı hüyüğün boynunda.

Tüfeği çöpe dolaşmış,
Osman ardından ulaşmış,
Yüzünü yuyun oğlumun,
Kekiline kan bulaşmış.

Yaylaların mor çiçeği,
Veli'm yiğitler koçağı,
Aşiretlerin incitmemiş,
Böyle olur beyler koçağı.

Veli'm Urum'u yaylamış,
Mor sümbülü sokunurdu,
Düşmanına hor bakışlı,
Alem senden sakınırdı.

Çadırının yönü öte,
Ateş yanar tüte tüte,
Kimseye bulmam bahane,
Sebebi ocağın bata.

Çekin tülüsü yürüsün,
Üstüne kilim bürüsün,
Bu nende benim kardaşım,
Atın zindanda çürüsün (K.39).

Gelin Ayşe Ağıdı:

Yokluk içinde yaşayan Gelin Ayşe'nin zorluklar karşısında yazılmış olan bir ağıdı:

Koyun gelir yata yata,
Çamurlara bata bata,
Gelin Ayşe suya getmiş,
Ilgınlara duta duta.
Aman Ayşam yaman Ayşam,
Dağlar başı duman Ayşam.

Koyun gelir kuzu ile,
Ayağının tozu ile,
Gelin Ayşam suya gitmiş,
Yeni doğmuş kuzu ile.
Aman Ayşam yaman Ayşam,
Dağlar başı duman Ayşam.

Ördek gelir yüze yüze,
Kanadını düze düze,
Gelin Ayşam sele gitmiş,
Ala gözlerini süze süze.
Aman Ayşam yaman Ayşam,
Dağlar başı duman Ayşam (K.5, K.10, K.19).

***

Göğden uçan garlangıç,
Kanadı ayrıç ayrıç,
Ay Meyro can Meyro.

Göğden uçan tıyara,
Selam söylen o yare,
Ah Meyro can Meyro,
Gözleri mercan Meyro (K.3).
***

Maraş'ta düşmanları tarafından vurulan Çuhavar Bey'in ağıdı:

Ünnendi de çuvatar ünlendi,
Döşekleri de gızıl ganlara göllendi,
Çuvatar vuruldu da Maraş sallandı,
Ağlaşır Maraş hey babam hey.

Çuvatır'ı da bağ damında bastılar,
Öldürmeden kollarını kestiler,
Hanımını da saç bağından astılar,
Ağlaşır yavrular hey babam hey.

Ne yüksektir de şu Ahir Dağı,
Maraş'ın enginindedir bostanı bağı,
Vurulmuş da yatıyor Çuvatar Bey'i,
Ağlaşır Maraş hey babam hey (K.35).
***

Halil'in Ağıdı:

Şafak yerlerin atmadan,
Ulu kuşlar ötmeden,
Köy imamına haber getmeden,
Uyan Halil'im uyan.

Halil'imin yüzleri ak pak,
Öpmeye kıyamadım,
Gönensin kara toprak,
Uyan Halil'im uyan.

Halil'imin ayağı kundurah,
Halilim göçün gelmiş,
Nereye kondurah,
Uyan Halil'im uyan (K.33).

***

Acımı duyanlar vuruyor dize,
Alış veriş ettim eylüle güze,
İki tane yavru bıraktım size,
Emanet sizin, bakın anneler

İşimi yaparken hayırlısı derdim,
Giderken Burnaz'da bacımın yüzünü gördüm,
Sonunda bende murazıma erdim,
Ömrü tezimiş desin anneler

Al kanlarım aktı yere bulaştı,
Çıkmıyor esim dilim ablaştı,
Eniştem, kayınım ardımdan ulaştı,
Hastahaneye gelmeden ruhum çıktı anneler

Gençliğimde neler geldi başıma,
Kanlarım bulaştı kekilimi kaşıma,
Emaneti sizin bakın eşime,
Talihsiz Mahmut'a yansın anneler

Yüksek dağlar arkasında aştım,
Acıdı canlarım inip koçamadım,
Bütün akrabalarımla helalaşamadım,
Talihsiz Mahmut'a yansın anneler

Bana talihsiz Mahmut dediler,
Evime getirip cenazemi yudular,
Kefenliğe sarıp tabuta koydular,
Cenazem gidiyor bakın anneler (K.48)

***

Yükseğine baktım karlar var idi,
Güneş vurdu, damla damla eridi,
Yokuş yukarı göçler yürüdü,
Hani bu yaylanın nerde ağası?

Suları soğuktur fazla içilmez,
Sürüsü karışmış, geri seçilmez,
Yolları engelli, çabuk geçilmez,
Hani bu yaylanın nerde ağası?

Güzelleri ayranını yayardı,
Obası da hatırını sayardı,
Nerde görseler, onu severdi,
Hani bu yaylanın nerde ağası?

Topacık boyloydu, sert dururdu,
Geriden bakınca, nazlı yürürdü,
Dert girmiş de damla damla erirdi,
Hani bu yaylanın nerde ağası?

Sürüsüne kurtlar dalmış kırıyor,
Obasından sayısını soruyor,
Cebinde de tabakayı arıyor,
Hani bu yaylanın ağası nerde? (K.37).

***

Celal Oğlan

Evimizin önü arpa,
Arpa değil soğanmış,
Emimgilde olan düğün,
Düğün değil hacnımış.

Makineye bineceğim,
Kayseri'de ineceğim,
Celal oğlan nerde öldüyse,
Ben de orada öleceğim.

Ne yatıyon Celal oğlan,
Celal oğlan odada yatıyor,
Yorganını yel atıyor,
Nişanlını el satıyı.

Şu binayı yapan usta,
Kalemleri deste deste,
Vur davulcu davulunu,
Kar kışlaya indi posta (K.48).

Seyitoğlu İbrahim Ağa Ağıdı:

Bu ağıdın hikayesi şöyledir:

Seyitoğlu Mustafa Bey'in büyük oğlu İbrahim Ağa Cerit aşiretinin Çukurova'da nam salan büyükleridir. Ceritlerin en sevdiği ağalardan biridir. Ceritlerin birliğinin sağlanmasını ve dağılmalarını önlemişlerdir. Yalak Köyü'nün 2 km ilerisine Elazığ'dan iki aile gelir İbrahim Bey'in kardeşi Seyit Ahmet tarafından yerleşmelerine izin verilir.

Bu aileler İbrahim Ağa'dan habersiz buraya yerleşirler ve malcılıkla uğraşırlar. Hayvanların İbrahim Ağa'nın tarlalarına zarar vermeleri ve zararın önünü alamayınca İbrahim Ağa buna kızar ve adamlarını göndererek ailenin camızlarını vurdurur. Bu aileler çevrede bulunan Ermeniler ile işbirliği yaparak Adana'nın o zamanın valisi Bahri Paşa'ya Seyitoğlu İbrahim Bey'i şikayet ederler. Bahri Paşa ferman çıkararak, Seyitoğlu'nu Adana'ya çağırır. Seyitoğlu atına atlar Adana'ya gelir. Bahri Paşa, Seyitoğlu'nun geldiğini pencereden görür, atını da çok beğenir. Seyitoğlu'na bana atını ver, seni affedeyim, der. Seyitoğlu İbrahim Bey bu teklife çok şaşırır, düşünmek için süre ister. Bu arada ata dostları Adana'da yaşayan Ali Ramazanoğlu Bey'e durumu anlatır. Ali Ramazanoğlu Bey de: "-Ağa at, avrat, silah verilmez" der. Seyitoğlu İbrahim Bey, Bahri Paşa'ya atını vermeyeceğini söyler. Bahri Paşa ile tartışır dayanamaz sandalyeyi kapar Paşa'ya vurur. Bahri Paşa tarafından tutuklanan İbrahim Ağa Ceceli'ye sürülür. Ceceli'de Seyitoğlu İbrahim Bey'e Ermeni biri tarafından zehirli kahve içirilir. Ceceli'de hastalığı ağırlaşır, köye gönderirler. Zehir her geçen gün İbrahim Bey'i eritir, derdine çare bulamazlar. Beyrut'a doktora gider ve kardeşi Seyit Ahmet'le bir süre Beyrut'ta kalır, kısa bir zaman sonra Seyitoğlu İbrahim Bey burada vefat eder, arkasından söyle bir ağıt yakılır:

Bir dalda iki ceviz,
Aramız derya deniz,
Kör olasın İmat ica,
Beyrut'ta koymuş yalınız.

Kuş pençeli, kurt bilekli,
Çocuklar haktan dilekli,
Getti de geri gelmedi,
Hazret-i Ali yürekli.

Atına da binince,
Köylü ardından yürüdü,
Ulaş sarı curam ulaş,
Kırdın geçirdin Cerit'i.

Gösterdin Beyrut'un yolunu,
Ben Beyrut'a gideceğim,
Kitli odanın kapısı,
Ben çatlayıp öleceğim (AFL Arşivi, K.38, K.27).

Mehmet Bey'in Ağıdı:

Karabeyzade Mahmut Bey, Güveloğlu'na bağlı bir beylik ailesindendir. Güveloğlu Beylerinden, Karabeyoğlu Mehmet Bey'in ölümü üzerine karısı şu ağıdı söylemiştir:

Acısı tesirli beyim,
Ateşin yaktı alemi,
Hatırlı emmimin oğlu,
Kanlı kurtarır selamı.

Selamı kurtarır kanlı,
Namlı çöl vezirim namlı,
Süsten hoşlanır aslanım,
Kız koşmaya çalak nenni.

Günde bir kısır yüzdürür,
Harçlığa yüzük bozdurur,
Koş atı besler aslanım,
İdmana köylü gezdirir.

Bugün ulu bayram günü,
İnşallah aslanım gelir,
Çarşıda yüzük bozdurur,
Yoksullara harçlık verir.

Gel otur kadanalıyım,
Açık odayın kapısı,
Düşenin dostu aslanım,
Kurtarır kanlı hapisi.

Aslan Urum'a gidiyor,
Halluşağı hep dayısı,
Varır Zencirli'ye konar,
Yaptırır oda hayması.

Kaymakama davet verir,
Aşiretin gönlün görür,
Nazik tenli çöl vezirim,
Korkarım toprakta çürür.

Unutmam kadan alayım,
Sana ağlarım ölenece,
Arabustan ata biner,
Vurdurur sırmalı keçe.

Günde bir kısır yıktırır,
Davete yemek çektirir,
Güzün sonbahar ayında,
Ceyhan'a çeltik döktürür.

Ağır mecliste oturur,
Alemin işini bitirir,
Aslan cepheye giderken,
Martinini el götürür.

Kanlı kurtlar peşinde,
Çetesi gürler başında,
Bölüğe kumanda verir,
Oturur binek taşında (K.28).

Mediha'nın Ağıdı:

Süzün Mediha'm süzün,
Ardında beliğin uzun,
Okuntu mu saldın bacım,
Eller gelik dizim dizim.

Ağanın beli bükülük,
Emişin evi yıkılık,
Açında bakın yüzüne,
Şehit nişanı dakılık.

Konağı çifte kapılı,
Kapısında gül dikilik,
Kızlar ananız mı gelik,
Cennet Hürüsi yapılır.

Beri dön Emiş beri dön,
Biz de düzinniyek sazı,
Dayımınan söz eylemiş,
Şu dezzemin gelin kızı.

Mediha'nın ela gözü,
Kurban ettim yedi kızı,
Canı candan çok sevdim,
Vallaha dezzemin kızı (K.31).

***

Avşar Beylerinden Mehmet Özhan kızı Eşe Pişkin Hatun'un ölen akrabalarından, çeşitli kimselere söylediği ağıt:

Benim bacım su kavağı,
Çifte vurulur dibeği,
Haççа'm alıp yürüyünce,
Çığrışmış başı kabağı.

Açılmış Dedenin beli,
Gelmiş turnam gitmiş geri,
Sılaya bacım sılaya,
Kar kokar, sümbülü sarı.

İşliği heril ilikli,
Yanılmışsın mor belikli,
Haççam Kara'nın gelini,
Yılan kavı gölgelikli.

Bende usandım bu ağıttan,
Hemi gece hemi gündüz,
Babam kızı ince Haççam,
Göğ yüzünde parlak yıldız.

Evlerinin önü ada,
Kesik akar kıvranarak,
İnce Haççam can veriyor,
Can veriyor kıvranarak.

Haççа'm don yumadan gelir,
Akar kolunun iliği,
Anteke cepkeni giy,
Dalgalanır mor beliği.

Şu sehilin top nergizi,
Kokulu da sok başına,
Hasiret babamın kızı,
Kavuştun mu kardeşine.

Haççam yanmadım derdine,
Ölmedim kaldım ardına,
Uğrun uğru haber aldım,
Yörükler konmuş yurduna.

Yekin babam kızı yekin,
Kolçağı koluna takın,
Bir katardaki iki beşik,
Beşiği nazardan sakın.

Hardallık'ta bacım evi,
Üstünde elin nazarı,
Varsam bacımı bilirim,
Uçta olur garip mezarı (K.41).

***

İki aşiret beyi çocuklarını evlendirirler. Aradan zaman geçen bunların bir çocukları dünyaya gelir. Dedesi, bir deve verir torununa, bebek üç aylık olur. Yaylaya göçmeye hazırlanır oba halkı. Yola koyulurlar. Bey'in oğlu ise: "-Şam'a gidiyorum siz gidin ben size ulaşırım." der. Göç gider tabi ki bebeği de devenin üzerine beşikle bağlarlar. Yol ormanlık bir yerden geçer, kartallar bebeği alır kaçar. Bir dağ kenarında mola verelim, derler. Deveyi çökertirler. Tabi gelin utandığı için yol boyunca çocuğuna bakamamış. Gelin beşiğe bir bakmış bebek yok, öyle korkmuş ki bir çığlık koparmış. Karşı dağda kartallar döğüşüyor, yavrusunu bölüşüyor. O zaman bu ağıdı yakmış:

Bebeğimin beşiği çamdan,
Yuvarlandı düşdü damdan,
Bey babası gelir Şam'dan,
Ninni bebek ninni.

Sana bebek diyemedim,
Ak memeden süt veremedim,
Nenni yavrum nenni,
Ninni bebek ninni.

Karşı dağda kartallar döğüşür,
Yavrumu kurtlar bölüşür,
Dostum ağlar düşman gülüşür,
Ninni bebek ninni yavrum ninni.

Ninni desem dağlar uyur,
Dağlarda laleler büyür,
Benim yavrum şimdi uyur,
Ninni yavrum ninni.

Nenni desem nenniyi bilmez,
Kara gözlerine uykular girmez,
Uykunun kıymetini bilmez,
Nenni yavrum nenni (K.4).

***

Bir gelinin çocuğu olmuyormuş. Kaynanası da buna niye çocuğun olmuyor diye kızıp duruyormuş. O gelin de napsın bir taş atıyor ve bebek diye beşiğe koyup başlıyor ağıda:

Çaydan getirdim ben taşı,
Gözümden akıttım yaşı,
Bebek dediğim taşı,
Ninni aktaş ninni.

Bu ağıdı söyleyip ağlıyormuş. Bu ak taş canlanmış bir gün. Bebek gibi ağlamaya süt emmeye başlamış. Gelin bunu görünce aklını yitirmiş (K.4).

2- Sosyal Olaylar Üzerine Yakılan Ağıtlar

Yedi düzel silahını kuşattı,
Oda kapısına yazdım bir satır yazı,
Cephe harbinde düşen gazi,
Bir daha kurtulmamız mahşere kaldı.

Çalışmak benim için bir ilim,
Zayıf düştü artık kalmadı halım,
İngiliz bize ediyi zulüm,
Esiri kurtaran sulh nerde kaldı.

Açıl bayrak açıl,
Altından savaşayım,
Anama babama bende kavuşayım,
Anam yeni talim çıkmış ben nasıl alışayım (K.36).

***

Çukurova'ya yayıldı acı haber,
Bu Hakk'ın emriymiş benim gaderim,
Bu dert bendeyken nere giderim,
Muradım mahşere kaldı neyledim.

Anam babam bu gelini nidecek,
Gelin koyup geri eve gidecek,
Buna canlar nasıl tahammül edecek,
Muradım mahşere kaldı neyledim.

Çok ağlattın anam ile babamı,
Bu nasıl dert durdurmuyor adamı,
Kitli köyden açılmadık adamı,
Muradım mahşere kaldı neyledim.

Çok ağlattın konu komşu elini,
Birden bire fena ettin halimi,
Zar eyledim ağzımdaki dilimi,
Muradım mahşere kaldı neyledim.

Bayrağım duvarda asılı kaldı,
Kınalar elde yakılı kaldı,
Sürmeler gözde çekili kaldı,
Muradım mahşere kaldı neyleyim (K.19).

***

Eser garb isi dumanı çöker,
Zor olur gecesi mucuğu yakar,
İçilmez suları yosunlu kokar,
Kadir Mevla'm yaylaya dönder yolumuzu.

Yıkılası şu Hamdilli'nin kalesi,
Hiç gitmiyor aşiretin belası,
Yıkılıp da Çukurova viran galası,
Her taraftan da bağlı yolumuz.

Kara gedikten çıkınca harnının düzü,
Oturmuş boy beyi de bir eder sözü,
Fetanlı beyimiz yok ki kime edek nazı,
Gevrilip de burada kaldı elimiz.

Toprak taşada gara çadır tutardık,
Urganını da gara gabı atardık,
Her birimiz de bir orduya yeterdik,
Dövüşerek ölmedi varımız.

Gün burnuyla İmralı'ya inerdik,
Saçılır da saçaklıya konardık,
Şöhret içinde beşyüz atlı binerdik,
Her tarafta dokunur da şerimiz.

Melikezler'de evliya yatağı,
Maraş'ta da Beyazıt Bey elimizin,
Ahır Dağı da yaylamızın eteği,
Maraş köprüsünden de bağlı yolumuz.

Yeter paşam yeter bu sitem yeter.
Gurucaova'ya çıkınca kos kovuklar öter,
Gelin kız kalmamış da hep hasta yatar,
Sehillemiş de açılmıyor gülümüz.

Çapar oğlum derdi n'oğlup n'oğlunca,
Çatladım bu dağları ıssız görünce,
Çevrilip de bir sövküye konunca,
Her taraf korkardı şerrimizden (K.35, K.24).

***

Tarabulursan saçağı,
Dökülsün narin çiçeği,
Nolur birini öldürseydin,
Yok mu cebinde bıçağın.

Yiğit ata binince,
Niye demedin "Maşallah",
Bugün gelmezse hatun anam,
Yarın gelir inşallah.

Mezarlıkta Moskof gülü,
Gölge etsin kollarını,
Yusuf koru yerde yatmaz,
Döşe altına dallarını.

Şu Çaylı'nın salağında,
At sulamış göleğinde,
Yiğidimi öldürmüşler,
Alaman'ın konağında.

Ben ağlarım gündüz gece,
Ülger teraziden yüce,
Yer sallandı göğ ığrandı,
Yusuf'un öldüğü gece.

Sele ile ekmek yaptım,
Yiğide yediririm diye,
Tüccarla yola saldım,
Efendi dedirtirim diye.

Elime vurmadım kına,
Ben ağlarım yana yana,
Dönüp de ardıma baksam,
Bir şey der mi eller bana (K.34).

***

Yağmur yağa gün ışılar,
Kınaman bizi komşular,
Babamgile gidiyordum,
Asi kurt beni karşılar.

Kırat başında örkünden,
A bebek düştü terkimden,
Öldürdüler sürmeli eşim,
Seslenemedim korkumdan.

İkindi öğle arası,
Ne çok çekiyor arası,
Bir kurşuncuk vur da ölsün,
Eğlemen gama yarası.

Ben söylerim ben bellerim,
Sivas'a mektup yollarım,
Senin için sürmeli eşim,
Sivas valisini boylarım (K.36).

***

Devemde devemden üre,
Devemi yüklettik karanlık gece,
Yoklamadım a bebeğim,
Yurda varıp konmayınca.

Gökte bulut yılışıyor,
Çadırda düşmanlar gülüşüyor,
A bebeğimin ileşini,
Kuzgunlar pelişiyor.

Şu dağların kayaları,
Güzel olur mayaları,
Uyan a bebeğim uyan,
Bebekçe vurmuş söğeleri (K.2).

3- Karşılama Ağıtları - Asker Uğurlama

Veli'm yatar kız koynunda,
Saatli fişek boynunda,
Gafilliğin bir iş olmuş,
Taşlı höyüğün boynunda.

Tüfeği çöpe dolaşmış,
Osman ardından ulaşmış,
Yüzünü yuyun oğlumun,
Kekiline kan bulaşmış.

Veli'm Urum'u yaylamış,
Mor sümbülü sokunurdu,
Düşmanına hor bakışlı,
Alem senden sakınırdı.

Çadırın yönü öte,
Ateş yanar tüte tüte,
Kimseye bulmam bahane,
Sebebin ocağı bata.

Atının ayağı sekil,
Oğlum sen dağlara çekil,
Dağlar hep hükümet olmuş,
Aydınlı donuna dıkıl.

Çekin tülüsü yürüsün,
Üstüne kilim bürüsün,
Bu neden benim kardaşım,
Atın zindana çürüsün.

Ağalar gediği tepe,
Ben de geldim kopa kopa,
Veli Bey'im asker olmuş,
Beklediği hangi cephe ? (K.67)

***

Vatan borcudur dedim,
Yari askere gönderdim,
Hasretle yolun beklerken,
Halini hiç bilemedim.

Biz teskere beklerken,
Kefenle geldi cenazen,
Sana ölüm yakışmazdı,
Bu kadar genç yaşta iken.

Gönderdiğin resme baktım,
Bağrıma taşlar bastım,
Yarim burada yoğ iken,
Ben köyümden garip kaldım.

Asker yarım asker yarim,
Verildi mi vatan borcun,
Senin gibi askerlerle,
Asla bölünmez yurdum (K.9).

***

Oğlum sana çok ağladım,
Geri dönüp bellemedim,
Anam bana darılmasın,
Daha asker yollamadım.

Oğlum sana çok ağladım,
Geri döndüm hep belledim,
Çocuğum deyip büyüttüğüm,
Nen çaldım beşik salladım.

Boyalıya yetiş oğlum,
Şoför vuruyor firene,
Hüseyin yollamış geldi,
Bindirmiş kara trene (K.22).

***

Şuvara gönül şuvara,
Arkamı verdim duvara,
Gönlümün gamın alıcı,
Osman ben içmem cigara.

Ağla Mehmedim ağla,
Aralıkta azmıyasın?
Bir tembihim vardır kızma,
Yük taşına bozmuyasın (K.41).

***

Ceyhan yöresinde hastalanan bir Yörük genci tarafından yakılan ağıdı da Emine Gök şöyle aktarmıştır:

Nişanlandım, nikahımız kıyıldı,
Yaralandım, ciğerim oyuldu,
Şu derdim de Ceyhan'a duyuldu,
Yok mu doktor yok mu bunun çaresi.

Hemşirelerim baş ucunda dursunlar,
Ben ölürsem bir top beze sarsınlar,
Nişanı mı da yad ellere versinler,
Yok mu doktor yok mu bunun çaresi (K.31).

Kararsız Nazım Şekline Sahip Tek Dörtlükten Oluşan Ağıtlar (Dızdızlama)

Gide gide ben yoruldum,
Yol üstüne de oturdum,
Kınamayın beni dostlar,
Arkası görpe guzulu,
Bir kardaş yitirdim (K.19).

***

Oturalım da bölük bölük,
Nefeslenelim soluk soluk,
Biz üç bacı üç kardaş,
Ağlayalım boğuk boğuk (K.9).

***

Koyun gelir yatağına,
Arı konar peteğine,
Ben yarimi gömdüm geldim,
Mucurlu'nun eteğine (K.48).

***

Kazın mezarımı derin olsun,
Söğüt serpin serin olsun,
Dünya muradını almayan kardaşım,
Cennet mekanın olsun (K.2).

***

Yaylasına vardım yaylası belli,
Seherine erdim de al yeşil evli,
Erbişim kuşaklı yerince belli,
İnce belini saramadım yavrumun (K.5).

***

Aşağıdan gelir kara kuzusu,
Ağlar anası bağırır bacısı,
İçimden hiç çıkmaz kardaş acısı,
Kardaş acısı da hepsinden zormuş (K.81).

***

Koyun gelir yata yata,
Çamura bata bata,
Anam babam yok muymuş,
Bıktım yola baka baka (K.42, K.51).

***

Karşı dağlara karlar yağmış,
Enginine de şahinler konmuş,
Bu acılara nasıl dayanmış,
Kardeş acısı da hepsinden zormuş (K.9).

***

Evimizin önü çınar mı ola,
Çınar yaprağını döker mi ola,
Bu halimi kınamayın komşular,
İçimdeki yara diner mi ola (K.77).

***

Evin önü nar değil mi,
Narın başı al değil mi,
Kınamayın beni dostlar,
Bu acılar zor değil mi (K.46).

***

Az giderim uz giderim,
Köy yolunda düz giderim,
Obanıza gelin geldim,
Gız olarak geri giderim (K.81).

***

Necile boylar karayı,
Anan uzatmış arayı,
Gavur imiş gavur doktor,
Devre sarmış şu yarayı (K.51).

***

Üç tane babam uşağı,
Geyretli oğlan kuşağı,
Gavur ormanda yatıyor,
Boşa sıkmayın fişeği.

Düşman sıraya oturmuş,
Babayın beli bükülmüş,
Söyle dönüp bakaydım,
Dayın vekili getirmiş.

Gürlüyor gene gürlüyor,
Gök damlasını yerliyor,
Oğlumu pazarda gördüm,
Ayın on beşi gibi parlıyor.

Bugün cuma gecesi,
Sela veriyor hocası,
Duyanı yaktı acısı,
Kurban olsun üç bacısı (K.77).

2.1.2.4. Ninni

"Halk şiirinin anonim ürünlerindendir. Çocukları uyutmak için kadınlar tarafından söylenen manzum veya mensur türkülerdir. Genellikle tek dörtlük halinde olur." (Artun, 1995: 175)

Ninni 1:

Sana bebek diyemedim,
Ağ memeden süt veremedim
Neni yavrum nenni nenni
Nenni bebek nenni

Karşı dağda kargalar boğuşur
Yavrumu kurtlar bölüşür
Dostum ağlar, düşman gülüşür
Nenni bebek nenni yavrum nenni (K.9)

Ninni 2:

Dağlarda laleler büyür
Benim yavrum şimdi uyur
Ninni yavrum ninni

Ninni desem inniyi bilmez
Kara gözlerine uykular girmez
Uykunun kıymetini bilmez
Ninni yavrum ninni (K.81)

Ninni 3:

Gün karşıdan doğup çıkar,
Nar ağacı budak eğer.
Arslan ata gümüş eğer,
Halka ünü yaman çıkar.
Ninni kuzum sana ninni

Nar ağacı dürgün dürgün
Dizinde yatardım yorgun.
Ayrılık günleri bugün
Ninni gülüm sana ninni (K.22)

Ninni 4:

Ninni deyip belediğim,
Al çuvallara doladığım,
Bir mevladan dilediğim.
Dilek kuşum, sana ninni! (K.3)

Ninni 5:

Ninni, ninni edasına,
Beyler inmiş odasına,
Hacı Halil dedesine,
Ninni gülüm ninni (K.81)

Ninni 6:

Sardım ala kilime
Aldım kuzumu belime,
Katar ipin ver elime
Gidelim yavrum neen neen
Aşalım dağları hemen

Kara çadır dört direkli,
Kuzum höllükten belekli,
Büyü oğlum yiğit ol da,
Dolan kadife yelekli
Uyusun da yavrum neen neen
Büyüsün de yavrum neen

Ninni 7:

Deveye deve çattım
Zinciri üstüne attım
Nenni nenni bebek nenni

Bebemin beşiği çamdan
Yuvarlandı düştü damdan
Şimdi emmin dayın gelir
Kimi Urumdan kimi Şamdan
Nenni nenni bebek nenni (K.3)

Ninni 8:

Gel ağlama iki gözüm
Beşik olsun sana dizim
Büyüsün benim körpe kuzum
Uyusun yavrum ninni

Ana ninnisi yaman olur
Sap savrulur saman olur
Oğlum sakla samanı
Satılacak zaman olur

Dağlar dağladı beni ninni
Gören ağladı beni, ninni,
Urgan zencir tutmazdı, ninni
Al kundak bağladı beni, ninni (K.54)

Ninni 9:

İki keklik bir derede seslenir,
Yağmur yağar kanatları ıslanır,
Benim oğlum bir gün olur uslanır
Nennii nenni nennen nennen

Uzun olur Şam dalları
Uzamış benim oğlumun yolları
Oğlumun babası geliyor
Parlar atının nalları, nennen nennen

Uykucuğum senin olsun
Nennilerin benim olsun,
Oğlumun düğünü güzün olsun,
Nenni, nenni, nennen (K.18)

Ninni 10:

Evde ışıklar söner ninni
Gökte yıldızlar yanar ninni
Dağdan iner kuzular ninni
Gökte ay dede güler ninni

Bu akşam öbek öbek ninni
Yıldızlar birer çörek ninni
Rüyanı süsleyecek ninni
Ninni yavrum ninni

Ninni 11:

Ninnilerin hastası
Uykuların bestesi
Gonca güller destesi
Ninni yavrum ninni

Dağlar dağladı beni
Gören ağladı beni
Urgan zencir tutmazdı
Al kundak bağladı beni
Ninni yavrum ninni (K.47)

2.1.3. Kalıplaşmış Sözler

2.1.3.1. Atasözleri

"Uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş söz, darbımesel Atasözlerinin halk edebiyatı türü olarak, düz konuşmadan bağımsız bir varlığı düşünülemez; yani atasözleri masal ve türkü gibi durup dururken tek başına söylenmez. Atasözünün düz konuşmadaki bazı söz kalıplarından farkları onların birtakım ayırıcı nitelikte biçim ve içerik özelliklerindedir: kısalık, kesinlik anlatımdaki aydınlık gibi..." (Boratav, 1997: 152).

Çalışma yaptığımız köylerde derlediğimiz atasözlerini alfabetik sıraya göre aktarıyoruz:

1. Aba dervişin, kepenek çobanın (K.17).
2. Acemi katır kapı önünde yük indirir (K.11).
3. Acı acıyı, su sancıyı bastırır (K.5).
4. Acıkan doymam, susayan kanmam zannedermiş (K.9, K22).
5. Ağaca çıkan keçinin, dala bakan oğlağı olur (K.84).
6. Ağaç olacaksan ver, yiğit olacaksan vur (K.63).
7. Ağası yavuz olanın adamı yavuz olur (K.21).
8. Ak koyunun kara kuzusu da olur (K.44, K.71).
9. Akşamdan sonra gelene ya soğan, ya söven (K.27, K.74).
10. Akılsız iti yol kocatır (K.51, K.24, K.80, K.11).
11. Ana yakını , kızı kel eder, su yakını, tuluğu kötü eder (K.11).
12. Arkadaşın iyisi yolda belli olur (K.8, K21).
13. Asil azmaz, bal kokmaz (K.1, K.7, K.24, K.51, K.57).
14. At ile avrat yiğidin bahtına (K.51, K.52, K.10).
15. Atın dorusu, yiğidin delisi (K.63, K.14).
16. Atın çekiç başlısı, kızın uzun saçlısı, tarlanın ufacık taşlısına değer yetmez (K.10).
17. Avrat vardır, arpadan aş eder, avrat vardır bulguru keş eder (K.3, K.13, K.32).
18. Avcı avında, yolcu yolunda gerek (K.27).
19. Ay doğar gediğinden, insan utanır dediğinden (K.52).
20. Bağ dibinde izin olsun, üzüm yemeye yüzün olsun (K.9, K.77).

21. Bekarın parasını it yer, yakasını bit yer (K.37, K.61).
22. Benim derdim inek ile dana, garının derdi sürme ile kına (K.24).
23. Bir katarda iki lök kükremez (K.10, K.49, K.74).
24. Bir uyuz keçi, bir sürüyü pisler (K.10).
25. Camiye gidecek olan sarımsak yemek (K.30, K.54).
26. Çam ağacı ahır olmaz, el oğlu oğul olmaz (K.41, K54).
27. Çek deveyi, güt koyunu, gide gide boy olursun (K.84).
28. Deli deliden, imam ölüden hoşlanır (K.69).
29. Dereden geçerken ne at değiştirilir ne yük (K.73, K.85).
30. Deveyi yardan uçuran bir tutam ottur (K.11, K.9, K.57, K.64, K.14).
31. Dik durana depik yok (K.51).
32. Doğru söz, denişinden belli olur (K.17).
33. Dostum dostum dediğini bir de kızdır gör (K.33).
34. Düşmanın karınca da olsa hor bakma (K.53).
35. Eden bulur, inleyen ölür (K.8).
36. Ekmek elden, su gölden, çal kaşığı sol yandan (K.51).
37. Eli hamur ovalar gözü çoban kovalar (K.19).
38. El elin aynasıdır (K.3, K.80, K.19, K.36).
39. El oğlundan oğul olmaz, çam ağacından ağıl olmaz (K.52, K.36).
40. Emanet ata binenin ya düğün günü ya bayram günü elinden alınır (K.52).
41. Ergene avrat dövmesi kolay olur (K.2, K.7, K.9, K.24, K.50, K.65, K.77).
42. Erim er olsun da yerim kara çadır olsun (K.5, K.52).
43. Erkek seldir, avrat göldür (K.9, K.77, K.86).
44. Eski düşman dost, keçi derisinden post olmaz (K.24).
45. Fakiri döveceğine gömleğini yırt (K.51).
46. Gelin gelsin de kele kele demesi kalsın (K.14, K.76).
47. Hak değirmende olur (K.7).
48. Herkes güttüğü domuzun huyunu bilir (K.85).
49. İnsan, yediği sofraya bıçak sokmaz (K.18).
50. İştah dişin dibindedir (K.26).
51. İt, ite buyurur, it de döner kuyruğuna buyurur (K.51).
52. İte dalanacağına çalıyı dolan (K.75).
53. Kalçalı avrat al da, pançalı oğlu olsun (K.24).
54. Kaymağı seven camızu cebinde taşır (K.7).
55. Kırk kısrağı bir ata verirler (K.24).

56. Kırk tavşandan bir at olmaz (K.24).
57. Kızın uzun saçlısı, tarlanın ufak taşlısı, öküzün gonur başlısı iyi olur (K.11).
58. Kimse kimseye yük değil, can gövdeye mülk değil (K.23).
59. Koca karı gelir, kov artırır, genç kız gelir iş artırır (K.31).
60. Kork, Allah'tan korkmayandan (K.5).
61. Köpekle dalaşmaktansa çalıyı dolaşmak iyidir (K.81).
62. Kötü komşu hacet sahibi eder (K.9, K.52, K.55).
63. Lafla yurttan göçülmez (K.2, K.26).
64. Lök katarda bir öter (K.10, K.84).
65. Menzili yakın, kirası çok; var bu işin içinde bir bok (K.51).
66. Ne benden sana bazlama, ne senden bana közleme (K.33).
67. Öğünen öküz sabana pisler (K.84).
68. Öküz boynuzundan tutulur, insan sözünden bilinir (K.71, K.50).
69. Sancısız doğum olmaz (K.9; K.16).
70. Sarımsağı hesap eden paçayı yiyemez (K.65, K.47).
71. Sen ağa ben ağa bu inekleri kim sağa (K.24).
72. Sorma insanın aslını, sohbetinden belli olur (K.52).
73. Tencere yuvarlanır kapağını bulur, tezek yuvarlanır topağını bulur (K.36).
74. Tıngır elek tıngır saç; elim hamur karnım aç (K.67).
75. Türkmen'in göçü dengi dengine (K.10).
76. Uğursuzun yedi obaya zararı dokunur (K.52).
77. Ulusun sözünü tutmayan yol ortasında ulur kalır (K.72).
78. Uşağa iş buyur arkasından sen git (K.81, K.55, K.16).
79. Vücud kocar, gönül kocamaz (K.9).
80. Ya devlet başa, ya kuzgun leşe (K.35).
81. Yavuz at sahibini yabanda bırakmaz (K.40).
82. Yeğin at, yemini artırır (K.27).
83. Yörüğe bir selam ver, açlığını unut (K.72, K.76).
84. Zahmetsiz lokma yenmez (K.7, K.18, K.51, K.82).

Aşağıdakilerde deyim olarak derlenmiştir.

1. Atınan avrat yiğidin bahtına (K.72).
2. El elde, baş başta (K.24).
3. Erkek sel, kadın göl (K.5, K.3, K.82).

4. Fingir fingir fingirdek, götün götün yüzen ördek (K.9).
5. Yediğim soğan olsun, sardığın güzel olsun (K.51).

2.1.3.2. Bilmeceler

"Bilmece ilk bakışta oyun türü sanılır, nitekim bilmeceli oyun türküleri vardır. Bilmece söyleşenler bir anlamda bilgi yarışına girerler. Bilmecelerde sorular hem biçim, hem de deyişlerle özenilerek meydana gelmiş, özleştirilmiş, söz yaratmalarıdır. Bilmece bir eğlence aracıdır." (Boratav, 1997: 109)

1- İnsanla İlgili Bilmeceler:

Alaca mezar dünyayı gezer (göz)
(K.1)
Yük altında, kıllı yumak (kafa)
(K.11, K.26)
Kıllı ağzını açtı, çıplak içine kaçtı (kıl çorap, ayak)
(K.26)

2- Tabiatla İlgili Bilmeceler:

Ben giderim o gider,
Ardım sıra tin tin eder (gölge)
(K.33, K.26)

***

Suya düşse ıslanmaz
Yere düşer paslanmaz (güneş)
(K.33)

***

Dama darı saçtım
Saymadan geri kaçtım (Yıldız)
(K.85)

3- Hayvanlarla İlgili Bilmeceler:

Meyve içinde gülsüz
Mahluk içinde dilsiz
Süre içinde mimsiz (balık)
(K.7)

***

Altı pınar içilir
Üstü çimen biçilir (koyun)
(K.17)

***

Çalı çeker
Dolu döker (keçi)
(K.52)

***

Mesel mesel meliki, oğlu kızı oniki,
Topuğunda tozu var, oyma kara gözü var (keklik)
(K.35, K.30)

4- Bitki ve Yiyecek ile İlgili Bilmeceler:

Evimizin eşiği
Çobanımızın gaşşığı
Yavrumuzun beşiği... (ağaç, orman)
(K10)

***

Dışı katık
İçi kütük (zeytin)
(K.25)

***

Ak sarayın içinde,
Sarı sultan oturur (yumurta)
(K.52)

***

Dilim dilim nar
Dizime kadar kar
Üçtu keklik
Kaldı dilber (bugday, saman)

(K.80)

***

Bir yuvarlak boyu var
Kırmızı fistanı var (domates)

(K.80)

***

Al atlas, yeşil atlas; suya atarım batmaz (elma)

(K.80)

***

Varma güzel yanına
On parmağın bal olur
Tutar isen yavaş tut
İki elin kan olur (kara dut)

(K.24)

***

Allah yapar yapısını, bıçak açar kapısını (karpuz)

(K.10)

***

Bayan uyandı,
Cama dayandı,
Cam da kırıldı
Kana boyandı (nar)

(K.10)

***

Ev ardında debe bağladım
Boynuzunu köke bağladım (su kabağı)

(K.2)

***

Bir çok çocuğum var, kötü çöplü çöp (üzüm)

(K.2)

***

Genç iken oturur
İhtiyar iken gezer (yaprak)
(K.80)

***

Dağ doruğunda kara boncuk (zeytin)
(K.80)

***

Pişirirsen aş olur
Pişirmezsen kuş olur (yumurta)
(K.66)

***

Sarı kız sararıp durur
Düşeceğim diye korkup durur (kayısı)
(K.51)

5- Ev ve Ev Eşyasıyla İlgili Bilmeceler

Melez melemez
Ocak başına gelemez (yağ tenekesi)
(K.51)

***

Kara yatır yan yatır
Bir ısır gene yatır (makas)
(K.52)

***

Dört ayaklı
Bir kulaklı (ekmek tahtası)
(K.2)

***

Altı göl, üstü gül (gaz lambası)
(K.54)

***

Tarlada biter
Makine büker
Sabahın sabah
Elimi öper (havlu)
(K.54)

***

El yatar
Ellez oturur (ibrik)
(K.2)

***

Gak anırı, ak ak doğru (çıkrık)
(K.13)

***

Han demez, hun demez, otu iki kile arpaya yem demez (değirmen)
(K.14)

***

Git leyli, gel leyli
Bir ayak üstünde dur leyli (kapı)
(K.2)

***

Kuyruk kumpara
Tene çeker ambara (kaşık)
(K.2)

***

Aslan alası, kaptan atası
Bilen bilesi, bilmeyen on iki şehir veresi (kilim)
(K.54)

***

Yastı yatar
Sivri dürter
Arkasından kıymetli bir iş biter (oklava, senit)
(K.24)

6- Alet ve Araçla İlgili Bilmeceler

Dört atım var; ikisi çullu, ikisi çulsuz (ıstar)

(K.2)

***

Metel metel meliki
Oğlu uşağı oniki
Metel başını bağladı
Döne döne ağladı (kirmen)

(K.2)

***

Soluğu var canı yok
Kaburgası var kanı yok (körük)

(K.54)

***

Kara katırı nalladım
Karşı ki dağa yolladım (tüfek)

(K.80)

7- Diğer Bilmeceler

Sarıdır safran gibi
Okunur Kur'an gibi
Elden ele dolaşır
Mısır'a sultan gibi (altın)

(K.54)

***

Fırfır çanak
Fırlama çanak
Kırılmaz çanak (değirmen)

(K.80)

***

Kara koyun meler gider
Dağı taşı deler gider (tren)

(K.2)

***

Enliliği urgan gibi
Uzunluğu yorgan gibi
Bağıra çağıra gelir
Kuzulu kurban gibi (tren)

(K.2)

***

Uzun uzun uzlama
Ucundan bir bazlama (yol ve köy)

(K.10)

***

Dağlarda kakılar (keklik)
Ovada çiler (ördek)
Arşın ayaklı (tazı)
Burma bıyıklı (tavşan)
Alabele boyadım, anamın önüne dayadım (çıkrık)

(K.9)

***

Yamanı yaydım (yatak)
Kakmanı kaktım (kapıyı kapadım)
Kızılı gömdüm (ateşi söndürdüm)
Kıllıyı yumdum (gözümü kapadım)

(K.9)

2.1.3.2. Tekerlemeler

"Daha çok çocuk geleneklerinde yeri olan bir türdür. Tekerlemelerin konularındaki ve yapılarındaki çocuksu eda bu olgunun bir görüntüsüdür. Bununla beraber aşıkların kimi türkülerinde masallarında düpedüz tekerlemeler vardır. Tekerleme çeşitleri:

1- Masal Tekerlemeleri

2- Oyun Tekerlemeleri

3- Tören Tekerlemeleri

4- Bağımsız söz cambazlığı olan tekerlemeler" (Boratav, 1997: 135)

Biz çalışma yaptığımız köylerde daha çok bağımsız söz cambazlığı olan tekerlemelerle karşılaştık.

Testim kırıldı,

Suyu döküldü,

Annem duyarsa,

Babam döverse

Hık, mık, çık (K.24, K.33).

***

Edin nene,

Bedin nene,

Suya düşmüş,

Kadın nene (K.9, K.42).

***

Elden ele epelek

Yerden çıktı topalak

Sallım süllüm derisi

Ala koyun sürüsü (K.10)

***

Elma yemiş ağzı kara

Çek elini yüzü kara (K.85)

***

Bu darı ne iri kuru sarı darı dayı,
Değirmenlikte kuru sarı darı dayı,
Unlukta mı iri kuru sarı darı dayı (K.17).

***

Eller ala dana almış ala danalanmış bizde,
Ala dana alalım bizde ala danalalım (K.5, K.14).

***

Karşıdaki boz burundaki bez yük beş boz
Eşek sen nasıl karşıdaki bez yük beş boz
Eşek sen bu geçedeki bez yük beş boz
Eşek sen cuh deh cuh (K.10)

***

Çiğdem çiğdem çiçekcik
Elim kesti bıçakcık
Yağlık getir silelim
Deve boyunun binelim
Deve boynu bir Pazar
İçinde maymun gezer (K.11)

***

Çek deveni deveni
Ben yarime giderim
On beş deve güderim
Eğer anam babam vermezse
Ben kaçar giderim (K.2)

2.1.3.3. Kargış/ Alkış

"Kargılamak işi veya bu maksatla söylenen sözler, lönet, telin, beddua, alkış karşıtı demektir. Alkış ve kargışların bir bölümü sadece konuşmayı renklendiren kısa kalıplar şeklinde alkış-kargış (-hayırdua, bed-dua) sözleri vardır. Bu biçimdekileri bir halk edebiyatı türü olarak tanımlamak yersiz olur, konuşmayı süsleyici, duyguları belirtici, anlatımı güçlendirici dil ögeleridir bunlar." (Boratav, 2000: 125)

1. Adı bilinmeyen dertlere tutulasıca (K.24).
2. Başını taşlara vurasıca (K.9).
3. Beli kırılasıca (K.5, K.8, K.31).
4. Beti benzi sararasıca (K.9).
5. Cennet yüzü görmeyesice (K.8).
6. Cin çarpasıca (K.9, K.11, K.33).

7. Dert tutasıca (K.7).
8. Dişleri dökülesice (K.8).
9. Ektiğini deremeyesice (K.52, K.57).
10. Eli deynekli gezesice (K.8).
11. Gözleri soğulasıca (K.9).
12. Gözü kör olasıca (K.7, K.9, K.24, K.31).
13. Hanesi harap olasıca (K.24).
14. İnce ağrılardan gidesice (K.12).
15. Kan tüküresice (K.8).
16. Karnı Ada tepe olasıca (Ceyhan ovasında bir höyük gibi tepe) (K.8).
17. Kelebin dolaşasıca (ip çilesi çekmek demektir) (K.10).
18. Kızamıktan gidesice (K.5).
19. Kuburcuk kusasıca (K.9).
20. Mayıl mayıl bakasıca (K.10).
21. Nesli kesilesice (K.5).
22. Ocağı kör olasıca (K.58).
23. Peygamberin şefaatından mahrum gidesice (K.7, K.14).
24. Sırat köprüsünden düşesice (K.8).
25. Sürüm sürüm sürünesice (K.9, K.24, K.66).
26. Şeytandan dostu olasıca (K.14).
27. Tekeri ters dönesice (K.7, K.53).
28. Yan yan gidesice (K.9).
29. Yerlerde imekleyesice (K.7).
30. Yurdu yuvası dağılasıca (K.9, K.31).

Alkış (Dualar)

1. Ab-ı Hayat, Ab-ı Kevser içesice (K.10).
2. Ağzı dualı kullara rast gelesin (K.9, K.46).
3. Dostu dost, düşmanı kör olasıca (K.28).
4. Döşünün kılı ağarasıca (K.9, K.53, K.47).
5. Gördüğünden beri kalmayasıca (K.9).
6. Götün götün göle düşesice (K.28, K.36).
7. Hızıra rast gelesin (K.11, K.25, K.77).
8. İşi rast gidesice (K.24, K.58).

9. Kabeye gidesice (K.58).
10. Kavradığın altun olsun (K.27).
11. Kazancı sel olup akasıca (K.25).
12. Mekanı cennet olsun (K.58, K.14, K.22, K.31, K.47, K.52).
13. Peygamberin şefaatine uğrayasın (K.9).
14. Soyu süresice (K.58, K.11, K.36).
15. Yaşın uzun, düğünün güzün, altı oğlun, dört kızın olsun (K.10).
16. Yediği şeker, bal olasıca (K.28, K.53).

2.1.3.4. Yörüklerin Dilindeki Farklı Kelimeler ve Anlamları

Aga: Kayınbirader

Ağaç Kaşık: Şimşir ağacından yapılan kaşık.

Ala Kaşık: Çeşitli renklerle boyanmış oyun oynarken kullanılan kaşık.

Aş: Bulgur pilavı

Aşıt: Görünmeyen yer

Azevet: Kavgacı, kinli

Bibi: Hala

Bocit: Sürahi

Bozgacı: Asker

Böcü: Böçek

Böngüldemek: Yemeğin kaynaması

Can evi: Mide

Cere: Su kabı

Cırcır: Fermuar

Coşarmak: Ateşin gürlemesi

Çalön etmek: Geldiği yöne çevirmek

Çeki: Yağlık üstünden alına bağlanan katlı örtü

Çelermek: Hayvanların can çekişmesi

Çingil: Helkenin küçüğüdür.

Çingil: Küçük bakraç

Çomaç: Peynirin yufka arasında dürüm yapılması

Çömçe: Kepçe (Büyük kazanlarda kavurma, pilav gibi yemekleri pişirirken karıştırmaya yarayan tahta kaşık).

Çömçe: Tahtadan yapılan kepçe

Çörtük: Buruşuk

Darabulus: Gelinlerin beline bağladığı renkli kuşak

Darak: Kilim dokunan kirkit

Deli ağa: Korkusuz kişi

Dıvan: Tava

Dorum: Altı aylık deve yavrusu

Dulda: Kuytu

Düğürcük: Küçük taneli bulgur

Elyağlı: Mendil

Emlik: Yeni doğmuş kuzu

Enemek: Hayvanın kulağını kesmek

Ergavaç: Tahtadan şiş, ekmek yapılırken kullanılır

Fardan: Yün ipten yapılan dokuma

Farimek: Dinlenmek, dinçleşmek

Firik: Arpa-buğday başaklarının yarı olgunlaşmış hali, pilavı da yapılır.

Gırklık: Koyun yününü kesen makas

Göbelek: Bir tür doğal mantar

Göynek: İç giysi

Güverti: Yeşillik

Haranı: Yemek tenceresi

Havut: Devenin üstüne yük koymak için kullanılan alet

Helleşmek: İki kişinin zıtlaşması

Hipil hipil ağacı: Kavak ağacı

Holluk: Tavuğun yumurtlama yeri

Horanta: Aile

Hort: Peynir suyundan elde edilen çökelek

Hozan: Nadasa bırakılmış arsa

Iltar gibi kalmak: İncelmek

Iltar: İnce kıl ip

Istar: Kilim veya halı dokunan tezgah

İğdiş: Kısırlaştırmak

İteği: Ekmek yaparken ekmeğin altına serilen bez

Kafa koçanı: Nüfus cüzdanı

Kazan: (Kulpu Büyük Tencere) Çamaşır yıkamak için kullanılan kazan ki, ismi don kazanıdır.

Kekil: Kahkül

Kekremsi: Tuzsuz, tatsız olan şey

Kepenek: Çobanın giydiği yünden yapılan giysi

Kırgı: Ekilip dikilmeyen kıraç arazi

Kısnık: Cimri

Kilte: Düğme

Kopuk: Yaramaz çocuk

Kulunç: Omuz

Kuşane: En küçük tenceredir.

Külük: Yufkanın küçük hali

Küssük: Peynir basmaya yarayan kalın ve uzun değnek

Mal: Küçük baş hayvanlar

Maşrapa: Su içmeye yarayan kulplu bakır tas

Mıkrıs: Cimri

Mıntan: Gömlek

Naçak: Balta

Nakkal: Buğday sapından yuvarlak örülmüş ve Araplar'dan alınmış ekmekkoymaya yarayan bir sepet.

Sağcak: Üçgen şeklinde üç ayaklı, ateşin içine konulan, yemek pişirmeye yarayan araç

Sahan: Bilinen yemek kapları.

Sele: Söğüt dalından yapılmış olan sinekten korunmak için yemeklerin üstüne örtülen sepet.

Senit: Üstünde hamur açmaya yarayan tahta.

Sıfın: Ender olarak selin oluşturduğu yığın

Sıkmaç: Yeni pişmiş sıcak yufkaya soğanlı peynir konularak yapılan dürüm

Sındı: Makas

Sini: Pilav koymaya yarayan kenarsız geniş tepsi, bakırdan yapılır.

Soğudan: Tavada kavrulan kahvenin değirmene konulmadan önce soğutulan araç.

Sutası: Bardak

Süğsün: Ense

Sümsüm: Pısırık

Şibidik: Terlik

Takye: Terlik

Tene: Buğday

Tıngır: Leğen

Tırıs: Atın hızlı kaçışı

Tirki: Büyük kazan

Tuluk: Keçi derisinden yapılan içi palamut pelidi ile sıvalanıp temizlenen su ve ayran konulan deri

Tuman: Kadınların iş yaparken giydikleri bol ve rahat dışdan

Yarımsalık: Kapı vb. şeylerin yarı açık hali

Yek toptan: Yüze karşı açıkça söylemek

Yemeni: Ayakkabı

Yiril yiril: Ağır ve kötü koku

Yunak tası: Saplı su tası

Zıllımak: Bir işten kaytarmaya çalışmak.

Yukarda verilen kelimeler, inceleme alanımızda dağıtılan anketlerden, derleme yaptığımız kaynak kişilerden ve Yör-Türk Vakfı Dergi'sinden alınarak hazırlanmıştır. (Yör_Türk Vakf. Dergisi, 1998, S: 17-18: 13, 25)

Bu çalışmada Ceyhan'da yaşayan Yörükler'in yaşamları, halk kültürleri ve halk edebiyatları alan araştırmasına dayalı olarak ele alınmıştır. İlk önce Yörük ve Türkmen kelimesinin ne anlama geldiği açıklanmış ve bu konudaki farklı görüşler sunulmuştur.

Çalışma alanımız olan Ceyhan'da köylerde yaşayan Yörükler, bölgenin kültürünü etkilemektedir, eskisi kadar olmasa da geçiş dönemleriyle ilgili geleneklerine bağlı bir şekilde varlıklarını sürdürmektedirler. İnceleme alanımızda eskisi gibi yaşam tarzını sürdüren Yörük oymakları yoktur. Yörükler, tarım ve hayvancılıkla uğraşan kitle halinde yazın yaylalara çıkarak yurt tutan, güzle birlikte kışlağa inerek düzenli olarak bu göçü sürdüren ve bunu hayat tarzı olarak yaşayan Türkmenler'dir. Anadolu'da yaşadıkları ve bulundukları bölgelere göre "Yörük", "Türkmen", "Göçer", "Yaylacı" adlarıyla anılan topluluklar, Anadolu göçer kültürün temsilcileridir.

Ceyhan'da bugün 5 belediyelik (Sarımazı, Kösreli, Doruk, Dokuztekne, Kurtpınar) belde ve 20'ye yakın köyde Yörük nüfusu yoğun olarak yaşamaktadır. Biz toplam 12 köyde alan araştırması yaptık. Ceyhan'a bağlı bu Yörük köylerini ayrıntılarıyla tanıttık. Yörük ve Türkmen boylarının Ceyhan'daki oymakları oldukça çeşitlilik göstermektedir. Aydınlı Yörüğü, Tekeli Yörüğü, Karahacılı, Saçıkarılı, Avşar Yörüğü, Ceritler bulunmaktadır.

İnceleme alanında yaşayan Yörükler'in yerleşik bir yaşam tarzına geçmeleri yaklaşık olarak 100-150 yıllık bir geçmişe dayanmaktadır. Yörüklerin daha önceleri dağlık ve yaylalık alanlarda göçebe hayat tarzı sürdürmüş olmaları topluluk mensuplarının belirli bir eğitim-öğretimden geçmelerine engel olmuştur. Bugün de yaşları 60-70 yaşın üzerinde bulunan birçok kişinin okuma yazması yoktur; ancak yeni neslin tamamı temel eğitim-öğretimi almış durumdadır. Aralarında yüksekokul ve üniversite mezunlarının sayısı oldukça yüksektir.

Yerleşik düzene geçilmesinin ardından inceleme alanında yaşayan Yörükler tarım ve hayvancılıkla uğraşmışlar; farklı geçim kaynakları da bulmuşlardır. Çalışma alanlarını değiştirenler de olmuştur. Çiftçilikle, bağ-bahçe ve ticaretle uğraşmaktalar.

Yörükler, Anadolu'da veya Rumeli'de oturdukları bölgelerin adını aldıkları gibi kendi eski adlarıyla anılır. Mesela Anadolu Yörükleri'nin bazıların belgelerde geçen

adları şunlardır: İçel Yörükleri, Alaiye Yörükleri, Ulu-Yörük, Bursa Yörükleri, Eski Yörük, Maraş Yörükleri gibi.

Osmanlılar döneminde Türkmen veya Yörükler yerleştikleri gibi idari ve mali bir organizasyon içindeydiler. Anadolu'nun bütünlüğün sağlandığı 16. yüzyılın ilk çeyreğinden sonra Yörükler hakkında detaylı bilgilere rastlanmaktadır. Koçi Bey'e göre: "Yörükler kanun nazarında askerdi. Yörükler müsellim taifesinden sefer zamanı nöbette beş-altı bin nefer tayin edilip sefer malzemelerini taşırlardı, kale muhafızlığı yaparlar veya miri binaların inşaatında hizmet görürlerdi. Yörükler bir yerde üç günden fazla oturamazdı hangi köye yazılırsa raiye resmini o köye verirlerdi. İki koyuna bir akça agnam resmi, en iyi sürüden yirmi agıl resmi (vergi) alınırdı. Anadolu'nun güney bölgesinde bulunan Yörükler, Rumeli'deki Yörükler'den farklı bir statüye sahiptirler. Fatih döneminden sonra Rumeli Yörükleri'ne "Evlad-ı Fatihan" ünvanı verilmiştir. Güney Anadolu'da devletin Yörüklerle alakası 17.yüzyıldan sonra olmuş. Çukurova'daki aşiretleri iskan etme amacıyla "Fırka-i Islahiye" adında bir ordu kurulmuştur.

Yörükler'in sosyo-ekonomik yapıları ise şöyleydi: İl veya ulus adı altında gruplandırılan konar-göçerler boy, aşiret, cemaat, mahalle, oba aile şeklinde alt bölümlere ayrılmıştır. Yörükler'in en küçük topluluk olan yakın ailelerin birliğine "Soy", soyların birliğine "Oba", obaların birliğine "Oymak", oymakların birliğine "Boy", boyların birliğine "İl" yani devlet adını verirlerdi. Boyların başında "Boybeyi" bulunur ve idari işlere bakardı. Konar-göçerin başına "kethüda" denilen yöneticiler bulunmaktaydı.

Çukurova'da 1519 (925 H.) mufassal Tahrir Defteri'nden elde edilen bilgilere göre 9 nahiyeden toplan 437 Yörük cemaati yaşamaktaydı. Ceyhan da yaşayan Avşarlar, Cerit, Sırkıntılı, Karahacılı, Aydınlı gibi büyük oymaklardan başka Çukurova Yörükleri diye anılan ve adlarını kutsal saydıkları davar cinsi sagmal, yün ve kıllarını kullandıkları hayvanlardan alan Karakeçili, Sarıkeçili, Karakoyunlu, Boynukaralı gibi adlar taşıyan konar-göçer topluluklar ve Aydın'dan göç eden Aydınlı ve Tekeli Yörükleri bulunmaktadır.

Yörük yaşam tarzının vazgeçilmeyecek bir öğesi olan göç olayı, yaylacılık şeklinde günümüzde devam etmektedir. Yazın Yörükler, güneyde geniş otlakların üzerinde yer aldığı Toros Dağları'nın üzerindeki yaylalara Doğu, Güneydoğu ve Batı

Anadolu'da yüksek yaylalara çıkarlar. Her baharda Yörükler sürüleriyle birlikte yaylanın yolunu tutarlar. Kış aylarını mayıs ayının başına kadar kışlakta geçirirler. Yörükler için asıl önemli olan yayladır. Yaylasını iyi alan, iyi beslenen hayvan kışını rahat geçirir. Eylül ortalarına kadar yaylada kalır. Günümüzde bu tarz göçler yeni bir yapıya bürünmüştür. Devenin yerini traktör almış, kıl çadırın yerini yayla evleri almış. Yörük göçünde anlatılan o görkem, renklilik, canlılık, göç hazırlıkları da kalmamıştır. Ekonomik yaşam biçiminin değişmesi konar-göçer yaşamdan tarım toplumuna geçen Yörükler'in sosyal yaşamlarında büyük değişiklik olmuştur.

Yaz kış göçebelikle hayatlarını devam ettiren aşiretlerin bütün gelir kaynaklarını hayvancılık teşkil etmektedir. Çalışma alanımızda artık deveye rastlanmamaktadır. Yörükler için hayvancılık deyince koyun, keçi akla gelmektedir. Bir zamanlar deve Yörüğün vazgeçilmesi imkansız, vefalı bir hayvanı ve kamyonu olmuştur. Yörükler, geniş bir hayvancılık lugatine sahiptirler. Koyunu çok kutlu bir hayvan olarak sayarlar, çobanlığı da uğurlu kabul ederler. Her koyuna, keçiye yaşına ve cinsine göre özel adlar vermişlerdir. Her biri içinde özel çanlar yapmışlardır. Hayvanların hem sütünden hem derisinden, kılından çok iyi yararlanmışlardır. Sütünden tereyağ, peynir, keş (çökelek) yapar. Kıl ve yünden dokuma tezgahlarında kilim çulha dokurlar.

Çalışmamızın geçiş dönemleri bölümünde, insan yaşamının başlıca üç önemli aşaması olan doğum, evlenme, ölüm üzerinde durulmuştur. İnceleme alanında bu aşamalardan her birinin çevresinde adet, inanç, töre, dinsel ve büyüsel nitelikli pratikler kümelenmiştir. Bu uygulamaların amacı kişinin yerini durumunu belirlemek, geçiş aşamasında yoğunlaştığına inanılan zararlı etkilerden onu korumaktır. Bunlardan doğumla ilgili adet ve inanmalarla doğum öncesinden başlayarak çocuğun sağlıklı bir şekilde doğması sonra yine sağlıklı bir şekilde yaşam sürdürmesi amaçlanmıştır. Görüştüğümüz kaynak kişiler bazı pratikleri neden yaptıklarını da bilmemekte "adet olmuş işte" diyerek açıklamaktadırlar.

Geçiş dönemlerimizden ikincisi olan evlenmeyle ilgili inanç ve pratikler bireyin bundan sonraki hayatında mutlu olması, ailesine bolluk ve bereket getirmesine alıştırması sağlanmaktadır. Bir çok adet ve inanmanın günümüzde çok değiştiğini gözlemlemek mümkündür. Bugün kızlar üç etekli bindallılarla, kepezler yerine gelinlik giymekte olduklarını düğünlerini de salon düğünü şeklinde yaptıklarını gördük. Düğün öncesi kesim yapılmakta, düğünde kırkım atılmakta, ertesinde mevlüt okutulmaktadır. Bu tür adetlerin hala devam ettiğini tespit ettik. Ölüm çevresinde kümelenen adet ve

inanmalarla ölen kişinin öte dünyaya gidişini kolaylaştırmak orada mutlu olmasını sağlamak amaçlanmaktadır. Ölümle ilgili inanç ve pratikler birçok yerleşim biriminde eskiden olduğu gibi sürdürülmeye çalışmaktadır. İnceleme yaptığımız alanda ölüye değer verilmekte, mezarlıklar ziyaret edilmektedir. Kanımızca bu yerleşik kültürün etkisidir. Çünkü Yörükler sürekli göç ettikleri için ölüye sahip çıkmamakta ve belli bir mezarlıkları olmamaktadır. Göç halindeyken bir ölüm olduğunda ölüyü gömüp yollarına devam ediyorlar. Günümüzde mezar ziyaretlerinin yapıldığını ölünün ruhu için yemeklerin yapılıp dağıtıldığını gördük.

Çalışmamızda bir diğer bölüm inceleme alanındaki olağanüstü olaylarla rüyalarla, nazarla, hayvanlarla, günlerle ilgili birçok inanış bulunmaktadır. Bazı inanışların temelinde atalar kültü, tabiat kültü ve Şamanizm gibi inanç sistemlerinin etkisi vardır. Kaynak kişilerimiz bu tür inanışlara inanmadıklarını, batıl inanış olduğunu ifade etmekteler bununla beraber birçok adet ve inanmaları değişik şekilde yorumlamaktadırlar.

Halk hekimliği ve baytarlığı bölümünde çok geniş bilgilere ulaşamadık. İnceleme alanımızdaki kaynak kişiler halk hekimliği konusunda kulaktan dolma bilgilere sahiptirler.

Çalışmamızda Yörükler'in maddi kültürlerine de yer verdik. Yörükler'in maddi kültür açısından zengin olduklarını söyleyebiliriz. Çadırların dokunuşundan kuruluşuna kadar kullanılan aletlerin isimleri, hepsi bu kültürün en özgün parçasını oluşturmaktadır. Kıl çadırın, keçe evin bugün sadece yaylada hayvanlar için kurulduğunu aktardılar. Bölgedeki giyim kuşam ise modern hayata uygunluk göstermektedir. Cepken (Feymene), Öndeç, üç-etek, pelez gibi giysilerin resimlerde ve hafızalarda kaldığını söyleyebiliriz. Önceleri dokumacılık Yörükler'in yaşamında önemli bir yer tutmaktaydı. Her kadın ıstarının başında obasına gerekli olan şeyleri dokurken artık yeni nesil ıstarın ne olduğunu bile bilmemektedir. İnceleme alanımızda dokuma tezgahlarında harar, heybe, kilim dokumayı bilen çok az kaynak kişi bulabildik.

Yemek kültürü olarak Yörükler'in çok pratik ve hazırlaması kolay olan yemekler yaptıklarını gördük. Değişik yemek adlarını kısaca tariflerini de bu bölümün içinde sunmaya çalıştık.

Çalışmamızın son bölümünde ise inceleme alanının anonim halk edebiyatı ürünleri üzerinde durulmuştur. Ceyhan'da yaşayan Yörükler'in kısa hikayeler, masal,

fıkra gibi anlatmalarını; türkü, ağıt (bozlak) mani, ninni, bilmece gibi anonim ürünlerini ve atasözü deyim gibi kalıplaşmış sözlerini konularına göre tasnifleyerek derlediğimiz ürünleri aktarmaya çalıştık.

Anlatmalar bölümünde kısa hikayeler başlığı adı altında 11 hikaye bulunmaktadır. Bunlardan Gündeşlioğlu'nun 3, İlbeylioğlu'nun 2, Karakoyun Hikayesi'nin 2 varyantını derledik. Hakiyelerde kopukluklar vardır. Derlediğimiz kaynak kişilerin hafızalarına uymadığından dolayı bunları kısa hikaye olarak değerlendirerek sunmaya çalıştık.

İnceleme alanında 3 masal derlenmiştir. Efsane olarak bize sadece Lokman Hekim'in efsanesi anlatılmıştır ama Şah Maran Efsanesi'yle karıştırıldığını düşündüğümüzden ve oldukça kısa oluşundan dolayı çalışmamızda efsane örneği bulunmamaktadır.

İnceleme alanında fıkraların sayısı 8'dir. Bu fıkralarda genellikle Yrükler'in dini yönden zayıflıkları, İslami kuralları bilmeyişleri, deve, keçi, çadır, otlak gibi konar-göçerliğin vazgeçmediği şeyler üzerinde kurulmuştur. Fıkralarda zaman ve mekan belirsizdir. Kahramanları ise köylü, imam, deve, eşek, keçi gibi hayvanlardır.

Yörükler arasında ağıt, bozlak olarak adlandırılmaktadır. Bize aktarılan bazı türküler de bozlak makamında söylenerek aktarıldı. Ağıtlarda söyleyişte bir kesinlik, anlatıda bir kararlılık ve mantık düzeninin olmaması dikkat çekmektedir. Ağıtlarda üç tanesinin hikayesi de bulunmaktadır. 11 tane ninni , 80 tane atasözü, 16 alkış, 30 kargış derlenmiştir. Ancak inceleme alanımızdan derlenen anonim halk edebiyatı ürünleri tamamıyla Yörükler'e aittir, diyemeyiz. Anlatılan hikayeler, söylenen ağıtlar, maniler yörede bilinen anonim ürünlerdir. Biz bukonuda kaynak kişilerin Yörük olmasına, bu kültürün içinden gelmiş olmasına dikkat ettik. Bu yüzden yörede derlediğimiz anonim ürünleri değerlendirerek sunmaya çalıştık.

İnceleme alanında derlenen söz konusu anonim halk edebiyatı ürünlerinde iktisadi ve sosyol hayatlarını, inanç ve fikir yapılarını, dünya görüşünü yansıtan çeşitli bilgiler bulunmaktadır.

Günümüzde sosyo-kültürel hayatta yaşanan değişikliklerin Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde yaşayan diğer Yörükler'in geleneklerini de etkilediği bir gerçektir. Ceyhan'da yaşayan Yörükler'in daha çok değişime uğradıkları, gelenekteki birçok şeyin

de unutulduğu gözlemlenmiştir. Bu çalışmayla Ceyhan'daki Yörükler'in kültürleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

KAYNAK KİŞİLER

1. K.1 Teslime ALTAŞ, 72, Okumamış, Ev Hanımı, Sarımazı.
2. K.2 Sultan AKSU, 47, Okumamış, Ev Hanımı, Sarımazı.
3. K.3 Elif YILMAZ, 50, Okumamış, Ev Hanımı, Sarımazı.
4. K.4 Hatice AKTAŞ, 65, Okumamış, Ev Hanımı, Sarımazı.
5. K.5 Elif BAŞ, 50, İlkokul, Ev Hanımı, Sarımazı.
6. K.6 Durdu KURT, 96, Okumamış, Ev Hanımı, Sarımazı.
7. K.7 Bahri BALA, 58, İlkokul, Çiftçi, Gümürdülü.
8. K.8 Hasan BALA, 72, Okumamış, Çiftçi, Gümürdülü.
9. K.9 Zeycan ABDAK, 65, Okumamış, Ev Hanımı, İmran Köyü.
10. K.10 Aşık Kara Mehmet, 60 , Aşık, Gümürdülü.
11. K.11 Ayşe SAĞLAM, 98, Okumamış, Sarımazı.
12. K.12 Hatice AKTAŞ, 65, Okumamış, Sarımazı.
13. K.13 Ayşe METE, 80, Okumamış, Sarımazı.
14. K.14 Cennet BALA, 48, Okumamış, Gümürdülü.
15. K.15 Gülsüm BALA, 68, Okumamış, Gümürdülü.
16. K.16 Emine AYDIN, 55, İlkokul, Ev Hanımı, Doruk Kasabası.
17. K.17 Himmet AVŞAR, 72, İlkokul, Çiftçi, Havraniye Köyü.
18. K.18 İbrahim GÜRDAL, 54, İlkokul, Muhtar, Sarımazı.
19. K.19 Huri OCAK, 67, Okumamış, Ev Hanımı, Sarımazı.
20. K.20 Dursun YAMAN, 57, İlkokul, Ev Hanımı, Sarımazı.
21. K.21 Halil ÇAKMAK, 64, İlkokul, Çiftçi, Sarımazı.
22. K.22 Sultan BALABAN, 60, Okumamış, Dukuztekne Köyü.
23. K. 23 Mehmet Durdu BALABAN, 65, Okumamış, Çiftçi, Dokuztekne Köyü.
24. K.24 Lütfi ABDAK, 63, Okumamış, Malcı, İmran Köyü.

25. K.25 Ahmet UYSAL, 69, Okumamış, Çiftçi, İmran Köyü.

26. K.26 Hamdi TEKE, 72, Okumamış, Malcı, İmran Köyü.

27. K.27 Derviş CERİT, 70, Okumamış, Çiftçi, Yalak Köyü.

28. K.28 Tuğrul CERİT, 48, Lise Mezunu, Ticaretle uğraşıyor, Ceyhan.

29. K.29 Ramazan KAYA, 57, İlkokul, Kösreli Kasabası.

30. K.30 Rıfat TOSUN, 55, İlkokul, Kösreli Kasabası.

31. K.31 Emine GÖK, 63, Okumamış, Kösreli Kasabası.

32. K.32 Bahriye ÖZGÜR, 57, Okumamış, Dokuztekne Köyü.

33. K.33 Ümmü PEKER, 62, Okumamış, Dokuztekne Köyü.

34. K.34 Tahir DOĞAN, 48, İlkokul, Sarımazı Köyü.

35. K.35 Durmuş ÇETİN, 72, Okumamış, Sarımazı Köyü.

36. K.36 Hürü SAVRAN, 110, Okumamış, Sarımazı.

37. K.37 Kerim KOCAVAR, 65, Okumamış, Sarımazı.

38. K.38 Ekrem CERİT, 50, Okumamış, Yalak Köyü.

39. K.39 Döndü DEMİRCİ, 47, Okumamış, Ev Hanımı, Yalak Köyü.

40. K.40 Sırma BÜYÜKÖZTÜRK, 57, Okumamış, Ev Hanımı, Dokuztekne Köyü.

41. K.41 Eşe PİŞKİN, 50, Okumamış, Ev Hanımı, Havraniye Köyü.

42. K.42 Elif CERİT, 62, Okumamış, Yalak Köyü.

43. K.43 Dudu GÜLER, 51, Okumamış, İsalı Köyü.

44. K.44 Hasan KAYMAK, 65, Okumamış, Çiftçi, Sarımazı.

45. K.45 İbrahim KARALI, 80, Emekli Öğretmen, Adana.

46. K.46 Emine ÇİL, 37, Ortaokul, Ev Hanımı, Sarımazı.

47. K.47 Ayşe DAŞBAŞ, 62, Okumamış, Ev Hanımı, Sarımazı.

48. K.48 Bayram ER, 90, Okumamış, Çiftçi, Sarımazı.

49. K.49 Cennet ER, 56, Okumamış, Ev Hanımı, Sarımazı.

50. K.50 Hüseyin Remzi YAKUT, 47, İlköğretim Müdürü, Dokuztekne Köyü.

51. K.51 Davut AYDIN, 48, Öğretmen, Sarımazı.

52. K.52 Teslime AYDIN, 73, Okumamış, Sarımazı.

53. K.53 Hürü ÜNAL, 68, Okumamış, Ev Hanımı, Sarımazı.

54. K.54 Rabia PİŞKİN, 36, Okumamış, Ev Hanımı, Havraniye Köyü.

55. K.55 Teslime ÇULHA, 48, Okumamış, Ev Hanımı, Sarımazı.

56. K.56 Züleyha DOĞAN, 63, Okumamış, Ev Hanımı, Sarımazı.

57. K. 57 Murat KORKMAZ, 87, Okumamış, Çiftçi, Doruk Kasabası.

58. K. 58 Dudu DURAK, 48, İlkokul, Ev Hanımı, Kurtpınarı Kasabası..

59. K.59 Cafer KARTAL, 47, İlkokul, Şoför, Kurtpınarı Kasabası.

60. K.60 Bayram Ali ÖZCAN, 72, Okumamış, Çiftçi, Altıgöz Köyü.

61. K.61 Niyazi SEYİDOĞLU, 52, İlkokul, İşçi, Yalak Köyü.

62. K.62 Halil DURMUŞCAN, 73, Okumamış, Çiftçi, Burhaniye.

63. K.63 İsmail ASLAN, 72, İlkokul, İmran Köyü.

64. K.64 Durdu BAŞKAL, 35, İlkokuldan terk, Ev Hanımı, Kurtpınarı Kasabası.

65. K.65 Nazife GÖRGEÇ, 43, İlkokul, Ev Hanımı, Kurtpınarı Kasabası.

66. K.66 Mücella ÇINAR, 30, İlkokul, Ev Hanımı, Kurtpınarı Kasabası.

67. K.67 Makbule COŞKUN, 38, İlkokul, Ev Hanımı, Başören Köyü.

68. K.68 İbrahim BOZLAK, 48, Lise, Memur, Altıgöz Köyü.

69. K.69 Niyazi CERİT, 62, İlkokul, Bakkal, Yalak Köyü.

70. K.70 Huşit ÇAPAR, 50, Ortaokul, Ev Hanımı. Burhaniye (Burhanlı).

71. K. 71 Ali KARAGÖZ, 37, Muhtar, Burhaniye (Burhanlı).

72. K.72 Mehmet Ali ULAŞ, 52, Eczacı, (Yör-Tür Derneği Ceyhan Şube Başkanı), Ceyhan.

73. K.73 Mehmet KUŞ, 47, Öğretmen, Burhaniye Köyü.

74. K.74 Yalçın FİRİK, 55, Lise, Memur, Altıgöz Köyü-Adana.

75. K.75 Fikret DURAN, 68, Emekli Öğretmen, Hamdilli Kasabası.

76. K.76 İsmail DEMİRDÜZEN, , Avukat (Yör-Türk Derneği Genel Başkan), Adana.

77. K.77 Şifa Nur EKER, 41, Ev Hanımı, Doruk Kasabası.

78. K.78 Hayrullah ÖZDEMİR, 49, Çitçi, Doruk Kasabası.

79. K.79 Hamdi KODAL,79, Bakkal, Yalak Köyü.

80. K.80 Emine ER, 48, Ev Hanımı, Sarımazı Köyü.

81. K.81 Leyla YILDIRIM, 49, Ev Hanımı, Kurtpınarı Köyü.

82. K.82 Kezban KARAKUŞ, 40, Ev Hanımı, Doruk Kasabası.

83. K.83 Hatice ÖZGÜR, 45, Dokuztekne Köyü.

84. K.84 Ahmet YEŞİL, 37, Burhaniye, Malcı.

85. K.85 Türkan GÜR, 55, İlkokul, Dokuztekne'den.

86. K.86 Ümmü DEMİRDÜZEN, 65, Okumamış, Adana-Sofulu (Gümürdülü).

87. K.87 Fahrettin GÜR, 56, İlkokul, Adana, Emekli.

KAYNAKÇA

1- Adana İl Yıllığı, 1991, Kemal Matbaası, s.90, 74, 25.

2- Aktan, Oğuz (1994) "Antalya çevresinde ve Güney Anadolu'da depreşen ve dinen konar-göçer asabiyeti", I. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo-Kültürel Yapısı, 1994 Antalya, K.B. Yay. Ankara 1996 s. 3-15.

3- Altun, Işıl (2003) Kandıra Türkmenlerinde Doğum-Evlenme-Ölüm Törenleri, Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi, Adapazarı.

4- Ana Britannica Genel Kültür Ansk., "Ceyhan Maddesi" C.1, Ana Yayıncılık, Güzel Sanatlar Matbaası, İstanbul, s. 81-82.

5- Artun, Erman (2000) "Yörüklerde gelenek ve görenekler, eski kültürün izleri" Adana Halk Kültürü Araştırmaları, Adana Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, s. 100, 107-132.

6- .....(1994) "Çukurova yörüklerinin gelenek ve görenekleri" I. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo-Kültürel Yapısı (Yörükler) Sempozyumu 1994 Antalya, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996, s. 25-26.

7- .....(2003) "Adana mutfak kültürü ve Adana mutfak kültüründen örnekler" Yemek Kitabı (Tarih- Halk Bilimi- Edebiyat) Haz. Sabri Koz, İstanbul, s. 425-426.

8- Ataman, Sadi Yaver (1984) "Çukurova" Türk Folkloru Aylık Halk Bilim Dergisi, Sayı: 61, Ağustos, s. 13-17.

9- Aytaç, Pakize (2002) "Yörüklerde aile ve kadın- kadın kıyafetleri" Yörük ve Türkmenlerde Günlük Hayat Sempozyum Bildirileri, Yör-Türk Vakfı Yay., Ankara, s. 15-29.

10- Bakır, İbrahim (1995) Batı Toroslar'da Göçerlerin Yerleşme ve Mekan Sorunlarının Çözümü Üzerine Bir Deneme, *Basılmamış Doktora Tezi*, Selçuk Üniversitesi, Konya.

11- Başçetinçelik, Ayşe (1988) Adana Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri Doğum-Evlenme- Ölüm, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ç.Ü: Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

12- Baykurt, Şerif (1994) "Yörük kültüründe oyunlar ve danslar" I. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo-Kültürel Yapısı (Yörükler) Antalya 1994, K.B. Yayınları, 1996, Ankara, s. 127.

13- Boratav, P. Naili (1988) 100 Soruda Türk Folkloru, 2. Baskı, İstanbul Gerçek Yayınevi, s. 440-445.

14- ..... (1997) 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, İstanbul, Gerçek Yayınevi, s. 109: 150-152.

15- Bozyiğit, Ali Esat (1998) "Türk halk edebiyatında deve motifi" Güvercin Uçuverdi, Halk Kültürü Yazıları, Ürün Yayınları, Ankara s. 173-175.

16- Büyük Larausse, "İskan Maddesi" c. 11, s. 5784.

17- Cerran, Ahmet Şeref (1996) Konya Sarayönü Kuyulu Yörükleri, Ofset Matbaa, Konya s. 17-28.

18- ..... (1997) "Yörüklerin yayla göçü" Yör –Türk Kültür ve Sanat Dergisi, Mart-Nisan 1997, Sayı 9-10, Yör Türk Vakfı Yay., Ankara s. 3-5.

19- Çevik, Hikmet (1971) Tekirdağ Yörükleri, Tekirdağ Halk evleri Yayınları, İstanbul, s. 1-25.

20- Çubuk, Vahid (1996) "Yörük Maddesi" İslam Ansiklopedisi, C.13, İstanbul s. 430-435.

21- Çukurova'nın Yükselen Yıldızı Ceyhan (2000) Kültür Ofset Ankara, Yayınlayan Ceyhan Kaymakamlığı.

22- Dulkadir, Hilmi (1993) "Yörükler" İçel Kültürü Dergisi, s. 30 Mersin, Ofset Yay.

23- .....(1988) İçel'de Son Yörükler Sarıkeçililer, Mersin Ofset, Mersin.

24- .....(1991) "Sarıkeçililer" II. Uluslararası Karacaoğlan Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu, 20-23 Kasım, Adana, s. 136-138.

25- ..... (1987) "İçel'de Sarıkeçililer" İçel Kültürü Derisi, S: 26: 1/3 (Eylül 1987) s. 9-15.

26- .....(1995) "Develer" İçel Kültürü Dergisi, Ocak S: 24, s. 37-38.

27- Erden, Atilla (1994) "Günümüz Toros Yörüklerinden izler" I. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo-Kültürel Yapısı (Yörükler) Sempozyumu Bildirileri , 1994 Antalya, K.B. Yay. Ankara s.139, 145-159.

28- Eren, Naci (1979) "Yörük göçü I" Türk Folklor Araştırmaları Eylül, S: 362, s. 8772-73.

29- Eröz, Mehmet (1991) Yörükler, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay., İstanbul.

30- .....(1996) Milli Kültürümüz ve Meselelerimiz, KB Yay., Ankara, s. 140.

31- Göçer, Ali (1998) "Yörüklerde çadır" Yör-Türk Derisi, S: 20 Temmuz Ağustos, Yör-Türk Vakfı Yayınları, s. 7-9.

32- .....(1999) Alağdağ (Honamlı, Keşaflı, Karaevli, Karakoyunlu, Horzum, Karakeçili) Yörüklerinin Dil, Folklor ve Halk Edebiyatı, Erciyes Ünv. Sosyal Bilimler Enst., *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Kayseri.

33- Gökbilgin, Tayyib (1937) Rumeli'de Yörükler, Tatarlar ve Evlad-ı Fatihan, İstanbul.

34- Güçlü, Faruk (1995) Orta Anadolu'da Batıl İnançlar, Ankara.

35- Gülensoy, Tuncer (1995) " 'Teşi' adı üzerine" İçel Kültürü Dergisi Mayıs, S: 39, s. 13.

36- Hallaçoğlu, Yusuf (1991) 18. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi, TTK Basımevi, Ankara.

37- ..... (1991) "Aşiret Maddesi" İslâm Ansk, C.1, İstanbul, s. 22-23.

38- İnan, Abdülkadir (1995) Tarihte ve Bugün Şamanizm, AKDT TTK Yay., VII. Dizi, Ankara, s. 2-12.

39- Kalafat, Yaşar Kaya (1988) Türkmenistan ve Türkiye Halk İnançlarında Doğum, Prof.Dr.Dursun Yıldırım Armağanı, Ankara.

40- .....(1994) "Orta Toroslar ve Makedonya Yörükleri halk inançları Karşılaştırması" I. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo-Kültürel Yapısı Sempozyum Bildirileri, Antalya -94, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 153- 175.

41- Karabacak,Mestan (2002) "Türk konar-göçerliğine yeni bir bakış ve son Yörükler" Yörük ve Türkmenlerde Günlük Hayat Sempozyum Bildirileri, 17-18 Mayıs 2002, Yör-Türk Vakfı Yayınları, Ankara, s. 15-29.

42- Kıvrak, Ramazan (2001) "Yörük göçü ve Yörükler" Yör-Türk Kültür ve Sanat Dergisi Sayı: 26, Yör-Türk Vakfı Yay. Ankara, s. 14-18.

43- Koca, Salim (1992) "Sir Derya (Ceyhun) boylarından Anadolu'ya Oğuzlar" Türkler Ansiklopedisi, 2002, Yeni Türkiye Yayınları C.4, s. 529-538.

44- Kurt, Yılmaz (1985) Adana Sancağı Mufassal Tahrir Defteri 1752 M-980, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara, s. 12-18.

45- Kutlu, Muhtar (1994) "Doğu Anadolu göçer topluluklarında karaçadır" Türk Halk Kültürü Araştırmaları, Ankara Üv. Basımevi, Ankara, s. 250-250.

46- .....(1998) "Göçerlerde mekansal düzenleme: çadır ve ev ilişkisi" Anadolu'da Yörük ve Türkmenler Sempozyumu Bildirileri, Yör-Türk Vakfı Yayınları, Ankara, s. 211-217.

47- .....(1995) "Yaşayan bir alt kültür geleneği: Anadolu göçer kültürü" IV. Milletlerarası Türk Halk Kongre Bildirileri, I. Cilt, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara,s. 59-61.

48- Kodaman, Bayram (1997) "Yörük-Türkmen kadın kıyafetleri" Yör-Türk-Kültür ve Sanat Dergisi, Ocak-Şubat 1997, S: 7, Yör-Türk Vakfi Yay., Ankara, s. 12-15.

49- Meydan Larousse (1973) "Yörük Maddesi" C.12, İstanbul, s. 829-830.

50- Refik, Ahmet (1989) Anadolu'da Türk Aşiretleri, İstanbul s. 6-12, 118-138.

51- Sansar, Fatih (2002) "Tanzimat Dönemi'nde aşiretlerin iskânı" Türkler Ansiklopedisi, C: 6, Yeni Türkiye Yayınları, İst. S. 907-916.

52- Seyirci, Musa (1994) "Batı Akdeniz'de Yörükler" I. Akdeniz Yöresi Türk Topluluklarının Sosyo-Kültürel Yapısı Sempozyum Bildirileri Antalya 1994, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, s. 191-198.

53- .....(1998) "Yörük fıkraları" Yörük ve Türkmen Sempozyum Bildirileri, Yör-Türk Vakfi Yayınları, Ankara, s. 362-63.

54- .....(2002) "Deve Folkloru ve güney göçerlerinde deve donanımları" Yörük ve Türkmen Sempozyum Bildileri Yör-Türk Vakfi Yayınları, Ankara, s.330-339.

55- Saray, Mehmet (1998) "Türkmenler maddesi" İslâm Ansiklopedisi C: 12 TDV yay., İstanbul.

56- Soylu, Sıtkı (1976) "Taşeli Yöresi düğün gelenekleri ve geleneği oluşturan sebepler" III Milletlerarası Türk Folklor Kongre Bildirisi, III. Cilt Gelenek ve Görenekler, Ankara s. 361-65.

57- .....(1992) "Oğuzlar ve Türkmenler" İçel Kültürü (II) 24 Kasım, Mersin,s. 17.

58- Sümer, Faruk (1980) Oğuzlar (Türkmenler) Ana Yayınları, İstanbul.

59- Şahin, İlhan (2002) "Anadolu'da Oğuzlar" Türkler Ansiklopedisi Yeni Türkiye Yayınları, C.4, İstanbul, s. 246-260.

60- Tanyıldız, Ali (1990) Honamlı Yörükleri,Tokoğlu Ofset, Isparta.

61- Turan, Şerafettin (1990) Türk Kültür Tarihi, Bilgi Yayınevi, Ankara, s. 100-104.

62- Turan, Refik (2001) "Türkmenler'in Anadolu'ya gelişi" Yör-Türk Dergisi, Kasım Yör-Türk Vakfi Yay., s. 20-24.

63- Türkay, Cevdet (2001) Başbakanlık Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatler, Tercüman Yayınları İstanbul, s.821-22.

64- Türker, Zeki (1997) Tarihi ve Sosyolojik Yönüyle Çumra Yörük Köyleri, Ugur Ofset Matbaacılık, Konya.

65- Tüysüz, Cem (2002) "Türkmenler" Türkler Ansk. C.4, Yeni Türkiye Yay. S. 552, 566-588.

66- Şimşek Esma (1990) "Çukurova'da anlatılan alkarısı efsanelerinin Türk efsaneleri içerisindeki yeri" I: Uluslar arası Karacaoğlan ve Çukurova Kültür Sempozyumu 21-23 Kasım Bildiriler, Adana, s. 536-38.

67- Orhonlu, Cengiz (1987) Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskânı, Eren Yayıncılık ve Kitapçılık Hol, ş.t. İstanbul, s. 18.

68- Örnek, Sedat Veyis (2000) Türk Halk Bilimi, K.B. Yayınları Ankara.

69- ..... (1971) Anadolu Folklorunda Ölüm, A.Ü. DTCF Yay. 218, DTCF Basımevi, Ankara, 108-112.

70- Öztelli, Cahit (1980) "Albastı, Alkarısı korunma tedavisi" TFA. 10. Cilt. Aralık, S. 4261, s. 506-507.

71- Yalgın (Yalman), Ali Rıza (1993) "Türkmen oymaklarında çadır" İçel Dergisi, Mersin, s. 12-18.

72- ..... (1997) Cenup'ta Türkmen Oymakları I, II cilt, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

73- .....(2000) Cenup'ta Türkmen Oymakları I, II cilt, K.B.Yayınları, Ankara.

74- Yurtsever, Cezmi (1998) "Ceyhan'da Yörük-Türkmen Kültürü" Yör-Türk Kültür ve Sanat Dergisi Temmuz- Ağustos 1998, S: 20, Yör-Türk Vakfı Yay., Ankara, s. 10-12.

75- Yurt Ansiklopedisi (1981) "Adana maddesi" C.1, Anadolu Yayıncılık, s. 9-11, 60, 137-145

ÖZEL ADLARIN DİZİNİ

A

Alaybeyoğlu 13
Arap Dede 12
Akçakoyunlu Oymağı 25
Akif Paşa 25
Aydınlı Yörüğü 10,29,50,100
Ahmet Cevdet Paşa 33
Ali Şahin 152

B

Bozdoğan Oymağı 26,28,50
Boynukaralı 23
Bahşiş Oymağı 24,34,139
Boynuinceeli Oymağı 26,29,33,34
Bolcalı Yörüğü 29
Bekdik Yörüğü 29
Boz Geyikli 125

C , Ç

Cerit Oymağı 11,27,29,35,198,216
Cırıklı Yörüğü 29
Cin Yusuf Bey 198
Cabbar Dede 125
Çuvahar Bey 268
Çerkezzade Hacı Bey 36

D

Derviş Paşa 36,37

E

Eşe Hatun 252

F

Fırka i Islahiye 35,36,37

G

Girginoğlu Halil 249
Güveloğlu Mehmet 250,254
Güneyyurt Yörükleri 29
Gündeşlioğlu 190,192,193,194,195

H

Halil Paşa 27,28
Hayta Yörüğü 34,35
Horzum Yörüğü 10,25
Hacı Cerit 259
Honamlı Oymağı 28,34

İ

İlbeyoğlu 187,188,189

K

Karaevli 25
Karabekir 13
Karakoyunlu Aşireti 13,14
Karahacılı 22,23,24,25,50,135
Karatekeli 23,24,34,36
Karakoyunlu 23,24,29,49,50,135
Kulfallı Oymağı 26
Keşşaflı Oymağı 27
Karalar Oymağı 27
Körseli Yörüğü 29,139
Karakeçililer 10,23,29,34,35
Koca Tanır ve Senem 186,187,188,189
Kalburun Ağıdı 260,261,262,263

M, N

Müsür Yörüğü 28,29,34
Menemenci 35
Mehmet Cerit 257,258,259
Mahmut Bey 269
Manavlı 29
Narlı Dede 12

P

Papaklı 130

S

Sarıkeçili Oymağı 5,6,23,24,30,34,50,51,88,101,111,135,136,154
Sarıtekeliler 29
Sırkıntı Aşireti 23,24,26,29,36
Saçıkara Oymağı 29
Seyitoğlu Mustafa Bey 11,198,199,253,255

T

Tecirli 29,30
Tahtacı Yörüğü 142
Tekeli Yörüğü 10,28,29,34

Y

Yel Dede 125
Yel Baba Türbesi 125
Yağbasanlar 35
Yörük Ali Efe 185,186

YER ADLARI DİZİNİ

A

Altıgöz Köyü 2,11
Alanya 24,25
Arabistan 214
Ashab ı Keyf 125
Aladağ 14,25,27,50,76,77,127,132,143
Amik 37

Aydın 9,11,24,27,28,32
Anamur 24,25,139,150
Andırın 34,263,264,265

B

Başören Köyü 2,13
Burhanlı Köyü 2,13,18
Binboğa Dağı 28,51,186
Bulgar Dağı 26,74,111,112

Ç

Çukurova 2,5,6,8,22,23,24,25,26,27,28,32,34,35,36,125,143,159,170
271,279,280

D

Dokuztekne Kasabası 2,8,13
Doruk Kasabası 2,12
Dipsiz Göl 27
Demirkazık Yaykası 9,51

E

Erenler Köyü 143
Erzin 127

G

Gümürdülü Köyü 2,3,26
Göksun Yaylası 142
Gümüşdere Yaylası 25
Gülnar 26

H

Hazar Denizi 19
Hamdilli Kasabası 12,280
Havraniye Köyü 2
Halep 194,195
Hasan Dağı 215,238

I, İ

İmran Köyü 2,3,14,98,130
İsalı Köyü 2,3
Isparta 24,25

K

Kadirli 36
Kilikya 2,5,6,8,22
Kayseri 1,25,50
Konya 1,10,13,14,24,33,140
Kösreli Kasabası 2,10
Kurtpınar Beldesi 2,11

M

Mangıt 7
Mercimek Köyü 7
Maraş 24,25,34,104,186,188,190,268,280

Mersin 5,24,25,26,142,143,170
Menteşe 32
Mut 5,30

O,Ö

Osmaniye 4,5,35,36

R

Rakka 32,33

S

Silifke 30,24,25,26,150
Sis (Kozan) 5,25,34,35,71
Seyhun 19
Sarımazı Kasabası 2,3,8,9,10,124
Soysalı Köyü 26
Sirkeli 7
Subatan Yaylası 10,27

T

Toktamış Köyü 7
Taşeli Yöresi 101
Toros Dağı 2,10,25,26,27,49,50,104,142
Taşhan Yaylası 28

U-Ü

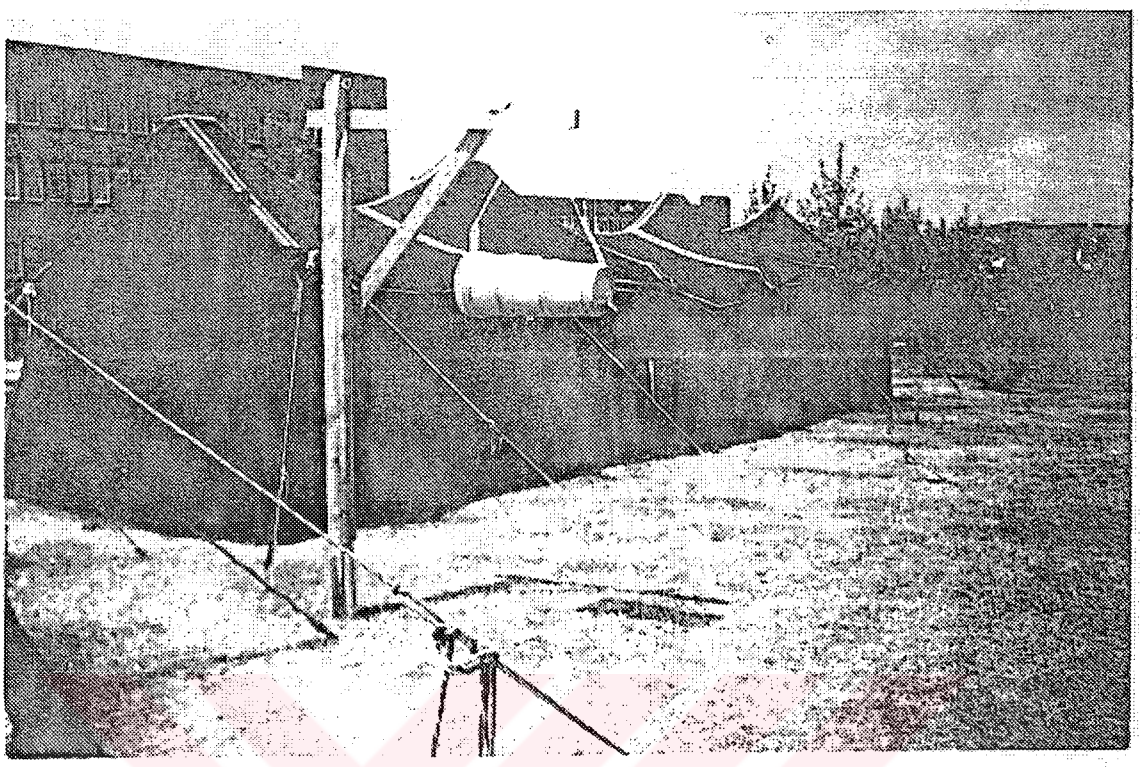
Üçkapı Yaylası	50
Ufacık Yaylası	50

Y

Yozgat	33
Yassıca	7
Yalak Köyü	2,11,199,250,251,253,271

Z

Zorkun Yaylası	9,50

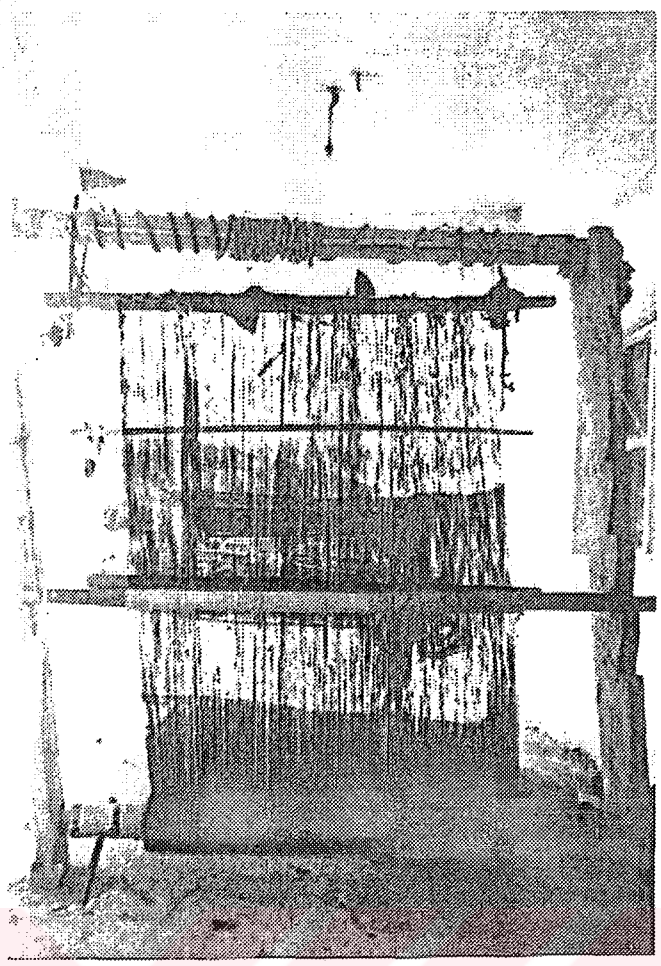

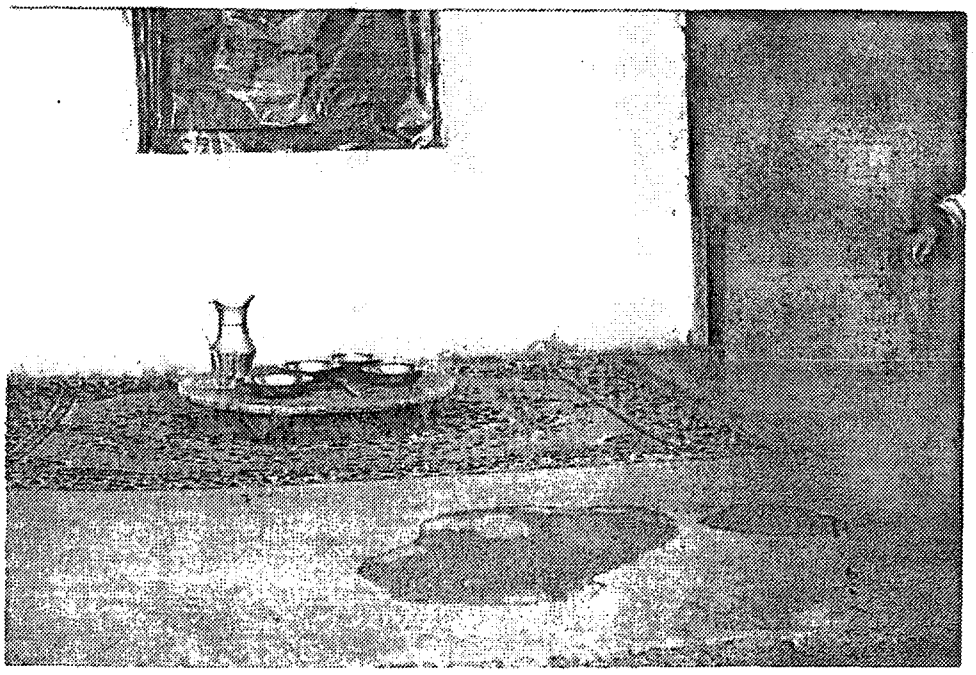

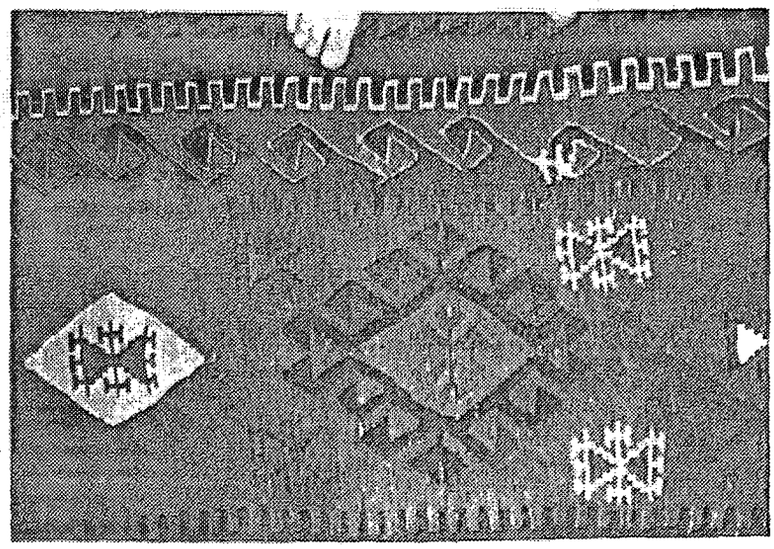

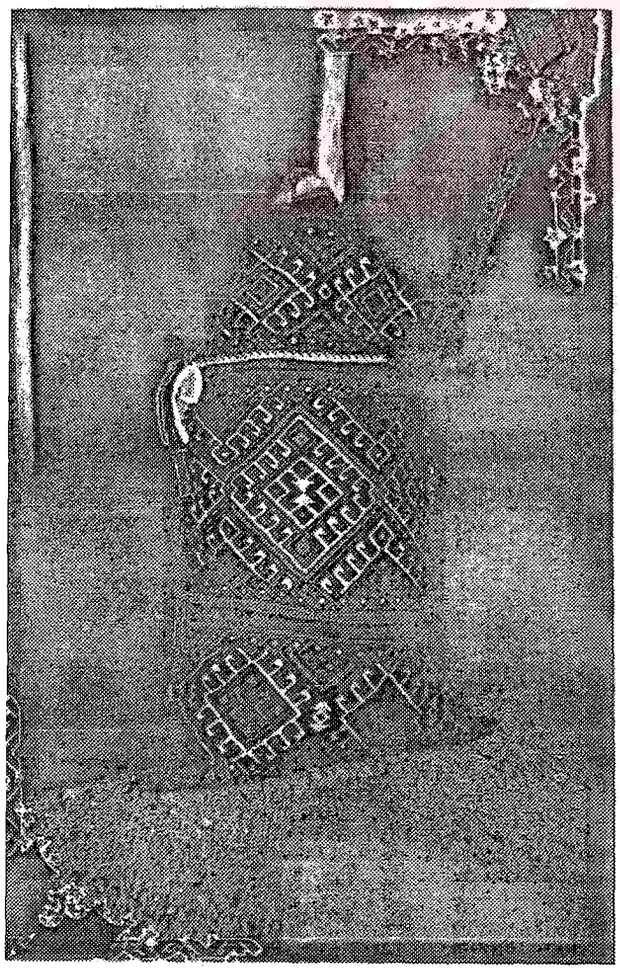

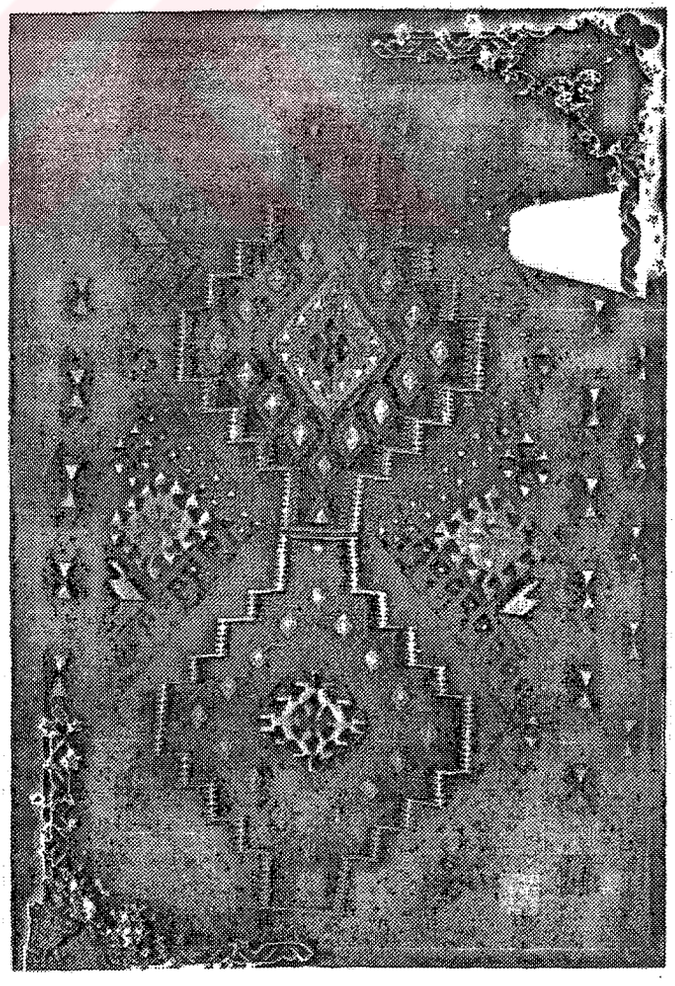

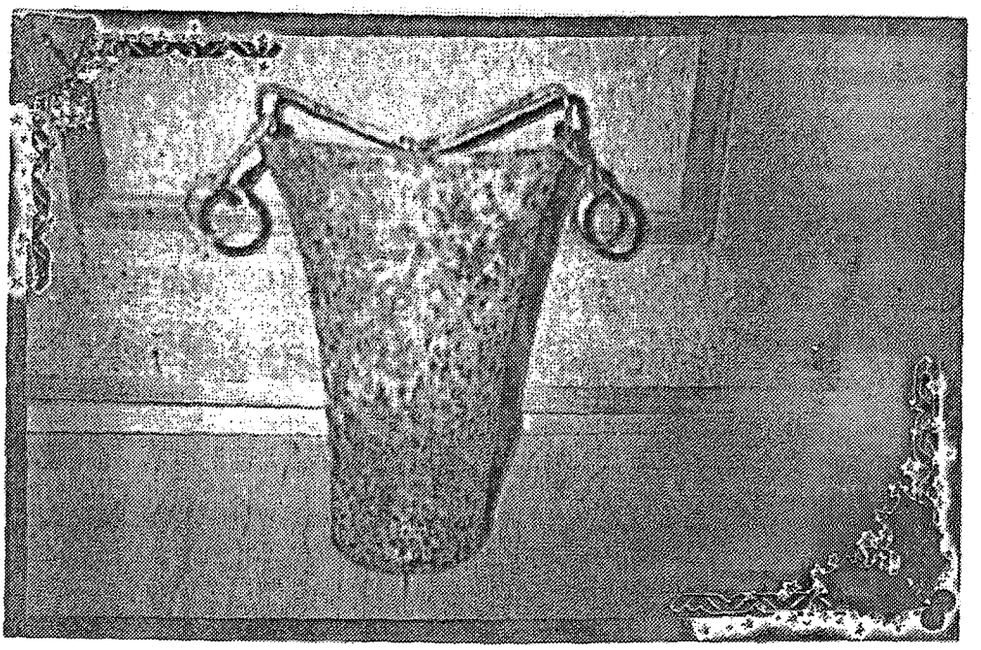

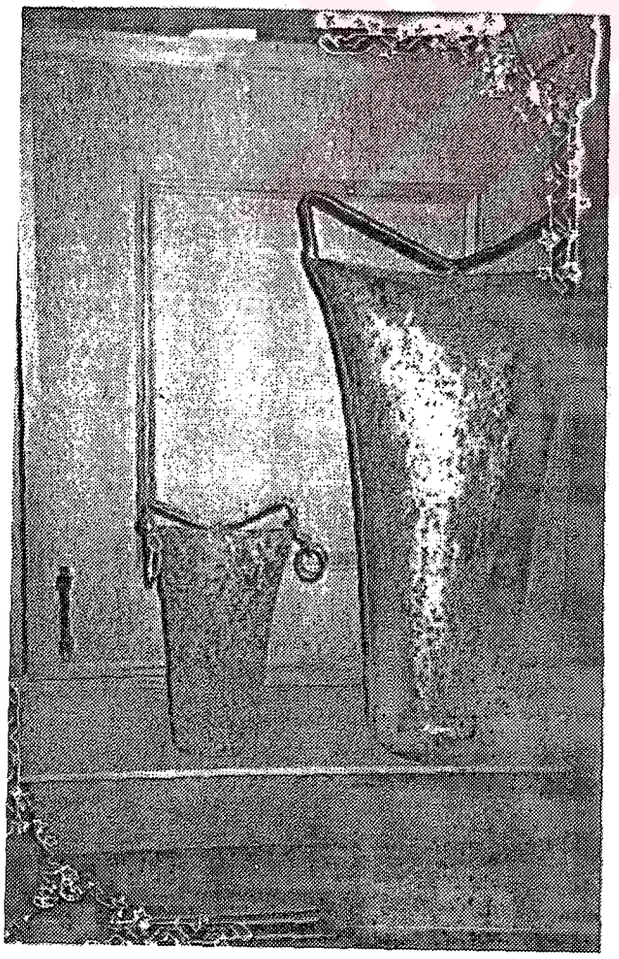

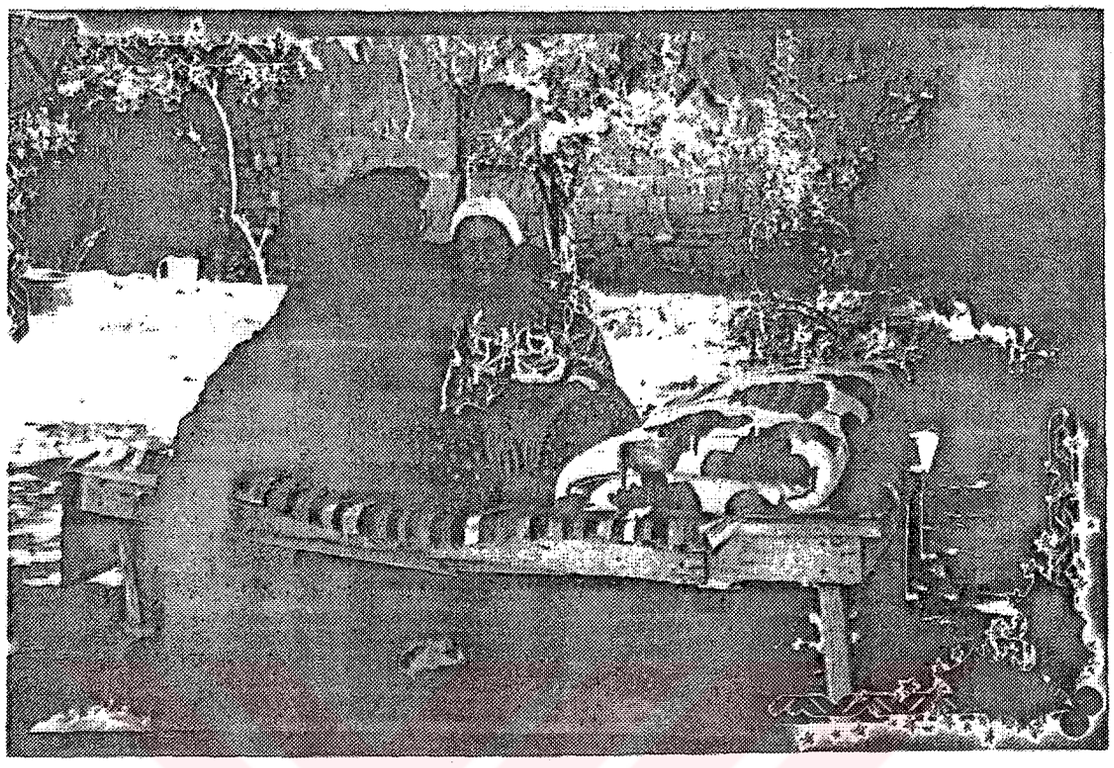

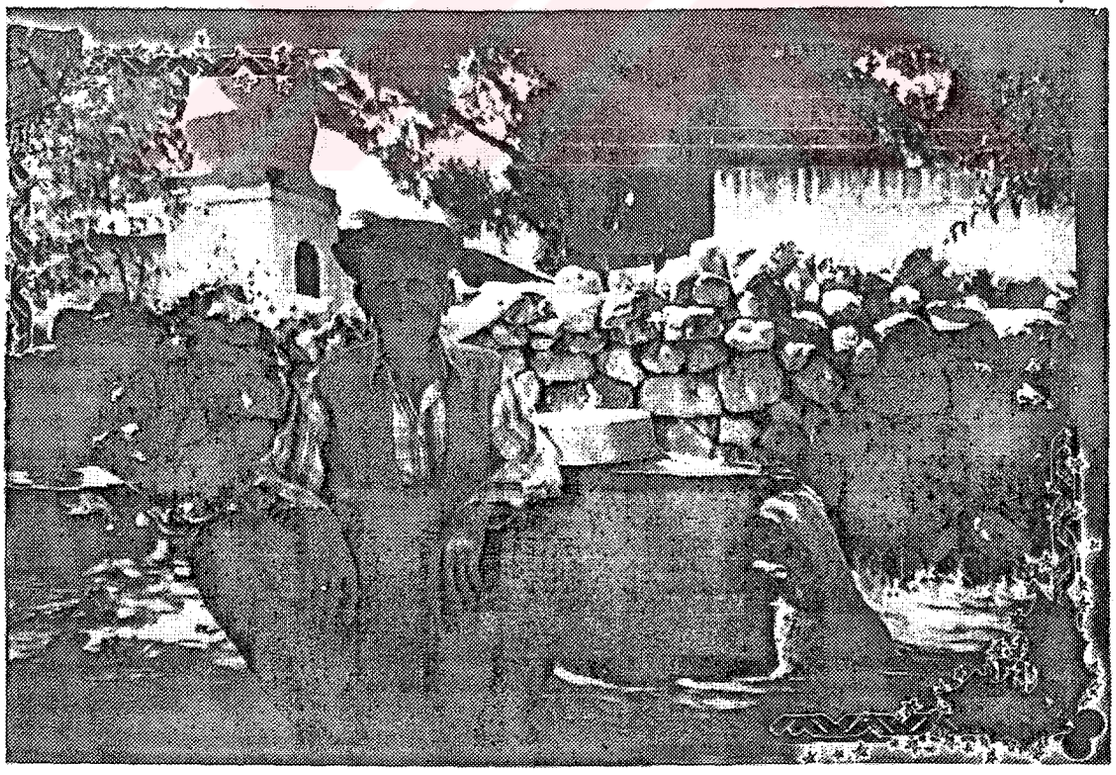

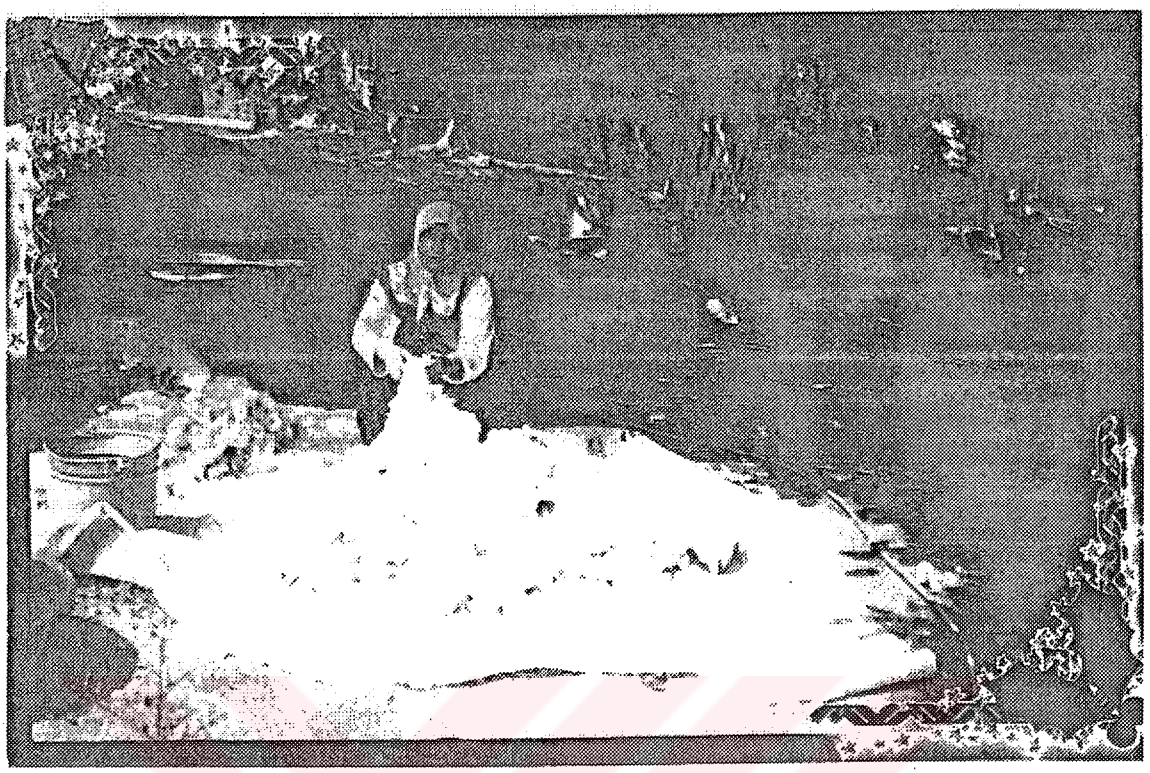

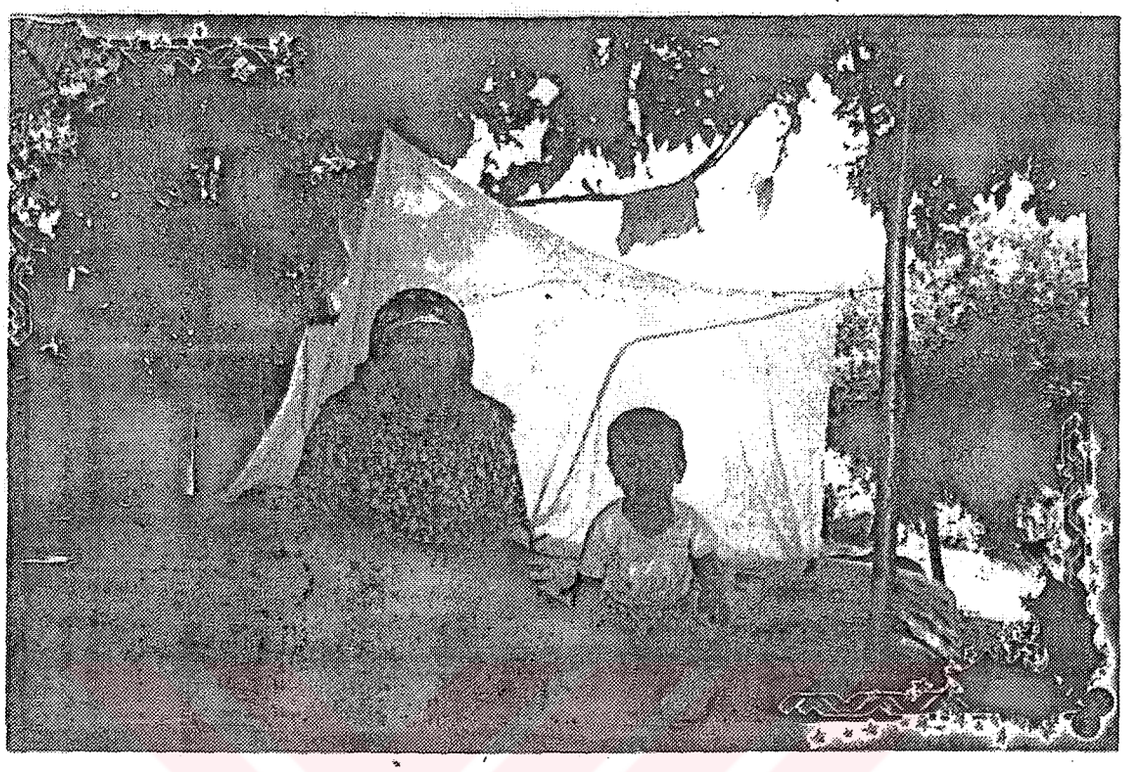

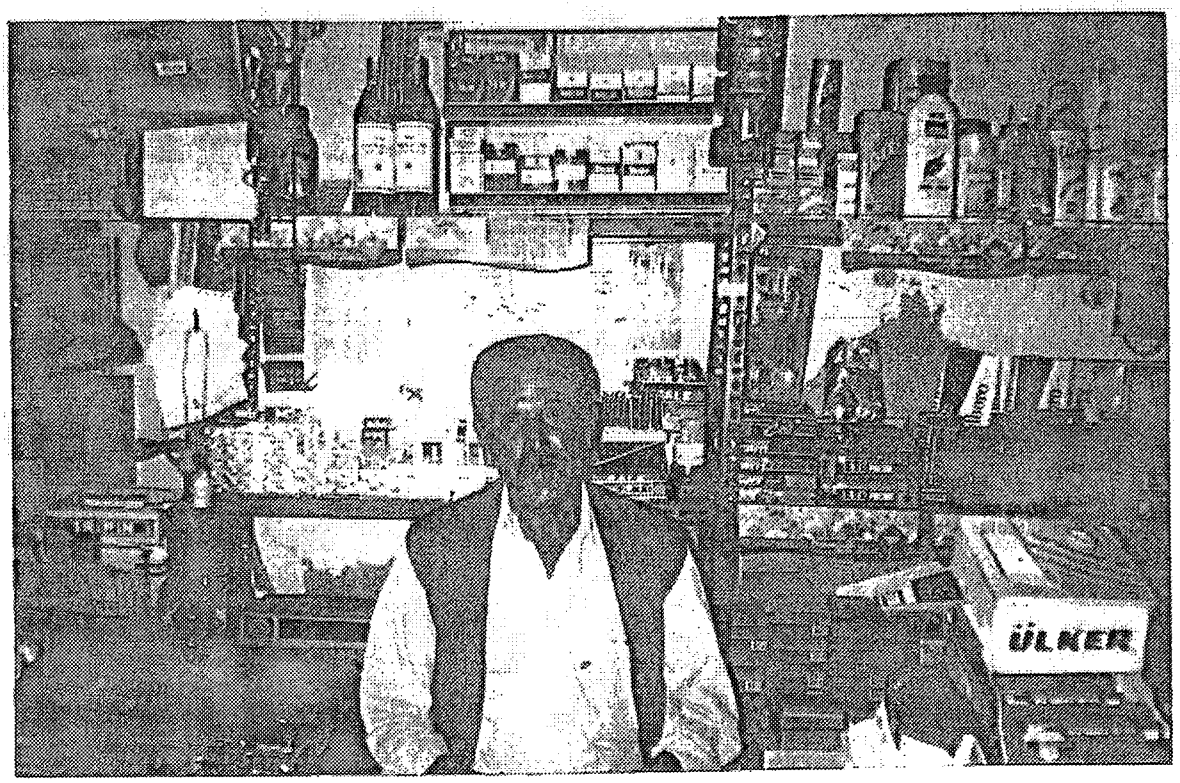

ÜLKER

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Firdevs CİN
Doğum Tarihi, Doğum Yeri : 08.03.1979, ADANA
Medeni Durumu : Bekar
Ev Tlf: 0 322 224 41 08

Öğrenim Durumu

Yüksek Lisans : Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı – 21.06.2004

Lisans : Çukurova Üniversitesi Fen – Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü 2000

Lise : Adana Kız Lisesi -1995

Orta Okul : Yavuzlar İlköğretim Okulu
Yabancı Dili : İngilizce

İş Deneyimi

2000 – 2002 : Sarımazı Şehit Adnan Sürücü İlköğretim Okulu Türkçe Öğretmenliği

2002 – : Şehit İlbey Gülbey İlköğretim Okulu Türkçe Öğretmenliği